

יחידת משפחה

ויקרא שמם אדם- מיחיד לזוג

- לא טוב היות האדם לבדו
- הנסירה
- אמונה והשתדלות בזיווג
- אהבה
- צניעות
- היצר כבניין חיים והתמודדות עם היצר
- גיל הנישואין
- קידושין- בחירה ומחויבות
- נספחים: שמירת הברית, נטיות הפוכות

שכינה ביניהם

- טהרת המשפחה
- גוף ונפש בחיים הזוגיים
- שינויים במבנה המשפחתי
- אתגרי המשפחה בזמננו

בניית הבית

- מבוא- עבודת הבנייה
- נתינה
- כבוד
- תקשורת
- שמחה
- שלום בית

מזוג למשפחה

- ערך המשפחה לאדם, לעם ולעולם
- הולדה- ברכת הילדים
- עקרות
- חובות ההורים כלפי ילדיהם
- דרכי חינוך
- הנחלת המסורת, הקשר בין הדורות
- כיבוד הורים
- יחסי אחים

זיקרא שמם אדם – מיחיד לזוג • לא טוב היות האדם לבדו

בספר בראשית, בתיאור בריאת האדם מופיעה הקביעה הנצחית- "לא טוב היות האדם לבדו". בפרק זה ננסה להתבונן באמירה זו- מהי משמעותה? מדוע לא טוב היות האדם לבדו? מדוע היתה צריכה להיברא גם האישה בנוסף לאיש? מה קורה בחיבור בין האיש לבין האישה, במה הם משלימים זה את זה, מה מחולל המפגש ביניהם? מהו הכוח המניע אנשים להתחתן ולהקים משפחה? הפרק בנוי מהתבוננות בפסוק זה בבראשית פרק ב'- פרשנויות ומדרשים שונים עליו וכמה מקורות משלימים וכן הבט הלכתי של עניין זה- האם אדם שאינו נשוי יכול להיות שליח ציבור?

בראשית ב':

יח ויאמר ה' אלקים, לא-טוב היות האדם לבדו; אעשה-לו עזר, כנגדו. **יט** ויצר ה' אלקים מן-האדמה, פל-סית השדה ואת פל-עוף השמים, ויבא אל-האדם, לראות מה-יקרא-לו; וכל אשר יקרא-לו האדם נפש חיה, הוא שמו. **כ** ויקרא האדם שמות, לכל-הבהמה ולעוף השמים, ולכל, סית השדה; ואל-אדם, לא-מצא עזר כנגדו. **כא** ויפל ה' אלקים תרדמה על-האדם, וישן; ויקח, אחת מצלעותיו, ויסגר בשר, תחתנה. **כב** ויבן ה' אלקים את-הצלע אשר-לקח מן-האדם, לאשה; ויבאה, אל-האדם. **כג** ויאמר, האדם, זאת הפעם עצם מעצמי, ובשר מבשרי; לזאת יקרא אשה, כי מאיש לקחה-זאת. **כד** על-כן, יעזב-איש, את-אביו, ואת-אמו; ודבק באשתו, והיו לבשר אחד. **כה** ויהיו שניהם ערומים, האדם ואשתו; ולא, תבשו.

החזקוני:

עצם מעצמי. בריה זו אינה דומה כשאר בריות שהן מן הקרקע והמים והרקק. ומדוע נשתנית? אלא בזאת נתכוון הקב"ה שיעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו ואז יהיה הוא לבשר אחד - כלומר גופו שלם. לפיכך הוא רודף אחריה כי ממנו היא, וכאילו הוא חסר אחד מאבריו.

ספר עקידת יצחק - שער ח

למה שהיתה חברת הזכר והנקבה במינים הבלתי מדברים בלתי הכרחית, רק לענין החיות זרע על פני האדמה, כי לזולת זה לא תצטרך חברתם זה לזה, לא לעזר ולא להועיל, לזה יספיק שיברא כל אחד מהם בפני עצמו, ויהיה לזכר עם הנקבה יחס מיני לבד, כי אותו היחס יחדם וחברם בטבע לענין ההוה שהוא השארות מינם. אמנם זה האופן מהחבור והזווג לא יאות ולא יתכן למין האדם, כי לפי טבעו הצורך אשר לו לחברה, הוא גדול, לספק צרכיו, לאכול ולמכסה, ויתר הענינים מצורך השאיר מינו, כי הצרכים ההם הם הכרחיים לחיות עצמותו, והשאיר מינו הוא צורך טבעי, מכוון לבוראו אשר צוה אותו בו. וכמו שאמר החוקר (פי"ב מאמר ח' מספר המדות) כי לא לבד להוליד בנים הם שוכנים יחד, כי לכל שאר הדברים אשר הם לצורך החיים. ולזה ראתה חכמתו יתברך שלא יהיה זווג האדם ואשתו על היחס המיני ההוא לבד כשאר הבעלי חיים אבל שיהיה להם יחס אישי מיוחד, הוא יחזק אהבתם וחברתם להעזר זה מזה בכל עניניהם עזר גמור ושלם, כאשר יאות להם:

והוא מה שאמר לא טוב היות האדם לבדו, כלומר שיהיה כל אחד מהשזכר והנקבה בפני עצמו כשאר

הבעלי חיים הרועים על ידיהם, שאינן צריכים לחברה זה לזה. אמנם יתכן שתהיה לו חברה נאותה ומשותפת לו כפי צרכו, ולזה אעשה לו העזר הראוי והנאות לו, שהוא עזר כנגדו, כלומר כנגד צרכו ושוה

לו....

המהר"ל מפראג, גור אריה על בראשית ב, י"ח:

"אעשה לו עזר כנגדו" זכה- עוזרתו, לא זכה- כנגדו להילחם (רש"י שם)...ויש בזה דבר נעלם עוד: כי הזכר והנקבה הם שני הפכים, זה דבר וזאת נקבה, אם זכה – מתחברים בכח אחד לגמרי. כי כל שני הפכים מתחברים בכח אחד. כשאר הם זוכים, כלומר: שהשם יתברך עושה שלום בין ההפכים מקשר ומחבר אותם; אבל כאשר אינם זוכים, אז לפי שהם הפכים – גורם, שהיא "כנגדו".

מהר"ל, באר הגולה עמ' ל"ו:

"כי האיש והאישה יש בחיבורם שני פנים, האחד הוא החיבור לפריה ורביה כמו שהוא בחיבור כל הבעלי חיים שחיבור דלהם הוא בשביל פריה ורביה, כי לא תוהו בראה רק לשבת יצרה, ... והאדם שהוא שלימות הבריאה בתחתונים ראוי שיהיה שלם, ואין בריאת האדם שלימה כי אם ע"י האישה, וזהו בחינה שנייה כי חיבורם ביחד הוא השלמת האדם".

שד"ל:

"אין הכוונה לומר שהא-ל נמלך במחשבתו-אלא המכוון הוא להעיר אותנו על יקרת הזיווג ולהודיע כי לא טוב היות האדם לבדו, ולפיכך רצה הקב"ה, שיהיה האדם שרוי שעה אחת בלא אשה, ואחר כך הזמינה לו, כדי שתהיה חביבה עליו, אחר שהרגיש כי בזולתה היה חסר".

רש"ר הירש לבראשית פרק ב', פסוק י"ח:

בריאת האישה- כבריאת האדם בשעתו: כדרך שהעולם המתין וציפה להשלמתו, עד שה' הודיעו על נזר הבריאה, כן הדבר גם כאן, כבריאת האישה. הנה האדם כבר נברא, מסביבו פרח גן עדן ביופיו ואף על פי כן לא אמר ה' "כי טוב". "אין הוא אומר: 'לא טוב לאדם היותו לבדו' אלא: 'לא טוב היות האדם לבדו': כל עוד האדם לבדו, עדיין העולם שרוי בלא טוב. תכלית השלמות, שהארץ תשיג בזכותו, לא תושג בשלמות, כל עוד הוא לבדו. השלמת הטוב היא האשה ולא האיש; ורק משנבראה האשה הושלם הטוב-לאדם וליקום כולו. וכך הורו רבותינו: אין אדם נקרא 'אדם' אלא בזכות אשתו; ורק שניהם כאחד קרויים 'אדם'. התפקיד הוא רב מכוחו של אחד ויש צורך לחלקו לשניים.

זוהר בראשית. פרשה א: מט, ע"ב

חמי כמה בסימין אינון מלין, כמה מלי דרחימותא אינון. 'עצם מעצמי ובשר מבשרי' בגין לאחזאה לה דאינון חד ולא אית פרודא ביניהו בכלא. השתא שרי לשבחא לה, 'לזאת יקרא אשה' דא היא דלא ישתכח כוותיה, דא היא יקרא דביתא כלהון נשין גבה כקופא בפני בני נשא, אבל 'לזאת יקרא אשה' שלימו דכלא לזאת ולא לאחרא, כלא הוא מלי רחימותא כמה דאת אמר 'רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה' (משלי לא, כט).

תרגום: ראה כמה מתוקים מילים אלו, כמה הם מילים של אהבה. 'עצם מעצמי ובשר מבשרי' כדי להראות שהם אחד בלי פירוד ביניהם.
עתה התחיל לשבח אותה 'לזאת יקרא אשה' זו היא שלא נמצא כמותה, זו היא כבוד הבית. כל נשים כנגדה הן כקוף בפני בני אדם, אבל 'לזאת יקרא אישה', שלימות הכל, לזאת ולא לאחרת. כולם מילי של אהבה כמו שנאמר 'רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה'.

מדרש בראשית רבה פרשה יז

"לא טוב-תני רבי יעקב: כל שאין לו אשה שרוי: בלא טובה, בלא עזר, בלא שמחה, בלא ברכה, בלא כפרה,

בלא טובה. לא טוב היות האדם לבדו,

בלא עזר. אעשה לו עזר כנגדו,

בלא שמחה, שנאמר (דברים יז): ושמחת אתה וביתך.

בלא כפרה, (ויקרא טו): וכפר בעדו ובעד ביתו.

בלא ברכה, (יחזקאל מד): להניח ברכה אל ביתך.

רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר: אף בלא שלום, שנאמר (שמואל א כה): ואתה שלום וביתך שלום.

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: אף בלא חיים, שנאמר (קהלת ט): ראה חיים עם האשה אשר אהבת.

רבי חייא בר גמזא אמר: אף אינו אדם שלם, שנאמר: ויברך אותם ויקרא את שמם אדם, שניהם כאחד קרויים אדם.

ויש אומרים: אף ממעט את הדמות, שנאמר (בראשית ט): כי בצלם אלקים עשה את האדם. מה כתיב אחריו? ואתם פרו ורבו":

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב

אמר רבי תנחום א"ר חנילאי כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה בלא שמחה דכתיב +דברים י"ד+ ושמחת אתה וביתך בלא ברכה דכתיב +יחזקאל מ"ד+ להניח ברכה אל ביתך בלא טובה דכתיב +בראשית ב'+ לא טוב היות האדם לבדו כמערכא אמרי בלא תורה בלא חומה בלא תורה דכתיב +איוב ו'+ האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני בלא חומה דכתיב +ירמיהו לא+ נקבה תסובב גבר רבא בר עולא אמר בלא שלום דכתיב +איוב ה'+ וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא

בראשית רבה ס', טו:

"ויביאה יצחק האהלה שרה אמו":

כל ימים שהייתה שרה קיימת, היה ענן קשור על פתח אוהלה, וכיוון שמתה, פסק אותו ענן וכיוון שבאת רבקה חזר אותו ענן.

כל ימים שהייתה שרה קיימת, היו דלתות פתוחות לרווחה, וכיוון שמתה שרה, פסקה אותה הרווחה, וכיוון שבאת רבקה חזרה אותו הרווחה.

כל ימים שהייתה שרה קיימת הייתה ברכה משולחת בעיסה, וכיוון שמתה שרה פסקה אותה הברכה, כיוון שבאת רבקה חזרה.

כל ימים שהייתה שרה קיימת, היה נר דלוק מלילי שבת ועד לילי שבת, וכיוון שמתה פסק אותו הנר, וכיוון שבאת רבקה חזר.

וכיוון שראה אותה עושה כמעשה אמו – קוצה חלתה בטהרה וקוצה עיסתה בטהרה – מייד וביאה יצחק האהלה וגו'.

שיר השירים רבה פרישה א פסקה לא:

אמר ר' אידי : מעשה באשה אחת בציידין, ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה. באו אל ר' שמעון בן יוחאי, ורצו להתגרש זה מזה. אמר להם: "חייכם! כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים זה מזה אלא מתוך מאכל ומשתה".

הלכו בדרכיו" ועשו לעצמן יום טוב, ועשו סעודה גדולה, ושיכרתו יותר מדי. כיוון שנתישבה דעתו עליו, אמר לה: "כל חפץ טוב שיש בביתי, טלי אותו ולכי לבית אביך". מה עשתה היא? רמזה לעבדיה ולשפחותיה, ואמרה להם: שאוהו במיטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא.

בחצי הלילה ננער משנתו כיוון שפג יינו. אמר לה: "בתי, היכן אני נתון?" אמרה לו: "בבית אבא" אמר לה: "מה לי לבית אביך?" אמרה לו: "ולא כך אמרת לי בערב: כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך? אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך". הלכו להם אצל ר' שמעון בן יוחאי, עמד והתפלל עליהם ונפקדו.

רמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פרק א הלכה ב

עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו הקריבין ביום זה אינה אלא בכהן גדול בלבד, אחד כהן המשיח/המשוח/ בשמן המשחה או המרובה בבגדים, ואם היתה שבת אף מוסף שבת אין מקריב אותו אלא כהן גדול, וכן שאר העבודות של יום זה כגון הקטרת הקטורת של כל יום והטבת הנרות הכל עשוי בכהן גדול נשוי שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו.

שו"ת יחוה דעת חלק א סימן נב

יחוה דעת

רבי עובדיה יוסף, הראשון לציון הקודם, נחשב יחיד בדורו בבקיאותו הנפלאה בספרי ההלכה. זכרונו הפנומנלי, המסוגל לסקור את כל הנכתב על נושא נתון - מהתנ"ך, מהתלמוד ומהפוסקים - מעניק לתשובותיו אופי אנציקלופדי, שכן נושא הנדון על ידו זוכה למיצוי כל החומר הרלוונטי הקיים. הראשל"צ נולד בבגדד בשנת ה"א תר"פ (1920), עלה לארץ-ישראל בגיל ארבע, למד בישיבות בעיר העתיקה שבירושלים והוסמך לרבנות על ידי הראשל"צ דאז, הרב עוזיאל. בשנת ה"א תש"ז (1947) הוא שימש ראב"ד (רב, אב-בית-הדין) בקהיר. בשנת ה"א תש"י (1950) עלה ר' עובדיה שוב ארצה והתיישב בה סופית. בספרי תשובותיו, סדרות יביע אומר ויחוה דעת, אנו נתקלים בכל הבעיות ההלכתיות של ימינו ממש. תשובותיו לשאלות הלכה אקטואליות משודרות לציבור הרחב ב"פינת ההלכה" שלו ברדיו.

שאלה: האם מותר למנות שליח צבור שהוא רווק לעבור לפני התיבה בימים הנוראים, ראש השנה ויום הכפורים, או יש להקפיד שהש"צ יהיה נשוי דוקא?

תשובה: במסכת תענית (טז ע"א) מנו חז"ל מעלות השליח צבור העובר לפני התיבה בתענית צבור: שצריך שיהיה מטופל (בילדים) ואין לו, וביתו ריקם מעבירות, ופרקו נאה, שלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושפל ברכ (עניו), ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ובקי לקרות בתנ"ך, ולשנות במדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות...

ובארחות חיים (הלכות תפלה אות ע"ח) כתב: ... ומצוה מן המובחר שיהיה מכן שלשים שנה ומעלה שאז לבבו נכנע יותר. וסיים: ונהגו שאין ש"צ מתפלל אלא מי שהוא נשוי אשה, דומיא דכהן גדול ביום הכפורים שצריך להיות נשוי, שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו, ביתו זו אשתו (יומא ב' ע"א). והוא כדי לשומרו מן החטא, וכמ"ש (ביבמות ס"ג ע"ב) דיינו שמצילות אותנו מן החטא. ... ומה שכתב שנהגו שהש"צ יהיה נשוי וכו', אע"פ שיש סמך מהזוהר הנ"ל שמדמה ש"צ לכהן, אבל עדיין אין הכרח לדמותו לכהן גדול ביום הכפורים, שגזרת הכתוב היא שיהיה נשוי. (אלא אם כן נבוא להסתמך על פשט הזוהר בפרשת ויקרא (דף ה' ע"ב), שכל כהן שלא נשא אשה אין קרבנו קרבן, מפני שהוא פגום, והרי הוא כבעל מום וכו' וצ"ע). אלא נראה יותר שעיקר סמיכת הארחות חיים והכל בו על הטעם שכתבו שהנשוי יש לו פת בסלו, ואשתו משמרתו מן החטא ומהרהורי עבירה הקשים מעבירה (יומא כ"ט ע"א), והוא בכלל מ"ש ביתו ריקם מן העבירות, מה שאין כאן כשאינו נשוי. והרמ"א בהגה/א"ח/ (סי' תקפ"א סעיף א'), הביא מ"ש הכל בו שהש"צ צריך שיהיה נשוי, וסיים: ומיהו כל ישראל כשרים הם, ובלבד שיהיה מרוצה לקהל. ומבואר שאין מנהג זה לעיכובא, אלא רק לכתחילה היכא דאפשר. וראה בשו"ת שבייתת יום טוב (האו"ח סי' י') שהביא מ"ש בשו"ת פני משה ח"ב (סי' כ"ד) בש"צ ת"ח שהוא ש"צ קבוע גם לימים נוראים, ונתאלמן, ויש שרצו לומר על פי דברי הכל בו שאינו רשאי לעבור לפני התיבה עד שישא אשה, והשיב, שאין לחוש כלל לדברי הכל בו בכהאי גוונא, שהרי מרן הבית יוסף לא הזכירו בדין זה כלל, ולא עוד אלא שאף הכל בו לא אמר כן אלא למנהגא בעלמא, ולא לעיכובא, ואע"פ שאילו היינו באים למנות לכתחילה ש"צ לימים נוראים היינו חוששים לדברי הכל בו, מכל מקום בכהאי גוונא אין להורידו וכו'. וכתב השבייתת יום טוב, שבאמת אף הכל בו עצמו לא כתב אלא כשיש לפנינו שני אנשים שכל אחד מהם ראוי למנותו שליח צבור, ושניהם שקולים בתורה ובחכמה ובמעשים טובים, אז נהגו להעדיף את הנשוי על הרווק, אבל אם האחד גדול מחבירו בתורה ובמעשים טובים, גם הכל בו יורה יורה ידין ידין שיש להעדיף את הגדול מחבירו תורה ובמעשים טובים אע"פ שאינו נשוי. ואם הוא ש"צ קבוע מכבר ונתאלמן אין להורידו אפילו מפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמעשים טובים, וכמ"ש הפני משה שם עכת"ד... וראה עוד בשו"ת כנסת הגדולה (סי' תרי"ט הגהות בית יוסף אות ו') שכתב, שראה בקושטא כמה תלמידי חכמים רווקים שהיו עוברים לפני התיבה להתפלל ביום הכפורים בפני גאוני עולם, ולא היו פוצים פה למחות על כך, ונראה שהיו סוברים שדוקא בעבודת בית המקדש גזירת הכתוב היא שלא יעבוד כהן גדול אלא אם כן הוא נשוי, שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו, ואין לתלמוד מכאן לענין שליח צבור ביום הכפורים ע"כ... ולכן אם הש"צ תלמיד חכם שעוסק בתורה וירא ה' מרבים, אע"פ שאינו נשוי עדיף למנותו לשליח צבור לימים נוראים, יותר מש"צ אחר נשוי שאינו בן תורה כמוהו, וכדברי האחרונים הנ"ל, אשר דבריהם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

והעיקר לדקדק במה שהזכירו חז"ל (בתענית ט"ז ע"א הנ"ל) שהש"צ יהיה ירא שמים, וביתו ריקם מעבירות, דהיינו שלא יהיה בבניו ובני ביתו והנלווים אליו עוברי עבירה. וכמ"ש הרמב"ם והשלחן ערוך כנ"ל. ... ונראה שכל זה שייך גם לענין שליח צבור העובר לפני התיבה, שצריך להיות ירא שמים באמת שמחנך את בניו לתורה וליראת ה' טהורה, ובישיבות הקדושות, שאילו ש"צ הנותן לבניו חינוך חפשי בבתי ספר לא דתיים, הרי הוא גורם שיצאו לתרבות רעה, ואין לך מי שבייתו אינו ריקם מעבירות גדול מזה, ובודאי שאינו ראוי להיות מליץ יושר בתפלתו בין ישראל לאביהם שבשמים, שאין קטיגור נעשה סניגור, ועליו נאמר ומליצך פשעו בי. וכמ"ש בספר חסידים (סי' תשנ"ח). ולכן יבחרו להם הצבור ובראשם הגבאים של בית הכנסת שומרי משמרת הקודש, שליח צבור בן תורה וירא ה' מרבים, המחנך בניו לתורה ויראת שמים. והשי"ת יקבל תפלת עמו ישראל ברחמים וברצון, ונזכה לגאולה שלימה. אמן.

הנסירה

פרק זה הוא המשך ישיר של הפרק הקודם וממשיך ומברר מהי מהות הקשר בין איש לאישה. תיאור בריאת האדם מופיע פעמיים בפרשת הבריאה - בפרק א' ובפרק ב' של ספר בראשית. בפרק א' מופיע תיאור של בריאת האדם: "זכר ונקבה ברא אותם" ובפרק ב' - קודם מתוארת בריאת האדם, אח"כ האמירה כי 'לא טוב היות האדם לבדו' ורק אז בניית האישה מצלעו של האדם. קולמוסים רבים נשברו במטרה ליישב את השוני בין שני התיאורים. אנו נתמקד בפרק זה ברעיון הנסירה - רעיון שמקורו בגמרא והמשיך והתפתח מאד בעולם המחשבה היהודי, בעיקר בכתבי הקבלה והחסידות.

ע"פ רעיון זה האדם נברא בהתחלה כדמות דו פרצופית - אדם אחד בעל שני צדדים - איש ואישה, או ממש יצור אחד, דו מיני - מעורבב משני המינים (כתיאור בפרק א') ולאחר מכן הקב"ה ניסר והפריד את הדמות הזו לשתי ישויות נפרדות - איש ואישה. ולאחר הנסירה חזרו ונפגשו במפגש מחודש, אחר. (כתיאור בפרק ב')

בשפת הקבלה נקראים שני סוגי הקשר הללו "אחור באחור" ו"פנים בפנים" - כשקשר של אחור באחור מבטא קשר שמצד אחד יש בו חיבור חזק מאד, אולם הוא מאופיין בתחושת הכרח ובריחוק, המבטים לא יכולים לעולם להיפגש.

בקשר של פנים בפנים יש נפרדות, יש שתי ישויות שונות, אולם יכול להיווצר ביניהן מפגש משמעותי מאד של קירבה גדולה, בחירית.

נושא הנסירה מעלה בצורה חזקה מאד את מהות הקשר בין איש לאישה - מחד גיסא היותם מחוברים ודבוקים זה בזה מקדמת דנא, ומאידך גיסא - את החשיבות שיש לנפרדות, לנתינת מרחב לכל אישיות בפני עצמה ולבחירה בקשר מתוך חופש ולא מתוך הכרח.

בראשית פרק א

(כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדֹמוֹתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדֶגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ:

(כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:

(כח) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבִשְׁתֶּהּ וְרָדוּ בְּדֶגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּי הָרֹמְשֹׁת עַל הָאָרֶץ:

(כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֵת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ:

(ל) וּלְכָל חַיַּי הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל רֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֵת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי כֵן:

(לא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וַהֲגִה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשֵּׁשִׁי: פ

בראשית פרק ב

(יח) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:

(יט) וַיִּצַּר ה' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּי הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּבְרָא אֶל הָאָדָם לְרֵאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּי הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:

(כא) וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶסֶת מִצִּלְעוֹתָיו וַיִּסְגֵּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה:

(כב) וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְאֶהָ אֶל הָאָדָם:

(כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצָם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָה זֹאת:

(כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:

(כה) וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עַרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יָתִיבְשׁוּ:

בראשית פרק ג

(א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם כְּדֹמוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:

(ב) זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם וַיִּבְרָךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֹתָם שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם: ס

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סא עמוד א

אמר רבי ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקדוש ברוך הוא באדם הראשון שנאמר (תהלים קל"ט) אחור וקדם צרתני

(בראשית ב') "ויבן ה' אלהים את הצלע" רב ושמואל חד אמר פרצוף וחד אמר זנב.... בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב (בראשית ה') זכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר זנב מאי זכר ונקבה בראם כדרבי אבהו דרבי אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב (בראשית ט') כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראת שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד... דרש רבי שמעון בן מנסיא מאי דכתיב ויבן ה' את הצלע מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא

רש"י בגמרא בברכות סא.

"שני פרצופין בראו תחילה, אחד מלפניו אחד מאחוריו, וצלחון (=ניסרו) לשנים, ועשה מן האחד חוה"

פרצוף - חילקו לשנים, שהיה זכר מכאן ונקבה מכאן. זנב - היה לו לאדם הראשון, ונטלו ממנו, וברא את חוה.

בראשית רבה פרשה ח

אמר רבי ירמיה בן אלעזר: בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, אנדרוגינוס בראו (=דו מיני, אדם שיש בו עירוב של נקביות וזכריות), הדא הוא דכתיב [זהו שכתוב]: 'זכר ונקבה בראם'.
אמר רבי שמואל בר נחמן: בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון דיפרוסופון (דו פרצופי, שתי דמויות שונות המחוברות זו לזו) בראו, ונסרו, ועשאו גביים, גב לכאן וגב לכאן. איתבון ליה [הקשו לו]: והכתיב [והרי כתוב] 'ויקח אחת מצלעותיו?' אמר להון: מתרין סטרוהי [משני צדדין], היך מה דאת אמר [כמו שנאמר] (שמות כו) 'ולצלע המשכן' דמתרגמינן [שאנו מתרגמים] ולסטר משכנא [ולצד המשכן].

איתמר אלדר: מבוא לעשר הספירות, שיעור 4 - יסוד (א') - 'זכר ונקבה ברא אתם' בתוך: בית המדרש הווירטואלי שע"י ישיבת הר עציון

הזיווג בין האיש והאשה, כאמור, מבקש להשיב להם את חיבורם הראשון, אולם אינו דומה החיבור הראשון לחיבור השני משתי בחינות מרכזיות:

הראשונה, נוגעת לאופן חיבורם שהרי טרם הנסירה היו מחוברים האיש והאשה זה לזה גב אל גב, אחר באחר. בעוד שלאחר הנסירה הזיווג משיבם זה לזה אך הפעם פנים בפנים.

השנייה, נוגעת למידת הבחירות שיש בחיבור זה, שהרי טרם הנסירה, היה החיבור עבור האיש והאשה עובדה מוגמרת בלתי ניתנת לערעור. כך נולדו, כך התקיימו וככל הנראה, אם לא יתרחש משהו חריג, כך גם ימותו. החיבור הראשון שבין האיש והאשה אינו ביטוי של רצון ושל התקרבות, אלא חוק טבע שהושם בבריאה. לא כן החיבור שלאחר הנסירה - הזיווג. שהרי התקשרות זו הינה מעשה בחירי לחלוטין, הנושא בקרבו רצון לחיבור והבעה של התקרבות. הנסירה אינה 'תאונה היסטורית' או תוצאת חטא ופספוס. אלא היא חלק מן המגמה לרומם ולשגב את החיבור שבין האיש והאשה. שהרי בהיותם מחוברים זה לזה בתחילה, לא יוכלו לעולם להישיר מבט אחד אל השני, ולהתאחד באחדות גמורה. לעולם יתלוו לחיבורם ולאחדותם סוג של הפנית עורף, בדומה לתאומים סיאמים הנאלצים להיות זה עם זה אף על פי שכל אחד ודאי היה חפץ להפרד ולהגיע לעצמאות מלאה. לא כן החיבור המחודש הנושא בקרבו אחדות גמורה, בה מישיר כל אחד מהם מבט כלפי בן זוגו, ומתוך בחירה ומתוך אהבה מבקש את האיחוד המחודש ביניהם

הרב זאב סולטנוביץ' שיעור באורות ישראל לרב קוק, מהות כנסת ישראל ותכונות חייה יג' בתוך

אתר ישיבה

ישנם שני מצבים של קשר: ישנו קשר טבעי, פשוט כל כך עד שלא נותנים עליו את הדעת. כך הוא, למשל, הקשר בין הזרוע לגוף. איננו חושבים עליהם כמחברים, כי ברור לנו שהם דבר אחד. מצב נוסף של קשר, הוא הקשר המודע, בו מופיעה הכרת הערך של הקשר והרצון לקיים אותו, כלומר, ליצור תנאים שישמרו עליו. באותו משל, כאשר מתעוררת סכנה של פירוד בין הזרוע לגוף, נותנים את הדעת על הקשר ביניהם, מבינים את ערכו ומנסים ליצור תנאים שישמרו עליו ויעצימו אותו. הרב משתמש כדוגמא, במונח שחכמי הסוד משתמשים בו כאשר הם מפרשים את הפסוקים של יצירת אדם וחווה: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ" (בראשית א, כז), הם אמנם היו שניים - "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם" (שם), אבל לא היתה נתינת דעת על הקשר המוחלט, ההכרחי והטבעי הזה שבין זכר ונקבה. הם היו ממש גוף אחד. העובדה שלא היתה נתינת דעת על הקשר, גרמה לתחושה של חוסר. אם לאדם לא היתה דעת כלל, ממילא הוא לא היה מרגיש צורך לתת אותה על משהו, ואז לא היתה לו שום בעיה. אבל כאשר יש לו דעת, אלא שיש משהו בטבע שהוא לא נותן עליו את הדעת הזאת, הדבר גורם לדיסוננס (מצב של סתירה) ולתחושה של בדידות. בהמשך סיפור הבריאה, מתרחש תהליך מורכב: נסירה (חיתוך, כמו במילה מסור), הפרדה, נתינת הדעת על כך שיש פה שניים, ואז מגיע רצון ההתאחדות. לכאורה רצון ההתאחדות הוא לא יותר מאשר רצון להחזיר את הדברים אחורה, למצב שלפני הנסירה, אבל הדבר איננו נכון. לפני הנסירה לא היה רצון בקשר, מודעות אליו והכרה בערכו. ההכרה בערכו של דבר, נוצרת תמיד על ידי המודעות אליו, כאשר מבינים את הייחוד שבו, את ערכו, את התועלת שבו, את השמחה שהוא נותן ואת העונג שהוא מעניק.

תהליך הנסירה, כמו כל סוג של חיתוך והפרדה, הוא מורכב וקשה. הוא קשה גם מבחינה גופנית, כי לא קל לאדם כאשר חותכים את ה**צלע** שלו. אין הכוונה כאן לאחת מעצמות החוזה (כדברי הנוצרים), אלא (כמו צלע במשולש) לאחד הצדדים של האדם. האדם ואשתו היו מחוברים גב אל גב (ע' ברכות סא.), היו לו פנים לכאן ולכאן, ועל כן הם לא ידעו זה את זה פנים אל פנים. החיבור היה גמור, אבל לא בדעת. צריך היה להפריד אותם כדי שיוכלו לראות, להביט, להתבונן ולהבין זה את זה. בתורה, יש לנו את הסיפור הראשון של ניתוח בהרדמה כללית - כדי שהכאב לא יהיה חזק כל כך, הורדם האדם בשעה שד' לקח את צלעו. הבעיה בהרדמה, היא שבאמת לא מרגישים את הכאב. וכשלא מרגישים את הכאב, נדמה שסוף סוף הוקל לנו, נפטרנו ממה שהיה הכביד עלינו. לעומת זאת, אם היינו מרגישים את כאב ההפרדה והחיתוך, הוא היה נורא, עולה אלפי מונים על תחושת ההקלה. אבל כשלא מרגישים את הכאב, יש רק תחושה של הקלה. היתרון הוא עצמו החיסרון, הפיתרון הוא גם הבעיה, וממילא - לא פיתרון שלם. ואז מתחיל תהליך שני, חדש, של היכרות פנים בפנים. "**זאת הפעם עָצַם מְעַצְמֵי וּבְשׂוֹר מְשׂוֹרֵי**" (בראשית ב, כג). לפתע מכירים. זה תמיד היה כל כך קרוב, דומה ושייך, אבל לא היתה מודעות לכך. עכשיו האדם יודע, מעריך, מבין ולכן *מוזר* בקשר הזה מרצונו. המודעות לכך שיש כאן שני אנשים נפרדים, היא המודעות לאפשרות שהקשר יכול גם לא להתקיים. מודעות זו, היא היוצרת את המוטיבציה לרצות בקשר, להדגיש את ערכו, ולהתאמץ כדי לשמור עליו. תהליך זה מלווה את האדם כפרט, ואת החברה ככלל, בשלבי ההתפתחות

השונים שלהם. כל אחד מאיתנו נולד לתוך מציאות מסוימת, שהקשר שלו איתה הוא הכרחי וטבעי. בתוכה, עליו לעבור תהליך של מודעות, הערכה מחדש, עשיית סדר ופיתוחם של רצון ובחירה. אלו שלבי ההתפתחות מן הינקות אל הבגרות, שהם בעצם שלבי ההכרה. הם כוללים התרחקות והפרדות, כמו גם חיבורים והערכות חדשים. כשם שאלו שלבי החיים של היחידים, כך הם גם שלבי החיים של עמים ותרבויות, ושל העולם בכללותו.

איש ואשה/הרב אלישיב קנוהל עמ' 34-35:

בהבנת סיפור בריאת האדם בפרשת בראשית. נמצא לפחות דרך פרשנית אחת הרואה בבריאת האדם, מכלול של איש ואישה - "דו פרצופין בראם" זאת אומרת אדם הראשון בבריאותו היה מכלול של איש ואישה. כך נפרש את הפסוק "ויברא אלוקים את האדם בצלמו, בצלם אלוקים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם" פירוש, צלם אלוקים הוא הזכר והנקבה יחדיו. וכן "זכר ונקבה בראם, ויברך אותם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם" - שם שניהם ביחד הוא "אדם" ז"א, צלם אלוקים הוא האיש והאישה ביחד. אח"כ, הקב"ה מנסה את הצלע של האדם, קרי- את צידו האחד ויוצר שתי ישויות נפרדות. אולי, כדי שכל אחת תצליח לבטא דברים שונים בדרך שלמה יותר מאשר אילו היה הכול נתון בתוך ישות אחת. שכן, בהיפרדם, יש לכל אחד את היכולת להדגיש את המיוחד אצלו בצורה מרבית, ובהתחברם אחר כך בעת חתונתם, נוצרת הסינתזה של כוחות אלו.

שתי ישויות אלה ביחד נקראות האדם.

זוהי, אולי, אחת המשמעויות של מושג "צלם אלוקים" הנזכר בבריאת האדם.

ביטוי זה - "צלם אלוקים" מבטא את דרך התגלות האלוקים בעולמנו. שהרי אין לו דמות הגוף, ומה שייך מושג "צלם" אצל אלוקים? נראה, שהכוונה היא שמהות האדם ותפקידו בעולם מקבילים לדרך התקשרות ה' אל עולם החומר. על דרך התקשרות זו, נאמר בפסוק שהאדם נברא ב"צלם". פירוש, יש דמיון בין מעמדו של האדם בעולם לדרך הנהגת ה' את העולם.

התגלות ה' היא רבת פנים למרות היותה ממקור אחד -

"אחת דבר אלוקים, שתיים זו שמעתי", "יוצר אור ובורא חושך, עשה שלום ובורא רע".

כשם שאלוקים הוא אחד, והוא מתגלה בארץ בריבוי פנים, כך האדם שהוא במהותו אחד, מתגלה בארץ באיש ואישה. כביכול, בשני עולמות נפרדים, אך כפי שראינו לעיל, הם במהותם אחד. כמו כן האיחוד של האיש והאישה בנישואין, "והיו לבשר אחד", מהווה סמל לאחדות כל העולמות עם השכינה. זוהי כנראה, אחת הסיבות לכינוי האדם "צלם אלוקים", דווקא שניהם ביחד.

אכן, למרות השונות העצומה בין האישה לאישה, אנו מחפשים את הדרך לבנות חיים משותפים מתוך הכרה שמהותנו אנו באמת "אחד". זוהי התשובה לשאלה שהצבנו - למרות השונות האדירה בין שני בני הזוג, האחדות ביניהם פנימית, מהותית. אשר על כן, אל להם לבני הזוג להתייאר מהשונות שביניהם. היסוד המחבר שלהם הוא כה מהותי ויסודי, שבכל משבר או מתח, בסופו של דבר יגבר האיחוד, כמעין נובע, שכל שנכסו בעפר, סופם של המים שינבעו החוצה. מובן שדברים אלו תלויים גם בבחירתם החופשית - ברצון ובנכונות שלהם להדגיש את המשותף ביניהם, להעצים את האהבה והאחדות שביניהם,

והם יאירו את הנקודות האפלות שבחייהם ששם שוכנים השוני והפירוד. אחדות זו מביאה אותנו למסקנה נוספת- אין מה לדבר על תחרות בין בני הזוג, כביכול מי שווה יותר. שכן, מדובר באחדות מהותית, שאין בה התייצבות של אחד מול השני, אלא אחד עם השני.

הרב קוק, אורות, אורות ישראל, קמ"ב, י"ג

אי-אפשר לאדם להפרד מדבקות האלוהית, ואי-אפשר לכנסת ישראל להפרד מצור ישעה אור ד' אלוהי ישראל. אבל אי-האפשרות הזאת, ההולכת ומופיעה בכל הדורות, יש בה הכרח טבעי, שאיננו נותן מקום לבהירות הדעת לגלות את פעולתה. על כן באים ימים שתרדמה נופלת על האדם, והפרצופים ננסרים זה מזה, עד שהפירוד הגמור נעשה אפשרי, ובכללות התרדמה במקום צלע מחוברת, חיבור טבעי, גב לגב, עומדת תפארת אדם בכליל הדרה, שהבחירה השכלית מכרת לומר "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי", והעולם מתכונן בהופעת חיים ותולדות קיימות עדי עד. האפשרויות לדבר "גבוהה גבוהה", על דבר שמד, על דבר כפירה, על דבר פירודים מוחלטים, הן תולדותיה של הנסירה, המביאה לידי ההתאחדות הגמורה, הצורית החפשית, "כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלוהיך". החזיון מתגלה ביחווה של התורה אל האומה, שהחיבור הטבעי הולך ומתפרד על ידי הנסירה התרדמית, וגמר הנסירה הוא תוכן הבנין, המביא לאחדות משוכללת, ותורה חוזרת ללומדיה, וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך.

הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, אדם וביתו, עמ' 43-45:

קהילת הנישואין

הרמב"ם כשהוא פורש את תורתו בעניין החברות (תורה שמקורה בכתבי אריסטו: האתיקה הניכמאית, ספר ח). לאחר שהוא עוסק בקשרי חברות שאופיים תועלתני, ושהם בעיקרו של דבר שותפות עסקית, הוא ממשיך בניתוח שני סוגים אחרים של חברות (פירושו למסכת אבות א', ו). הבה ונבחן שני סוגים אלה.

האדם צריך ל"חבר לדאגה", איש שלומו אשר יוכל לבטוח בו, הן בשעות משבר, כאשר המצוקה מכה ומכבידה, והן בשעות של תהילה, שעה שהאדם חש מאושר ושבע רצון. בשני המקרים מתגבר ביותר הצורך לחלוק את תחושת הייאוש או את רגשות השמחה. כאשר אתה בוטח במישהו וחולק עמו את צערך וכאבך, יכול אתה להקל מן המשא הכבד שעליך ויגונך פוחת והולך. העובדה שיש מי שמקשיב לסיפור הכאב, יש לה כשלעצמה השפעה גואלת על הסובל האומלל. הפסוק בספר משלי מלמד כי "דאגה בלב איש ישחנה" (י"ב, כה ובפשט- יכניע אותה), אך הקריאה הדרשנית של המילה האחרונה, כאילו היא "ישיחנה", מציעה כי "ישיחנה לאחרים" (יומא ע"ה ע"א ועוד).

מאידיך גיסא, היכולת לחלוק בשורות טובות עם האחר מגדילה את שמחתו ואת אושרו של האדם שזכה לחסד הא-להים. משום מה לא יכולים לא חויית היגון ולא רגשי השמחה להיוותר בגדר חוויות מנותקות ומשותקות. אם הן נותרות בכבליהן, אזי היגון גדל והשמחה נפגמת. הן הייסורים והן חוויות האושר דוחקים, עולים על גדותיהם, ודוחפים את האדם לעשותם לחוויה קהילתית. כעת יודע אני עד כמה אדיר הוא הדחף לחלוק את היגון ואת השמחה עם האחרים. אוי לו לאדם אם הוא בוכה או רוקד כשאין נפש חיה לידו. "בכו תבכה בלילה" (איכה א', ב).

לא בכל אחד יכול אדם לבטוח. לא עם כולם יכולים אנו לחלוק את צערנו או את התרגשותנו. למטרה זו זקוקים אנו ל"חבר לדעה", ידיד שבו אנו בוטחים ובו אנו מאמינים לחלוטין. אדם שאין כל מקום לחשש שמא הוא חבר לא כן או כוזב, כזה אשר עלול להפיק עונג מרושע מצערנו או להוריק מקנאה כשישמע על הצלחתנו. **הנישואין, בתור קהילה מטפיזית, מספקים לשני אנשים בודדים את החברות שהם זקוקים לה, כדי שיוכלו לחלוק זה עם זה את חוויותיהם.**

האיחוד בין אדם הראשון לבין חוה נשא אופי חווייתי. הם הקימו קהילה של ייעוד, של תחושות, רטט של ריגושים – איחוד של שני לבבות בודדים הפועמים בקצב זהה. הסוג השני של חברות, הגבוה והאצילי ביותר, מושג בידי אנשים שיש להם מחויבות משותפת, מסירות למטרות משותפות. אלה אשר חולמים, מקווים ומתפללים למימושו של רעיון משותף גדול. החברות הנעלה ביותר מתגשמת באחוה שבין אלה החולקים זה עם זה לא רק תחושות אלא גם רעיונות. מערכת היחסים שבין רב לתלמיד אופיינית לאותה חברות נפלאה, הניזונה ממחויבות משותפת וממעשה משותף של הקרבה. הנישואין, כמובן, אם רק יעלו יפה, הנם בעיקרם קהילה של התחייבויות, קהילה בעלת נורמות מוסריות, המוקדשת לחזון גדול ולרעיון אצילי.

התורה הגדירה בלשון חד-משמעית את המחויבות המרכזית של קהילת הנישואין: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו, ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב', כד). לפנינו משואה, שבה באה קהילת הנישואין במקומה של קהילת ההורים. עד לנישואיהם השתייכו הצעירים לקהילה ההורית, המורכבת משלוש דמויות: האיש, האישה וילדם. ביום שהם נכנסים בברית הנישואין, הם עוזבים את הקהילה שבתוכה שובצו בידי הא-להים, והריהם מחליפים אותה בקהילת הנישואין, שאליה הנם נכנסים ללא כפייה, מרצונם החופשי.

ככל הנראה יש לקהילת הנישואין דבר מה משותף עם הקהילה ההורית. יתרה מזאת: הראשונה היא שלוחתה של האחרונה. יש כאן שינוי של שם, אך לא של מהות. גם קהילת הנישואין, אף אם ראשיתה בשני אנשים המתקשרים זה עם זה, היא קהילה משולשת. ומי הוא אותו חבר נעלם של קהילה זו? כמובן זה הוא הילד שטרם נולד, הנרמז בפסוק כד. את בואו של הילד חוזים מן ההתחלה. שני אנשים מתאחדים כדי לצפות לחבר שלישי שיצטרף לקהילתם. ומדוע הילד כה חשוב? כיוון שנוכחותו היא תנאי בל יעבור לכך שהאיחוד שבנישואין יעמיד קהילה המושתתת על מחויבות מוסרית ועל מסירות של הקרבה. ומה היא המחויבות המשותפת של ההורים? מה הוא החזון המשותף המאחד את חבריה של קהילת הנישואין? דברי התורה על אברהם: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט..." (בראשית י"ח, יט).

חברי התא המשפחתי הם חלק מקהילה אדירה, אינסופית, של המסורת אשר ייעודה להנחיל את הברית מדור לדור, ממאה אחת של שנים למאה שאחריה, מאלף לאלף. כל בית אב בקהילה זו מסור לאותו אידיאל - לקיחת חלק במצעד הדורות לקראת היום האחרון שבו ייגאל כל היצור וייוון קשר בל יינתק לעולם בין אדם לא-להים.

נספח 1: אור הגנוז/מרטין בובר

צדיק אחד סיפר: הבעל שם טוב ציפה שיעלה כמו אליהו בסערה השמימה. כשנפטרה אשתו, אמר: "ציפיתי שאעלה כמו אליהו בסערה השמימה, ואפילו בשוק באמצע היום לעיני כול. אבל עתה, כיון שאיני אלא פלג גוף, שוב אין הדבר בגדר האפשר".

נספח 2: שמחה רו, צדיק יסוד עולם, עמ' 167:

...והוסיף ר' אריה ואמר: "אדם צריך להתייחס לאשתו כאילו היא חלק ממנו ממש, כפי שהוא מרגיש את ידו או רגלו כך ירגיש אותה. ובדידי הווה עובדה, שאשתי המנוחה לא הרגישה טוב וסבלה מכאובים, ובאתי לד"ר נחום קוק ואמרתי לו: רגלה של אשתי כואבת לי".

נספח: ריחיים/ רועי זמיר

ריחיים

כְּשֶׁאֶנְדֵּד טִבְעַת עַל אֶצְבְּעֶךָ
תַּעֲנִי רִחִים עַל צְנָאֵרִי
וּתְקַדְּשִׁי אוֹתִי

מִחֲשָׁבוֹת יְהִי לְקַמַּח
אֶהְבֶּה לְלַחֵם טָרִי
מֶלֶח שֶׁל בְּרִית יִמְתִּיק בְּשָׂרִי
וּתַעֲשֵׂי אוֹתִי
מְאֹד נֹכַח,
וּתַעֲשֵׂי אוֹתִי
מְאֹד מְעֻשִׂי.

בְּעוֹלָם בּוֹ אֲנִי
מוֹקֵרֵן עַל אוֹר
וְאֵין מְנוּחָה לְנַפְשִׁי

בְּחֻמַּת נְשִׁים
בְּרִחִים שֶׁל אָבִן,
מִבֵּית
אוֹכֵל לְהִיּוֹת קָאן
לְהִיּוֹת מְעֻשִׂי.

• אמונה והשתדלות בזיווג

לאחר שראינו שאיש ואישה נועדו זה לזה, ורצונם לשוב ולהתאחד בנישואין, נשאלת השאלה - כיצד ידע כל אדם מיהי האישה המיועדת לו? כיצד הם ייפגשו? איך יוצר הקשר ביניהם? על מי מוטלת האחריות למציאת הזיווג - על האיש? על האישה? על הוריהם? ואולי בכלל על הקב"ה...

בפרק זה נדון בשאלת זיווגם של האיש ואישה - מהי מקומה של בת הקול המכריזה על הכלה/החתן המיועדים, מהו היחס בין השגחת ה' וחלקו בזיווג בניו לבין מעשיו והשתדלותו של האדם, מדוע קשה זיווגן כקריעת ים סוף, כיצד ניתן לשנות זיווג שנקבע מן השמיים, מהי מקומה של המשיכה ונשיאת החן בהחלטה על שידוך ועוד....

בראשית כ"ד, סיפור בחירת רבקה

א וְאֶבְרָהָם זָקֵן, בָּא בְיָמָיו; וְהָאֵת-בְּרָרָה אֶת-אֶבְרָהָם, כַּפֶּל. ב וַיֹּאמֶר אֶבְרָהָם, אֶל-עֶבְדוֹ זָקֵן בֵּיתוֹ, הַמְשָׁל, כָּכָל-אֲשֶׁר-לוֹ: שֵׁים-נָא יָדְךָ, תַּחַת יָרְכִי. ג וְאֲשָׁבִיעֶךָ—כִּי אֶלְקֵי הַשָּׁמַיִם, וְאֶלְקֵי הָאָרֶץ: אֲשֶׁר לֹא-תִקַּח אִשָּׁה, לְבָנִי, מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי, אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ. ד כִּי אֶל-אֶרְצֵי וְאֶל-מוֹלַדְתִּי, תִּלְדָּה; וְלִקְחָתָהּ אִשָּׁה, לְבָנִי לְיָצֵקָה. ה וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי, הָעֶבֶד, אוֹלֵי לֹא-תֵאבְּהָ הָאִשָּׁה, לְלָכֶת אַחֲרַי אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת; הֲשֵׁב אֲשִׁיב אֶת-בְּנִי, אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יָצֵאתָ מִשָּׁם. ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי, אֶבְרָהָם: הֲשִׁמְרָה לָךְ, פֶּן-תָּשִׁיב אֶת-בְּנִי שָׁמָּה. ז ה' אֶלְקֵי הַשָּׁמַיִם, אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלַדְתִּי, וְאֲשֶׁר דִּבֶּר-לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע-לִי לֵאמֹר, לְזַרְעֶךָ אֲמֵן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת--הוּא, יִשְׁלַח מַלְאָכָו לְפָנֶיךָ, וְלִקְחָתָהּ אִשָּׁה לְבָנִי, מִשָּׁם. ח וְאִם-לֹא תֵאבְּהָ הָאִשָּׁה, לְלָכֶת אַחֲרַי--וְנִקְיָתָהּ, מִשְׁבַּעְתִּי זֹאת; רַק אֶת-בְּנִי, לֹא תִשָּׁב שָׁמָּה. ט וַיִּשָּׂם הָעֶבֶד אֶת-יָדוֹ, תַּחַת יָרֵךְ אֶבְרָהָם אֲדֹנָיו; וַיִּשְׁבַּע לוֹ, עַל-הַדָּבָר הַזֶּה. י וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גַמְלִים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו, וַיִּלְדָּה, וְכָל-טוֹב אֲדֹנָיו, בָּנָדוּ; וַיָּקָם, וַיִּלְךָ אֶל-אָרֶם נְהָרִים--אֶל-עִיר נְחוּר. יא וַיִּבְרָךְ הַגַּמְלִים מַחוּץ לְעִיר, אֶל-בְּעָר הַמַּיִם, לְעֵת עָרְב, לְעֵת צֵאת הַשָּׁאֲבָת. יב וַיֹּאמֶר--ה' אֶלְקֵי אֲדֹנָי אֶבְרָהָם, הִקְרָה-נָא לְפָנֵי הַיּוֹם; וַעֲשֵׂה-חֶסֶד, עִם אֲדֹנָי אֶבְרָהָם. יג הִנֵּה אֲנֹכִי נֹצֵב, עַל-עֵין הַמַּיִם; וּבְנוֹת אֲנָשֵׁי הָעִיר, יָצֵאתָ לְשָׂאב מַיִם. יד וְהִנֵּה הַנְּעָר, אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיָּה הֵטִי-נָא כַדָּף וְאָשְׁתָּהּ, וְאָמְרָה שְׁמָהּ, וְגַם-גַּמְלֵיךָ אֲשָׁקָה--אֵתְּהָ הַכַּחֲתָהּ, לְעֶבְדְּךָ לְיָצֵקָהּ, וּבָה אֲדַע, כִּי-עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם-אֲדֹנָי. טו וַיְהִי-הוּא, טָרַם כֹּלָה לְדַבֵּר, וְהִנֵּה רַבְּקָה יָצֵאתָ אֲשֶׁר יָלְדָה לְבַתוֹאֵל בֶּן-מִלְכָּה, אִשְׁתּוֹ נְחוּר אַחֵי אֶבְרָהָם; וְכַדָּה, עַל-שִׁכְמָהּ. טז וְהַנְּעָר, טָבַת מִרְאָה מְאֹד--בְּתוֹלָה, וְאִישׁ לֹא יָדָעָהּ; וַתִּרְדַּד הָעַיִנָּה, וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתַּעַל. יז וַיִּרְץ הָעֶבֶד, לְקִרְאָתָהּ; וַיֹּאמֶר, הִגְמִיאִנִּי נָא מֵעַט-מַיִם מִכַּדָּהּ. יח וַתֹּאמֶר, שְׁמָה אֲדֹנָי; וַתִּמְהַר, וַתִּרְדַּד כַּדָּהּ עַל-יָדָהּ--וַתִּשְׁקָהּ. יט וַתְּכַל, לְהִשְׁקֹתוֹ; וַתֹּאמֶר, גַּם לְגַמְלֵיךָ אֲשָׂאב, עַד אִם-כֹּלוֹ, לְשִׁתָּהּ. כ וַתִּמְהַר, וַתַּעַר כַּדָּהּ אֶל-הַשִּׁקְתָּהּ, וַתִּרְץ עוֹד אֶל-הַבְּעָר, לְשָׂאב; וַתִּשָּׂאב, לְכָל-גַּמְלָיו. כא וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲה, לָהּ; מִחֲרִיש--לְדַעַת הַהֲצִלִּים וְהָהָרְפוֹ, אִם-לֹא. כב וַיְהִי, כַּאֲשֶׁר כֹּלוֹ הַגַּמְלִים לְשִׁתוֹת, וַיִּקַּח הָאִישׁ נָזִם זָהָב, בָּקַע מִשְׁקָלוֹ--וַיִּשְׁנֵי צְמִידִים עַל-יָדָיָהּ, עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם. כג וַיֹּאמֶר בֵּת-מִי אַתָּה, הִגִּידִי נָא לִּי; הֲגַיִשׁ בֵּית-אָבִיךָ מְקוֹם לְנוֹ, לְלִין. כד וַתֹּאמֶר אֱלֹהֵי, בֵּת-בְּתוֹאֵל אֲנֹכִי--בֶּן-מִלְכָּה, אֲשֶׁר יָלְדָה לְנְחוּר. כה וַתֹּאמֶר אֱלֹהֵי, גַם-תָּבֵן גַּם-מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ--גַּם-מְקוֹם, לְלוֹן. כו וַיִּקַּד הָאִישׁ, וַיִּשְׁתַּחוּ לַה'. כז וַיֹּאמֶר, בְּרוּךְ ה' אֶלְקֵי אֲדֹנָי אֶבְרָהָם, אֲשֶׁר לֹא-עָזַב חֶסְדוֹ וְאֲמָתוֹ, מֵעַם אֲדֹנָי; אֲנֹכִי, בְּדֶרֶךְ נְחֻנִי ה', בֵּית, אַחֵי אֲדֹנָי. כח וַתִּרְץ, הַנְּעָר, וַתִּגַּד, לְבֵית אִמָּה--כַּדָּבָרִים, הָאֵלֶּה. כט וּלְרַבְּקָה אַח, וַשְׁמוֹ לָבֵן; וַיִּרְץ לָבֵן אֶל-הָאִישׁ הַחוּצָה, אֶל-הָעַיִן. ל וַיְהִי כִּרְאֵת אֶת-הַנָּזִם, וְאֵת-הַצְּמִידִים עַל-יָדָיָהּ אַחֲתוֹ, וַיִּשְׁמְעוּ אֶת-דְּבָרֵי רַבְּקָה אַחֲתוֹ לֵאמֹר, כֹּה-דִבֶּר אֱלֹהֵי אִישׁ; וַיָּבֵא, אֶל-הָאִישׁ, וְהִנֵּה עֹמֵד עַל-הַגַּמְלִים, עַל-הָעַיִן. לא וַיֹּאמֶר, בּוֹא בְרוּךְ ה'; לָמָּה תַעֲמֵד, בְּחוּץ, וְאֲנֹכִי פְנִיתִי

הבית, ומקום לגמלים. לב ויבא האיש הבינה, ויפתח הגמלים; ויתן תבן ומספוא, לגמלים, ומים לרחץ רגליו, ורגלי האנשים אשר אתו. לג ויישם (ויישם) לפניו, לאכל, ויאמר לא אכל, עד אם-דברתי דברי; ויאמר, דבר. לד ויאמר: עבד אברהם, אנכי. לה וה' ברוך את-אדני, מאד--ויגדל; ויתן-לו צאן ובקר, וכסף וזהב, ועבדים ושפחות, וגמלים וחמרים. לו ומלך שרה אשת אדני בן, לאדני, אחרי; וקנתה; ויתן-לו, את-כל-אשר-לו. לז וישבעני אדני, לאמר: לא-תקח אשה, לבני, מבנות הכנעני, אשר אנכי ישב בארצו. לח אם-לא אל-בית-אבי מלך, ואל-משפחתי; ולקחת אשה, לבני. לט ואמר, אל-אדני: אלי לא-תלך האשה, אחרי. מ ויאמר, אלי: ה' אשר-התהלכתי לפניו, ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך, ולקחת אשה לבני, ממשפחתי ומבית אבי. מא אז תקנה מאלתי, כי תבוא אל-משפחתי; ואם-לא יתנו לך, והיית נקי מאלתי. מב ואבא היום, אל-העין; ואמר, ה' אלקי אדני אברהם, אם-יש-נא מצליח דרכי, אשר אנכי הלך עליה. מג הנה אנכי נצב, על-עין העינים; והנה העלמה, היצאת לשאב, ואמרתי אליה, השקיני-נא מעט-מים מפדך. מד ואמרה אלי גם-אתה שמה, וגם לגמליך אשאב--הוא האשה, אשר-הכיס ה' לכן-אדני. מה אני טרם אכלה לדבר אל-לבי, והנה רבקה יצאת וכדה על-שכמה, ותרד העינה, ותשאב; ואמר אליה, השקיני נא. מו ותמהר, ותורד כדה מעליה, ותאמר שמה, וגם-גמליך אשקה; ואשת, וגם הגמלים השקתה. מז ואשאב אתה, ואמר בת-מי את, ותאמר בת-בתואל בן-נחור, אשר ילדה-לו מלכה; ואשם הנזם על-אפה, והצמידים על-עדיה. מח ואקד ואשפתנה, לה; ואברך, את-ה' אלקי אדני אברהם, אשר הנסני בדרך אמת, לקחת את-בת-אחי אדני לבנו. מט ועתה אם-ישכם עשיתם חסד ואמת, את-אדני--הגידו לי; ואם-לא--הגידו לי, ואפנה על-עמין או על-שמאל. נ ויען לכן ובתואל ויאמרו, מיהנה יצא הדבר; לא נוכל דבר אליך, רע או-טוב. נא הנה-רבקה לפניך, קח ילד; והיה אשה לכן-אדניך, כאשר דבר ה'. נב והי, כאשר שמע עבד אברהם את-דבריהם; וישתחו ארצה, לה'. נג ויוצא העבד כסף וכלי זהב, ובגדים, ויתן, לרבקה; ומגדנת--נתן לאחיה, ולאמה. נד ויאכלו וישתו, הוא והאנשים אשר-עמו--ויילינו; ויקומו בבקר, ויאמר שלחני לאדני. נה ויאמר אחיה ואמה, תשב הנער אתנו ימים או עשור; אחר, תלך. נו ויאמר אלהם אל-תאחרו אתי, וה' הצליח דרכי; שלחוני, ואלכה לאדני. נז ויאמרו, נקרא לנער, ונשאלה, את-פיה. נח ויקראו לרבקה ויאמרו אליה, תתלכי עם-האיש הזה; ותאמר, אלה. נט וישלחו את-רבקה אחתם, ואת-מנותה, ואת-עבד אברהם, ואת-אנשיו. ס ויברכו את-רבקה, ויאמרו לה--אחמנו, את ה'י לאלפי רבקה; ויירש ורעה, את שער שניאיו. סא ותקם רבקה ונערתיה, ותרכבנה על-הגמלים, ותלכנה, אחרי האיש; וישח העבד את-רבקה, וילך. סב ויצחק בא מבוא, באר לחי ראי; והוא יושב, בארץ הנגב. סג ויצא יצחק לשוח בשדה, לפנות ערב; וישא עינו וירא, והנה גמלים באים. סד ותשא רבקה את-עיניה, ותרא את-יצחק; ותפל, מעל הגמל. סה ותאמר אל-העבד, מי-האיש הלך הזה להלך בשדה לקראתנו, ויאמר העבד, הוא אדני; ותקח הצעיר, ותתקס. סו ונספר העבד, ליצחק, את-כל-הדברים, אשר עשה. סז ויבאה יצחק, האלה שרה אמו, וישח את-רבקה ותהי-לו לאשה, ויאבה; וינחם יצחק, אחרי אמו.

רבי יהודה בר סימון פתח (תהילים סח, ז): 'אלקים מושיב יחידיים ביתה'. מטרונה שאלה את ר' יוסי בר חלפתא. אמרה לו: 'לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו?' אמר לה: 'לששת ימים, כדכתיב (שמות כ, יא): 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ'. אמרה לו: 'מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו?' אמר לה: 'הקב"ה יושב ומזווג זיווגים. בתו של פלוני לפלוני, אשתו של פלוני לפלוני, ממנו של פלוני לפלוני'. אמרה לו: 'ודא הוא אומנתיה (וזה אומנתו?) אף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים, כמה שפחות יש לי? לשעה קלה אני יכולה לזווג!' אמר לה: 'אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף'. הלך לו ר' יוסי בר חלפתא. מה עשתה? נטלה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות. אמרה: 'פלן [פלוני] יסב (ינשא) לפלונית ופלונית תיסב לפלוני'. וזיווגה אותן בלילה אחת. למחר אתון לגבה: דין מוחיה פציעא דין עינו שמיטא דין רגליה תבירא [למחר באו אליה: זה מוחו (=ראשו) פצוע, זה עינו נפוחה, זה רגלו שבורה]. אמרה להון: 'מה לכון דא?' [מה קרה לכם?] אמרה [אחת השפחות]: 'לית אנא בעי לדין ודין אמר לית אנא בעי לדא' אין אני רוצה את זה, וזה אמר: אין אני רוצה בזו]. מיד שלחה והביאה את ר' יוסי בר חלפתא. אמרה לו: לית אלוה כאלהכון: אמת היא תורתכון: נאה ומשובחת. יפה אמרת'. אמר: 'לא כך אמרתי לך? אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. הקב"ה מה עושה להון? מזווג בעל כרחן שלא בטובתן: הה"ד (תהילים סח, ז): 'מושיב יחידיים ביתה, מוציא אסירים בכושרות'. מהו 'בכושרות'? בכי ושירות. מאן דבעי אומר שירה ומאן דלא בעי בכי, א"ר ברכיה כלשון הזה השיבה ר' יוסי בר חלפתא הקב"ה יושב ועושה סולמות משפיל לזה ומרים לזה ומוריד לזה ומעלה לזה, הוי אומר (תהלים עה) אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, יש שהוא הולך אצל זיווג ויש שזיווגו בא אצלו, יצחק בא זיווגו אצלו שנאמר (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה, יעקב הלך אצל זיווגו שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע.

ספר האגדה עמ' תפ"ב-תפ"ג סעיף כ"ו, מתוך מבוא תנחומא הקדום:

"מעשה בשלמה המלך שהיתה לו בת יפיפה אין כמותה בכל-ארץ-ישראל. הביט במזלות מי בן-זוגה ומי ישאנה, וראה שהוא עני אחד ואין בישראל עני כמותו. מה עשה? בנה מגדל גבוה בים והיה מקיפו מכל רוחותיו מסביב. נטל [שלמה] בתו ונתן אותה באותו מגדל הגבוה, ועמה שבעים סריסים מזקני ישראל. ובמגדל לא עשה פתח, שלא יכנס אדם בו, ונתן בו צידה הרבה. אמר: אראה פועל השם ומעשהו. לימים היה אותו עני, שהוא בן-זוגה, יוצא בדרך בלילה, והיה ערום ויחף, רעב וצמא, ראה נבלת שור מושלכת בשדה, נכנס בה בין צלעותיה להפיג צינתו. [ובשעה] שישן שם בא עוף גדול ונטל אותה הנבלה ונשאה על גג אותו מגדל על חדר הבחורה, ושם היה העוף אוכל את-בשר הנבלה; וישב שם [העני] על הגג. כשהאיר השחר יצאה הבחורה מחדרה ללכת הגגה, כמנהגה בכל-יום, וראתה אותו בחור. אמרה לו: מי אתה ומי הביאך לכאן? אמר לה: יהודי אני מבני עכו, ועוף הביאני לכאן. מה עשתה? לקחתו והביאתו לחדרה, והלבישתהו והרחיצתהו וסכתהו ונתייפה מאד עד שאין כמותו בכל-גבול ישראל, ואהבתו הבחורה בלבה ובנפשה. והיה הבחור חריף ומפולפל וממולח וסופר.

יום אחד אמרה לו: רוצה אתה לקדשני? אמר לה: הלואי! מה עשה? הקיז דם וכתב לה כתובה ומוהר מדמו, וקידשה ואמר: עד ה' היום ועדים מיכאל וגבריאל. נתעברה ממנו. כשראו אותה הזקנים מעוברת, אמרו לה: כמדומה לנו שאת מעוברת. אמרה להם: הן. אמרו לה: וממי נתעברת? אמרה להם: מה לכם לדעת? נפלו פני הזקנים, שהיו מתיראים משלמה המלך, ושלחו אליו לבוא אליהם. נכנס שלמה בספינה ובא אליהם, ואמרו לו: אדוננו המלך, כך הדבר, ואל ישים אדוננו בעבדיו עוון. כששמע שלמה קרא לבתו ושאל לה על הדבר. אמרה לו: בחור אחד הביא לי הקדוש-ברוך-הוא יפה וטוב, תלמודי וסופר, וקדשני.

קראה לבחור ובא לפני המלך והראה לו הכתובה שכתב לכתו, ושאלו לו המלך על אביו ואמו ועל משפחתו ומאיזו עיר הוא. והבין מתוך דבריו שהוא אותו שראה במזל, ושמה שמחה גדולה ואמר: ברוך המקום שנותן [אשה] לאיש."

מדרש תהלים (בובר) מזמור נט

דבר אחר כשהאשה טובה מצא טוב, וכשהאשה רעה היא ממצה הטובות כולן מביתו ועושה אותו עני, אבל אם היא טובה מה כתיב בה, אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב ד), ואומר אשת חיל מי ימצא (משלי לא י), ועל זה נאמר ויפק רצון מה' (שם /משלי/ יח כב), וכן הוא אומר ומה' אשה משכלת (שם /משלי/ יט יד), בוא וראה כמה קשה הוא הזיווג, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים הקב"ה מייחד שמו על הזיווג, בתורה כתיב ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר (בראשית כד נ), ובנביאים כתיב ואביו ואמו לא ידעו כי מה' (יצא הדבר) [היא] (שופטים יד ד), ובכתובים כתיב ומה' אשה משכלת (משלי יט יד), מכאן שיחד הקב"ה שמו על הזיווג.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ב עמוד א

א"ר שמואל בר רב יצחק כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנא' (תהלים קכה) כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר (תהלים סח) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות איני והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני לא קשיא הא בזוג ראשון הא בזוג שני

רש"י מסכת סוטה דף ב עמוד א

כי פתח - כשהיה בא לדרוש בפרשת סוטה
מזווגין אשה לפי מעשיו - צנועה לצדיק ופרוצה לרשע
כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים - לא יזדווג ממשלת רשע בגורל צדיק
וקשין - לפני המקום
לזווגם - הנך דלפי מעשיו
כקריעת ים סוף - שנשתנו סדרי בראשית
מושיב יחידים ביתה - אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזווגם יחד ומיישב מהם בית
מוציא אסירים בכושרות - הוציא את ישראל ממצרים בחדש כשר לא חמה ולא צינה מקיש זיווג יחידים
ליציאת מצרים
איני - מי הוי זיווג לפי רשע וזכות והא מקודם יצירתם שאין נודע רשעו וזכותו מכריזין את זוגו ואם
תאמר הכל גלוי לפניו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כדאמר במסכת נדה (דף טז) מלאך הממונה על
ההריון נוטל טיפה ומביאה לפני המקום ואומר לפניו טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש
עשיר או עני אבל צדיק ורשע לא קאמר ליה דאין זה בידי שמים
זוג ראשון - לפי המזל
זוג שני - לפי מעשיו וקשה לזווגן לפי שאינה בת זוגו

שו"ת הרמב"ם סימן תלו

מבאר שאין מעשי בני האדם בגזרת עליון אלא יש לו בחירה חופשית .
"מה שאמר החכם בתו של פלוני לפלוני, דרך שכר או דרך פורענות הוא זה. שאם זה האיש או זאת
האשה, עשו מצוה שראוי ליתן שכרה בהם זיווג יפה ומשובח, הקב"ה מזווגן זה לזה. וכן אם ראוי ליפרע
מהם, בזיווג שיהיה בו קטטה ומלחמה תמיד, מזוגן. וזה כענין שאמרו רז"ל, ירושלמי קדושין פ"ג ה"ג ד',
בראשית רבה פ' ס"ה אות ב', אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם, הקב"ה מביאן
ומזווגן זה לזה, ואין דבר זה השוה לכל, אלא לאלו שנתחייבו או שזכו כמו שישיר בעיני אלהים יתעלה. .

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יח עמוד ב

אמר שמואל מותר לארס אשה בחולו של מועד שמא יקדמנו אחר לימא מסייע ליה ואלו כותבין במועד קדושי נשים מאי לאו שטרי קדושין ממש לא שטרי פסיקתא וכדרב גידל אמר רב דאמר רב גידל אמר רב כמה אתה נותן לבנך כך וכך כמה אתה נותן לבתך כך וכך עמדו וקדשו קנו הן הן הדברים הנקנין באמירה לימא מסייע ליה אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו הא לארס שרי לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא לארס דלא קעביד מצוה אלא אפילו לישא נמי דקא עביד מצוה אסור תא שמע דתנא דבי שמואל מארסין אבל לא כונסין ואין עושין סעודת אירוסין ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו שמע מינה

ומי אמר שמואל שמא יקדמנו אחר והאמר רב יהודה אמר שמואל: בכל יום ויום בת קול יוצאת

ואומרת: בת פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני!...

כי הא דרבא שמעיה לההוא גברא דבעי רחמי (כמעשה שהיה ברבה ששמע אדם אחד שהתפלל) ואמר: תזדמן לי פלגיתא (יהי רצון שתזדמן לי פלגיתא להנשא לי). - אמר ליה (אמר לו רבה): לא תיבעי רחמי הכי (אל תתפלל כך)! אי חזיא לך - לא אזלא מינך (אם היא ראויה ומיועדת לך - לא תלך ממך ובסוף תנשא לך), ואי לא - כפרת בה' (ואם אינה ראויה לך - את גורם לעצמך לכפור בה'), שתאמר שהתפללת רבות ולא נענית כלל)...

הכי אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי: מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. מן התורה - דכתיב +בראשית כ"ד+ ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר, מן הנביאים - דכתיב +שופטים י"ד+ ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא. מן הכתובים - דכתיב +משלי י"ט+ בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת.

ריטב"א על מסכת מועד קטן דף יח/ב

שמא יקדמנו אחר - ברחמים. פירוש: שהזכות מבטל הגזירה והכוכב שבשעת המולד

שפת אמת, מסכת סוטה דף ב עמוד א

...דלעולם מותר לארוס דשמא יזכה לזווג שני לפי מעשיו ושמא יקדמנו אחר בזה וכן משמע לשון הדרש מוציא אסירים שהי' נאסר מקודם לאותה רשעה וכשהטיב מעשיו מוציא אסירים ולכן מושיב יחידים שנפרדו מאת זיווגם הראשון

ר' צדוק הכהן מלובלין, דברי סופרים, אות ג':

"כל הקניינים של אדם הם שייכים לו בתולדה ובשורשו, וכמו שאמרו בריש סוטה [ב.]. דמכריזין קודם יצירה בת פלוני לפלוני וכן שדה פלוגית לפלוני, שגם זה דוגמת זיווג שיש לו חיבור בשורש, ועל כך אמרו 'שלושה חינות הן: חן אשה על בעלה ומקח על מקחו', דזהו הסימן שהוא זיווג ומקחו השייך לו כאשר יש לו חן בעיניו והוא חושק בו דווקא.

ועל כן אמרו, 'אדם רוצה בקב שלו יותר', ואף על פי שהכל אחד וגם זה כשיקנה יהיה שלו, אבל זה הוא מקחו ושלו בשורש יש לאדם חשק בזה דוקא, ושם: 'חטי מארעאי בעינא' [חטיים מאדמתי אני רוצה], כי שדה הנגזר לו יש לה שייכות עם שורש נשמתו...

ועל כן אין טעם (=אין הסבר, א"א למצוא הגיון) בחשק ורצון כי אדם חושק השייך לו ויש לו חן בעיניו יותר מדבר אחר המשובח ממנו... ויש בזה דברים עמוקים".

מתוך תשובת החזון איש שנדפסה בספר פאר הדור עמ' 35:

ד. [שידוכים] *

בן תורה שמדברים בו נכבדות, הוא חש במשיכה גדולה אל המדוברת, האם לחשוש כי השיקולים וההחלטה שלו נובעים ממקור לא טהור. תשובת החזו"א: ההרגשות המה שלוחי דרחמנא להצביע על מי שהועידו לו מן השמים.

(*) נא. ה. נדפס בפאר הדור חלק ד' עמ' צ"ב בשם הגה"צ רבי בן ציון במברגר זצ"ל.

גנזי שערי ציון במברגר, בן ציון הלוי עמוד מס 35 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרב עובדיה יוסף מתוך אתר הלכה יומית מפסקי

שאלה: האם זיווגו של כל אדם נקבע מן השמים כגזירה, או שאדם יכול לזכות באשה או בבעל טוב יותר ממה שנגזר עליו, או חלילה להיפך?

תשובה: אמרו רבותינו בגמרא (במסכת סוטה דף ב.), אמר ריש לקיש, אין מזווגין לו לאדם אשה אלא על פי מעשיו, שנאמר (בתהילים פרק קכה.) "כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים", (דהיינו שלא יבא זיווג רע לאדם טוב.), ומקשה הגמרא על מה שאמר ריש לקיש, והרי אמר רבי יהודה, אמר רב, ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת "בת פלוני לפלוני", ואם כן כיצד אמר ריש לקיש שהזיווג נקבע על פי המעשים של האדם, והרי זו גזירה מן השמים, ומתרצת הגמרא, שבזיווג ראשון אדם זוכה במה שנגזר עליו, בלא קשר למעשים, אבל בזיווג שני אדם זוכה בזיווג על פי מעשיו.

ובאמת שאף בזיווג ראשון, הזיווג תלוי במעשים של האדם, וכן פירש הגאון רבי טוביה הלוי (מהעיר צפת לפני כארבע מאות שנה), שמה שאמרה הגמרא שזיווג ראשון נגזר מן השמים על פי הבת קול, היינו שזיווג ראשון, אף אם לא יהיו שני הצדדים שווים לגמרי במעשיהם, רשעים גמורים או צדיקים גמורים, אלא צדיקים הם, ואחד צדיק ביותר, וכן הרשעים אחד מהם רשע ביותר, מכל מקום יבואו לידי נישואין, כיוון שכך יצא מפי השם יתברך על ידי הבת קול, אבל אם רב המרחק ביניהם, צדיק גמור עם רשעה גמורה, או להיפך, אז תתבטל הגזירה וידונו על פי מעשיהם. וזיווג שני הנעשה לפי מעשיו, הוא בדקדוק רב שיהיו שניהם שווים בערך הצדקות או הרשעות. ונאמרו בעניין זה עוד חילוקים רבים שאפשר שאדם יפסיד את הזיווג שנקבע לו מפי הבת קול, לטוב ולמוטב, ועל ידי מעשי האדם ותפילותיו יכול לגרום שיזכה בזיווג משובח.

ומכל מקום, בעת שאדם מחפש זיווג, צריך לכוון מעשיו לשם שמים, לחפש זיווג לפי עניינו ולא לבא בדרישות מוגזמות או בדרישות חסרות טעם, שעל ידי כן יוכל לבא לידי הפסד.

וידוע מעשה בהגאון האמיתי רבי משולם איגרא זלה"ה, (שחי לפני כמאתיים שנה), שלמרות ימי עוניו ומרודו, היה שקדן עצום בתורה, והיה נחשב לבחור עליוי עצום וצדיק, והגביר העשיר רבי שמואל ביק

נתן עיניו בו לקחת אותו חתן לבתו היחידה. וכאשר היה נשוי עם אותה נערה, ראתה שאינו מבין בענייני העולם וכולו שקוע בעניינים רוחניים, ודבר זה לא מצא חן בעיניה, ודרשה להתגרש ממנו, וגם אביה בראותו שבתו אינה מרוצה דרש ממנו לתת גט לבתו, ובצער ויגון רב עמד רבי משולם וגירש את אשתו בגט כפי רצונה ורצון אביה.

ובאותה תקופה פרצה מחלוקת גדולה בין גדולי הרבנים בברודי, בעניין גט (שסידר רבי משה מיניץ לבנו של הגאון רבי מרדכי זאב הזקן אב"ד לבוב) והיו שהכשירו את אותו גט, והיו שפסלו אותו. והחליטו שהגאון רבי ישעיה ברלין (רבה של ברסלוי) יכריע בדבר, בהיותו גאון עצום ובקי מאד בדברי הראשונים והאחרונים, ושלחו את השאלה לגאון נפלא זה, בצירוף חוות דעת של כמה מהרבנים האוסרים וכמה מן המתירים, ובין הרבנים הכותבים היה גם הגאון רבי משולם איגרא, שהציע חוות דעת בעניין.

והנה בעת שהיה מעיין רבי ישעיה בתשובות שלפניו, נזדמן לברסלוי רבי שמואל ביק, הגביר מברודי, אשר בא לרגל מסחרו לברסלוי, ומצא לנכון לבקר בבית רב העיר הגאון רבי ישעיה ברלין, שהיה מכירו זה שנים רבות, וכשהיה רבי ישעיה מעיין בתשובתו של רבי משולם איגרא, שאל את רבי שמואל ביק אם הוא מכיר מי הוא זה הגאון רבי משולם איגרא, והשיב לו, כי הוא מכירו והוא צעיר לימים בן שבע עשרה שנה, ורבי ישעיה הביע את השתוממותו, לאמר, כל כך צעיר וידע רב לו בבקיאות עצומה ובגאונות נפלאה מיחידי הסגולה שבדור, שמע רבי שמואל ביק דברים אלו יוצאים מפי זקן גאוני הדור, נתכוון ליבו בקרבו והתעלף, הזעיק רבי ישעיה את בני ביתו, והתיזו עליו מים עד ששבה אליו רוחו, ואז שאלו רבי ישעיה, מה לך כי נתעלפת, והשיב לו רבי שמואל, צעיר זה, חתני היה, ולצערי נאלץ היה לפי בקשתי לתת גט פיטורין לביתי. אמר לו רבי ישעיה, אם צעיר גאון זה היה בביתך, ואתה סילקת אותו מן הבית חייב אתה להתעלף פעם שנייה. לא ארכו הימים וזכה רבי משולם לישא את ביתו של הגאון רבי יצחק הורביץ רבה של ברודי, וחי בטוב ובנעימים.

המשקל ההלכתי של בת קול הרב ש. יוסף וייצן

בתוך: אתר ישיבה

...אולם יש שבארו שבת קול דומה יותר להבנה כללית שבאה בסיעתא דשמיא. הבת קול נשמעת או על ידי חכמים או שהיא נשמעת לכל אדם אולם רק בצד הפנימי והנסתר שבו ולא בצד הגלוי והשכלי שלו. בת קול זו הופעה יותר מצויה ממלאך ולכן יש להשתמש ראשית בבת קול ורק לאחר מכן במלאך. ויתכן שהמלאך הוא כשיש שליחות פרטית יותר ואילו בת קול זו הופעה בנוגע לדברים כלליים. עוד ניתן לומר שהבת קול היא בדרך כלל מופיעה כתגובה למעשה בני אדם. לעומת המלאך שהוא לצוות ולייצר מציאות חדשה בעולם. כך הוזכרה בת קול שיוצאת במוצאי יום הכיפורים ואומרת לך אכול בשמחה לחמך. הכוונה היא שזו העמדה שבאה משמים אל האדם. כך בכל יום יוצאת בת קול מהר חורב ואומרת אוי לבריות מעלבונה של תורה. כך גם בת קול יוצאת ארבעים יום קודם יצירת הולד ואומרת בת פלוני לפלוני. הבת קול היא לא דבר הנשמע במפורש. הבת קול היא דורשת פענוח על ידי חכמים. הבת קול עוזרת לנשמה הפנימית שבנו להכיר את יחס הקב"ה לדברים שנעשים במציאות. כך כותב בספר חרדים: כבר ידעת מה שאמרו בזוהר - בת קול יוצאת בכל יום ומכרזת שובו בנים שובבים. ובת קול יוצאת מהר חורב בכל יום ויום ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, וקשה, למי מכריזין, הלא אין אנו שומעין כלום. אלא ודאי, אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי [פרק עג].

פרקי אהבה/הרב שלמה אבינר

שאלה: האם אפשר "לפספס" בעניין בחירת בן זוג? הרי לכל אחד יש בת זוג מן השמים, ולכל אחת בן זוג

מן השמים, כמו שכתוב "בת פלוני לפוני" (סוטה ב)...

תשובה: בחיים המעשיים שלנו איננו הולכים על פי עניינים מיסטיים של נשמות, אלא על פי השכל, על פי השכל האנושי הפשוט והבריא שמעליו השכל העליון של תורה. לא התורה ולא חז"ל הדריכונו לעשות מחקרים על סודות הנשמות כדי להחליט עם מי להתחתן, אלא הטילו עלינו לברר את העניין על פי בחינות מוסריות והלכתיות... יש כאן בירור למפרע שזהו הזיווג מן השמים. וכן אחרי הנישואין כשאנו מתנהגים במחשבה, דיבור ומעשה על פי דרך האמת הטהורה, מתגלה בפועל שאכן כאן זיווג מן השמים.

• אהבה

מושג האהבה המונח בתשיתו של הקשר הזוגי עבר טרנספורמציה בעידן המודרני. מונחים כמו "אהבה ממבט ראשון" "התאהבות" ותמונות מסרטי הוליווד למיניהם ממלאים פעמים רבות את התוכן מאחורי המילה היפה והעשירה: "אהבה". בפרק זה נבקש להעמיק במושג האהבה ולפגוש את המובנים ההופכים את הרגש החי והחשוב הזה לגשר יציב ועמוק בקשר בין איש לאישה.

. שיר השירים ח', ד-ז.

השבבתי אתכם בנות ירושלים

מה תעירו ומה תערו את האהבה עד שתתפץ:

מי זאת עלה מן המדבר

מתרפקת על דודה

מסת המפות עוררתי

שמה חבלתי אמה שמה חבלה ילדתי:

שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך

פי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה

רשפיה רשפי אש שלהבתיה:

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה

אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבזו לו:

בראשית רבה (וילנא) פרשה נה ד"ה ח וישכם אברהם

וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו, אר"ש בן יוחאי אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת את השורה, אהבה מקלקלת את השורה דכתיב וישכם אברהם בבוקר וגו' ולא היה לו כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה, ושנאה מקלקלת את השורה, שנא' (במדבר כב) ויקם בלעם בבוקר ויחבוש את אתונו ולא היה לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת את השורה, אהבה מקלקלת את השורה שנאמר (בראשית מו) ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו וכי לא היה ליוסף כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה, שנאה מקלקלת את השורה דכתיב (שמות יד) ויאסור את רכבו ולא היה לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת השורה,

מהר"ל מפראג, נתיבות עולם, נתיב אהבת ה. '

. ומשמע מן הכתוב הזה, כי עיקר האהבה הוא לריע שלו מפני שהם שווים ודומים ולכך שייך בהם אהבה. ולפי זה יש לשאול כאשר מצינו שאהבה היא לריע שלו במה שיש להם שיתוף וחיבור והדברים

הרחוקים זה מזה אין בהם אהבה, אף כי קצת מן החכמים חשבו כי האהבה היא יותר אל דבר שהוא הפכו כמו אהבת איש לאשה והרי זה זכר וזו נקבה והם מחולקים אינם שווים, והראייה שהאהבה לדברים שאינם שווים כי כל אהבה הוא חיבור וכל חיבור הוא לדבר שאינו דומה, כמו האדם שיש בו חמימות מתחבר אל דבר הקר שהוא הפך זה והארץ היבשה מתאוה למטר, והשנאה בין השווים והדומים כמו שאמרו (ב"ר פל"ט) כל אומן שונא את בני אומנותו וגם תלמידי-חכמים שבכל שונאים זה את זה (פסחים קי"ג, ב') כי דבר זה שאין אחד אוהב עצמו לכך כל אשר הדבר רחוק ממנו אוהב אותו.

לפי זה אין קשיא אף על גב שהשם ית' נבדל בלתי גשמי והאדם בשר ודם בעל חומר, שייך בזה אהבה. אך הדבר הזה אי אפשר לומר שיהיה כך, שהרי מצינו בחוש הפך זה. כי בני אדם שהם מתדמים באומה אחת אוהבים זה את זה, ואמרו חכמים (ב"ק ד"ב, ב') לא לחינם הלך הזרזיר אצל העורב אלא מפני שהוא מינו, ומה שאין אהבה לעצמו מפני כי האהבה הוא התשוקה אל הנאהב ואין כאן תשוקה כי הוא עצמו. ולכך האהבה בין איש לאשתו כי הוא הדביקות הגמור עד שנעשים דבר אחד ויש בזה תשוקה, ואם כן האהבה מצד שהם דבר אחד ומצד הזה הוא האהבה. וכן מה שהוא משתוקק החם לקר הרי הקר הוא השלמתו ולפיכך הם כמו דבר אחד לגמרי, וכן בכל מקום שהדבר מתאוה אל דבר - שהוא הפכו הדבר הזה מפני שיושלם באותו דבר ומכיוון שיושלם בו נעשה עמו דבר אחד ומצד זה האהבה.

אורות הקודש ג', י"ג

הקדושה אינה נלחמת כלל נגד האהבה העצמית, הטבועה עמוק במעמקי נפש כל חי, אלא שהיא מעמידה את האדם בצורה עליונה כזאת, שכל מה שיותר יהיה אוהב את עצמו, ככה יתפשט הטוב שבו על הכל, על כל הסביבה, על כל העולם, על כל ההווה

בראשית פרק כט

- (י) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רַחֵל בַּת רָחֵל בַּת לֶבֶן אַחִי אִמּוֹ וְאֵת צֶאֱן לֶבֶן אַחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגְלַח אֶת הָאָבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וַיִּשָׁק אֶת צֶאֱן לֶבֶן אַחִי אִמּוֹ:
(יא) וַיִּשָׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל וַיֵּשֶׂא אֶת קְלוֹ וַיִּבְרָךְ:
(יב) וַיַּגִּד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אַחִי אַבְיָהּ הוּא וְכִי בֶן רַבֵּקָה הוּא וַתִּרְצַח וַתִּגְדַּל לְאַבְיָהּ:
(יג) וַיְהִי כַשְׁמֹעַ לֶבֶן אֶת שְׁמֵעַ יַעֲקֹב בֶּן אָחִיתוֹ וַיִּרְצַח לְקִרְאָתוֹ וַיִּחַבֵּק לוֹ וַיִּנְשָׁק לוֹ וַיְבִיאוּהוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיִּסְפָּר לְלֶבֶן אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
(יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לֶבֶן אֲדָם עֲצָמִי וּבְשָׂרִי אַתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים:
(טו) וַיֹּאמֶר לֶבֶן לַיַּעֲקֹב הֲכִי אַחִי אַתָּה וַעֲבַדְתִּנִּי חַנּוּם הַגִּידָה לִּי מַה מְשַׁכְּרָתְךָ:
(טז) וּלְלֶבֶן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאמֹר וְשֵׁם הַקְּטָנָה רַחֵל:
(יז) וַעֲיִנֵּי לֵאמֹר רַבּוֹת וְרַחֵל הִימָּה יָפֶת תֹּאֲרָר וַיִּפֹּת מְרָאָה:
(יח) וַיִּצְהַב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתֶדֶק הַקְּטָנָה:
(יט) וַיֹּאמֶר לֶבֶן טוֹב תַּתִּי אִתָּה לָךְ מִתַּתִּי אִתָּה לְאִישׁ אַחֵר שְׂבָה עִמָּדִי:
(כ) וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים בְּאֶהְבָתוֹ אֶתָּה:
(כא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לֶבֶן הֲבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מְלֹאוּ יָמֵי וְאִבּוֹאָה אֵלַיָּה:
(כב) וַיֹּאסֹף לֶבֶן אֶת כָּל אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה:
(כג) וַיְהִי בְעָרֵב וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בִּתּוֹ וַיָּבֵא אֶתָּה אֵלָיו וַיָּבֵא אֵלַיָּה:
(כד) וַיִּתֵּן לֶבֶן לָהּ אֶת זֹלְפָה שְׁפָתָהּ לְלֵאָה בִּתּוֹ שְׁפָתָהּ:
(כה) וַיְהִי בַבֶּקֶר וַהֲנִיָּה הוּא לֵאמֹר אֶל לֶבֶן מַה זֹאת עָשִׂיתְ לִי הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּי עִמָּדִי וְלָמָּה רַמִּיתָנִי:
(כו) וַיֹּאמֶר לֶבֶן לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוֵנוֹ לְמַת הַצְּעִירָה לְפָנַי הַבְּכִירָה:
(כז) מִלֹּא שְׂבַע זֹאת וְנִתְּנָה לָךְ גַּם אֵת זֹאת בְּעַבְדָּה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שְׁבַע שָׁנִים אַחֲרוֹת:
(כח) וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כִּן וַיִּמְלֵא שְׁבַע זֹאת וַיִּתֵּן לוֹ אֶת רַחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשְׁוָה:
(כט) וַיִּתֵּן לֶבֶן לְרַחֵל בִּתּוֹ אֶת בִּלְהָה שְׁפָתָהּ לָהּ לְשִׁפְתָהּ:
(ל) וַיָּבֵא גַם אֶל רַחֵל וַיִּצְהַב גַּם אֶת רַחֵל מִלֵּאָה וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שְׁבַע שָׁנִים אַחֲרוֹת:

ספורנו, בראשית כ"ט, ל':

ויאהב גם את רחל – לא בשביל האישות (=יחסי האישות) אבל גם באשר היא רחל, בשביל מעשיה הנמשכים מצורתה האישיית (=אופייה)

אור החיים, בראשית כט, ל

ותמצא כי לפי הטבע ההתמדה (=הרגילות) תמעיט אהבה, וכמו שאמר הכתוב (משלי כ"ה י"ז) פן ישבעך ושנאך... ולזה רמז הכתוב באומרו ויבוא גם אל רחל, בתוספת קביעות ואף על פי כן גם אהב אותה ולא נתמעטה האהבה... הגם שהיה מתמיד אצלה...
יעקב היה אוהב את רחל מצד עצמה, ונוסף על אהבה זו עוד הוסיף בה אהבה מצד לאה, כי ראה את זו כנגד זו ונגלה ביותר יתרונה של רחל."

אבות ה', טז:

כל אהבה שהיא תלויה בדבר: בטל דבר בטלה אהבה, ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר? זו אהבת אמנון ותמר. ושאינה תלויה בדבר – זו אהבת דוד ויהונתן.

פירוש ברטנורא על מסכת אבות פרק ה משנה טז

(טז) כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל - שאינו מתקיים. כשיתבטל הדבר שהיה סבה לאותה אהבה. גם האהבה בטלה. וכל אהבה שאינה תלויה בדבר בטל אלא בדבר קיים. כגון אהבת הצדיקים והחכמים. אינה בטלה לעולם. כשם שהדבר שהוא סבה לאותה אהבה אינו בטל. כך אין האהבה בטלה:
אהבת אמנון ותמר - מפני יפיה:
אהבת דוד ויהונתן - להשלים רצון קונם דאמר לו יהונתן לדוד אתה תהיה למלך על ישראל ואני אהיה לך למשנה:

שמואל א', י"ח-י"ט:

י"ח:

- (א) ויהי ככלותו לדבר אל שאול ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאָהֲבוּ \ {וַיֵּאָהֲבוּ} יהונתן בנפשו:
  - (ב) ויִקְחֶהּ שָׂאוֹל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נָתַן לָשׁוּב בֵּית אָבִיו:
  - (ג) וַיִּכְרַת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאֶהְבְּתוֹ אֹתוֹ בְּנַפְשׁוֹ:
  - (ד) וַיִּתְּפֹשֵׁט יְהוֹנָתָן אֶת הַמַּעֲעִיל אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתְּנֶהוּ לְדָוִד וּמָדְיוֹ וְעַד חַרְבּוֹ וְעַד קִשְׁתּוֹ וְעַד חַגְרוֹ:
- י"ט:

- (א) וַיִּדְבֹר שָׂאוֹל אֶל יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֵל כָּל עֲבָדָיו לְהַמִּית אֶת דָּוִד וַיְהוֹנָתָן בֶּן שָׂאוֹל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד:
- (ב) וַיִּגַּד יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר מִבְּקֶשׁ שָׂאוֹל אָבִי לְהַמִּיתָּךְ וְעַתָּה הִשְׁמַר נָא בַּבֶּקֶר וַיִּשְׁבֹּת בַּסֶּתֶר וַנְחַבְּאֶתָּ:
- (ג) וַאֲנִי אֵצֶא וְעַמְדָתִי לִיד אָבִי בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר אִתָּה שָׁם וַאֲנִי אֲדַבֵּר בָּךְ אֵל אָבִי וְרֵאִיתִי מָה וְהַגְדַּתִּי לָךְ:
- (ד) וַיִּדְבֹר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב אֵל שָׂאוֹל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל יִחַטָּא הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ בְּדָוִד כִּי לֹא חָטָא לָךְ וְכִי מֵעַשְׂיוֹ טוֹב לָךְ מְאֹד:
- (ה) וַיִּשָּׂם אֶת נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ וַיִּבֶן אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיַּעַשׂ ה' תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל רֵאִיתָ וַתִּשְׁמַח וְלָמָּה תִּחַטָּא בְּדָם נָקִי לְהַמִּית אֶת דָּוִד חַנּוּם:

(ו) וישמע שאול בקול יהונתן וישבע שאול חי ה' אם יומת:

שמואל ב' פרק יג:

- (א) ויהי אחרי כן ולאבשלום בן דוד אחות יפה ושמיה תמר ויאבהבא אמןון בן דוד:
(ב) ויצר לאמןון להתחלות בעבור תמר אחתו כי בתולה היא ויפלא בעיני אמןון לעשות לה מאומה:
(ג) ולאמןון רע וישמו יונדב בן שמעה אחי דוד וינדב איש חכם מאד:
(ד) ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בן המלך בפקר בפקר הלא תגיד לי ויאמר לו אמןון את תמר אחות אבשלום אחי אני אהב:
(ה) ויאמר לו יהונדב שכב על משכבה והתחל וקא אביה לראותה ואמרתי אליו תבא נא תמר אחותי ומכרני להם ועשתה לעיני את הבריה למען אשר אראה ואכלתי מינה:
(ו) וישכב אמןון ויתחל ויבא המלך לראותו ויאמר אמןון אל המלך תבוא נא תמר אחתי ותלבב לעיני שתי לבבות ואברה מינה:
(ז) וישלח דוד אל תמר הביתה לאמר לכי נא בית אמןון אחיד ועשי לו הבריה:
(ח) ותלך תמר בית אמןון אחיה והוא שכב ותקח את הכצק ותלוש\{ותלש\} ותלבב לעיניו ותבשל את הלבבות:
(ט) ותקח את המשרת ותצק לפניו וימאן לאכול ויאמר אמןון הוציאו כל איש מעלי ויצאו כל איש מעליו:
(י) ויאמר אמןון אל תמר הביאי הבריה הסדר ואברה מינה ותקח תמר את הלבבות אשר עשתה ותבא לאמןון אחיה הסדרה:
(יא) ותגש אליו לאכל ויחזק בה ויאמר לה בואי שכבי עמי אחותי:
(יב) ותאמר לו אל אחי אל תענני כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת:
(יג) ונאני אנה אוליך את חרפתי ואתה תהיה כאסד הנבלים בישראל ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך:
(יד) ולא אבה לשמע בקולה ויחזק ממנה ויענה וישכב אתה:
(טו) וישנאה אמןון שנאה גדולה מאד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ויאמר לה אמןון קומי לכי:
(טז) ותאמר לו אל אודת הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר עשית עמי לשלחני ולא אבה לשמע לה:
(יז) ויקרא את נערו משרתו ויאמר שלחו נא את זאת מעלי החוצה ונעל הדלת אחריה:
(יח) ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן בנות המלך הבתולות מעילים ויצא אותה משרתו החויץ ונעל הדלת אחריה:
(יט) ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוח ונעקה:

" כיוון שרוב בני האדם כורכים יחד את התשוקה המינית ואת מושג האהבה, מגיעים הם על נקלה לידי המסקנה המוטעית שהם אוהבים זה את זה בשעה שהם משתוקקים זה לזה תשוקה גופנית. האהבה בכוחה לעורר את התשוקה להתאחדות מינית.

במקרה זה משוללת הזיקה הגופנית חמדנות, רצון לכבוש או להכבש, אלא היא מעורבת ברכות ועדינות....

באין אהבה מניחה "אחדות" זו אחריה שני זרים ממש כפי שהיו הללו קודם לכן- לעיתים מעוררת אותם להתבייש זה מפני זה או אפילו לשנוא זה את זה, שכן משנמוגה האשליה חשים הם את זרותם אף ביתר חריפות מאשר קודם"

רמב"ם הלכות תשובה פרק י

הלכה א

אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא, אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים, ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה.

הלכה ב

העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה, ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצונו בה הקב"ה על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצות מאהבה.

הלכה ג

וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך, והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני, וכל שיר השירים משל הוא לענין זה.

הלכה ד

אמרו חכמים הראשונים שמא תאמר הריני למד תורה בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר בעולם הבא תלמוד לומר לאהבה את ה' כל מה שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה, ועוד אמרו חכמים במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו, וכן היו גדולי החכמים מצוים לנבוני תלמידיהם ומשכיליהם ביחוד אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב וכו' אלא מפני שהוא הרב ראוי לשמשו כלומר עבדו מאהבה.

הלכה ה

כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי שלא תגיע עליו פורענות הרי זה עוסק שלא לשמה, וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה, ואמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתירה מגלים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישגיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה.

הלכה ו

דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה, כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך, אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעוהו, ועל פי הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה, לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה. +/השגת הראב"ד/ דבר ידוע וברור וכו'. א"א זה השגיון לא ידענו לאי זה דבר כיון, ואנו מפרשים

אותו בשני ענינים לשון שיר כמו שגיון לדוד, וענין אחר בעבור אהבתה תשגה בעניניך שלא תשים אליהם לב

רמב"ם, אבות א', ו:

ואמר "וקנה לך חבר", זכר אותו בלשון קנייה, ולא אמר עשה לך חבר או התחבר לאחרים. הכוונה בזה שצריך לאדם שיקנה אוהב לעצמו שיתקנו בו מעשיו וכל עניניו, כמו שאמרו: או חברותא או מיתותא. ואם לא ימצאהו צריך להשתדל בו בכל לבו, ואפילו אם יצטרך שימשכנו לאהבתו עד שישוב אוהב, ולא יסור מהמשך תמיד אחר רצונו עד שתתחזק אהבתו. כמו שיאמרו בעלי המוסר: כשתאהב לא תאהב על מידותיך, ואמנם תאהב על מידת אהוביך. וכשיכוון כל אחד משני האהובים אל זאת הצוואה, יהיה כוונת כל אחד משניהם להפיק רצון חברו, ויהיה כוונת שניהם יחד דבר אחד בלא ספק.

ומה טוב מאמר אריסטוטלוס: האהוב אחד הוא, והאהובים ג' מינים: אוהב תועלת, אוהב מנוחה ואוהב מעלה. אמנם **אוהב תועלת** כאהבת שני השותפים ואהבת המלך ומחנהו. ואמנם **אוהב מנוחה** הוא ב' מינים: אוהב הנאה ואוהב בטחון. אמנם אוהב הנאה כאהבת הזכרים לנקבות וכיוצא בהם. ואמנם אוהב בטחון הוא שיהיה לאדם אוהב תבטח נפשו בו לא ישמר ממנו לא במעשה ולא בדבור, ויודיענו כל עניניו הטוב מהם והמגונה מבלי שיירא ממנו ששיגהו בכל זה חסרון, לא אצלו ולא זולתו. כי כשיגיע לאדם בטחון באיש זה השיעור ימצא מנוחה גדולה בדבריו ובאהבתו הרבה. ו**אוהב מעלה** הוא שיהיה תאוות שניהם וכוונתם לדבר אחד והוא הטוב, וירצה כל אחד להיעזר בחברו בהגיע הטוב ההוא לשניהם יחד. וזה האוהב אשר ציווה לקנותו, והוא כאהבת הרב לתלמיד והתלמיד לרב.

פירוש הרש"ר הירש, בראשית, כ"ד, ס"ז:

זו תכונה, אשר, ברוך ה', לא ניטשטשה בזרע אברהם ושרה, יצחק ורבקה! ככל שהוסיפה להיות אשתו, כן גדלה אהבתו!

כדוגמת נישואין אלה של הבן היהודי הראשון, כך נוסדים הנישואין, רוב הנישואים בישראל, לא על יסוד התשוקה, אלא על פי שיקול התבונה. הורים וקרובים נמלכים בעצמם, אם הצעירים מתאימים זה לזו; משום כך גוברת האהבה, ככל שהם מרבים להתוודע זה לזו.

אך רוב הנישואין בעולם הלא-יהודי נגמרים על פי מה שהם קוראים "אהבה", ואין לו לאדם אלא להציץ בתיאורי הנבילות הלקוחים מהחיים, כדי להיווכח מיד, מה רבה שם התהום בין ה"אהבה" שלפני הנישואין לבין זו שלאחריהם, איך הכל אחר-כך תפל וחסר טעם, מה שונה הכל מתיאור הדמיון, וכו'. "אהבה" זו הייתה עוורת, ועל כל שעל בעתיד – אכזבה;

לא כן הנישואין בישראל, שעליהם הוא אומר: ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה! שם החתונה אינה היא הפריחה, אלא השורש לאהבה! ועתה עוד ארבע מילים, אשר אין כמותן ליופי ושגב, מאז הביא ה' את חוה לאדם, ועד אחרית הימים.

וינחם יצחק אחרי אמו - גבר בן ארבעים, שאינו מוצא נוחים על מות אמו הישישה, הנה הוא מתנחם באשתו, זו עמדת האשה בישראל, עם פטירת שרה רחקה מהבית הרוח והנפש הנשית. יצחק חזר ומצא את

האם באשתו, (משום כך: "משהביאה האהלה – נדמתה לו כשרה אמו" – ע"י בראשית רבה ס, טו) הרי זה הקילוס הנעלה ביותר שנכתב אי פעם על כבוד האשה ואצילותה - הנה, הוא כתוב במעשה האבות על ספר התורה לישראל.

ר' יוסף יצחק מליובאוויטש :

מתוך: ד"ז רוטנברג, מסע הרבי בארץ הקודש, ירושלים תשנ"ט עמ' 82

האדמו"ר רבי יוסף יצחק מליובאוויטש

(בעת ביקורו הראשון בכותל המערבי)

"כעבור כמה שעות בבואנו לכותל המערבי, בעמדנו בתפילת מנחה בהרגשה שהמשפחה היקרה שלי יחיו מתפללים יחד אתי לבורא העולם, אומרים ביחוד תהלים, שופכים את לבותיהם כל אחד כפי הבנתו, מתוך הרגשה ברעיון איך כל אחד ואחד עם הטמפרמנט שלו, עם האופי שלו פותח את לבו, אלו בככי, אלו בשתיקה, אלו במחשבה, איך הם אומרים לרבוננו של עולם הבט וראה ועזור לנו בכל מה שאנו מתחננים לך אל קדוש, ובנוסף לכך רחם על בני היחיד, על בעלי, על אבינו האהוב באהבה כרשפי אש בוערת – נפתחו אצלי נחלי דמעות של תחנונים, כשאני מרגיש לידי את כל הידידים תלמידי התמימים, החסידים עם נשיהם וילדיהם, תוך שאני מתאר לעצמי את מצבם ברוחניות ובגשמיות, את ההתקשרות שלהם עם חיי וביודעי שהנה בשעה זו כולם נזכרים במקום הקדוש של בית המקדש, זה עורר אצלי דמעות דם, מלים אלמות, ברקים של אש נשמה וקרני תקוה לקב"ה בעצמו, אתה עצמך, רבוננו של עולם, צריך לקבל את כל הבקשות ולמלא את המשאלות לכל הדברים הטובים.

באותן כמה שעות חייתי, שכחתי את הכל, הייתי טפח גבוה יותר, טעמתי רגעים מהחיים.

לאחר מכן הכל חולין. נראה עוד אי אלו רגעים, אבל לא כאלה..."

יושר דברי אמת: הרב משולם פייבוש מזבריוזא

ועניין ההתקשרות אפרש לך קצת מה שאני מבין לפי קט שכלי. כבר ידעת... כי כשהאדם מתעורר לאהוב דרך משל את בנו אפילו שלא בפניו, ובווער בלבו אהבתו, זה האהבה המתעוררת מקשרת נשמת שניהם באותו רגע - אף על פי שהם רחוקים זה מזה. משני טעמים: א' ברוחניות אין שייך ריחוק מקום... טעם ב' והוא עניין אחד עם הראשון, כי אהבה לא יהיה אלא בין ב' בני אדם המכירים זה את זה שראו עצמם פנים בפנים, כמבואר בשולחן ערוך או"ח (ס' רכ"ה) לעניין מי שרואה את חברו לאחר זמן לברך על ראייתו, ואז בעת ראייתם זה את זה ונתקשרו אז באהבה זה לזה נחקק דיוקן כל אחד במחשבת חבירו, וכל מחשבה יש לה קומה שלימה.

הרב עדין שטיינזלץ, נשים במקרא, עמ' 36 ואילך:

אכן, בדמותה של רחל ובמערכת היחסים שלה עם יעקב, יש חלק גדול מאד של ציפייה ושל חלום. ובמידה מסוימת קיימת הרגשה כי זה חלום שאינו מגיע להגשמה שלמה, געגועים שאינם מגיעים לעולם לידי התממשות והשלמה. רחל היא ציפייה, רחל היא חלום, רחל היא שאיפה – אבל רחל איננה מגיעה למילוי גמור של הציפיות שלה, והיא נשארת לעולם מצפה, מחכה למשהו אחר. היא אולי הביטוי העז ביותר, כסמל וכאדם, למי שיש בידו לכאורה הכול, ואף על פי כן, בכורח התנאים, המסיבות והבעיות, רק חלק קטן של הציפיות הללו יתגשמו לאחר מכן.

יתר על כן, גם כאשר הציפיות מתגשמות, הן אינן מתגשמות בחייה, בתוך הרגשתה האישית. יש כאן אפשרות, ציפייה, פוטנציאל, חלום גדול, אבל הגשמתו נשארת אי שם בין מהשהיה יכול להיות לבין מה שאולי עתיד להיות...

בסופו של דבר מועמדת לאה בצד רחל, ובזמנים מסוימים לאה מועדפת על רחל, על אף שרחל היא האישה שיעקב רצה בה, אולי האישה היחידה שרצה בה באמת ובשלמות. אף על פי כן, היא עצמה – כפי הנראה מתוך חולשתה הפנימית – אינה מצליחה לשמור את הבלעדיות של היחס הזה. במובן זה מתבטא ביחסי רחל ויעקב רעיון החורג מעבר לגבולות המעשה, אל מעבר למשמעות הסמלית ההיסטורית שלו. שהרי עולה מכאן כי יש גבולות, וחייבים להיות גבולות, גם לאהבה הגדולה. גם כאשר האהבה הגדולה קיימת – היא חייבת לדעת שיש לה תחומים, שיש לה הגדרות. ויתר על כן, שהיא דורשת גם מידה רבה מאד של מחויבות עצמית. כאשר אהבה רואה את עצמה כמשוחררת מהגבולות, כשהיא רואה רק את הזכויות שלה ואינה רואה את צד החובות שלה – היא מגיעה בכך למשבר. רחל היא במובן זה סמל לתופעה כלל אנושית: תופעה שקיימת במכלול היחסים הבין-אישיים, או התוך-משפחתיים, כפי שהיא קיימת במכלול הלאומי הגדול או בהיקף המוסרי והעיוני. כלומר: יש יחסים אמיתיים ואפילו חזקים מאד. קיימת אהבה גדולה – ואף על פי כן יש צורך לדעת שאהבה מחייבת גם קבלת עול, משמעת והתחייבות, ולכל סטייה מן המחויבות יש בסופו של דבר עונש....

רחל המבכה על בניה- שהיא מצפה לשובם – חוזרת ואף מתקנת את סיפור חייה האישי. החטא – יש אחריו עונש, הבחירה – יש עמה התחייבות, ומי שפגם בדברים חייב לתת את הדין על מה שפגם. אכן, בעם כולו, כמו ברחל הפרטית, יש גם תשובה ונחמה. כעסו של יעקב, כמו קללתו לגבי גונב התרפים, אינם סופו של הקשר. העונש אינו זניחה ושכחה – "יש תקוה לאחריה" וגם "שבו בנים לגבולם".

משנה מסכת ידים פרק ג

אמר רבי שמעון בן עזאי, מקבל אני מפי שבעים ושנים זקן ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בןשיבה, ששיר השירים וקהלת מטמאים את הגדים. אמר רבי עקיבא, חס ושלום, לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הגדים, שאין כל העולם פלו פדאי ביום שנתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קודש, ושיר השירים קודש קדשים.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עולת ראייה ב, עמ' ג-ד:

אמר ר' עקיבא שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל" (ידים פ"ג, מה"ה). יש אהבה לשם השי"ת שהיא מצד הבריאה והודה, חסד ה' המלא עולם וטובו על בריותיו, ויש אהבה כזאת שהיא מורגשת בנפש מצד עצם מעלת הנפש לאהוב את הטוב הגמור. ואהבה זאת היא עיקר האהבה ויקרה מכל האהבה הנקלטת מבחינת המציאות. וכדי לצייר אותה באמת צריכים כל הציורים הרבים והגדולים שבשיר השירים. על כן אין העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל.

... אבל מי שלא השהו אלוה חכמה יכיר ויחוש כי אי אפשר כלל לאוצר כתבי הקודש של האומה הקדושה, שכל תולדתה מלאה רישומי אהבת נפש לצור מעוזה, בימי גדולתה והודה - על ידי חסד עליון מלא הוד, ובימי עונייה ומרודיה - על ידי נהרי נחלי דם ושטף צרות רבות ורעות, אשר כל אלה עוררו את האהבה, חזקה והוציאוה אל הפועל המורגש - אי אפשר בשום אופן שאלה הגעגועים לא ירשמו בספר באוצר הכללי ששם כל הגיוני קדשנו נחיתים.

אמנם מי שבעת שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל יוכל להשיב "כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה 'ובכל נפשך', מתי יבא לידי ואקיימנו", ולהאריך באותה שעה ב"אחד" עד שיצאת נשמתו. רק הוא יוכל לומר שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים.

אמנם כנטף מים מני ים, כזיק אחד מלהב אש שעד לב השמים, כאות אחד מספר גדול ורחב ידיים, ידע איש אשר כה רמה נפשו להעריך גם כן את האהבה הפרטית הטבעית בערכה הטהור, והיו לו האהבה הטהורה הטבעית, והאהבה הלאומית הנאורה, והאהבה האלוהית הקדושה ומלאה הוד, ערוכות במערכה, "כמגדל דוד בנוי לתלפיות".

אבל מה נמוכים הם הגמדים בעלי עינים טרוטות, הזוחלים סביב לשדרת האבנים התחתונה של מגדל עופל, ורושמים את קומתו - אשר לעב תגיע - רק כדי פשיטת ידם הקטנה ומעוף עינם, שדוק ותבלול שמו עליה מצור. ואם מראש מגדל עופל יוגד להם שרואים את הכוכב מלא הוד ויפעה, מיד יחליטו כמה נמוך הוא הכוכב הנהדר. נפשות כאלה, שיותר מרועה בעל לב רגש, שאהב את בת כלבא שבוע, לא יוכלו למצוא בר' עקיבא, לא יוכלו גם כן להוציא מקור לתכונת ההחלטה הנפלאה, ששיר השירים הוא קודש קדשים, בערך כל הכתובים, כי אם ממקור האהבה הפשוטה הפרטית, אשר אותה לבדה יחזו.

אבל טהורי לב יראו את ר' עקיבא בגדלו. את ר' עקיבא המשחק כשרואה ששועל יוצא מבית קדשי הקדשים, מפני שלנפשו הענקית העתיד הרחוק ניצב כהווה. את ר' עקיבא המלא צהלה לקול המונה של רומי, מפני שהאהבה האלוהית הנובעת מעומק חכמה לבו הנפלאה הורתהו, עד כדי מלוא ציור חי, כי רומי ואיליה כליל תחלוף, ואור ציון לעד יזרח. האהבה בתענוגים למחזה העתיק הוודאי מלאה כל כך את לבבו הטהור, עד כי לא הניחה לו מקום גם לאנחת לב על ההווה המרעיד, שהכירו רק כעב קל על פני החמה הברה בשחקים. ורק ממקור אותה הנפש שנשמתו יצאה באחד, יצאה ההחלטה שכל הכתובים קודש, ושיר השירים קודש קדשים.

אולם, עם בואו של לילה אפל לנפש, ברגעי צער ויאוש קודר, בעת שהחיים נעשים מכוערים, מבחילים וללא נשוא... אין ה' פונה אליו מן האינסוף אלא מן הצמצום... ממעמקיו של היאוש הקודר.

לפני כ-11 שנה, שכבה אשתי על ערש דווי יום אחר יום, שעה אחר שעה, הייתי רואה בגוויעתה. מן הבחינה הרפואית לא יכולתי לעשות הרבה למענה, כל שהיה בכוחי לעשות הוא לשאת תפילה. אולם לא יכולתי להתפלל בבית החולים, משום מה לא נמצא לי ה' לאורך המסדרונות הלבנים הנקיים, בין הרופאים והאחיות, אך נצרכת מאוד לתפילה ולא יכולתי שלא לספק צורך זה.

ברגע שהייתי שב הביתה הייתי ממהר לחדרי וכורע בתפילה נסערת. ה' לא הופיע ברגעים אלה בדמות מלך עוטה הוד, אלא כחבר קרוב, עניו, אח, אב : בשעות אלה של יאוש קודר לא רחק ה' ממני, הוא שכן עמי בחדרי האפל. חשתי בידיו החמות, כביכול, על שכמי, חבקתי את ברכיו, כביכול. הוא היה עמדי בגבולותיו הצרים של חדר קטן, ללא מקום. שכינת ה' במקום סופי וגדור משקפת את ענוותנותו ואהבתו לאדם. ברגעם אלה, האל הענו, השוכן בשפל המקומות, מגלה עצמו לאדם.

י"ד סולובייצ'יק, על התשובה, ירושלים תשל"ט, עמ' 181.

לפני ימים אחדים שוב ישבתי וכתבתי את דרשת התשובה השנתית. תמיד הייתי מדבר עליה עם אשתי, היא הייתה עוזרת לי בגיבוש הרעיונות, בליטושם. גם השנה כתבתי את הדרשה כשאני שואל אותה: אולי תוכלי לעזור לי? שמא כדאי להרחיב או לצמצם רעיון זה או אחר? שמא להדגיש נקודה פלונית?

שאלתי, אבל כל מענה לא בא. אפשר שהיה הד קול לשאלתי, אבל הוא נבלע עם משב הרוח באילנות ואלי לא הגיע.

נספח:

ויקטור ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות, ממחנות המוות אל האקסיסטנציאליזם:

חרף הפרימיטיביות – הגופנית והנפשית – שהייתה טבועה בהכרח בחיים שבמחנה ריכוז, היה מקום להעמקת חיי הרוח. אמנם אנשים בעלי לב, שהיו רגילים לחיים אינטלקטואליים עשירים, אפשר שנתייסרו בייסורים קשים (רבים מהם היו חלושים בגופם), אבל הפגיעה בישותם הפנימית הייתה קטנה יותר. הם יכלו לפרוש מסביבתם הנוראה אל חיי עושר פנימי וחירות רוחנית. רק כך מתבאר לנו דבר שנראה לנו כפרדוקס: דומה שלא מעטים מן האסירים שהיו פחות איתנים במערוכותם, עמדו בתלאות המחנה יותר משעמדו בהם אסירים חסונים יותר בגופם. כדי להבהיר את דברי אלה, אני רואה צורך להסתמך על חוויה אישית שלי. הבה אספר, מה קרה באותן שעות של השכמת הבוקר שבהן היה עלינו ללכת אל אתר עבודתנו.

נשמעו פקודות קולניות: "פלוגה קדימה צעד! שמאל שתיים שלוש ארבע! שמאל שתיים שלוש ארבע! שמאל שתיים שלוש ארבע! שמאל שתיים שלוש ארבע! לפי הראשון – הסתובב! שמאל ושמאל ושמאל ושמאל! כובעים הסר!" מלים אלה מהדהדות באזני אף עתה. בהישמע הפקודה "כובעים הסר! עברנו בשער המחנה והזרקורים כונו אלינו. מי שלא צעד נאה ספג בעיטה. ואוי לו למי שמחמת הקור הוריד את מצנפתו על אזניו – לפני שניתנה רשות לכך.

דשדשנו בחשיכה לאורך דרך היציאה האחת מן המחנה, כשאנו מדלגים על אבנים גדולות ומבוססים בשלוליות נרחבות. הזקיפים המלווים אותנו לא פסקו מלצרוח כלפינו ומלהאיץ בנו בקתות רוביהם. בעלי רגליים פצועות נשענו על זרועות שכניהם. לא נשמעה כמעט מלה; רוח הכפור לא עודדה את הדיבור. האיש שצעד על ידי, הסתיר את פיו מאחורי צווארוננו הזקוף ולחש

לי פתאום: "אילו הנשים שלנו יכלו לראותנו עכשיו! אני מקווה, כי טוב להן יותר במחנות שהן נמצאות בהם ואינן יודעות מה עולה בחלקנו". דברים אלה עוררו ברוחי הרהורים על אשתי. דשדשנו הלאה לאורך קילומטרים, רגלינו מועדות על פני מקומות קפואים, ובעוד אנו תומכים פעם בפעם איש ברעהו, מרימים איש את רעהו וגוררים זה את זה הלאה, לא נאמרה מלה, אך שנינו ידענו: כל אחד מאתנו מהרהר באשתו. יש והסתכלתי בשמים שכוכביהם היו דועכים ואורו החכלילי של השחר היה מתפשט והולך מאחורי עננה קודרת. אולם רוחי דבקה בדמות אשתי וציירה את קווייה בחדות מפליאה. שמעתי אותה משיבה על שאלותי, ראיתי את חיוכה, את מבטה הגלוי והמעודד. מבטה – ואחת היא, אם היה ממשי או לא – היה מזהיר באורו אותה שעה יותר מן השמש העולה.

מחשבה אחת עברתני: זו הפעם הראשונה בחיי ראיתי את האמת כפי ששרו עליה משוררים כה רבים, כפי שתיארוה כפסגת החכמה, הוגי דעות כה רבים. האמת – שהאהבה היא המטרה הסופית והנעלה ביותר אשר אליה ישאף האדם. אותה שעה עמדתי על פשר הסוד העמוק ביותר שעשויות לגלות שירת האדם ומחשבת האדם ואמונתו: האדם נושע על ידי האהבה ובאהבה. נוכחתי לדעת, כי אדם שלא נותר לו כלום בעולם הזה, עדיין מסוגל לדעת טעם אושר, ולו לרגע קל, בהתבוננו אל דמות הנפש האהובה עליו. בתוך בדידות אין קץ, כשאדם אינו יכול להתבטא בפעולה של ממש, כשהישגו היחידי עשוי להצטמצם בקבלת עול יסורים בדרך הנאותה – בדרך מכובדת, במצב כזה יכול אדם לזכות במילוי משאלותיו מתוך הסתכלות אוהבת בדמות הנפש היקרה לו, אשר הוא נושא בלבבו...

אדם שצעד לפני מעד וההולכים אחריו נפלו עליו. הזקיף חש למקום והניף את מגלבו על כולם. בדרך זו שובשו מחשבותי לרגעים מספר. אך עד מהרה מצאה נפשי את הדרך לחזור מהוויית האסיר אל עולם אחר, ושבתי לדבר עם אהובתי: שאלתי אותה שאלות והיא השיבה, והיא פנתה בשאלות אלי ואני ענית. "עמוד!" הגענו אל אתר עבודתנו. הכול אצו אל הצריף החשוך בתקווה לקבל כלי עבודה הגון. לכל אסיר ניתן את או מעדר.

"וכי אינכם יכולים להזדרז, חזירים שכמותכם?" לא יצאה שעה ארוכה ותפסנו את המקומות בתעלה שעבדנו בהם אתמול. האדמה הקפואה נתפצצה תחת מכות המעדרים וניצוצות ניתזו. האנשים היו דמומים, מוחותיהם קהויים.

לנגד רוחי עמדה דמות דיוקנה של אשתי. מחשבה אחת חלפה במוחי: לא ידעתי אפילו אם היא עדיין בין החיים. רק אחת ידעתי – ודבר זה למדתי היטב: האהבה מפליגה הרחק מעבר להתגלמות הגופנית של הנפש האהובה. היא מוצאת את משמעותה העמוקה ביותר בהווייתה הרוחנית, בישות הפנימית. השאלה אם אותו אדם מצוי או אינו מצוי עכשיו, אם הוא חי או איננו חי, ניטלת ממנה משמעותה באופן מן האופנים.

לא ידעתי, אם אשתי עודנה חיה ולא היה בידי לברר זאת (כל ימי מאסרי לא קיבלתי מכתבים ולא יכולתי לשלוח מכתבים). אך באותו רגע חדל הדבר להיות בר משמעות. לא היה לי צורך לדעת; לא היה דבר אשר יגרע מעוצמת אהבתי, יסיטני ממחשבותי ומדמות דיוקנה של אהובתי. סבורני כי לו ידעתי אז שאשתי מתה, עדיין הייתי למרות ידיעה זו, מתמכר להסתכלות בדמותה, וכי שיחתי הערטילאית עמה הייתה לא פחות חיה ומספקת:

"שימני כחותם על לבך ... כי עזה כמוות אהבה"

- חז"ל לימדונו: 'בן 18 לחופה'. מדוע זהו הגיל שנקבע כאידיאלי לנישואין ומה משמעות הקביעה לימינו- האם מותר להקדים? האם מותר לאחר? מהם השיקולים השונים בקביעת גיל הנישואין? מתוך המקורות עולים כמה נושאים מרכזיים-
1. התנגשות אפשרית בין רצון להיות פנוי ללימוד התורה ולעבודת ה' מול החובה להינשא
  2. דחיית גיל הנישואין והשפעתה על הרהורי העבירה
  3. היחס בין חובת הנישואין לבין הצורך בפרנסה ומקום מגורים.
- בסיום הפרק ישנן כמה התייחסויות בנות זמננו לשאלת גיל הנישואין שהיא שאלה אקטואלית שמעסיקה רבים ורבות...

משנה מסכת אבות פרק ה משנה כא

הוא (יהודה בן תימא) היה אומר: בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לתלמוד בן שמונה עשרה לחופה בן עשרים לרדוף בן שלשים לכח בן ארבעים לבינה בן חמשים לעצה בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה בן שמונים לגבורה בן תשעים לשוח בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד ב

ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו

משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרכי המנונא דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזייה דלא פריס סודרא א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא אהדרינהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית להו לאפי עד דנסבת... רב הונא לטעמיה, דאמר בן עשרים שנה ולא נשא אשה - כל ימיו בעבירה. בעבירה סלקא דעתך, אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה. אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר תיפח עצמותיו. אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר, ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשטן גירא בעיניך (זה שעדיף אני מחברי, משום שנישאתי בן שש עשרה. ואם הייתי נישא בן ארבע עשרה, הייתי אומר לשטן - חץ בעיניך, ואין אני ירא ממך כלל). אמר ליה רבא לר' נתן בר אמי אדידך על צוארי דברייך משיתסר ועד עשרים ותרתי (עד שאתה על צוארי בנך - שהוא שומע לך - מבן שש עשרה ועד בן עשרים ושתים שנה, עליך להשיאו אשה), ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה (ויש אומרים, מבן שמונה עשרה ועד בן עשרים וארבעה). כתנאי, 'חנוך לנער על פי דרכו', ר' יהודה ורבי נחמיה, חד אמר משיתסר ועד עשרים ותרתי, וחד אמר מתמני סרי ועד עשרים וארבעה (אחד אמר מבן שש עשרה ועד בן עשרים ושתים, ואחד אמר מבן שמונה עשרה ועד בן עשרים וארבע)

נישואין ולימוד תורה

שולחן ערוך אבן העזר סימן א סעיף ג

מצוה על כל אדם שישא אשה בן י"ח, והמקדים לישא בן י"ג, מצוה מן המובחר, אבל קודם י"ג לא ישא דהוי כזנות. ובשום ענין לא יעבור מעשרים שנה בלא אשה. ומי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא, ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה. מיהו אם עוסק בתורה וטרוד בה, ומתירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונו ויתבטל מן התורה, מותר להתאחר. הגה: ובזמן הזה נהגו שלא לכופ על זה. וכן מי שלא קיים פריה ורביה ובא לישא אשה שאינה בת בנים, כגון עקרה וזקנה או קטנה, משום שחושק בה או משום ממון שלה, אעפ"י שמדינא היה למחות בו, לא נהגו מכמה דורות לדקדק בענין הזיווגים. ואפילו נשא אשה ושהה עמה עשרה שנים לא נהגו לכופ אותו לגרשה, אע"פ שלא קיים פריה ורביה, וכן בשאר ענייני זיווגים.

רמב"ם הלכות אישות פרק טו הלכה ב

האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן שבע עשרה, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונו ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

ה"חזון איש"

"ויש מאחרין [לשאת אישה אחרי גיל י"ח] מפני עסק התורה, אבל אין דרך זו רק ליחידים".

נישואין והרהורי עבירה

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כא' הלכה כה':

מצות חכמים שישא אדם בנו ובנותיו סמוך לפרקן, שאם יניחן יבואו לידי זנות או לידי הרהור ועל זה נאמר ופקדת נוך ולא תחטא, ואסור להשיא אשה לקטן שזה כמו זנות היא

המאירי קידושין כט ע"ב :

(על 'בן 20 שנה ולא נשא אישה- כל ימיו בעבירה): "לעולם ישא אישה בבחרותו כדי שלא יתמיד גידולו בהרהורים רעים ומחשבות נכריות. שמאחר שהתמיד בהם, לעולם אף אחר שישא אישה לא יהיה בטוח בהם... ומכל מקום כל שהגיע ל-20 ולא נשא אישה אינו ניצל כל ימיו מהרהורים שהתמיד בהם אלא אם כן הוא מהיחידים".

המאירי בביאורו למשנה אבות ה, כ"א:

"בן י"ח לחופה, בן כ' לרדוף. כלומר, שאם לא נשא עד כאן (עד גיל 20) יהא רדוף לישא ולא ימתין עוד בשום פנים שלא ישתקע בהרהורים רעים ובמעשים מגונים, כמו שאמרו 'בן עשרים - בה ימות'".

נישואין ופרנסה

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מד עמוד א

תנו רבנן: 'אשר בנה.. אשר נטע... אשר ארש.. לימדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ואף שלמה אמר בחכמתו +משלי כד+ הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך. הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם אחר ובנית ביתך זו אשה

רמב"ם הלכות דעות פרק ה הל' א

דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אישה, שנאמר (דברים כ, ה-ז):
"מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו",
"מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו",
"מי האיש אשר ארש אישה ולא לקחה".
אבל הטיפשים מתחילין לישא אישה, ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף ימיו יחזר לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה.
וכן הוא אומר בקללות (דברים כח, "): "אישה תארש... בית תבנה... כרם תטע",
כלומר, יהיו מעשיך הפוכין, כדי שלא תצליח דרכיך.
ובברכה מה הוא אומר? (שמואל א, יח, יד)
"ויהי דוד לכל דרכו משכיל וה' עמו".

זהר חדש בראשית מהנ"ע ד ע"ב:

ר"י פתח "בחכמה יבנה בית" - שלשה דברים צריך אדם לעשות בדרכי העולם, ואלו הן לבנות בית מושבו וליטע כרם להתפרנס בו ואח"כ לקחת לו אשה ולהוליד בנים לפרנסם בהם, ולא כדרך השוטים הלוקחים אשה בתחילה ואח"כ נוטעים כרם ואח"כ בונים בית, כי הא דא"ר סימון, כל הלוקח לו אשה ואין לו בתחילה במה שיוכל לפרנסה הרי זה חפשי מן המצות כמתים הנקראים חפשים, שנאמר "במתים חפשי", ולמה נקרא חפשי לפי שהוא חפשי מן המצוה, מפני שלא יוכל להשתדל בעבודת בוראו אלא בעבודת אשתו, רי"א כאלו לוקח ע"ז לעצמו, דא"י, בתחילה היו החכמים והחסידים לוקחים אשה ולא היה להם די פרנסתם וממיתים עצמם ברעב ובצמא ומניחים כל חיי עוה"ז ועוסקים בתורה ובמצוות ובעבודת

בוראם, אבל בזה"ז שהעולם טרוד אחר הפרנסה (נ"א הפרוטה), צריך לכוונן בית בתחילה ולזמן מזונותיו ואח"כ לקחת אשה כו'.

גיל הנישואין בימינו

מהו גיל הנישואין האידיאלי? הרב אלישע אבינר

בחז"ל מובאים שיקולים רבים להקדמת הנישואין וכן לאיחורם. חז"ל שקללו את כולם והסיקו שהגיל המתאים ביותר לנישואין הוא גיל י"ח. חז"ל גם הורו לנו שגיל י"ח איננו תאריך סופי. לפעמים, רצוי להקדים את הנישואין לפני גיל י"ח. לדוגמה: למנוע הרהורי עבירה. ולפעמים, מוצדק לאחר אותם עד גיל 20 או יותר. לדוגמה: כדי ללמוד תורה ולפתח את האישיות.

בימינו המצב מסובך מאוד, מפני שמרבית הבנים אינם בשלים לנישואין בגיל י"ח, מפני שההתבגרות הנפשית מאוחרת מבעבר ומתקדמת לאט, מה שמחייב לאחר את הנישואין בכמה שנים. מנגד, החשיפה לגירויים בתחום יצר העריות גדולה מאוד והיא מביאה ל"הרהורי עבירה" ולמתח שלילי כבר בגיל צעיר, וראוי לקטוע אותם כמה שיותר מוקדם על ידי בניית בית בטוהרה, מה שמחייב להקדים את הנישואין ככל האפשר. בימינו קיימים אפוא שיקולים מנוגדים וסותרים בשאלת הקדמת הנישואין או איחורם. גם בעבר נוצרו מצבים שבהם היו שיקולים סותרים, אבל לרוב לא היה הפער ביניהם גדול כל כך. בימינו, קשה לגשר על פני השיקולים.

האם ניתן להכריע בין השיקולים השונים? האם ניתן לקבוע מהו השיקול המכריע? ספק גדול. יש סיכויים וסכנות לשני הצדדים. הקמת בית על ידי בני זוג שאינם בשלים לנישואין עלולה ליצור "נישואי בוסר". אמנם סופם להתבגר יחד, ויש הרואים בכך "יופי" מיוחד: הם מתבגרים כזוג וכך נוצר קשר עמוק וטבעי ביניהם. אבל, אם ח"ו יוצרו תקלות חמורות בזוגיותם בגלל חוסר בשלותם, הן עלולות להכשיל את הנישואין ולהשאיר אצלם צלקות פתוחות לאורך שנים. ועוד, נערים ונערות שבקושי מצליחים לגלות אחריות על עצמם וכלפי זולתם, לוקחים על עצמם להקים יחד משפחה והופכים תוך זמן קצר להורים. הם עלולים לגדל את ילדיהם בצורה בלתי אחראית. מנגד - דחיית הנישואין במצב של "הרהורי עבירה" מתמשכים, מכלה את הנפש. גם אם הנער או הנערה מגלים כוח איפוק, רבים מהם לא יימלטו מתסביכים ותסכולים, ייסורי מצפון ומבוכה פנימית. כל אלו יהיו מנת חלקם לאורך שנים. זה לא מוסיף בריאות לנפשם ולא מהווה הכנה ראויה לבניין ביתם.

במצב הנתון, אין לקבוע גיל נישואין אחיד וסטנדרטי עבור כל הנערים והנערות. לא ראי זה כראי זה. גיל הנישואין האופטימלי הוא אישי. הוא נגזר מהמצב הרוחני, הנפשי והרגשי, של הנער או הנערה, ובלבד שכל השיקולים שהורו לנו חז"ל יילקחו בחשבון. למרות שאין תאריך מחייב, יש שיקולים מחייבים. אין לקבוע מסמרות מהו גיל הנישואין האידיאלי, אבל צריכים להיות מודעים לכל השיקולים של חז"ל: הם שילוב של שיקולים פסיכולוגיים עם שיקולים ערכיים ורוחניים, וכל זאת מתוך מבט תורני על נפש האדם, על גיל הנעורים ועל מוסד הנישואין. ההחלטה צריכה להתקבל לאחר עיון במכלול השיקולים.

למה מוקדם?

נימוקים להקדמת הנישואין: א. חשיבות מצות הקמת משפחה. ב. "כל אדם שאין לו אישה אינו אדם, שנאמר: זכר ונקבה בראם, ויקרא את שמם אדם" (יבמות סג א). כנ"ל, אישה שאין לה בעל איננה "אדם". הוי אומר: השלמות האישית בנויה משתי קומות. הקומה הראשונה היא ההתבגרות האישית. הקומה השנייה היא יצירת קשר נפשי עם בן המין השני ומיסודו בתוך המסגרת המשפחתית. ג. התגברות "הרהורי עבירה" היא איתנות שאין להשתהות יותר.

למה מאוחר?

נימוקים לדחיית הנישואין: א. חוסר בשלות נפשית לנהל משפחה הן בהיבט הנפשי והרגשי והן בהיבט הכלכלי. ב. המשך לימוד תורה על מנת לפתח אישיות עשירה ברוח ולגבש השקפת עולם תורנית מוצקה,

שתתרום למשפחה ותיתן לה חוסן רוחני. לימוד תורה הוא גם מענה ל"הרהורי עבירה". מנגד, "הרהורי עבירה" עלולים לערער את מנוחת הנפש שהיא תנאי ללימוד תורה משמעותי ומועיל.

בין הנימוקים החדשים שמוזכרים בימינו, יש אחדים שראויים לתשומת לב. נימוק להקדמת הנישואין: ההסתגלות לחיי נישואין בגיל מבוגר היא קשה. קושי זה מתגלה לרוב עוד בשלב חיפוש בן/בת הזוג. נימוקים לדחיית הנישואין: א. בגיל צעיר, שיקולי הבחירה בבן/בת הזוג הם לפעמים שטחיים. התאהבות רגעית, ללא שימת לב להתאמה בין בני הזוג, יכולה להוביל להחלטה הפוזה ופזיזה להינשא. ב. אצל הרבה זוגות צעירים נוצרת תלות כלכלית בהורים. יש הסבורים שבלא עצמאות כלכלית לא תיתכן עצמאות נפשית.

אחת הטענות (היותר מדוברות) בעד דחיית הנישואין היא הטענה שהקדמת הנישואין מאלצת את בני הזוג לוותר על המימוש העצמי שלהם המתאפשר דווקא בתקופת הרווקות. כגון: סיום מסלול לימודים אקדמיים גבוהים לאיש ובמיוחד לאישה. לאחר כמה שנים עלולה להתעורר אצלם תחושה קשה של פספוס והחמצה בהתפתחותם האישית ובמיצוי כשרונותיהם. כעס ותסכול על הוויתור על מימוש הפוטנציאל האישי שלהם. טענה זו היא אחד הגורמים המרכזיים לרווקות המאוחרת בחברה המערבית. גברים ונשים דוחים את נישואיהם שנה אחר שנה מפני שהם טרם סיימו את שלב המימוש העצמי שלהם. כך חולפות להן השנים מבלי שהקימו את ביתם.

למרות שאין לדחות טענה זו על הסף, יש לתת לה משקל נמוך, מפני ששורשה בהשקפת עולם המנוגדת לרוח התורה: השקפת עולם המתייחסת לאינדיבידואל כערך העליון ולא מייחסת חשיבות רבה למשפחה. וביחס לתחושות ההחמצה, הפספוס והתסכול, הן תלויות בהשקפת עולם ובחינוך. גישה אחרת לחיים יכולה לסלק את כל התחושות השליליות ולעורר שמחה וסיפוק. גישה חיובית לערכי המשפחה יכולה להוליד תחושות שונות לחלוטין.

גיל הנישואין הרב אליקים לבנון

שאלה :

אני בחורה בת 19. בשנת השירות הלאומי הכרתי בחור בן גילי, ושנינו החלטנו שאנו מתאימים. ברור לנו שיהיה מאוד קשה להתחתן כעת, כי שנינו לומדים והוא רוצה ללכת לשירות צבאי. אם נתחתן לא נרצה ילדים מיד בהתחלה. מאידך, אחרי שאנו מכירים ורוצים, שמענו שאסור לחכות זמן רב. האם להמתין או להתחתן?

תשובה:

המצב ביניכם כיום הוא מצב של בדיעבד. מפני שאם הייתם שואלים מלכתחילה, הייתי מיעץ לך לא להיפגש עם בחור בן גילך. בחורה בת 19 יכולה כבר לחשוב על נישואין, אבל בחור בן 19 מאוד מוקדם עבורו לעסוק בכך. הסיבה היא, מפני שבחור חייב לבנות לעצמו חוט שדרה ערכי ותורני, וכן הבנה וידיעה על ניהול בית ורק אחר כך הוא מוכשר לגשת ולבנות את ביתו. אצל בחורה, הנתונים הטבעיים שלה הם

אשר ינחו אותה בבניין הבית. כמובן שגם עבורה יש תועלת בלימוד והכנה, אבל זה לא מעכב. לכן, לא כדאי להכיר בגיל צעיר, זה מחייב אותנו להתייחס למצבים שהם לא לכתחילה.

וביחס אליכם: כנקודה ראשונה הייתי מייעץ לכם לבדוק שוב באופן רציני ומקצועי את ההתאמה ביניכם. בגיל צעיר, לפעמים, יש משיכה טבעית המאפילה על ההבדלים וחוסר ההתאמה. ניתן לבדוק זאת על ידי שאלות מנחות המציפות את המבנה המערכתי של הקשר ביניכם, ובקלות יחסית תוכלו לראות אם יש יסוד לבניית בית איתן ובריא.

גם אם יתברר בעזרת ה' שאכן תוכלו לבנות יחדיו, עדיין דרך ארוכה לפניכם. בשאלתך ציינת שוודאי לא תהיו מעוניינים בהרחבת המשפחה, בשלב הראשון של חייכם. מחשבה זו נראית לכאורה כניתוח מעשי והסקת מסקנה: הואיל ושניכם לומדים והבחור אמור להתגייס לשרות צבאי, לכן מבחינה מעשית קשה לחשוב על גידול ילדים. אולם, למען האמת מחשבה זו מעידה שגם מבחינה רוחנית לא זה הזמן להתחתן. על פי דרכה של תורה קשר בין איש ואישה חייב להתבסס על מצוות פרייה ורבייה שבתורה, ועל דברי הנביא: "לא תוהו בראה, לשבת יצרה" (עיין יבמות ס"ב). אם שניים רוצים להתחתן שלא על מנת להגדיל את המשפחה, עדיף שימתינו וידחו את הנישואין עד שתתקם הבשלות הרוחנית ולצידה גם התנאים הפיזיים, אשר יובילו לקשר של בגרות ויציבות.

התורה מספרת לנו על ער ואונן, בני יהודה, אשר נשאו את תמר על מנת שלא ללדת ילדים. הפסוק אומר על שניהם שהיו רעים בעיני ה', ולכן המית אותם. ללמדנו שהמשפחה נבנית כדי להוסיף חיים לעולם. מי שאינו רוצה להוסיף חיים, אין לו זכות קיום. אין בכלל זה, כל החפצים להגדיל את המשפחה ואינם זוכים לכך מסיבות בריאות וכדומה. לכן, כל זמן שזוג אינו נשוי, אפשר לדחות את המצווה. אולם, מרגע הנישואין אין היתר הלכתי או מוסרי שלא להרחיב את המשפחה.

ובעניין המתנה ששמעת שיש בה איסור. יודע אני שרבים דוחקים שלא להמתין בין קבלת ההחלטה להינשא לבין הנישואין. אולם, לא כך למדונו חכמים במשנה במסכת כתובות (פרק ה', משנה ב') שם נאמר: "נותנים לבתולה שנים עשר חודש משיתבע לה הבעל, כדי לפרנס את עצמה". המשנה עוסקת בזוג מאורס שהבעל קידש את אשתו כדת משה וישראל, ולאחר הקידושין היה הבעל חוזר לבית הוריו והאישה לבית הוריה. ומשביקש הבעל לעבור לשלב השני שהוא הנישואין ושבע הברכות, מאז מתחילים שנים עשר חודש שבסופם נישאים בני הזוג. משמע, שחכמים לא חששו להמתנה אפילו בין האירוסין-הקידושין לנישואין.

גם בזמננו אפשר לקבל החלטה חיובית, ואחר כך פונה זה ללימודיו וזו ללימודיה. כאשר בשלים התנאים הרוחניים והגשמיים חוברים, שוב בני הזוג ומקימים את ביתם. אם כן, גם עבורכם הדרך הנכונה היא לא להזדרז, אלא להבשיל את הקשר ביניכם ואחר כך ללכת בשמחה להקים בית נאמן בישראל.

הרהורים על גיל הנישואין בדורנו / הרב אמנון בזק

א. פתיחה

בין השינויים הבולטים לעין בדור האחרון ניתן לציין את תופעת הירידה בגיל הנישואין. חזון נפרץ כיום הוא לראות זוגות המתחתנים בגיל 19-20, בהיקף רחב הרבה יותר ממה שהיה נהוג בעבר. כתוצאה מכך, התרחבה התופעה שבה צעירים בגילאים אלו מניחים שהם כבר הגיעו לפרקם, ורואים עצמם כמיועדים להתחתן ולהקים בית בשלב זה של חייהם. תופעה זו מצריכה, לעניות דעתי, התייחסות נרחבת ומשמעותית, ובמסגרת זו אעלה רק כמה הרהורים בנושא. אמנם, גם להרהורים אלה ברצוני להקדים שתי הערות קצרות:

א. חלק מהדברים האמורים להלן מבוססים על 'תחושת בטן', ולא על בדיקה מקצועית שראוי שתיעשה בנדון.

ב. התייחסותי היא כלפי התופעה, ולא כלפי פרטים. למרות הבעייתיות שאני רואה בתופעה ככלל, אין ברצוני ליצור הכללות, חלילה, וממילא אין בדברים אלה משום התייחסות לכמה תלמידים יקרים בישיבה,

שנישאו בגילאים מוקדמים בשנים האחרונות ובנו בתים נאמנים בישראל. דברים אלו יהיו מובנים מאליהם גם מתוכן הדברים בהמשך המאמר, אולם ברצוני לחדד אותם כבר בפתיחה. באופן מיוחד אציין, שאין בכוונתי במאמר זה להתייחס לתופעה שבה זוגות שהיו 'חברים' כבר בגילאי התיכון (תופעה שיש לדון בה בנפרד), נישאים בגיל צעיר כדי להקים את ביתם בקדושה ובטהרה. ההתייחסות במאמר היא בעיקר לגבי המגמה לעודד בחורים ובחורות להקים משפחה בגיל צעיר, ולשם כך להתחיל 'לצאת' בריצונות סמוך לסיום הלימודים בתיכון, מבלי שיש להם קשר קודם.

ב. הגורמים לתופעה

ניתן למנות גורמים שונים לתופעת הירידה בגיל הנישואין, אולם נראה לי שישנם שני גורמים מרכזיים במיוחד:

א. ככל הנראה, בראש ובראשונה גרמה לכך החרדה מהתופעה הנמצאת בצד השני של המטבע – הרווקות המאוחרת. גם תופעה זו החרפה בשנים האחרונות, והגיעה לממדים חסרי תקדים בהיקפם. דומה, כי נושא זה הפך להיות אחד הנושאים המטופלים ביותר בדורנו, ואין ספור מאמרים, מחקרים וערכי עיון, נערכו סביב נושא זה. מדובר בנושא המכביד על חיי בחורים ובחורות רבים בשנות העשרים והשלושים לחייהם, ועל חיי משפחותיהם. למצב הרווקות הממושך יש השלכות רבות לתחומים שונים, ואחד הבולטים שבהם, למרבה הצער, הוא המתאם הקיים באחוזים לא מבוטלים בין מצב הרווקות המתמשך ובין הרמה הדתית וההקפדה על שמירת תורה ומצוות. לא נאריך לתאר את התופעה המוכרת, ולענייננו נחזור ונציין שהורים רבים, שבעבר נטו דווקא לעודד את ילדיהם לאחר את גיל הנישואין, נוטים כיום לכיוון ההפוך – עידוד הבנים והבנות להינשא בגיל צעיר. אף אצל הצעירים עצמם קיימת המגמה הזו, מתוך רצון שלא להישאר 'רווקה/זקן/ה'.

ב. מכיוון שונה לחלוטין, דומה שקיימת גם מגמה הבאה מתוך תפיסות דתיות מסוימות, על פיהן גיל נישואין צעיר מומלץ בכדי להקל על מצוקת ההתמודדות היצרית בשנות ההתבגרות המאוחרות. כבר בזמן הגמרא ניתן לראות תקדימים לתפיסה כזו מהסוגיה בקידושין כט:; המספרת שרב חסדא הצטער ואמר שאילו היה מתחתן בגיל ארבע-עשרה, במקום בגיל שש-עשרה, היה יכול 'לזרוק חץ' בפניו של יצר הרע. אמנם מאז ימי הגמרא התרחקנו מהמצב שאותו מתארת הגמרא, אולם ההקפדה על ענייני צניעות, שהעמיקה בחוגים מסוימים בשנים האחרונות, הביאה עמה חזרה בכיוון המלצתו של רב חסדא.

שני הגורמים הללו הם בעלי משקל משמעותי, ומשום כך יש לבחון את הנושא בזהירות רבה. קשה להצביע על כיוונים חד-משמעיים בנושא. יחד עם זאת, לאור התפשטות התופעה ברצוני להצביע גם על הסכנות שיש בהפיכתה לנורמה, ועל הזהירות שיש לגלות לפני שהופכים אותה להמלצה גורפת.

ג. הצורך בבגרות

תופעה נוספת שהתרחבה בשנים האחרונות, למרבה הצער, היא ריבוי מקרי הגירושים בצעירות הדתי-לאומי. גם כאן ניתן למנות גורמים שונים, כגון: ירידת ערך המשפחה בתרבות הכללית, השינויים במעמד האישה, התגברות העיסוק במימוש עצמי, ירידת ערך המחויבות, ועוד; לא כאן המקום להאריך בעניינים אלו. בכל אופן, תהיינה אשר תהיינה הסיבות המרכזיות לתופעה זו, דבר אחד ברור: מוסד הנישואין כיום דורש יותר מכפי שדרש בעבר, ויעידו על כך אין-ספור חוגים וסדנאות בנושאי זוגיות, שצצו בשנים האחרונות כפטריות אחרי הגשם בכל מקום ואתר ובכל המגזרים. מובן שהדברים אינם נוגעים רק לזוגיות, אלא גם להורות ולגידול ילדים בתקופה מורכבת זו.

אחד התנאים המרכזיים לכך שבני זוג יוכלו לחיות בצוותא, באהבה ובשלום, ויוכלו לגדל את ילדיהם בסביבה בריאה וטובה, הוא בגרות ויציבות. אל מול כל אתגרי התקופה, יש צורך באישיות מוצקה וחזקה, היודעת לתת מקום לכן הזוג, ובעלת יכולת לקיים מערכת יחסים אוהבת ואיכותית המקרינה על כל המשפחה. ממילא, כאן המקום לבחון האם צעירים המגיעים לגיל העשרים נמצאים ברמת בגרות מספיקה, הבשלה לחיי זוגיות והורות תקינים. מובן שאין כאן גדרים מוחלטים – ישנם המגיעים לבגרות כבר בגיל עשרים, וישנם שגם בגיל שלושים מתנהגים בצורה ילדותית; אולם, בהתייחסות כללית ניתן לומר, שבגיל עשרים בנים ובנות אינם מגיעים לבגרות מלאה, ואילו שנתיים-שלוש נוספות עשויות לתרום רבות לעיצוב אישיותם. לכך יש להוסיף את משמעות השירות הצבאי אצל בנים, שקשה להמעיט מחשיבותו

במסגרת בניית האישיות של האדם בהתמודדות ראשונה של 'יציאה מהחממה', תוך מפגש עם אנשים מסביבות חברתיות שונות לחלוטין.

לא ידוע לי על מחקר מקצועי שנעשה בנושא היחס בין היציבות המשפחתית לבין גיל הנישואין, וברור לי שגם לו היה מחקר כזה התוצאות לא היו חד-משמעיות. אף על פי כן, מתוך מקרים שבהם נתקלתי באופן אישי, ללא התיימרות שכך ניתן להסיק מסקנות, אני מוצא שקיים מתאם מסוים בין תופעת הבעיות בזוגיות ובין גיל הנישואין. אך גם מי שיחלוק על הנחה זו מבחינה מציאותית, לא יוכל לחלוק על הקשר ההגיוני שבין זוגיות בריאה לבין בגרות ויציבות.

ד. "אי אי אי, אי אי אי, בגן ע-ד-ן מקדם"...

כנספח להיבט הקודם, לפני שאעבור להיבטים אחרים, אני מבקש לתת את הדעת על עניין נוסף. בשנים האחרונות קיבלו ההיבטים החיצוניים של החתונה ממדים חסרי תקדים בעוצמתם. כבמטה קסם הפך ה'ווארט' המפורסם ממפגש אינטימי בין הורי המאורסים, שיאפשר לזוג המאושר לבשר באופן פורמאלי 'התארסנו', לאירוע נרחב, הכולל עשרות ומאות חברים וידידים המגיעים באופן ספונטני לחגוג את האירוע. כך גם החתונה: התרחבות השירים בזמן החופה, התארכות הטקס, ההשקעה בהכנת הופעות בזמן הריקודים, כל אלו ועוד הגבירו כל כך את החיצוניות של החתונה, עד שבמובן מסוים עולה השאלה – איפה החתן והכלה בכל הסיפור? האם הם חווים את הרגעים האינטימיים של קבלת ההחלטה החשובה ביותר בחייהם ואת תחילת יישומה, או שהם חלק מחגיגה ציבורית, שאינה מותירה כלל מקום לאינטימיות?

לא אבוא כדון-קישוט להילחם בטחנות רוח, אבל בכל זאת אני מבקש להציג כאן מחשבה הטורדת מאוד את מנוחתי: האם אין להעלות על הדעת, שבמקרים מסוימים בחורים ובחורות צעירים שעד לפני כמה שנים לא היו מעלים בדעתם את האפשרות להינשא בגיל זה, יגררו למסלול החופה גם מתוך רצון – אמנם לא מודע – להיות חלק מן החגיגה? האם ההשקעה המרובה בתכנון האירוסין והנישואין אינה מחפה על הדבר החשוב באמת במוסד הנישואין – עצם הקשר שבין החתן והכלה? דברים אלו נכונים בכל גיל, כמובן, אולם דומני שיש להם משקל מיוחד בגיל צעיר, שבו הפך החברתי ממלא תפקיד משמעותי יותר. יצירת אווירה חברתית כפי שתיארתי עשויה לגרום לצעירים להחיש את החלטתם להתחתן, גם שלא מתוך בחירה אמיתית בבת הזוג או בעיתוי הנישואין.

זה לא מכבר שמעתי את תלמידותיה של אשתי שרות שיר המבטא את תוכניותיהן לעתיד, שנשמע בערך כך: "נית, נית, השמינית; רות, רות, השירות; נה, נה, חתונה" (יש גם לזכור, שיש גם אולפנות שבהן הסדר הפוך). אם מתרגלים לרעיון שבאופן טבעי אמורים להתחתן מיד אחרי השירות (במקרה הטוב), האם אין מקום לחשוש מלחץ שיביא לצעדים פזיזים תוך כדי הריצה לחופה? הפוטנציאל המסוכן הקיים בתופעה זו הוא שכאשר תיעלם תרועת הפסטיבלים, עלולים החתן והכלה להתעורר בבוקר ולשאול את עצמם: מה עשינו? וכבר היו דברים מעולם.

ה. הקשיים האובייקטיביים

מעבר למה שתיארנו עד עתה, נדמה שלנישואין בגיל צעיר יש מחיר גם בתחום מעשי. נדגיש שוב: לא מדובר בקשיים בלתי-נסבלים, שבגללם זוג שכבר נמצאים בקשר מזה שנים צריך להימנע בגללם מלהינשא. אולם ספק רב אם יש הגיון להיכנס מלכתחילה למצב כזה.

בגילאים צעירים, בדרך כלל החתן והכלה טרם התחילו את לימודיהם המקצועיים, ולכן כבר בשלב הראשון לנישואיהם על הזוג הצעיר להתגבר על בעיית פרנסה, שעליה עוד ניתן להקל בעזרת תורה (של הבעל, עם המלגה מה'כולל'), עבודה (מזדמנת של האישה) וגמילות חסדים (של ההורים, כפי מידת יכולתם). אולם, עם הזמן הקשיים מתגברים: האישה הולכת ללמוד מקצוע, לרוב במוסד אקדמי, ורוב רובו של הזמן היא בהריון, ב'חופשת לידה' (לא רשמית, בניגוד לאישה עובדת), בהנקה ובטיפול בילדים. בחלק מן הדברים הבעל יכול לעזור, בחלק לא, ובכל מקרה מדובר במאמץ לא מבוטל מצד שני בני הזוג. גם אם לאחרונה התפשט ההיתר לדחות את ההריון לזמן מסוים, 'עדיין אין בדחייה כזו כדי לפתור את הבעיה, ודחייה ארוכה של הריון אינה מומלצת, לא רק מבחינה הלכתית אלא גם מבחינה משפחתית. נכון שעם הקשיים האובייקטיביים הללו צריכה כל משפחה להתמודד בשלב מסוים, אולם אינו דומה מעמדה

של אישה עובדת למעמדה של סטודנטית, במיוחד לאור העובדה שהגיל הצעיר איננו מקל על ההסתגלות למצב החדש.

במקרים מסוימים, ודאי חריגים אבל במפורש לא רק תיאורטיים, עלולים הקשיים האובייקטיביים להשפיע גם על הזוגיות עצמה. במרוץ המתיש בין הלימודים לעבודות הבית, בין הצורך בפרנסה ובין הטיפול בתינוקות, עלולים גם לצוץ מתחים בין בני הזוג, שכבר עמדנו עליהם קודם לכן. כאמור, זוגות רבים עוברים את התקופה המאומצת הזו בשלום, אולם העובדה שיש כאלה שתקופה זו מכבידה עליהם במיוחד צריכה לעורר מחשבה: האם מומלץ מלכתחילה להיכנס לסיטואציה זו?

ו. המחיר של הכלל

מעבר להיבט האישי, לעידוד התופעה של נישואין בגיל צעיר יש גם מחיר כלפי החברה כולה. לפני מספר שנים הוזמנתי להשתתף בדיון לגבי מצב הרווקות בגיל מאוחר בציבור שלנו. אחת המסקנות מאותו דיון הייתה שיש למהר ולעודד נישואין כבר בגיל צעיר. מסקנה זו קוממה אותי מאוד: נניח שאכן ננקוט במגמה זו, ונתעלם מן הנקודות שהזכרנו לעיל, האם בכך נפתור את הבעיה, או רק נחריף אותה? הרי אחד הגורמים המרכזיים לבעיית הרווקות המאוחרת הוא תחושת ההיבדלות מן הזרם המרכזי, שאותה חשים הרווקים כשרוב חבריהם ובני גילם כבר נשואים, ומכאן קצרה הדרך לחיפוש מסגרות חברתיות חדשות שהשתייכות אליהן גורמת, לעיתים, להחרפת הבעיה; על כן, הנמכת הרף רק תקדים את הבעיה, שהרי ברור לחלוטין שלא ניתן יהיה להגיע למצב שבו כולם יתחתנו בגיל מסוים. הנמכת גיל הנישואין תביא איתה באופן אוטומטי את הנמכת גיל ההיבדלות והתסכול של אלו שטרם זכו להינשא, ושכרה, המוטל בספק בלאו הכי, יצא בכל מקרה בהפסדה.

דומני, שאחד הכיוונים המשמעותיים להתמודדות עם הבעיה הוא דווקא בשינוי המגמה החברתית. על החברה הדתית להכיר בכך שבמציאות החיים המורכבת בה אנו חיים גם מציאת בן הזוג היא תהליך שעשוי להיות מורכב, ואין בכך דבר שלילי שלבחורים ובחורות לוקח זמן למצוא את בן זוגם. מצוקת הרווקים והרווקות נובעת במידה מרובה מיחס החברה כלפיהם, ולא רק ממצוקה אובייקטיבית. נושא זה איננו מענייננו כאן, אולם נחזור ונדגיש שבעידוד מגמה של נישואין בגיל צעיר קיימת באופן מובנה פגיעה באלו שלא יינשאו – מבחירה או מאונס – בגיל זה.

ז. אז מה עושים עם היצר?

בעיית ההתמודדות עם היצר, כפי שציינתי בפתיחה, איננה פשוטה. יחד עם זאת, אינני סבור שבעיה זו גוברת על כל השיקולים שהועלו לעיל, וזאת משתי סיבות מרכזיות: בראש ובראשונה, על האדם ללמוד להתמודד עם יצריו גם בלא בריחה ממציאיות של התמודדות; נישואין אינם פותרים את כל בעיות היצר, ועל אדם נשוי נותרת המשימה להתמודד עם יצריו בסיטואציות שונות, ולא נאריך בכך. שנית, עם כל החשיבות להתמודד עם היצר, לא ניתן לראות במוסד הנישואין רק כלי להתגבר על בעיה זו; נישואין הם הרבה מעבר לכך, ועל כן הם דורשים את כל מה שהזכרנו לעיל.

ח. הוויתור על האהבה

לקראת סיום, ברצוני להתייחס לתופעה נלווית, שאמנם עדיין רחוקה מלבוא בקהלנו אולם הופכת להיות יותר ויותר נפוצה גם בקרב הציונות הדתית. בחוגים מסוימים בציבור שלנו מדריכים בנים ובנות שלא להיפגש יותר מדי, ולהסתפק בהיכרות כללית, ובלבד שקיימת התאמה בסיסית שאותה ניתן לברר עוד לפני שבכלל נפגשים. האהבה, כך הם טוענים, תבוא אחר כך. אחד מתלמידינו המשרתים בצבא סיפר לי על חבר המשרת יחד איתו, שקיבל מרבו הנחיה שמצד הבנים די להיפגש פעמיים (!) עם בחורה, אלא שכיוון שלנשים דרוש קצת יותר זמן הרי שיש להתיר להיפגש 5 פעמים לפני שניגשים להחלטה על נישואין. אין צורך לומר שבדרך זו ניתן להגיע בקלות רבה לחתונה בגיל צעיר, תוך כדי תהליך קצר הרבה יותר מזה שלוקח לנער בר-מצוה להתכונן לקראת הקריאה בתורה.

כלפי גישה כזו כבר מתקוממים כל חדרי הלב: הגם את האהבה יש המבקשים למחוק מן הלקסיקון? עד כדי כך להשטיח את החיים, שגם את אחת הגדולות שבחוויותיהם, אם לא הגדולה שבהם, יש להעלים? ומה יהיה על אהבת יעקב ורחל, על אהבת ר' עקיבא ורחל, על 'שיר השירים', שאמנם משל הוא ויש לו נמשל, אך מה ערך לו למשל אם כלל לא מבינים אותו? וכיצד ידע האדם לאהוב את הקב"ה, אם אינו

מכיר את המודל הקרוב ביותר של האהבה? וכידוע, הרמב"ם נזקק לאהבת בני זוג כדי להגדיר לנו מהי האהבה הדרושה להיות בין עובד ה' לקב"ה :

"וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד, כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך, והוא ששלמה אמר דרך משל 'כי חולת אהבה אני', וכל שיר השירים משל הוא לענין זה" (הלכות תשובה פ"י ה"ו)

אין כוונתי להכנס לדיון בשאלה מהי אהבה אמיתית ומהי אהבה מזויפת, כזו המוצגת לא פעם באמצעי התקשורת. אין ספק שלא תמיד משובת נעורים לאהבה תיחשב, ויעידו על כך אלו שלאחר 'אהבות נעורים' יצרו קשר עמוק הרבה יותר עם אלו שעמם לבסוף נישאו; ומכל מקום, האהבה שצריכה להביא את בני הזוג לחופתם", כמשוש חתן על כלה", היא הערך שעליו מושתת כל מוסד הנישואין ועליו אנו מודים ומברכים את הקב"ה "אשר ברא חתן וכלה, אהבה ואחוה ושלוה ורעות

מעבר לבעיה מהותית זו הקיימת עם ההזדרכה שתארת, יש לשאול את הנוגעים בדבר מניין להם הביטחון שהאהבה תבוא לאחר מכן, והאם בדורנו נכון להשתית בצורה כזו את יסודות הבית. ככה לא בונים חורבה מחורבות ירושלים, ולוואי שלא יוסיפו עוד חורבות על החורבות הקיימות.

ט. סיום

דברים אלו נכתבו על קצה המזלג, כמעט ב'קודים'. ראוי היה להאריך בכל אחת מן הנקודות שהועלו, ואת שהלב חושק הזמן עושק. עם זאת, ראיתי צורך להעלות את הנושא לדיון, משום שנראה לי שגם במקומותינו מתפשטת אווירה מסוימת בנושא זה, וחובתנו החינוכית היא להתייחס לאווירה זו. דומני, שאסור לנו להניח לתהליכים כל כך משמעותיים לעבור לידינו ולהשפיע על אורחות חיינו מבלי שניתן את דעתנו אליהם, לטב או למוטב. אסיים בתפילה, שיזכו כל תלמידינו, בכלל עם ישראל, לזכות ולהקים בתים נאמנים ויציבים בישראל, ותקוים בהם הברכה – "ראה חיים עם האשה אשר אהבת."

• צניעות

"הצניעות היא דרך חיים הנובעת מראיה עמוקה מאד של עצמנו. הצניעות זו היכולת שלנו לראות את עצמנו בצורה עמוקה. ממילא הצניעות שייכת לכל אחד ואחד מאיתנו- איש ואישה, צעיר וצעירה, מבוגרים וילדים כאחד. הצניעות היא יסוד חיים שנמצא בנו, אשר ניתן לטפחו ולהצמיחו בקרבנו..

הצניעות היא דבר עמוק, כלי אדיר ומלא יופי ועוצמה..."

(מתוך דברים של דינה הורוביץ הי"ד- המובאים בהמשך הפרק)

פרק זה מחולק לשלושה חלקים- החלק הראשון- 'אין לך יפה מהצניעות' מדגים את כוחה וחשיבותה של מידה זו. כל דבר, לפי ערכו הרוחני, כך מידת הצניעות הנדרשת בו. הצניעות היא המאפשרת את הסוד, את התחושה שיש דבר מעבר לנגלה לעין. כך התגלות ה' נעשית בהצנעה- נתינת הלוחות השניים, ההתגלות הנבואית, השם המפורש. עבודת ה' צריכה להיעשות בצניעות- 'הצנע לכת עם אלוך'.., ספר התורה נחבא בהיכל, ועוד ועוד דוגמאות מאלפות. החלק השני- סיפורי צניעות- אוסף של סיפורים, בעיקר על נשים- חוה, האימהות, נשות ישראל במצריים, אשתו של און בן פלת, שאול, ורות. מתוך הסיפורים עולות הדמויות שנוהגות בצניעות בחייהן ומתוך ההתבוננות בסיפורים וניתוחם ניתן להגיע להשראה על חיינו- אנו. החלק השלישי- 'על גילוי וכיסוי' עוסק בצניעות בלבוש- תחילתו ביחס לגוף כאל היכל הנשמה, דבר שנברא בצלם אלוקים וככזה ראוי ליחס של כבוד ואהבה. מתוך כך נעבור להתבוננות ביסוד הבושה והקשר בינו לבין הצורך בכגדים. הפרק מסתיים בחלק הלכתי שמדגים את חובת הצניעות בלבוש, הן לגברים והן לנשים- מתוך הבנת ערכה של הצניעות כלפי הגוף שלנו- מתוך כבוד כלפיו וכלפי הנשמה הניבטת ממנו.

אין לך יפה מהצניעות

מיכה פרק ו

- (א) שָׁמְעוּ נָא אֶת אֲשֶׁר ה' אָמַר קוּם רִיב אֶת הַהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלִי:
(ב) שָׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֲתָנִים מְסִדֵי אֶרֶץ כִּי רִיב לֵה' עִם עַמּוֹ וְעַם יִשְׂרָאֵל יִתְנַפֵּחַ:
(ג) עַמִּי מָה עָשִׂיתִי לָךְ וְיָמָה הִלְאַתִּיךָ עֲנֵה בִי:
(ד) כִּי הִעֲלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עַבְדִּים פְּדִיתִיךָ וְאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אֶהְרֹן וּמֵרָיָם:
(ה) עַמִּי זָכַר נָא מָה יַעֲזִיבְךָ מִלְּךָ מִזֶּמֶן וְיָמָה עֲנֵה אֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשָּׁטִיִּם עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת ה':
(ו) בְּמָה אֶקְדָּם ה' אִפְךָ לְאֱלֹהֵי מְרוֹם הָאֶקְדָּמְנוּ בְּעוֹלוֹת בְּעִגְלִים בְּנֵי שָׁנָה:
(ז) הִירָצָה ה' בְּאֶלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נְחֹלֵי שָׁמֶן הָאֲמֵן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פְרִי בְטְנֵי חַטָּאת נִפְשֵׁי:
(ח) הִגִּיד לָךְ אֲדָם מִה טוֹב וְיָמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאֶהְבֵּת חֶסֶד וְהִצַּנַּע לְכַת עִם אֱלֹהֶיךָ: פ

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת כי תשא סימן לא

הלוחות ראשונות על שנתנו בפומבי לפיכך שלטה בהם עין הרע ונשתברו וכאן (בלוחות השניים) א"ל הקב"ה אין לך יפה מן הצניעות שנאמר (מיכה ו) ומה ה' דורש ממך כי אם עשה משפט ואהבת חסד והצנע לכת.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף עא עמוד א

ת"ר בראשונה שם בן שתיים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים תניא אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטייתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים אמר רב יהודה אמר רב שם בן ארבעים ושתיים אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו

במדבר רבה (וילנא) פרשה א

ג ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני עד שלא עמד אהל מועד דבר עמו בסנה שנאמר (שמות ג) ויקרא אליו ה' אלהים מתוך הסנה ואח"כ (שם /שמות/ יב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר ודיבר עמו במדין שנאמר (שם /שמות/ ד) ויאמר ה' אל משה במדין ודיבר עמו בסניני שנא' וידבר ה' אל משה במדבר סיני לאמר וכיון שעמד אהל מועד אמר יפה הוא הצניעות שנא' (מיכה ו) והצנע לכת עם אלהיך הרי הוא מדבר עמו באהל מועד וכן דוד אמר (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב

לבושה בת מלך זה משה שנא' (ישעיה יט) וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשים אלו הן המכות שבא על מצרים ומלך עז ימשל במ זה משה שהיה מלכה של תורה שנקראת עז שנא' (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן לפיכך כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה זה אהרן שנאמר (שמות כח) ועשית משבצות זהב מיכן אמרו אשה שהיא מצנעת עצמה אפי' היא ישראלית ראויה היא שתנשא לכהן ותעמיד כהנים גדולים שנא' ממשבצות זהב לבושה אמר הקב"ה כך הוא כבודי שאהא מדבר מלפנים שנאמר (במדבר ז) ובבא משה אל אהל מועד

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ח עמוד ב

ואמר רבי יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר +דברים כ"ח+ יצו ה' אתך את הברכה באסמך תנא דבי רבי ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמך

ילקוט שמעוני תורה פרשת בלק רמז תשעא

בשעה שירדו למצרים היו צנועים כל אחד ואחד בתוך אהלו שנאמר איש וביתו באו, לא ראובן היה מביט באשתו של שמעון ולא שמעון באשתו של ראובן, אלא כל אחד באהלו צנוע ואפילו כשהיו ששים רבוא במדבר כך היו צנועים ולא היה אחד מהם פותח פתחו כנגד פתחו של חברו, כיון שצפה בלעם וירא ישראל שוכן לשבטיו, התחיל משבחן מה טובו אהליך יעקב:

מהר"ל, ספר חדושי אגדות חלק שלישי עמוד פה - מסכת בבא בתרא

(שם ס' ע"א). א"ר יוחנן דאמר קרא וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו מה ראה ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה: ראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה וכו'. ר"ל כי מאחר שהם צנועים, פרושים מכל דבר ערוה, וראוי שתשרה שכינה עליהם, כי השכינה שורה במקום שאין ערוה כדכתיב ולא יראה בך ערות דבר וסר מאחריך. מזה יש ללמוד כי הצניעות מביא השכינה, והפך זה מסלק השכינה:

צניעות, יופי וקדושה, נפתלי לבנטל באתר בית חב"ד

דברים רבים מקודשים הם דווקא אלו שאינם שזופים בתדירות לעין האדם. קחו למשל את ארון ברית ה', החבוי בקודש הקדשים – הוא מצוי בקודש הקדשים, מקום שאליו נכנס רק יהודי קדוש אחד ורק פעם אחת בשנה.

באופן דומה ומוכר לנו יותר אנו מוצאים גם את ספר התורה. ידוע לכולנו כי ספר התורה הוא קדוש, אך בדרך כלל הוא מוצנע בארון הקודש מאחורי הפרוכת. גם כאשר ספר התורה מוצא מן הארון, הדבר מהווה אירוע מיוחד אשר לכבודו נעמדים כל מתפללי בית הכנסת. הוא עדיין לבוש במעילו, ורק כאשר ספר התורה מובא אל הבימה לשם קריאה, אז מורד המעיל. גם אם ספר תורה נלקח ממקום אחד למשנהו, נהוג לעטוף אותו בטלית, כיסוי מגן נוסף המציין את קדושתו.

נזר הצניעות/ הרב אלימלך בר שאול מערכי לב עמ' 57

פלוגי הצייר עבד הרבה על תמונה אחת, קלסתר-פנים, של אישה צעירה, את מיטב כשרונו השקיע בזה את כל כוחו כמה חרדות עברו בלבו עם כל משיחת מכחול: היצליח לדובב בשפת-הצבעים את חזיון-רוחו, את רעיונו האמנותי --- יומם ולילה נגזלה מנוחתו, שנתו נדדה ממנו, ופתו לא ערבה לחכו. הוא היה כולו אחוז להט יצירה. הכל מסביבו כאילו נתעלם מכנגד עיניו. גם בינו לבין בני ביתו כאילו הוקם חיץ סמוי. איש לא היה רשאי ויכול להפריעו. כך עברו עליו ימים רבים. והנה בא הרגע המאושר: התמונה באה לסיימה המוצלח, עתה הוא משתף בשמחתו הגדולה את בני

משפחתו ואת כל ידידיו ומכריו. אמנים וחובבים מוזמנים לביתו לראות את התמונה, ופיהם מלא תהילתה ותהילת יוצרה. התמונה הפכה להיות מאורע בעולם האמנות, מרכז משיכה והתעניינות, מוניטין יצאו לה כמופת של כשרון גדול ושקידה רבה. וכאשר נתפרסם דבר התמונה בצבור הרחב, ורבים בקשו לראותה וליהנות מזיוה, הסכים הצייר להציג אותה בתערוכה השנתית של בחירי האמנים באותה מדינה. וקהל המבקרים הוקסם מן התמונה. יש שבאו להזין עיניהם בה כמה פעמים ולא שבעו. רבים רצו לרכוש תמונה זו לעצמם תמורת סכום גדול, אבל הצייר לא נענה להם. הוא לא אבה להיפרד מתמונתו. הרבה תמונות קודמות שלו מכר ברצון ליחידים ומוסדות, אבל את תמונתו זאת לא נתרצה להוציא מרשותו בשום סכום. אעפ"י שמצבו הכלכלי היה דחוק אז ביותר. הוא היה נחרד לשמוע כל הצעת מכירה. כאילו הוצע לו להוציא נשמתו מנרתיקה. בתומי הסברתי לעצמי את פשר סירובו התמוה, כי יקרה לו התמונה הזאת מאד - משום שהשקיע בה כנראה ממיטב רגשותיו האינטימיים, מסודות נפשו הנסתרים, והוא-היא. אולם כל התופעה נתעמקה לי יותר, כאשר נודע לי עוד משהו מופלא בעניין זה מפי זקן הדור אחד אשר עוד הכיר את אימו של הצייר בעודו בעלומיה, הנה מה ששמעתי: אותו זקן העיד בפני כי תמונה זו של הצייר היא תמונת אמו אחרי שילדה אותו. האם מתה משהיה בנה זה ילד קטן ולא נשאר ממנה אלא צילום אחד קטן, ועל פיו ועל פי זיכרונות-ילדותו צייר עכשיו הבן - אשר בנתיים מת עליו גם אביו - את קלסתר-פניה, אחרי שהתכוונן לכך הרבה זמן ברטט-אהבה ויגון-יתמות גם יחד. אכן: סתרי-קשרים בנפש, מעמקי לב הומה --- אך כיצד גאו מעמקים אלה על גדוניהם, כיצד נותרתחו מצולות הנפש והותזו רשפי אש החוצה, נורא היה מראה!

ובמשפט זה האחרון רמוז עוד פרט מופלא בתולדות אותה תמונה.

מעשה באחד המבקרים בתערוכה ההיא אשר חמד לו לצון ופנה בשאלה הדיוטית לצייר, ואותה "שאלה" היא שהחרידתהו עד לזוועה, אותו מקרה עשה רושם כ"כ מזעזע על כל הנוכחים אותה שעה בתערוכה, עד שגם זמן רב אחרי המקרה עדיין נתון כל אחד תחת הרושם ההוא, ובהעלותו לנגד עיניו כדי לספרו באזני מישהו, אין לשונו נשמעת לו. ובכן, כך היה הדבר בקצור: אחד מפשוטי המבקרים בתערוכה, טיפוס של מרוצה-מעצמו, חייכן דל-דעת ורב-מלל, שראה את כל התכונה הרבה מסביב לאותה תמונה ואת העניין הרב שהציבור מגלה לגביה, נתמלא עוז ויוזמה. ניגש בצעדים בוטחים אל הצייר, שעמד באחת הפינות בתוך קבוצה גדולה ממעריציו ודבר בהתלהבות על יעוד האמנות בכלל והציור בפרט, ופנה אל הצייר בקול רם ובסגנון נמלץ בלשון זו בקירוב: אדוני הצייר ודאי נוכח לדעת כי רבה התעניינות הציבור הרחב בתמונתו החזשה, ברם האולם של התערוכה קטן וצר מכדי הכיל המוני הסקרנים, וגם רבים הם האנשים שאינם רגילים לבקר בתערוכות, לכן עצתי היא כי בהסכמת אדוני האמן הנכבד יגישו ידידיו הרבים בקשה לראש העיר הזאת שיוציא רשיון מיוחד לתלות את התמונה הנפלאה בראש מגדל-השעון המתנשא בהדר באמצע הכיכר המרכזית של העיר, וכך יוכלו רבבות תושבים ועוברי-אורח בכל יום לחזות בתמונה ולהתבשם מפלאי יופייה, ובזה יגדל כבוד האמנות בעיני הבריות, ויהולל בפיהם שם יוצרה הדגול!... ובזה אולי תתחיל תקופה חדשה ---- אולם בטרם סיים האיש ההוא את משפטו האחרון, נכנס הצייר לתוך דבריו במין צעקת-אימים פתאומית, אשר הזכירה מאוד שאגת ארי פצוע, ומשפטיו המרוסקים נפלו כרעמים בחלל האולם: "האמנות איננה ריקלמה זולה, היא תמצית החוויה הפנימית, תמצית האינטימיות שלי, ואין אני רוצה להתערטל ברשות הרבים!... התמונה הזאת היא תמונת אימי, היא אימי, היא האמהות בכלל, ואוי לי אם אעשנה הפקר לכל מבט-רחוב הנמשך אך ורק למשחק-

הצבעים!...תמונתי ברחוב - זה יהיה חילול גס, בגידה באמנות, רצח האינטימיות הנפשית שלי. זלזול פרוע בכבוד היקר והקדוש

לי --- והצייר התעלף וצנח ארצה. במאמצים רבים עוררוהו והשיבו אליו רוחו. אך חיזורו העיד גם אח"כ מה עמוק נפגע מ"עצתו" של אותו הדיוט, שנשאר עומד המום מבלי להבין מה שקרה---

תכונת הצניעות - סודה והדרך לקנותה מתוך 'המן הסלע הזה', דינה הורוביץ ז"ל

הצניעות היא דרך חיים הנובעת מראיה עמוקה מאד של עצמנו. הצניעות זו היכולת שלנו לראות את עצמנו בצורה עמוקה. ממילא הצניעות שייכת לכל אחד ואחד מאיתנו- איש ואישה, צעיר וצעירה, מבוגרים וילדים כאחד. הצניעות היא יסוד חיים שנמצא בנו, אשר ניתן לטפחו ולהצמיחו בקרבנו..

הצניעות היא דבר עמוק, כלי אדיר ומלא יופי ועוצמה...

כאשר אנחנו מדברים על צניעות אין פירוש הדבר שאנחנו סולדים מן הגוף ומן היופי. איננו מכסים את הגוף מפני שהוא דבר רע שיש לסלוד ממנו, אלא עניינו של הכיסוי, כפי שנרחיב להלן, הוא לאפשר קודם כל לאדם עצמו להכיר את עצמו, וממילא מתוך כך להציג את עצמו כלפי חוץ באופן שהוא רוצה...

הצניעות היא כלי שמאפשר לנו גישה עמוקה אל עצמנו. הצניעות מכוונת אותנו לא להתרשם בראש ובראשונה מן החוץ אלא קודם כל להתחבר אל עצמנו בכל הרבדים, גם הפנימיים יותר, ולזהות בעצמנו צדדים שונים... הצניעות מאפשרת לאדם לברר במה הוא שונה מאנשים אחרים, מהן התכונות והנטיות המיוחדות לו, וגם לזהות בתוכו את הצדדים היותר רוחניים, אידאליים וערכיים...

כאשר אנו מכסים את גופנו אנו מעבירים מסר דרך הבגדים: "אני לא רק מה שנראה כלפי חוץ, אני לא רק מה שאתה פוגש בעיניך, אני לא רק הגוף שלי. אם אתה באמת רוצה להכיר אותי תצטרך לחפש מעבר לצדדים החיצוניים. אינני רוצה שיכירו ויעריכו אותי על בסיס היופי החיצוני שיש לי או שאין לי, אלא אני רוצה שהקשר שלי עם אנשים יהיה מתוך כך שירצו להכיר אותי, את הפנים שלי."

...הצניעות אינה מתחילה ונגמרת בצורת הלבוש אלא היא תכונה שמלווה אותנו בכל גיל, בכל שלב ובכל מצב בחיים... אחד הדברים שבהם הצניעות מתבטאת ומשתקפת הוא בבגדים, בצורתם, בצבע שלהם וכדומה. הבגדים הם שיקוף וביטוי של אותה התודעות פנימית של האדם עם עצמו, אבל אינם כל עניין הצניעות, על כן יכול להיות גם מצב הפוך שבו האדם הולך עם בגדים צנועים אבל הוא נשאר אדם מוחצן.

סיפורי צניעות - מחזה ועד האישה הקימחית...

בראשית רבה (וילנא) פרשה יח ד"ה ב רבי יהושע

רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר ויבן כתיב, התבונן מאין לבראתה אמר לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקרת ראשה, לא מן העין שלא תהא סקרנית, ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית, ולא מן הפה שלא תהא דברנית, ולא מן הלב שלא תהא קנתנית, ולא מן היד שלא תהא ממשמשנית, ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית, אלא ממקום שהוא צנוע באדם אפי' בשעה שאדם עומד ערום אותו המקום מכוסה, ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר לה תהא אשה צנועה אשה צנועה, אעפ"כ (משלי א) ותפרעו כל עצתי, לא בראתי אותה מן הראש, והרי היא מיקרת ראשה שנאמר (ישעיה ג) ותלכנה נטויות גרון, ולא מן העין והרי היא סקרנית שנאמר (שם /ישעיהו ג/) ומסקרות עינים, ולא מן האוזן והרי היא צייתנית שנאמר (בראשית יח) ושרה שומעת פתח האהל, ולא מן הלב והרי היא קנתנית שנאמר (שם /בראשית/ ל) ותקנא רחל באחותה, ולא מן היד והרי היא ממשמשנית שנאמר (שם /בראשית/ לא) ותגנוב רחל את התרפים, ולא מן הרגל והרי היא פרסנית שנאמר (שם /בראשית/ לד) ותצא דינה.

מדרש תהלים (בומר) מזמור קכ"ה ג] אשתך כגפן

[ג] אשתך כגפן פוריה. אימתי אשתך כגפן פוריה, כשהיא צנועה בירכתי ביתך, אז בניך כשתילי זיתים, וכן אתה מוצא בשרה ויאמר הנה באהל ויאמר שוב שוב אלך (בראשית יח ט).

בראשית רבתי פרשת לך עמוד 69

[יב, יא] הנה נא ידעתי. וכי תעלה על דעתך שלא הכיר בה אברהם עד אותה שעה, אלא כך אמרו רז"ל מיום שנכנסה שרה לביתו לא ראה צורת פניה עד אותה שעה, ואל תתמה על דבר זה. ארז"ל בחסיד א' שנשא אשה גדמת והיתה עמו י"ב שנים ולא הכיר בה. יום א' עשתה מריבה עם בת חמיה, א"ל יפה את עושה לי שלא הגדתי לאחי שידך קטועה, שמע אותו חסיד ואמר העבודה לא הבינותי בה כל השנים הללו שהיתה עמי. בא מעשה לפני חכמים ואמרו כמה צנועה זו שלא הכיר בה בעלה, וי"א כמה צנוע איש זה שלא הכיר באשתו.

רמב"ן בראשית פרק כד פסוק סד

ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדוני ותפול מעל הגמל ותקח הצעיף ותתכס: ולדעתי, בראות רבקה איש הולך לקראתו בשדה שירט הדרך והלך בשדה לעומתם, ידעה כי הוא הוא בא לראותם ולקרוא לשלום או להכניסם אל ביתו ללון, עשתה כדרך מוסר הנשים לעמוד בהצנע:

רבינו בחיי על בראשית פרק לד פסוק א

וענין ותצא דינה למדך שיצאה מקושטת כשם שיצאה לאה אמה שהזכיר בה הכתוב (בראשית ל) ותצא לאה לקראתו. כלומר יצאנית בת יצאנית. והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית, הוא שכתוב (משלי ז) הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה, פעם בחוץ פעם ברחובות, אבל כשהיא צנועה ועומדת בביתה הכתוב משבחה שנאמר (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה, וכן כתוב בשרה אמנו (בראשית יח) הנה באהל. ובמדרש בזמן שהאשה עומדת בתוך ביתה מכפרת על ביתה כשם שהמזבח מכפר על הארץ, הוא שכתוב (תהלים קכח) אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, כתיב הכא בירכתי ביתך, וכתיב התם גבי מזבח (ויקרא א) ושחט אותו על ירך המזבח, אם עשתה כן תעמיד בנים ראויים להמשח בשמן המשחה שנאמר בניך כשתילי זיתים. וכן דרשו רז"ל במסכת יומא בתחילת פרק הוציאו לו, מעשה בקמחית שהיו לה ז' בנים וכולן שמשו בכהונה גדולה בחייה, אמרו לה מה עשית שזכית לכך, אמרה להן מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. ובאור אשתך כגפן פוריה המשיל האשה הצנועה לגפן, לפי שהמנהג לנטוע הגפן בירכתי הבית וכאשר יגדל מוציאין ענפיו מחור הבית ולחוץ אל השמש, והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית, כן האשה הצנועה ראויה לישיב בירכתי הבית לא לפתח הבית פן יראו אותה עוברים ושבים, כענין שהזכיר שלמה ע"ה (משלי ט) וישבה לפתח ביתה, וכיון שהיא עומדת בירכתי הבית ובניה יוצאין לחוץ לשדה למלאכתם הנה הבנים הללו כשתילי זיתים,

פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) במדבר פרשת קרח דף קיד עמוד ב

אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו. אמרה לו מה איכפת לך אי משה רב אתה תלמיד אי קרח רב אתה תלמיד א"ל ומה אעשה כבר נמנית עמהם ואיני יכול לפרוש. אמרה לו אני אצילך השקתו יין וישן לו על המטה וישבה לה על פתח חצרה וסתר את שערה והיתה סורקת את ראשה. אמרה כתיב כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' וכן היה שכיון שבא אחד מהם לשאול על און היה רואה את האשה פרועת ראש וחזור לאחוריו בין כך ובין כך ניצל. ועליה אמר שלמה (משלי יד) חכמות נשים בנתה ביתה זו אשת און בן פלת. ואולת בידה תהרסנו. זו אשת קרח שהיסיתו למרוד במשה. וכן מצאנו באדם הראשון שלקה על ידי אשתו. וכן מצאנו באהאב שהיסיתו אשתו מיכן אמרו כל ההולך אחר עצת אשתו נופל לגיהנם. והני מילי בדברי תורה אבל במילי דעלמא אזיל. כדאמרי אינשי אתתך גוצא גחון ולחוש לה ליטול הימנה עצה.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יג עמוד ב

בשכר צניעות שהיתה בה ברחל - זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול - זכה ויצאת ממנו אסתר. ומאי צניעות היתה בה ברחל - דכתיב (בראשית כ"ט) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא. וכי אחי אביה הוא? והלא בן אחות אביה הוא? אלא אמר לה: מינסבא ליה? אמרה ליה: אין. מיהו, אבא רמאה הוא, ולא יכלת ליה. - אמר לה: אחיו אנא ברמאות. - אמרה ליה: ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא? - אמר לה: אין, (שמואל ב' כ"ב) עם נבר תתבר ועם עקש תתפל. אמר לה: ומאי רמיותא? - אמרה ליה: אית לי אחתא דקשישא מינאי, ולא מנסיב לי מקמה. מסר לה

סימנים. כי מטא ליליא, אמרה: השתא מיכספא אחתאי, מסרתינהו ניהלה. והיינו דכתיב (בראשית כ"ט) ויהי בבקר והנה היא לאה, מכלל דעד השתא לאו לאה היא? אלא: מתוך סימנין שמסרה רחל ללאה לא הוה ידע עד השתא. לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול. ומה צניעות היתה בשאול - דכתיב (שמואל א' י') ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל - זכה ויצאת ממנו אסתר.

מהר"ל נתיבות עולם, ח"ב, נתיב הצניעות, פר' א' עמ' קה.

לא תמצא בכל המידות שהדומה יוליד הדומה, כמו שתמצא אצל הצניעות, שהצנוע מוליד צנוע, ודבר זה, כי הזרע נמשך ממקום צנוע פנימי, ולפיכך כאשר האב או האם יש בו צניעות, נמשך הזרע ממקום צנוע ונסתר לגמרי. ולכך: בשכר צניעות של רחל - יצא שאול שהיה צנוע. ובשכר צניעות של שאול - יצאה אסתר שהיתה צנועה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סב עמוד ב

אמר רבי אלעזר אמר לו דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה שהרי רודף אתה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי היא דכתיב +שמואל א' כ"ד+ ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו תנא גדר לפניו מן גדר ומערה לפניו ממערה להסך אמר רבי אלעזר מלמד שסך עצמו כסוכה +שמואל א' כ"ד+ ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט אמר רבי יוסי ברבי חנינא כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם שנאמר +מלכים א' א'+ והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו

רות רבה (לרנר) פרשה ד"ה למי הנערה הזאת

למי הנערה הזאת לא הוה חכים לה, אלא כיון שראה אותה נעימה ומעשיה נעימים, התחיל שואל עליה. כל הנשים שוחחות ומלקטות, והיא יושבת ומלקטת. כל הנשים מסלקות את כליהן, וזאת משלשלת את כליה. כל הנשים משחקות עם הקוצרים, וזאת מצנעת את עצמה. כל הנשים מלקטות מבין העמרים, וזו מלקטת מן ההפקר.

'רות המואבייה' גוסטאב דורה

כותנות אור - על גילוי וכיסוי

מדרש ויקרא רבה פרשה ל"ד פסקה ג'

דבר אחר: וכי ימוך - הדא הוא דכתיב (משלי יא, יז) : גומל נפשו איש חסד - זה הלל הזקן, שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם. אמרו לו תלמידיו: רבי, להיכן אתה הולך? אמר להם: לעשות מצווה.

אמרו לו: וכי מה מצווה זו?

אמר להן: לרחוקי בבית המרחץ.

אמרו לו: וכי זו מצווה היא?

אמר להם: הן. מה אם איקונין (=דיוקן) של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסיות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות, אני – שנבראתי בצלם ובדמות, דכתיב (בראשית ב): "כי בצלם אלהים עשה את האדם" – על אחת כמה וכמה. דבר אחר: גומל נפשו איש חסד – זה הלל הזקן... אמרו לו תלמידיו: רבי להיכן אתה הולך?

אמר להם לגמול חסד עם הדין אכסניא בגו ביתא (=עם אורח זה שבתוך הבית).

אמרו לו: כל יום אית לך אכסניא?

אמר להם: והדין נפשא עלובתה (=נפש עלובה זו) לאו אכסניא הוא בגו גופא? יומא דין היא הכא, למחר לית היא הכא...

זוהר - מדרש הנעלם כרך א (בראשית) פרשת חיי שרה דף קכב עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב? [מה כוונת הכתוב?] "השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני?" (שיר השירים)
אמר רבי פנחס אמר רבי יהודה "השבעתי אתכם בנות ירושלים" - הנשמה אומרת לאותם הנשמות הזוכות ליכנס לירושלם של מעלה, והם הנקראות "בנות ירושלים" על שזוכות ליכנס שם. ולפיכך הנשמה אומרת להם השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי דא קודשא בריך הוא. (=שהוא הקדוש ברוך הוא (תאמרו לו שחולת אהבה אני אליו))
רב אמר: זה זיו אספקלריאה של מעלה, מה תגידו לו שחולת אהבה אני ליהנות מזיו שלו ולהסתופף בצלו. רב הונא אמר: שחולת אהבה אני, אותה התשוקה והכסוף שכספתי בעולם על הכל לפיכך אני חולה. ר' יהודה אמר: זו אהבה שאוהבת הנשמה לגוף דכיון שנשלם קצו של גוף - אותם הימים שנגזרו עליו.

בראשית פרק ב

- (א) ויפל ה' אלהים על הָאָדָם וַיִּשָּׂן וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגָּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה:
- (ב) וַיִּכְּן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְרָא אֶל הָאָדָם:
- (ג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפֶּעַם עֵצָה מַעֲצָמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָה זֹאת:
- (ד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:
- (ה) וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עָרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׂשׁוּ:

בראשית פרק ג

- (א) וַתִּנְחַשׂ הַיָּהּ עָרוֹם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגֵּן:
- (ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנְּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ הַגֵּן נֹאכַל:
- (ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֵּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ כִּן תָּמַתוּן:
- (ד) וַיֹּאמֶר הַנְּחָשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמַתוּן:
- (ה) כִּי יֵדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וַהֲיִיתֶם כְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע:
- (ו) וַתִּרְאֵהָ אִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכַל וְכִי מִטָּה הִוא לְעֵינַיִם וַתִּקְמַד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִיָּהּ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם לְאִשְׁתָּהּ עִמָּה וַיֹּאכְלוּ:
- (ז) וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמוֹם הֵם וַיִּתְפָּרוּ עֲלֵה תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגָרֹת:
- (ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְּהֵלֵךְ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן:
- (ט) וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיְכָּה:
- (י) וַיֹּאמֶר אֶת קוֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בְּגֵן וְאִירָא כִּי עִירָם אָנֹכִי וְאֶחָבָא:
- (יא) וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אַתָּה הֵמָּן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבַלְתִּי אָכַל מִמֶּנּוּ אָכַלְתָּ:
- (יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתַתָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאֹכַל:
- (יג) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לְאִשָּׁה מַה זֹאת עָשִׂיתְּ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנְּחָשׁ הִשְׁיֵאֲנִי וְאֹכַל:
- (יד) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנְּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אַרְוֵר אַתָּה מִכֹּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גְּחֹנֶךָ תֵּלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
- (טו) וְאִיבָה אִשִּׁית בִּינְךָ וּבִין הָאִשָּׁה וּבִין זָרְעֶךָ וּבִין זָרְעָהּ הִוא יִשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב: ס
- (טז) אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה אַרְבֵּה עֲצָבוֹנְךָ וְהִרְבֵּה בְּעָצֵב תֵּלְדִי בָנִים וְאֵל אִישׁ תִּשְׁוֹקְתְּ וְהִוא יִמְשַׁל בְּךָ: ס

(יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיה לאמר לא תאכל ממנו ארוהה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך:
 (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לה ואכלת את עשב השדה:
 (יט) בנעת אפיה תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת פי עפר אתה ואל עפר תשוב:
 (כ) ויקרא האדם שם אשתו חנה כי הוא היתה אם כל חי:
(כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם: פ
 (כב) ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם:
 (כג) וישלחהו ה' אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם:
 (כד) ויגרש את האדם וישפן מקדם לגן עדן את הפרים ואת להט הקרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים: ס

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תולדות סימן יב

ובמה ישראל מכבדין את השבת, במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, שמתחלה כך עשה הקב"ה, שנאמר ויעש (לו) [ה'] אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם (בראשית ג כא), מהו כתנות עור, [בגדי] כהונה גדולה שהלבישן הקב"ה שהיה בכבודו של עולם. ועוד שנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות והעבודה בכורות, לכך הלביש הקב"ה לאדם בגדי כהונה גדולה שהיה בכורו של עולם, בא נח [ומסרן לשם, ושם] מסרן לאברהם, ואברהם מסרן ליצחק, ויצחק מסרן לעשו, שהיה בכורו, ועשו היה רואה את נשיו עובדות ע"ז והפקידן אצל אמו, כשעמד יעקב ולקח הבכורה מן עשו אמרה רבקה הואיל שלקח יעקב את הבכורה מיד עשו, בדין הוא שילבש הבגדים הללו, שנאמר ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות (שם / בראשית / כז טו), נכנס יעקב אצל אביו והריח בו, שנאמר וירח את ריח בגדיו ויברכהו וגו', מה בירכו ממה שקראו בענין ויתן לך האלהים וגו'.

מדרש תהלים (בובר) מזמור צב ד"ה [ו] אגורש אדם

ר' יהושע בן קרחה אומר מן האילן שנחבאו תחתיו לקחו עלים ותפרו, שנאמר ויתפרו עלה תאנה (בראשית ג ז), ר' אליעזר אומר מן העור שהפשיט הנחש, עשה הקב"ה כתנות כבוד לו ולעזרו, שנאמר ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (שם שם / בראשית ג / כא).

מתוך: הרב יאיר דרייפוס: "הברית והיצר", ויקרא את שמם אדם, עמ' 131

הצניעות של התורה רוצה לשמור על הנבוכות והבושה ובכך לשמר את המדהים, את ההרמוני, את המיסטי והנשגב. "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב' כד); "ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" (שם ג' כא). בגן עדן דבק אדם באשתו והיו לבשר אחד ממקום של עירום, ללא כיסויים. אחרי החטא מושגת האחדות דווקא על-ידי ההצנעה והלבוש. משאיבד האדם את יכולתו לשמור על התום, להביט בפנים, הוא זקוק ללבושים, להצנעה. תפקיד הצניעות הוא להפוך את הלבוש לגילוי, לעדן את היצר שזוהם על-ידי הנחש. הצניעות שייכת לעולם התיקון שבא בעקבות השבירה, שחטא אדם הראשון הוא חלק ממנה. הגוף שמסמן את היש נוצר כגוף רק בכך שהוא מכוסה. גוף הפרא החייתי אינו גוף. האנושיות מכוננת את הגוף באמצעות העידון, הצנעה והבושה. הפריצות הופכת את הגוף לחפץ, לאובייקט חסר מיניות במובן האנושי. הצנעת הגוף מחזירה לו את המסתורין ולפיכך את הקדושה. או אז "מבשרי אחזה א-לוה" – הגוף רומז לאלוקות, הוא שב להיות צלם אלוקים.

... הבושה, בהקשר זה, היא מצב טבעי לחלוטין. ידוע לנו שיש לבושה תפקיד הגנתי מובהק באהבה. תפקידה הוא לשמר את התום והמסתורין, למנוע משהו מלהפוך למושא להצצה. אפשר לומר שדווקא אי צפייה באהבה משרתת את מטרותיה. האהבה חומקת מפומביות שכן האוהב חושש שמה שקדוש לו, יחולל.

תלמוד בבלי ברכות דף כ"ד עמוד א'.

אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה.

למאי? אילימא לאסתכולי בה, והא אמר רב ששת: למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוזן עם תכשיטין שבפנים, לומר לך: כל המסתכל באצבע קטנה של אישה כאילו מסתכל במקום התורף (אבר המין)!

אלא: באשתו, ולקריאת שמע.

אמר רב חסדא: שוק באשה ערוה, שנאמר: גלי שוק עברי נהרות (ישעיה מ"ז ב'), וכתיב: תגל ערותך וגם תראה חרפתך (שם ג').

אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר: כי קולך ערב ומראך נאוה (שיר השירים ב' י"ד).

אמר רב ששת: שער באשה ערוה, שנאמר: שערך כעדר העזים (שיר השירים ד' א').

שו"ע אורח חיים סימן ב

א. לא ילבש חלוקו מיושב (טור) אלא יקח חלוקו ויכניס בו (ראשו) וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה:

ב. אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו:

משנה ברורה סימן ב, סעיף א'

מיושב - דאז בהכרח יתגלה גופו והאדם צריך להתנהג בצניעות ובושה לפני הקב"ה ואפילו כשהוא לילה ובחדרי חדרים הלא מלא כל הארץ כבודו וכחשיכה וכאורה לפניו יתברך. וכן צריך לזוהר תמיד מחמת טעם זה שלא במקום הכרח מלגלות מבשרו ואפילו מעט כל מה שדרכו להיות מכוסה בבגדים לעולם... וכן בבית המרחץ שדרכן של בני אדם לילך שם ערומים ואי אפשר בענין אחר אין בזה משום פריצות וכן כשרוחץ בנהר הדין כן רק יזהר לפשוט וללבוש סמוך לנהר כל מה שאפשר בכדי שלא ילך בגילוי הגוף שלא לצורך, ואפילו ערותו אין צריך לכסותו בירידתו לנהר ולא עוד אלא שהמכסה נראה כאלו בוש בדבר וכאלו כופר בבריתו של אברהם אבינו... איתא בש"ס חלוק של ת"ח כל שאין בשרו נראית מתחתיו. והאידינא (עכשיו) אין נזהרין בזה משום שהולכין הכל בבתי שוקיים (מכנסיים) ואין הבשר נראית.

הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, יו"ד ג' סימן מ"ז

ובדבר ללבוש במטה כשהוא מכוסה בהשמיכה בהבגדים שמכסה מקומות שדרכן להיות מכוסה... וגם יש לידע דאין הכוונה שהוא כפי שהולכין האינשי בשוק דכן צריך להיות בבית דודאי היה חלוק בכל המדינות לילך בשוק שלא כמו שהולכין בבית ומקום המכוסה נקרא מה שהדרך לכסות גם כשיושב בביתו. ורק אותן הבגדים צריך מזהירות זה ללובשן תחת השמיכה, דהא אף שהוא בשביל כבוד שמים שמלא כל הארץ כבודו הרי חזינן שרק בשעת התפלה צריך להיות מכוסה בבגדים וגם בבגדים חשובים כמו שעומד לפני גדולים אבל שלא בשעת התפלה אף שבכל מקום שעומד הוא לפני ה' מכל מקום אין צריך להיות אף לא בבגדים ממש אלא סגי בעטוף בכל דבר שמכסה מקומות שדרכן להיות מכוסים, והוא משום שענין אופן לבישת הבגדים שיהיו כך וכך הוא רק קפידת האינשי בעלמא וכדחזינן שיש כמה שינויים בין מקום למקום ובין זמן לזמן באופן הבגדים... אבל מהא שמכסין על כל פנים את הגוף אף שלא בשביל קור וחום איכא הוכחה שחושבין מקום זה לגנאי כשיהיה בשרו מגולה, שלכן הוא גנאי לעמוד כן בלא כסוי אף

שליכא אינשי מצד כבוד ה', אבל א"כ הוא רק כשהאינשי מגנין זה גם למי שיושב כן בביתו בשעות היום שצריך להיות לבוש אף בביתו דהוא בזמן שאפשר אצלו אינשי אבל אם אין חושבין זה לגנאי כשיושב כן בביתו אין להחשיב זה לגנאי ויכול להיות כן בביתו אף בלא עטוף כלל על מקומות אלו דיש חלוק גדול לאינשי בין כשיושב בביתו אף בזמן שנכנסין אצלו אינשי ובין כשהולך בשוק או לבתי אחרים לא רק באופן הבגדים אלא גם במקומות מהגוף.

... ולאלו שישנים בבגדים מיוחדים לשינה הנקרא פיז'מה עצה טובה לפשוט בגדיו וללבוש הפיז'מה בחדר האמבטיה... והוא מקום שעומדים שם ערומים לרחיצה באמבטיה... ואף זהו צורך גדול שיכול לעמוד ערום בשעת החלוף דבגדים, ומאחר שאין ענינים אלו אלא הנהגות טובות ומדת חסידות יש לסמוך על זה.

• היצר כיסוד חיים

לפרק זה חמישה חלקים - בחלקו הראשון - היצר כיסוד החיים מוצגת התפיסה, על פיה היצר הרע הוא כוח משמעותי בתוך הנפש האנושית, כוח מניע וממריץ שבלעדיו אין חיים. ונביא כאן את דבריו של א.א. אורבך שמסביר יפה עניין זה: "חיסולו של יצר הרע משמע גם חיסולו של העולם הזה, שכן כל עוד בן אדם חי - ובעל כורחו הוא חי - הריהו חייב בקיום המין האנושי. המלחמה ביצר אין פירושה איפוא נסיגה מן העולם ומפעולה בתוכו, אלא כיבוש היצר אגב עשייה בעולם. יצר הרע פוסק מלהיות רע, נעשה אפילו טוב מאד, כשהוא יצר חיים, ומכאן שאפשר לאדם לאהוב את ה' - "בשני יצרי, ביצר טוב וביצר רע" (ברכות פרק ט' משנה ה'). היודע לעשות - כאברהם אבינו - את יצר הרע לטוב, אבל גם הנאבק והמסרב להיכנע ליצרו הרע - שניהם אוהבי ה' הם". (חז"ל אמונות ודעות, עמ' 418-419).

החלק השני - ההתמודדות עם היצר מציג את המאבק המתמיד בו מצוי האדם עם הכוחות הפועמים בו ומושכים אותו לתהומות ותאוות. בחלק זה מתוארים התהליכים הנפשיים של הנפילה אל החטא, ומוצעות דרכים להיחלץ ממנו. החלק השלישי הוא חלק רשות, המיועד לקבוצות בנים המעוניינים להעמיק במשמעותה הרוחנית של מצות הציצית. מצוה זו מוצגת במקורות כמצוה שיש בה יכולת לשמור את האדם מן החטא. החלק הרביעי - דרכי תשובה מטרתו לתת נגיעה קלה מתוך הים העצום של התשובה - להיזכר בכוחה של תשובה, בשערי תשובה שלא ננעלו וביכולת לקום ולצאת מכל חטא ומכל נפילה. החלק החמישי והאחרון - התבוננות בתפילות שנכתבו מתוך רצון לקבל כוחות ולהתמודד במאבק עם היצר הרע. למורים המלמדים בנים ורוצים להעמיק במושג 'שמירת הברית' זהו הפרק המתאים. להרחבות ניתן להיעזר בספרים - 'קדושים תהיו' הרב שמואל כ"ץ ו'אשיב ממצולות' הרב יהושע שפירא

יומא ס"ט, ע"ב

"ויצעקו אל ה' אלהים בקול גדול" (נחמיה ט, ד)

מאי אמור (מה אמרו)?

אמר רב ואיתימא (ויש אומרים) רבי יוחנן: בייא, בייא! (לשון זעקה וקובלנא - רש"י)
היינו האי דאחרביה למקדשא, וקליה להיכליה (זהו זה שהחריב את המקדש ושרף את ההיכל),
וקטלינהו לכולהו צדיקי, ואגלינהו לישראל מארעהון (והרג את כל הצדיקים והגלה את ישראל מארצם),

ועדיין מרקד בינן (ועדיין מרקד בינינו).

כלום יהבתי לן אלא לקבולי ביה אגרא (האם לא נתת אותנו לנו אלא בשביל שנקבל בעבורו שכר)
לא איהו בעינן. ולא אגריה בעינן (לא אותו אנו רוצים, ולא את שכרו אנו רוצים).

נפל להו פיתקא מרקיעא, דהוה כתב בה "אמת" (נפל להם פתק מהשמים שהיה כתוב בו "אמת").

אמר רב חנינא, שמע מינה (למד מכאן): חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת.

אותיבו בתעניתא תלתא יומין ותלתא לילואתא, (ישבו בתענית שלוש ימים ושלוש לילות)

מסרוהו ניהליהו (מסרוהו בידם).

נפק אתא כי גוריא דנורא (יצא ובא כגור של אש) מבית קדשי הקדשים.
אמר להו נביא לישראל: היינו יצרא דעבודה זרה (זהו היצר של עבודה זרה),
שנאמר: (זכריה ה, ח) "ויאמר זאת הרשעה".
בהדי דתפסוה ליה אשתמיט ביניתא ממזייא (כאשר תפסוהו נשמטה שיערה משער),
ורמא קלא, ואזל קליה ארבע מאה פרסי (והרים קולו, והלך קולו ארבע מאות פרסה).
אמרו: היכי נעביד? דילמא חס ושלום מרחמי עליה מן שמיא (איך נעשה? שמא חס ושלום מרחמים
עליו מהשמים).

אמר להו (להם) נביא:

שדיוהו בדודא דאברא, וחפיוהו לפומיה באברא (זרקוהו בסיר של עופרת, וכיסו פיו בעופרת),
דאברא משאב שאיב קלא (שעופרת שואפת את הקול, [ומעכבת אותו מלצאת – רש"י]),
שנאמר (זכריה ה, ח) "ויאמר זאת הרשעה וישלך אתה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה".
אמרו: הואיל ועת רצון הוא - נבעי רחמי איצרא דעבירה (נבקש רחמים על יצר העבירה [של עריות –
רש"י]).

בעו רחמי ואמסר בידיהו (ביקשו רחמים ונמסר בידיהם).

אמר להו: חזו דאי קטליתו ליה להווא - כליא עלמא (אמר להם: ראו, שאם תהרגוהו - יכלה העולם).
חבשוהו תלתא יומי, (כלאו אותו שלושה ימים).

ובעו ביעתא בת יומא בכל ארץ ישראל ולא אשתכח (וחיפשו ביצה בת יומה בכל ארץ ישראל ולא
מצאו).

אמרי: היכי נעביד? נקטליה - כליא עלמא! (אמרו: איך נעשה? אם נהרגנו - יכלה העולם)
ניבעי רחמי אפלגא - פלגא ברקיעא לא יהבי (נבקש רחמים למחצה [כלומר: שיהא שולט באדם
ליזקק לאשתו ולא
לא נותנים]).

כחלינהו לעיניה, ושבקוהו (סמאו את עיניו בכחול ועזבוהו).

ואהני דלא מיגרי ביה לאיניש בקריבתה (והועיל הדבר שאין האדם מתגרה בקרובותיו).

בראשית רבה ט', ז

וירא אלהים את כל אשר עשה – והנה טוב מאד" (בראשית א', לא). רבי נחמן בר שמואל בר נחמן בשם
רב שמואל בר נחמן אמר: הנה טוב, זה יצר טוב. והנה טוב מאד, זה יצר רע.
וכי יצר הרע טוב מאד? אתמהא! אלא שאילולי יצר הרע, לא בנה אדם בית, ולא נשא אישה, ולא הוליד,
ולא נשא ונתן. וכן שלמה אומר: (קהלת ד): "כי היא קנאת איש מרעהו".

שמות ל"ה, ח

ויעש את הפיור נחשת ואת פנו נחשת כמראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד

רש"י, שם:

במראת הצובאת - בנות ישראל היו בידן מראות, שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא
עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן, מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקב"ה

קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים. כשהיו בעליהם יגעים בעבודת פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים, לומר אני נאה ממך, ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם, ומתעברות ויולדות שם, שנאמר (שיר השירים ח ה) תחת התפוח עוררתיך, וזהו שנאמר במראות הצובאות. ונעשה הכיור מהם, שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שבתוכו את שקנא לה בעלה ונסתרה.

• התמודדות עם היצר

משלי ז':

- א בני שמר אַמְרֵי וּמִצְוֹתֵי תִצְפֹּן אֹתָךְ.
- ב שְׁמַר מִצְוֹתַי וְחֵנֶה וְתוֹרַתִי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ.
- ג קִשְׁרָם עַל-אֶצְבְּעוֹתֶיךָ כְּתָבָם עַל-לוּחַ לִבְךָ.
- ד אָמַר לְחִכְמָה אֲחֹתִי אֶתְּ וּמִדְעַ לְבִינָה תִקְרָא.
- ה לְשִׁמְרֶךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּכַרְיָה אֲמַרְיָה הִחְלִיקָה.
- ו כִּי בַחֲלוֹן בֵּיתִי בָעַד אֲשַׁנְּבִי גִשְׁקַפְתִּי.
- ז וְאָרָא בְּפִתְאִים אֶבְיָנָה בְּכַנִּים נָעַר חֶסֶר-לִבִּי.
- ח עֹבֵר בְּשׁוּק אֶצֶל פֶּנֶה וְדַרְךְ בֵּיתָה יִצְעֵד.
- ט בְּנִשְׁף-בְּעָרֵב יוֹם בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאֶפְלָה.
- י וְהִנֵּה אִשָּׁה לִקְרָאתוֹ שֵׁית זִוְנָה וּנְצַרְתָּ לִבִּי.
- יא הַמִּיָּה הִיא וְסִרְרַת בְּבֵיתָה לֹא-יִשְׁכְּנוּ רַגְלֶיהָ.
- יב פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בְּרַחֲבוֹת וְאֶצֶל כָּל-פֶּנֶה תִאָּרֵב.
- יג וְהִחְזִיקָה בּוֹ וְנִשְׁקָה לוֹ הַעֲזָה פְּנֵיהָ וּתֹאמַר לוֹ.
- יד זָבַחַי שְׁלֵמִים עָלַי הַיּוֹם שְׁלַמְתִּי נְדָרַי.
- טו עַל-כֵּן יִצְאֹתִי לִקְרָאתָךְ לְשַׁחַר פְּנֵיךָ וְאִמְצָאָךְ.
- טז מִרְבָּדִים רְבִדְתִי עֲרִשֵׁי חֲטָבוֹת אֲטוֹן מִצָּרִים.
- יז נִפְתִּי מִשְׁפָּכֵי מֵרֶ אֲהֵלִים וְקִנְמוֹן.
- יח לֶכֶה גֵרְוֹה דָדִים עַד-הַבְּקָר נִתְעַלְסָה בְּאֵהָבִים.
- יט כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הֵלֶךְ בְּדַרְךְ מִרְחוֹק.
- כ צָרוֹר-הַפֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ לַיּוֹם הַפֶּסֶא יָבֵא בֵיתוֹ.
- כא הַטָּתוֹ בְּרַב לְקַחָה בְּחִלְקַ שְׁפִתֶיהָ תִדְיַחְנוּ.
- כב הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ פִּתְאֵם כְּשׁוֹר אֶל-טָבַח יָבֵא וּכְעֶכֶס אֶל-מוֹסֵר אֲוִיל.
- כג עַד יִפְלַח חֵץ כְּבָדוֹ כְּמַהֲרָ צִפּוֹר אֶל-פֶּחַ וְלֹא-יָדַע כִּי-בְנִפְשׁוֹ הוּא.
- כד וְעַתָּה כְּנִים שְׁמַעוּ-לִי וְהִקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי-כִּי.
- כה אֶל-יִשְׁשׁוּ אֶל-דַּרְכֶיהָ לִבְךָ אֶל-תִּמְעַ בְּנִתְיֹבוֹתֶיהָ.
- כו כִּי-רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וְעֲצָמִים כָּל-הֶרְגִיהָ.
- כז דַּרְכֵי שְׂאוֹל בֵּיתָה יִרְדוֹת אֶל-חֲדָרֵי-מָוֶת.

..דרש רבי יהודה: לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה? ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה? ואף הקדוש ברוך הוא תמה עמהם שנאמר +זכריה ח+ כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא

אמר רבי אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא (=עכביש) ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר +ישעיהו ה+ הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה ...

דרש רבי עזרא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: שבעה שמות יש לו ליצר הרע: הקדוש ברוך הוא קראו רע שנאמר (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו משה קראו ערל שנאמר (דברים י) ומלתם את ערלת לבבכם דוד קראו טמא שנאמר (תהלים נא) לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא שלמה קראו שונא שנאמר (משלי כה) אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך ישעיה קראו מכשול שנאמר (ישעיהו נז) סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי יחזקאל קראו אבן שנאמר (יחזקאל לו) והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר יואל קראו צפוני שנאמר (יואל ב) ואת הצפוני ארחיק מעליכם תנו רבנן: ואת הצפוני ארחיק מעליכם- זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם. והדחתיו אל ארץ ציה ושממה- למקום שאין בני אדם מצויין להתגרות בהן. את פניו אל הים הקדמוני- שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו. וסופו אל הים האחרון- שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו. ועלה באשו ותעל צחנתו- שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל כי הגדיל לעשות אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם:

כי הא דאביי שמעיה לההוא גברא דקאמר לההיא אתתא נקדים וניזיל באורחא אמר איזיל אפרשינהו מאיסורא אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא כי הוו פרשי מהדדי שמעינהו דקא אמרי אורחין רחיקא וצוותין בסימא אמר אביי אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי לאוקומיה נפשיה אזל תלא נפשיה בעיבורא דדשא ומצטער אתא ההוא סבא תנא ליה כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו

תרגום: אביי שמע גבר שאמר לאישה: "בואי נשכים ונלך ביחד בדרך". אמר (אביי) אלך כדי להפרישם מאיסור. הלך אחריהם כשנים עשר ק"מ. שמע אותם אומרים: הדרך ארוכה, והחברותא היתה נעימה. כששמע זאת אביי, אמר על עצמו: "אם הייתי במקומו לא הייתי מתגבר על יצרי". מרוב צער היה נשען על בריח הדלת עד שבא זקן ואמר לו: "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו."

אמר רבי יצחק יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנאמר (בראשית ו) רע כל היום אמר רבי שמעון בן לקיש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר (תהלים לז) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר (תהלים לז) ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו

תנא דבי רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא- נימוח אם ברזל הוא- מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב (ישעיהו נה) הוי כל צמא לכו למים וכתיב (איוב יד) אבנים שחקו מים אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב (ירמיהו כג) הלא כה דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה ומעיד עליו לעולם הבא שנאמר (משלי כט) מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון שכן באטב"ח של רבי חייא (אלף בית סודי שהיה ר' חייא משתמש בו, שבו מחליפים את האות אלף בטית ובית בחית – וכן הלאה).

קורין לסהדה מנון

רב הונא רמי כתיב (הושע ד) כי רוח זנונים התעה וכתיב (הושע ה) בקרבם בתחילה התעם ולבסוף בקרבם אמר רבא בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו אורה ולבסוף קראו איש שנאמר (שמואל ב יב) ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקר לו לעשות לאורה וכתיב ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו

אמר רבי יוחנן אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו- שבע, משיעו- רעב שנאמר (הושע יג) כמרעיתם וישבעו וגו'

אמר רב חנא בר אחא אמרי בי רב ארבעה מתחרט עליהן הקדוש ברוך הוא שבראם ואלו הן גלות כשדים וישמעאלים ויצר הרע גלות דכתיב (ישעיהו נב) ועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם וגו' כשדים דכתיב (ישעיהו כג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה ישמעאלים דכתיב (איוב יב) ישליו אהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו יצר הרע דכתיב (מיכה ד) ואשר הרעתי אמר רבי יוחנן אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאיהן של ישראל חד דכתיב (מיכה ד) ואשר הרעתי וחד דכתיב (ירמיהו יח) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם וגו' ואידך (יחזקאל לו) והסרתי את

לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא אמר אף מהאי נמי (יחזקאל לו) ואת רוחי אתן בקרבכם וגו'

קידושין פ"א:

"הנך שבוייתא דאתאי לנהרדעא, אסקינהו לבי רב עמרם חסידא, אשקולו דרגא מקמייהו. בהדי דקא חלפה חדא מנייהו, נפל נהורא באיפומא. שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא, דלייא לחודיה. סליק ואזיל, כי מטא לפלגא דרגא איפשה, רמא קלא: נורא בי עמרם! אתו רבנן, אמרו ליה: כסיפתינן! אמר להו: מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי."

תרגום:

מעשה בשבויות שבאו לנהרדעא, והעלו אותן לביתו של רב עמרם חסידא. שמון בעליית הגג, והסירו את הסולם. כאשר אחת השבויות חלפה בעליית הגג, נפל אור בפתח. הרים רב עמרם לבדו את הסולם שעשרה בני אדם לא יכולים להרימו, והתחיל לעלות בסולם לכיוון השבויות. כשהגיע למחצית הסולם, פיסק רגליו לעמוד במקומו בחזקה, והרים את קולו: "אש בביתו של עמרם". באו חכמים, אמרו לו: "ביישתנו". ענה להם: "מוטב שתבביישו בעמרם בעולם הזה ולא תתבביישו ממנו בעולם הבא."

קידושין ל', ע"ב:

תנו רבנן: "ושמתם" - סם תם. נמשלה תורה כסם חיים. משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה, והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו: בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא. ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי (=נמק) כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת", ואם אין אתם עוסקין בתורה, אתם נמסרים בידו שנא' "לפתח חטאת רובץ". ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו כך, שנאמר "ואליך תשוקתו". ואם אתה רוצה – אתה מושל בו, שנאמר "ואתה תמשל בו".

אורחות צדיקים שער ראשון

אל יתעצל מלנצח יצר הרע יום יום, וזה נקרא מלחמה גדולה. כמו שמצינו באחד מן החסידים, שפגע באנשים הבאים מן המלחמה, ושלוו שלל גדול, אמר להם: שבתם מן המלחמה הקטנה, ועדיין אתם עתידים למלחמה הגדולה. אמרו לו: מה היא המלחמה? אמר להם: היצר וחילותיו. כי כל אויב שיש לך שתנצח אותו פעם אחת או שתיים או שלוש, אז יניח אותך. אבל היצר אינו פוסק ממך אף אם יהיה נצוח מאה פעמים, כמו שאמרו רבותינו (אבות פ"ב מ"ד): "ואל תאמן בעצמך עד יום מותך", כי כל ימך יארוך לך, אולי תעלים עיניך ממנו, ואם ינצחך בקלה שבקלות, סוף ינצחך בחמורה שבחמורות."

רמב"ם משנה תורה, הלכות דעות פרק שישי הלכה א'

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע (משלי יג, כ), ואומר אשרי האיש וגו' (תהלים א, א), וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי - ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום. ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע - יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים

רבי נחמן מברסלב - שיחות הר"ן אות ו'

היצר הרע דומה כמו מי שהולך ורץ בין בני אדם, וידו סגורה ואין אדם יודע מה בתוכה. והוא מרמה בני אדם ושואל לכל אחד, מה אני אוהז? ולכל אחד נדמה כאלו הוא אוהז מה שהוא מתאווה. ועל כן הכל רצים אחריו כי כל אחד סובר שיש בידו מה שהוא חפץ. ואחר כך הוא פותח את ידו ואין בה כלום. כמו כן ממש היצר הרע שהוא מרמה כל העולם והכל רצים אחריו ומרמה לכל אחד ואחד עד שנדמה לכל אחד ואחד כאלו יש בידו מה שהוא חפץ כל אחד כפי שטותו ותאותו. ואחר כך בסוף הוא פותח את ידו ואין בה כלום כי אין מי שימלא תאותו אצלו:

גם נדמו כל התאוות של העולם כמו עמודי אור הנכנסין בבית מן אור החמה כנראה בחוש שהם נדמין לעמודים מחמת הזריחה של החמה. וכאלו רוצים לתפס אותן העמודי אור שתופסים וחוטפים ואין בתוך היד כלום כך הם כל התאוות של עולם הזה:

ספר מאור ושמש - פרשת וישב

אך כן דרך היצר הרע להצדיקים גדולים שאינו יכול לתפוס אותו להחטיאו אך כאשר בא הצדיק להתבודדות גדול ומפשפש במעשיו וחושב לעצמו שהוא גרוע שבגרועים והוא לאפס ולאין אדרבה הוא חושב לעצמו שהוא מלא עבירות כן דרך הצדיקים המתבודדים עצמם ועושים תשובות גדולות אזי תחבולתו של היצר הרע להביא הצדיקים הללו בעצבות גדול ובמרה שחורה חלילה וחס שיאמר לנפשו שהוא מלא עבירות ואז יוכל לתופסו חלילה וחס להכשילו באיזה דבר. אך הצדיק צריך זאת להבחין תיכף שזאת הוא מחשבת היצר הרע וצריך תיכף לצאת מגדר הלז שלא להחשב לעצמו שהוא מתבודד עצמו כדרך הצדיקים לשוב על עוונותיהם רק להביא עצמו לתוך שמחה וינצל מהכשלת היצר הרע.

פלא יועץ, רבי אליעזר פאפו חלק א' אות ב' בערך 'בחור'

בחור כתיב וזכר את בוראך בימי בחרותך. שאלו הזמן שיוסב נאות לעבוד את בוראך כי כאשר זכרתו וחיליה לאורייתא ליגע בכל מה על העיון ולהשיג לילות כימים במשועט שינה ואז הוא פנוי שאין לו כ"כ טרדות הזמן ודעתו ללונג ומישיבת עליו ויכול להבין להשכיל לשמוע ללמוד וללמד ומחוך שאין לו כ"כ טרדות וצער אס הוא סמוך על שלחן אביו שאין טרדה כלל כל מה שלומד נרשם במוחו וכמאמר חז"ל ללמוד תורה לילך למה הוא דומה לדיו כחובה על ייביר חדש שהיא כרוכה ומתקיימת וזאת התורה היא שתעמוד להם לת"ח לעת זקנתם שיהא דעתם יותר מתישבת עליהם שהתורה של הבחורות היא השאור שבשמים אכן הראשון, הנה כי כן בחורי חמד העוסקים בחורה נאפו על זה הזמן יקיר הערך ואל תאבדו ממנו אפילו רגע כמימורא ואזרו חיל להיות יגיעים בחורה בכל כחכם כי על זה הזמן נאמר יענה ולא מלאה אל תאמן ואם שכל חיי ימי האדם הצעיר הוא יקר הערך וכל רגע שנפסד ממנו הוא פסידא גדולה דלא הדרא אבל הזמן הזה הוא מבחר הזמנים כמאמר חז"ל ינקותא כלילא דורדא וראוי לחוס עליו ועל כבוד קונו. ביוסף וכן לענין עבודת השי"ת הבחורות הוא הזמן הנאות להיות רץ כלבי וקל כנשר ונבחר בארי לעשות רטון אבינו שבשמים וכמאמר חז"ל הוי קל לראש ונח לתשורתם ובימי הבחורות כל אשר יחפון האיש יעשה כי כח אבנים כמו וכן לענין החשובה הבחורות הוא הזמן הנאות לקיים דרכי החשובה כי יכול לזער גופו בתעניות וסיגופים ולקדם אשמורות לשפוך שיחה לדרוש סליחה וכהנה דרכי החשובה וכל טוב אשר יעשה האדם בזמן בחרותו ויאלחו בדרכי החשובה והפרישות הוא יותר חשוב ומרובה לפני המקום באשר יש בו רתיחות הדם ויאלחו חוקתו והוא נבחר הכובש את ילדו וכמאמר חז"ל שפי' אשרי איש ירא את ה' אשרי השב בחשובה כשהוא יאיש ויהיינו צומן בחרותו ומחוך שירגיל עלמנו לילך בדרך טובים כה יעשה וכה יוסי. כל הנבל דמא ההולך בדרך רע יום יום יחא

הרב יהודה לוי, מול אתגרי התקופה, עמ' 114

התורה מלמדת אותנו דרך נוספת לשמור על בריאות היצר, אמרו חכמינו במשנה 'יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון', והסבירו המפרשים שההתעסקות בתורה ובמלאכה גם יחד סופגת את כוחות האדם ובכך מחלישה את פעולת יצרו. והרי זה מה שגילו הפסיכולוגים כעבור מאות בשנים, שפעילות שכלית או גופנית מאומצת, מעבירה את עודף האנרגיה מן היצר הזה

מצות ציצית

במדבר ט"ו, לז-מא:

(לז) ויאמר ה' אל משה לאמר:

(לח) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצת על פנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת:
(לט) והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתרו אחר לביבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם:
(מ) למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם:
(מא) אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם: פ

מנחות מ"ג, ע"ב:

תנו רבנן: חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן... רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו – הכול בחיזוק שלא יחטא. שנאמר (קהלת ד', יב): "והחוט המשולש לא במהרה ינתק".
ואומר (תהילים ל"ד, ח): "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם".

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מד עמוד א

תניא א"ר נתן אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעה"ז ולעה"ב איני יודע כמה. צא ולמד ממצות ציצית- מעשה באדם אחר שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן כשהגיע זמנו בא וישב על הפתח נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח אמרה היא יכנס נכנס הציעה לו ז' מטות שש של כסף ואחת של זהב ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו נשמט וישב לו ע"ג קרקע ואף היא נשמטה וישבה ע"ג קרקע אמרה לו גפה של רומי שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה וכתוב בה +במדבר ט"ו+ אני ה' אלהיכם שתי פעמים אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר עכשיו נדמו עלי כד' עדים אמרה לו איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עריך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה כתב ונתן בידה עמדה וחילקה כל נכסיה שלישי למלכות ושלישי לעניים ושלישי נטלה בידה חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא אמרה לו רבי צוה עלי ויעשוני גיורת אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים הוציאה כתב מידה ונתנה לו אמר לה לכי זכי במקחך אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר זה מתן שכרו בעה"ז ולעה"ב איני יודע כמה

דרכי תשובה

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו

אמר רבי חמא ברבי חנינא גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם שנאמר +הושע יד+ ארפא משובתם אהבם נדבה...
אמר רבי לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר +הושע יד+ שובה ישראל עד ה' אלהיך
אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר +ירמיהו ג+ לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנוף תחנוף הארץ והיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה'
אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמביאה את הגאולה שנאמר +ישעיהו נט+ ובה לציון גואל ולשבי פשע ביעקב מה טעם ובה לציון גואל משום דשבי פשע ביעקב
אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות שנאמר +הושע יד+ שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך הא עון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול איני והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות

נעשות לו כזכיות שנאמר +יחזקאל לג+ ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם (חיה) +מסורת הש"ס [הוא] + יחיה לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה
אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם שנאמר +יחזקאל יח+ ובשוב רשע מרשעתו הוא יחיה
אמר רבי יצחק אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מקניט את חבירו בדברים ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו ואם תאמר מתפייס הימנו ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים אבל הקדוש ברוך הוא אדם עובר עבירה בסתר מתפייס ממנו בדברים שנאמר +הושע יד+ קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה שנאמר וקח טוב ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב פרים שנאמר +הושע יד+ ונשלמה פרים שפתינו שמא תאמר פרי חובה תלמוד לומר +הושע יד+ ארפא משובתם אהבם נדבה
תניא היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו שנאמר +הושע יד+ ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו

השל"ה הקדוש, שער האותיות

מתחילה אבוא להציל ממיתה נצחית את הקורא המאמר הזה שאין תשובה למי שחטא חטא זה, ואז החוטא יתיאש ויאמר כאשר אבדתי אבדתי, ויעשה משאלות ליבו ויאמר נואש. אלא באתי לעורר החוטא שיקום בזריזות לעורר תשובה, ואל יתמהמה רגע אחד. כי על כורחך אין דברי המאמר הזה כפשוטו שלא יועיל תשובה, כי אין דבר בעולם שלא יתוקן בתשובה אפילו מי שהוא כפר בעיקר, כמו שלמדו רז"ל מפסוק "שובה ישראל עד ה' אלוקיך"

סכות בענן לך. ר' חנינא בר פפא בעא קומי ר' שמואל [בר נחמני] א"ל בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה, מהו סכותה בענן לך מעבור תפלה, א"ל שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים, כההיא דא"ר יוסף בר חלפתא עתים הם לתפלה, מן הדין קרייא ואני תפילתי לך ה' עת רצון (תהלים סט יד), נמשלה התפלה למרחץ, מה המרחץ הזה פעמים פתוחה פעמים נעולה, כך הם שערי תפלה, פעמים פתוחה פעמים נעולה, אבל התשובה נמשלת לים, מה הים הזה לעולם פתוח, כך שערי תשובה לעולם פתוחים. ומה המרחץ אדם הולך למרחץ לרחוץ והוא מוצא שם אביו או רבו מתבייש והולך לו, כך הם שערי תפלה, אבל הים מוצא רבו או אביו מרחיק עצמו קימעא ורוחץ במקום אחר, כך הם שערי תשובה. ר' יוסי ור' ברכיה ור' חלבו בשם ר' ענן בר יוסף, אף שערי תפילה לעולם פתוחים, מן הדין קרייא, והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע (ישעיה סה כד).

הרב קוק, אורות התשובה, פרק י"ד:

ג: "כשבאים לשוב בתשובה צריכים לדעת שאין שום מניעה בדבר. אפילו אותם כ"ד הדברים המעכבים את התשובה, תיכף כשמבקשים ובאים לשוב עליהם – שוב אינם מעכבים. ואין לבטל שום נטייה של תשובה, לא קטנה שבקטנות, מפני שפלותה, לומר שאין הרעיון הקטן ראוי לפי מידתו שהאדם משער את עצמו, ולא את הרעיון היותר גדול, לומר שהוא גבוה כיותר מערכו. כי הכול עולה ומצטרף ביחד לקומה שלמה ועולם מלא של תשובה, שהוא יקר, גדול וקדום, מכל העולמות האחרים.

17: עיקר הנפילות באות מפני שאינו מאמין בקלותה של תשובה.

יט: אפילו אם רואה אדם, שעם מה שנתעורר בלבו להחזיק בדרך ישרה ולהתגבר יותר בעבודת השם יתברך, מתגבר בו היצר הרע יותר ומפילו לתאוות ושפלות, מכל מקום לא יתחרט כלל על התגברותו, ויוסיף גבורה על גבורתו, ועל המכשולים שאירעו לו בדרך עליוניו ישוב בתשובה, וידע שכל זה כלול בכלל טעה בדבר מצווה, דפטור מחטאת, ולא יירא כלל כי אם יראה קדושה ותשובה ייקח מכל דבר.

האדמו"ר מסלונים שיחות לבני הישיבה לתקופת שובבים עמוד צג

והעיקר הוא הקבלה על להבא המועילה אפילו על עניינים המובא בספרים הקדושים שלא מועיל עליהם התשובה וכמרומז בפרשת השבוע "וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל" היינו במובן הרוחני שראה

שהיצר הרע בוער כמו אש בגופו של איש יהודי והוא מלאך ושרף, והסנה איננו אוכל, שבכוח גופו ונפשו של איש יהודי להתגבר עלי. ויאמר אסורה נא ואראה המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה, מהו הכוח הגדול הזה, עד שגילה לו השי"ת את שמו הקדוש אהי אשר אהי היינו שהבטיח הקב"ה להיות עם כל איש יהודי שמקבל על עצמו שמהיום והאלה אהי ברי' חדש, על פי מאמר רבותינו הקדושים זי"ע שהקב"ה אמר כי אני ה' אהי אתם ושוכן אתם בתוך טומאתם, עם כל איש יהודי שמקבל תמיד אחרי כל כשלונותיו הרבים ואומר אהי מהיום והאלה, וזה הכוח שהאש הבוערת לא תשרוף את הגוף והנפש

דרכי תשובה הרב משה פיינשטיין אגרות משה, או"ח ד', קיז

השאלה: אישה קיימה יחסי קרבה אסורים עם גבר, ולאחר זמן התחתנה, והיא חיה חיים מסודרים. מצפונה מעיק לה על מה שעשתה, והיא שואלת כיצד תכפר על מה שעשתה

תשובה לאישה על ענייני כיעור, בעוונותינו הרבים

ד' אייר תשל"ה.

דבר התשובה על ענייני חיבה במשך חצי שנה במקום ייחוד, כחבוק ונישוק וכדומה בדברים המכוערים עם האיש שעבדה אצלו כמזכירה, וכבר זה כארבע שנים שהתחתנה עם בעל בן תורה וירא שמים, חזרה בתשובה עד שכותבת "יכולה אני לומר שהקב"ה יכול להעיד עליי שלא אשוב לחטאים האלה כי הלב שלי שבור ורצון על העניין הזה"

הנה זהו עיקר התשובה: חרטה גדולה על העבר וקבלה על להבא, עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, כדאיתא ברמב"ם פ"ב מתשובה הלכה ב ובוודאי גם התוודתה בשפתיה בלחש לפני השם יתברך, שזוהי התשובה המתקבלת לפני השי"ת. ויחד עם ארבעה ימי כיפורים שעברו היו לה לכפרה.

אבל ודאי יש לעשות גם מעשה לתשובה, שזה נקלט לפנימיות הגוף והנשמה, ויזכור מזה לקיים "וחטאתי נגדי תמיד". אבל מכיון שהאישה משועבדת לגדל ילדיה ולנהל את ביתה, ולזה היא צריכה להיות בריאה בגופה ושקטה ושלווה ברוחה, לכן אי אפשר לה לעשות סיגופים

אבל זה תעשה: תתחזק באמונה בהשי"ת, ותדע שהוא רואה הכול ושומע הכול, ואין ממנו נעלם. וזה יועיל להימנע מכל דבר איסור. ולכן טוב שתאמר בכל יום דברים אלו בפיה, שהיא יודעת זה ומאמינה בזה.

ושנית, תאמר מזמורי תהלים בכל יום. אם יש לה פנאי לסיימו בכל חודש, כפי המסומן בספרי תהלים שנדפסו. ואם אין לה פנאי, לא תפחות מחצי השיעור, ותגמור בשני חודשים. וזה טוב להתנהג לעולם, להרבות בזכות זה ברכות בבית לאורך ימים ושנים.

ושלישית, בכל שני וחמישי של ימי החול תאמר בלחש וידוי "אשמנו..." כפי הנדפס בסידורים, מ"אלוקינו" עד "ואנחנו רשענו" ולא יותר. וערב ראש חודש, שנקרא "יום כיפור קטן", תאמר וידוי הגדול של רבנו נסים זצ"ל הנדפס במחזור כל בו של יום כיפור והוא מחולק לשישה חלקים. תאמר כל הנוסח. רק חלק הרביעי, שהוא בעד אחרים, לא תאמר, שהוא שייך רק כשאומרים בבית הכנסת בקהל.

והווידי בשני וחמישי ובערב ראש חודש תתנהג עד יום כפור הבא עלינו, ואמירת מזמורי תהלים טוב להתנהג לעולם, אבל בלא נדרים. וכל הווידיים יהיו רק לפני הקב"ה בעצמו שלא ידע מזה שום אדם, שאסור לפרסם חטאים.

וכל זה יהיה "בלא נדר", כדי שלא תעבור על איסור נדרים אם תשכח מלומר איזה פעם או שיזדמן שלא תוכל לומר מאיזו סיבה. וגם תחליט שכאשר תגדל את הבנות שיזכה לה השי"ת, תשתדל שלא יעבדו במשרות כאלו, שלא תהיינה באות לידי ניסיונות.

ועוד צריכה לדעת, שחס ושלום להיות בעיצובן, אלא בשמחה שזכתה לתשובה ולבעל תלמיד חכם. וביום כיפור יכפר לה השי"ת כפרה גמורה.

והשי"ת יברך אותה ואת בעלה בכל הטוב והשלום, ונחת ועונג מזרע ברך ה' לדורות עולם.

המברך באהבה ושמחה,
משה פיינשטיין

תפילות

סדור תפלה - נוסח אשכנז - ברכות השחר

ויהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתגילנו בתורתך. ונדבקנו במצותיך. ואל תביאנו לא לידי חטא. ולא לידי עברה ועון. ולא לידי נסיון. ולא לידי בזיון. ואל תשלט בנו יצר הרע. וטהר חינוך מאדם רע ומחבר רע. ונדבקנו בציצית הטוב ובמעשים טובים. וכף את יצרנו להשתעבד לך. ותגנו היום ובכל יום לתן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו. ותגמלנו חסדים טובים:

ברוך אתה ה' הגומל חסדים טובים לעמו ישראל:

פאני נוידא, מתוך הספר "תפילת נשים", עמ' 45-46:

תפילת הנערה הצעירה:

אלוהינו שבשמים ובארץ, האל הטוב, אתה דואג לכל ברואיך. אב נאמן, בצל כנפך חוסים כל יצוריך. גם לי קראת בתך, גם אותי מלווה אהבתך, אהבת עולם. בנאות דשא מוריקים חלפו עלי ימי ילדותי, אודך על נעורי המאושרים, אודך על מה שאני. נתת לי מכל טוב, אם ואב יקרים לצדי, מנחים אותי ברוך ובאהבה, בעצה ובעזרה, מטפלים ומפרנסים אותי, מעטרים את חיי בשמחות מתוקות ורבות הן.

בענווה אלי, אני קרבה אליך, פורשת צפונות לבי ומודה לך. אתה רואה לנפשי, כספר הפתוח מונח תוכי לפניך. כל סערת רוח המניעה את לבי, כל נשימה, כל הבל-פה המרעיד מיתרים, כל מחשבה המסעירה את נפשי, אינם נסתרים מנגד עיניך. לו יהיו כל רגשותי, מחשבותי ומעשי נושאים חן וחסד מלפניך, ותצילני מיצר הרע ותן בלבי הכנעה וענווה.

אבינו שבשמים, הנחה את לבי לבחור בדרך הטובה ולא לסטות מדרך הישר. במקום שבו אני, החסרה ניסיון, לא אדע להבחין בין טוב ורע, חנון אותי בחכמתך, למדני להכיר באמת, למען אשמור על צניעות ומידות טובות, על דבריך ומצוותיך אקפיד באמונה ובאהבה, ובניקיון כפים ובאדיקות אתהלך לפניך.

אל נא תתן את לבי להבל ולריק, ולהנאות עולם אל תתן לערפלני, שלא אוציא לשווא את עתותי היקרות, העתים שעלי לקים בהן את חובותי. יהי רצון שלא אסור בשעה של קלות דעת מאמרי פיך, שכבוד הבתולה והלב הזך יהיו לי לעדי יקר ערך.

ברכני, אלי, בכינה ובתבונה, בבריאות גוף ונפש, בלב שמח ושבע רצון. תן שלעולם לא אסור ממצוות כיבוד אב ואם, שלא אפגע ולא אכעיס את הורי היקרים, שיעלה בידי לשמח אותם במעשי. שים ברכתך, אלוהי, על יקירי, שלעולם אל יהיו חולי, צרה וחרדה מנת חלקם. שישאו ברכה

בעמלם ובמשאלות לבם, ובמשלח ידם ובעיסוקם ישאו פירות לרוב. ברוך אותם, אלי, באריכות ימים, שבכוח ובבריאות הגוף והנפש ישמחו בחייהם, אמן.

לקוטי תפילות - רבי נתן מברסלב חלק ראשון - תפילה נט

"אשרי שומרי משפט עשה צדקה בכל עת. צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך". רבנו של עולם מלא רחמים, אוהב משפט. זכני ברחמיך הרבים למשפט דקדושה, שאזכה לשפט עצמי בכל עת על כל הדברים אשר אני עושה, ולחשב דרכי ולישב דעתי היטב בכל יום ויום, להשפט בעצמי הן על העבר הן על העתיד, עד שאזכה להוציא משפטי לאור, לברר לי דרך ישרה שאלך בה, באפן שאזכה לעשות רצונך ולשמר חוקיך ומשפטיך באמת, ולא איגע לריק ולא אלד לבהלה, ולא אטה מן המשפט האמת והישר, ולא אטעה את עצמי חס ושלום רק אזכה לשפט ולדון את כל עסקי ומעשי באמת לאמתו, למען אזכה לשוב אליך באמת כרצונך הטוב. "כמשפטיך חייני ואשמרה עדות פיך". חוס וחמל עלי בחסדיך העצומים, ותזכני שיהיה יצר הטוב שופטי. ואזכה להתבודד בכל יום ולהסתכל על עצמי היטב היטב, ולרחם עלי ולהשפט בעצמי על כל המעשים אשר עשיתי מעודי עד היום הזה, ולחשב עצות ותחבולות, איך למלט נפשי מני שחת, ולקבל עלי קבלה חזקה בלב שלם באמת לשמר מצותיך וחוקיך ומשפטיך תמיד, עד שיתלהב לבי בהתלהבות גדול וחזק מאד אליך באמת כרצונך הטוב, עד שאזכה על ידי התלהבות הלב לכלות ולשרף ולבער כל הרע שנאחז בי, הן הרע שנאחז בי על ידי מעשי הרעים, הן הרע שנאחז בי על ידי אחרים, שאני עוסק לדבר עמהם ביראת שמים לקרבם לעבודתך, כאשר גזרת עלינו על ידי חכמיך הקדושים שכל אחד מישראל מחויב להשתדל לקרב בני אדם לעבודתך, כי כל ישראל ערבים זה בזה. אבל אתה יודע רבוי המניעות שיש על זה, וגדל התגרות הרע שמתגרה בזה האיש העוסק לקרב רחוקים לעבודתך, כי הרע של אלו האנשים רוצה להתאחז בלב המקרבם חס ושלום, להטות לבבו חס ושלום מהשם יתברך:

נספח:

מרטיין בובר "דמיון יוצר" מתוך הספר "פני אדם" מוסד ביאליק ירושלם תשכ"ב. "תמונות של טוב ורע" עמ' 345.

שני יצרים הושמו זה לעומת זה בבריאת האדם. הבורא נתנם לאדם בתורת שני משמשים, אלא שאין הם יכולים למלא תפקידם בשלמות אלא מתוך שתוף פעולה אמתי. "יצר הרע" הכרחי הוא לא פחות מחברו ואפילו הכרחי יותר ממנו, שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד ולא נשא ונתן (בראשית רבה ט' ז', וכן ראה קהלת ד' ד')... לפיכך יצר הרע קרוי "שאור שבעיסה" (ברכות י"ז) בבחינת חמר מתסיס ששם אלוהים בנפש, ושבלעדיו אין עיסת האדם תופחת. ומשום כך מדרגתו של אדם קשורה בהכרח בכמות ה"שאור" שבו; "כל הגדול מחבירו, יצרו גדול הימנו" (סוכה נ"ב). החשיבות הגדולה הנודעת ליצר הרע באה לידי בטוי עז בדרשה לפסוק האומר, כי לאחר שברא אלוהים את האדם, ראה את כל אשר עשה "והנה טוב מאוד" (בראשית א', ל"א), ודרשו: "טוב מאוד" זה יצר הרע, ואילו ליצר טוב ניתן רק התואר "טוב" (בראשית רבה שם); מבין שני היצרים יצר הרע הוא אפוא יצר היסוד. ואין הוא מכונה רע אלא לפי שהאדם עושה אותו רע.

• קידושין – בחירה מחוייבות ונאמנות.

הזוג העומד תחת החופה, בשעת הקידושין- בא בכרית הנישואין. הנישואין הם כריתת ברית, של התחייבות, של נאמנות, של הליכה יחד בשבילי החיים. בכתובה מביע הבעל את מחויבותו העמוקה לאשתו ומתחייב לדאוג לכל צרכיה הכלכליים, הפיזיים והנפשיים. בפרק זה נעמוד על משמעותה של ברית זו, על מהותם של הקידושין- שמבטאים פרישות והבדלה לשם ייחוד וקירבה. נתבונן בכתובה, בברכות ובדיני הקידושין ונסה לחשוף את המשמעות העמוקה המצויה בתשיתם.

ברכות הקידושין

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא פרי הגפן.

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצוננו על העריות, ואסר לנו את הארוסות, ונתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חפה וקדושין, ברוך אתה ה', מקדש עמו ישראל על ידי חפה וקדושין.

ברכת שהחיינו:

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

ברכות הנישואין (7 ברכות)

1. ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן.
2. ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, שהכל ברא לכבודו.
3. ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, יוצר האדם.

4. בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם דְּמוּת תְּבַנִּיתוֹ וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בְנֵי עַדֵי עַד, בְּרוּךְ אַתָּה אֱלֹהֵי יוֹצֵר הָאָדָם.
5. שׁוֹשׁ תְּשִׁישׁ וְתַגַּל הָעֵקֶרֶה, בְּקַבּוּץ בְּנֵיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה, בְּרוּךְ אַתָּה אֱלֹהֵי מְשַׁמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ.
6. שְׂמַחַת תְּשַׁמַּח רַעִים הַאֲהוּבִים, כְּשִׂמְחָה יִצְרֶךְ בְּגוֹ עֲדוֹן מִקָּדָם, בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׁמֵּחַ הַחֶמֶן וְכֹלָהּ.
7. בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה, חֶמֶן וְכֹלָהּ, גִּילָהּ, רָגָהּ, דִּיצָהּ, וְסִדְנָהּ, אֶהְבֶּה וְאֶחְנֶה וְשָׁלוֹם וְרַעוּת. מִהֲרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחַצוֹצוֹת יְרוּשָׁלַיִם, קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חֶמֶן וְקוֹל פִּלָּה, קוֹל מְצַהֲלוֹת חַתָּנִים מְחַפְּתָם וּבְעָרִים מִמְּשֻׁתָּה נְגִינָתָם, בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׁמֵּחַ הַחֶמֶן עִם הַפִּלָּה.

רמב"ם, הלכות אישות פרק א' הלכה א' – ב'

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואח"כ תהיה לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה: וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם ובאחד משלשה דברים אלו האשה נקנית בכסף או בשטר או בביאה בביאה ובשטר מהתורה ובכסף מדברי סופרים וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום ואשה שנקנית באחד מג' דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת:

רמב"ם הלכות אישות פרק יב

הלכה א

כשנושא אדם אשה בין בתולה בין בעולה בין גדולה בין קטנה אחת בת ישראל ואחת הגיורת או המשוחררת יתחייב לה בעשרה דברים ויזכה בארבעה דברים.

הלכה ב

והעשרה שלשה מהן מן התורה ואלו הן שארה כסותה ועונתה, שארה אלו מזונותיה, כסותה כמשמעה, עונתה לבא עליה כדרך כל הארץ: והשבעה מדברי סופרים וכולן תנאי בית דין הם, האחד מהם עיקר כתובה, והשאר הם הנקראין תנאי כתובה ואלו הן, לרפאותה אם חלתה, ולפדותה אם נשבת, ולקברה כשתמות, ולהיות נזונת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה, ולהיות בנותיה ממנו ניזונות מנכסיו אחרי מותו עד שיתארסו, ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשין כתובתה יתר על חלקם בירושה שעם אחיהם.

הלכה ג

והארבעה שזוכה בהן כולם מדברי סופרים, ואלו הן, להיות מעשה ידיה שלו, ולהיות מציאתה שלו, ושיהיה אוכל כל פירות נכסיה בחייה, ואם מתה בחייו יירשנה, והוא קודם לכל אדם בירושה. +/השגת הראב"ד/ ואם מתה בחייו ירשנה והוא קודם לכל אדם בירושה. א"א אומר אני ירושת הבעל דבר תורה. +

הלכה ד

ועוד תקנו חכמים שיהיו מעשה ידי האשה כנגד מזונותיה, ופדיונה כנגד אכילת פירות נכסיה, וקבורתה כנגד ירושתו לכתובתה, לפיכך אם אמרה האשה איני ניזונת ואיני עושה שומעין לה ואין כופין אותה, אבל אם אמר הבעל איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך אין שומעין לו שמא לא יספיק לה מעשה ידיה במזונותיה, ומפני תקנה זו יחשבו המזונות מתנאי הכתובה.

הלכה ה

כל הדברים האלו אע"פ שלא נכתבו בשטר הכתובה ואפילו לא כתבו כתובה אלא נשא סתם כיון שנשאה זכה בארבעה דברים שלו וזכת האשה בעשרה דברים שלה ואינן צריכין לפרש.

שכל טוב (בובר) בראשית פרק לד"ה ה) ויעקב שמע

בת ישראל שנקנית לבר ישראל הרי היא קדושה, שהארוסה קורין אותה מקודשת, וכשהיא נמסרה לו לחופה, הרי היא מכובדת על הכל, וזכר לדבר כי על כל כבוד חופה (ישעיה ד ה), וכיון שנבעלת לו בטהרה ובמצוה היא מדבקת עמו, ולשון בעולה שהיא בעילויה,

נוסח הכתובה מתורגם לעברית

בששי בשבת, בשבעה ימים לחודש תשרי, שנת חמשת אלפים ושבע מאות וששים וארבע לבריאת העולם, למניין שאנו מונים פה ב... במדינת ישראל. אנו מעידים, איך החתן... אמר לכלה היקרה... למשפחת... היי לי לאישה כדת משה וישראל. ואני על דברתי, בעזרת ד', אעבוד, ואכבד, ואזון, ואפרנס אותך, כדרך בני ישראל העובדים, ומכבדים, וזנים, ומפרנסים, את נשותיהם באמונה. ואתן לך מוהר הבתולות כסף מאתיים וזו הראוי לך, וגם אני מתחייב לך, על המזונות הכסות וכל הוצאותייך הראויות לך, כתקנת חכמים, וחיי אישות כדרך כל הארץ. ונתרצתה הכלה ותהי לו לאישה. והסכימו ביניהם לחיות באהבה ואחוה, שלום ורעות.

הכתובה הנדוניה והתוספת, הכל קיבל עליו החתן בסך מאה שמונים אלף שקלים חדשים, לבד מכסף כתובתה. התנאים שהותנו ביניהם שרירין וקיימין, כתנאי בני גד ובני ראובן. ואלו הן, מעשי ידיה לו, מזונה וכסותה וכל צרכיה עליו. הדירה בישראל, הירושה וכל משפטי הכתובה כמנהג. ולא ישא ולא יקדש שום אישה אחרת עליה בחייה, כי אם ברשות בית דין. ולא ימכור ולא ימשכן שום חפץ מחפציה, כי אם ברשותה ורצונה הגמור. ולא יפתנה ולא יסיתנה שתמחול לו כתובתה, לא כולה ולא מקצתה ולא שום תנאי מתנאי הכתובה. ואם תמחול, הרי המחילה ההיא בטלה מעכשיו, כחרס הנשבר וכדבר שאין בו ממש. לא יצא מארץ ישראל, כי אם ברשותה והסכמתה.

וכך אמר החתן, אחריות שטר כתובה זה על כל הכלול בו, קבלתי עלי ועל יורשי אחרי, להיפרע מכל מיטב נכסי וקנייני שיש לי תחת השמש, מקרקעין ומיטלטלין, שקניתי ושאקנה, כולם אחראיים וערבים לפרוע מהם שטר זה על כל הכלול בו, ממני ואפילו מגלימה שעל כתפיי. אחריות זו אינה כאסמכתא ולא כטופסי שטרות אלא ככל שטרי כתובות הנוהגים בישראל, כהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל, בביטול ובפיסול עדיהן, לדעת הרשב"א ז"ל, וחומר וחוזק שטר כתובה זו, כחומר וחוזק כל השטרות הכשרים.

וקנינו מידי החתן הנזכר קניין גמור ושלם, בכלי הכשר לקנות בו כראוי, וכתקנת חכמים ז"ל, על כל הנזכר למעלה. וגם נשבע שבועת חמורה על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת, לאשר ולקיים את כל הכתוב עליו בשטר כתובה זה בלי שום שינוי ותמורה ותחבולה כלל ועיקר. והכל שריר וברור ואמת ויציב ונכון וקיים.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ב עמוד א

האשה נקנית בשלש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים נקנית בכסף בשטר ובביאה

הרב נעם פרל, חדות הדעת, מסכת קידושין

א. שלושה מרכיבים יש לה לזוגיות. הראשון והנמוך שבהם הוא השותפות הממונית, זוגיות של כאן ועכשיו, זוגיות אינטרסנטית שאינה אלא כחווה עיסקי – את תבשלי ואני אפרנס, את תגדלי ואני אגונן – זוגיות קידושי הכסף.

מעליה ניצבת זוגיות השטר – זוגיות מתוך כריתת ברית, זוגיות מילולית, זוגיות של שותפות לדרך ולרעיון, שותפות מתוך זהות יעדים ומטרות, זוגיות רישמית שכלית ושקולה.

אך גבוה מעל גבוה ניצבת זוגיות הביאה – זוגיות חסרת חציצה, זוגיות העומדת מעל האינטרס הממוני, זוגיות שאינה צריכה התפלמסות מילולית שקולה, מחוייטת, משפטית וקרה, זוגיות חסרת פשרות, זוגיות ההרמוניה המושלמת וההשלמה ההדדית, זוגיות שכל כולה שירה, אחדות ומציאת ההשלמה, זוגיות חובקת כל

ב. מעשה הקידושין מעשה גברי הוא. מעשה המטיל על הבעל את חובת היוזמה והפעולה בתא המשפחתי ההולך ונרקם לנגד עינינו. אלא שיוזמה ועשייה מתפרשות בדרכים שונות בשפת הגבריות ובשפת הנשיות, בשפת הגבריות יוזמה ועשייה משמעותן מעשים ופעולות גופניות בעוד בשפת הנשיות יוזמה ועשייה הנן שיחות ומילים לפיכך חייב הבעל בנטילת אחריות חד משמעית ודו לשונית למען הסר ספק מלב אשתו בדבר מוכנותו לשאת בעול תפקידו ולמלאו ללא שיוור. ללא נטילת אחריות ברורה זו לא מוכנה האישה להתקדש באמת ואינה פנויה למימוש אישיותה ונטילת תפקידה בעולם הזוגי - **נתן הוא ואמר הוא - פשיטא דהו קידושין, נתן הוא ואמרה היא - נעשה כמי שנתנה היא ואמרה היא, ולא הו קידושין.**

הרב סולובייצ'יק איש וביתו

הנישואין, כמוהם כאיחוד שיסודו בברית, מתייחדים בתחושה עמוקה של נאמנות ואמון. האהבה הארוטית, בתור רגש, אין בה לא יציבות ולא התמדה. ביסודה היא חוויה של השתוללות יצרית, שהיא מעצם טבעה ארעית בלבד. התשוקה לגיוון ולשינוי הנה מעצם מהותה.

... האהבה, היא מרכיב חשוב מאוד בייסוד קהילת הנישואין ובתמיכה בה. התנ"ך מזכיר לעיתים קרובות את האהבה בסמיכות אל הכניסה למערכת הנישואין. ועם זאת, צמצום מהותה של הנישואין לעניין האהבה בלבד, כמוהו כבניית מבנה מפואר על אדמת חול טובענית. בראש וראשונה, כאמור לעיל, משום שאי-אפשר לקבוע בדיוק את מידת הכנות והעומק של רגש האהבה. פעמים לא מעטות הוא רק ביטוי לתחושה שטחית וחולפת, אשר יסודה במשיכה גופנית. ושנית – איש אינו יכול לחזות מראש כמה זמן תימשך האהבה. כושר התמדתו של הרגש, ויהיה זה כן ואמיתי ככל שיהיה, תמיד יוטל בספק. ושלישית – אהבה ניתן להרעיף על הרבים, ואין היא בהכרח מוגבלת לאדם אחד. על כן מעמידה ההלכה כבסיס לפעולתה לא את התחושה הסובייקטיבית של אהבת בני הזוג, אלא את המודעות האובייקטיבית לחובות שבנישואין. זו באה לידי ביטוי בהשגת הסכם-של-ברית בין שני יחידים, אשר בשל שאיפתם להקים יחדיו קהילה, מקבלים על עצמם מחויבות הדדית זה לזה.

הרב שג"ר/רעים אהובים דרשות חתונה עמ' 28

מהי הברית? מה פירוש 'לכרות ברית'?

זאת נוכל ללמוד מתחילת הפסוק: 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אימו'. דרשו חז"ל:

"דרש רבי סימאי: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו שישים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע"

זהו בדיוק סוד הברית והרז שלה, אמירת 'נעשה ונשמע'. כריתת ברית הינה אקט מוחלט, מכונן ובלתי מותנה. האקסיומה שממנה הכל מתחיל. הברית מביאה ל'שמיעה', ואיננה תוצר שלה. היא נקודת מוצא שאינה ניתנת לשפיטה.

אחרי כל הרגשות והמחשבות באה ההחלטה. החלטה שהיא איננה המשך רצוף של השלבים הראשונים והיא בלתי תלויה בהם, היא היא כריתת הברית. זהו סודה של הברית, שהיא הכתר של 'נעשה ונשמע'

יהודי מתחיל כיהודי בכריתת ברית, רק לאחר מכן, משנוצרה ברית וזהות עצמית, הוא עשוי לשמוע. זו התשתית של הברית היהודית וגם של ברית המשפחה, הברית שבין איש ואישה. ההחלטה ללכת ביחד, לעשות ולשמוע, היא ההחלטה לקבל את הזולת קבלה שלמה, לחבור אליו וללכת יחד. 'הילכו שניים יחדיו בלתי עם נועדו' התוועדות שבעקבותיה בא היחד.

ברית זו היא גאולה. כפי שאומר הפסוק, 'מצא אישה מצא טוב ויפק רצון מה' מהו הטוב שבמציאת האישה? המקרא עצמו מלמד. ליתר דיוק הוא מלמד מהו הלא-טוב: "לא טוב היות האדם לבדו". הבדידות, ה'היות לבדו', הוא הלא-טוב, שממנו נגאל האדם ביום חתונתו.

אהבה ושמחה מתחת לחופה הרב יעקב נגן בתוך אתר ישיבת עתניאל

חתן וכלה מכוננים את נישואיהם בעמידתם יחד מתחת לחופה. הרב שלמה קרליבך הסביר את משמעותה של החופה כתיקון של חטא האדם בגן עדן, לא חטאו של האדם כלפי הקב"ה, באכילה מעץ הדעת, אלא החטא כלפי האישה. אם כאשר חקר הקב"ה את אדם על אכילת עץ הדעת, היה האדם מגונן על חווה - "תעשה מה שאתה רוצה נגדי, אבל תחוס על אשתי", אולי היה הקב"ה מוותר להם. אבל האדם בחר להאשים את אשתו ושניהם גורשו מגן עדן. חטאו של האדם היה בכך שלא "חיפה" על אשתו, ולכן בכל חתונה הוא מתקן בכך שהוא מכניס את אשתו ל"חופתו" - מגונן עליה ומציע לה קורת גג. כשהחתן מקדש את כלתו, הוא, החתן, אומר לה "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל". מה פירוש הביטוי "כדת משה וישראל"? כשחטאו ישראל במדבר ועוררו את זעמו של הקב"ה, ניסה משה לחפות עליהם בכל דרך, גם במחיר אישי כבד: "ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין - מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב). מוכנותו של החתן לחפות ולגונן על אשתו הינה הדדית: מתחת לחופה נותנת הכלה לחתן טלית - מקום 'להתחבא' בו. מנהג מקובל בקרב כמה מעדות ישראל הוא שלאחר מתן הטלית היא נפרשת על שני בני הזוג כחופה, או שהחתן עוטף את עצמו ואת אשתו באותה הטלית. החתן מגונן על הכלה ומכונן את היותם זוג אחד דווקא באמצעות הבגד שהיא נתנה לו. המוכנות לחפות זה על זה היא סימן לכך שהאהבה ביניהם אמיתית - כל אחד מוכן למסור עצמו עבור הזולת.

"אהבה ואחוה ושלוה ורעות" שיחה מאת הרב יהושע שפירא בתוך- 'איש אישה' - מאת הרב קנוהל עמ'

איש ואשה - זכו, שכונה ביניהם. על השראת שכונה זו, על אותה שמחה בקשר שבין האיש לאשה, קבעו חז"ל שבע ברכות הבאות לבטא את גודל השעה והעניין. אנחנו פותחים בברכה "שהכל ברא לכבודו" כאילו כל המציאות כולה שותפה עם הזוג במעמד הזה; "כשמחך יצריך בגן עדן מקדם" כמו אותו קשר ראשוני בין אדם לחווה, שכל ששת ימי הבריאה וכל מעשה שמים וארץ הם רק הכנה והקדמה לאותה שמחה, שמחת חתן וכלה; אנחנו משתפים בשמחה הזאת את שמחת הגאולה - "משמח ציון בבניה", את האדם כולו - "יוצר האדם", ובברכה האחרונה אנחנו מגיעים למעשה עצמו: "אשר ברא ששון ושמחה" - שזה הטעם הפנימי של כל המציאות. עיקר הבריאה - "אשר ברא ששון ושמחה", ועיקר השמחה הוא - "אשר ברא חתן וכלה" - הם נושאים בקרבם, בקשר שביניהם, את הששון והשמחה. והשמחה פורצת "גילה, רינה, דיצה וחדווה". כולם שמחים איתם, הקהל שנמצא, ובעצם, כל המציאות.

בהמשך נאמרות ארבע מילים על הקשר שבין האיש לאשה - 'אהבה ואחוה ושלוה ורעות'. לא רק תוספת מליצה יש כאן, לא רק הדר ויופי כדי לפאר את השעה המיוחדת הזאת, אלא אמת עמוקה הבאה ללמדנו שכל אופי הברית שבין איש לאשה גנוז בארבע מילים אלו: 'אהבה ואחוה ושלוה ורעות'.

הבה ונתבונן במילים הללו ומתוכן נלמד על כל המחזות שבהם בא לידי ביטוי הקשר שבין האיש לאשה. חלקם נודעים ופשוטים, חלקם סמויים מן העין ומפתיעים. כל זוג נע בין המחזות הללו לפי דרכו, אבל ההיכרות עם כולם יכולה להעשיר אותנו, להחזיר לנו את הטעם מאותו המעמד של הנישואין, טעם של ברית שנוגעת בעומק החיים בין האיש לאשה.

'אהבה' היא התוכן של הקשר שביניהם, כפי שציינה התורה: 'על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד'. אהבה היא הפן של הזוגיות שבו שני בני הזוג הופכים להיות אחד, (על פי דרשת חז"ל - אהבה, בגימטריה 'אחד') ועוד נחזור אליו.

'אחוה' היא עניין אחר. אין היא באה לבטא את הקשר שבין בני הזוג, אלא את הקשר של שניהם למקור אחד. באחוה הביולוגית אומרים אחי יוסף: "כולנו בני איש אחד נחנו", ובאחוה איש ואשה - יש לנו בית אחד, אותם ד' קירות. החיים המשותפים הופכים אותנו לפועלים יחד. אחווה זו שותפות, לא חיצונית שהיא אינטרסנטית, אלא שותפות הבנויה על טבע החיים.

בבית, במרחב המשותף, יכולים אחים לריב בלי סוף, ודווקא כשהם יוצאים החוצה, מתגלה האחוה. בחוץ אנחנו מבית אחד - מאבא אחד ומאמא אחת. כך גם בחיי הזוגיות יש צד של שותפות, הנובעת ממצויאות חיצונית שמאחדת אותנו לפעול בשיתוף. במישור רחב יותר - אנחנו נמצאים בחלל אחד, אנחנו שותפים לחיים.

האחוה עוסקת באנשים שונים שנעשים שותפים.

'השלוה' עוסק בסידור העניינים כשמתגלה ומופיע השוני. מתי צריך שלום בית? כשיש חילוקי דעות. השלוה הוא הכלי שנועד להחזיק את החיבור שבין בני האדם. על כן הוא נקרא: 'כלי מחזיק ברכה', כי בעזרתו אני יכול להסתדר עם השונה - הוא נשאר כמו שהוא, אני נשאר כמו שאני, ואעפ"כ אנו חיים בשלוה. 'אהבה' היא אחדות, 'אחוה' היא שיתוף פעולה, 'שלוה' הוא עיסוק של כל אחד בדרכו, ובכל זאת, מציאת דרך לחיות אחד ליד השני בנחת, בלי חיכוכים, בשלוה, כל אחד עם דעותיו, כל אחד עם רגשותיו. **'רעות'** היא היוצאת דופן. אהבה, אחווה ושלוה, הן מילים שרק נועם וטוב בוקע מהן. רעות בניקוד אחר, באה במשמעות של רוע. זה המקום שבו אנחנו לא רק שונים ומשתפים פעולה, אנחנו נמצאים בעולם הניגוד וההתנגשות. הפסוק אומר 'אעשה לו עזר כנגדו'. חז"ל דרשו: "זכה - עזר, לא זכה - כנגדו". אבל יש גם מקום לפשט את הפסוק ולומר שמה שעוזר לאדם ביותר, זה שיש לו משהו כנגדו. הרעות מבטאת את מציאות השונות שבין בני הזוג, היוצרת ביניהם ניגודים, ואעפ"כ הם יוצרים חיים משותפים.

על הציר של יחסי בני הזוג מצויות ארבע דרגות 'אהבה ואחוה ושלוה ורעות'. בין קירבה לריחוק, בין שוויו לשוני. ממה אני מרוויח יותר, מזה שבן הזוג דומה לי או מזה שבן הזוג שונה ממני? אין ספק שהצד שבן הזוג דומה לי הוא הצד הנוח, אבל הוא גם יוצר מציאות שבה אינני מתפתח, הוא משאיר אותי במקום שהייתי. 'כנגדו' זה הפן בזוגיות שממנו אני מקבל את הסיוע הגדול ביותר לבניין האישיות שלי. להתחתן זה להיפגש עם משהו שונה ממני. הדמיון הוא רק כלי, כדי שאוכל לקבל איתו גם את השוני. כי השוני הוא המקום שבו האישיות שלי מתרחבת, מתגדלת, מתפתחת, וזה הרווח העיקרי שבעבורו התחתנתי.

כשאנחנו מגיעים למקום שהזולת אינו מתאים לנו, זה המקום שבו אנו מתחילים להרוויח באמת. דווקא מתוך הקושי.

הרעות היא מימד העומק של ה'אהבה ואחוה ושלום'.

אם כן, נאמר שוב: 'אהבה' זה אחד, 'אחוה' זה שיתוף חיים, 'שלום' זו היכולת לקבל את השונה בלי צורך להשתנות, ו'רעות' זו ההתנגשות שמאלצת אותי להרחיב את גבולותיי. בכך ציירו לנו אנשי כנסת הגדולה, את מרקם החיים השלם שקיים בין בני הזוג.

שכינה ביניהם

• טהרת המשפחה

נושא טהרת המשפחה הוא אחד "הצירים" המרכזיים עליהם סובבים חיי המשפחה היהודית. היכולת ליצור מרחב של טהרה בתוך העולם שלנו, הופכת את הבית היהודי ל'מקדש מעט' והיא המאפשרת את השראת השכינה בבית.

ההרחקה הגופנית בין בני הזוג מציפה ומעלה תחושות ורגשות שונים, מצד אחד פעמים רבות יוצר התחדשות וחביבות בקשר הזוגי, ומן הצד השני לעיתים מציבה קשיים והתמודדויות. במיוחד בנושא כזה רגיש חשוב לברר את הצדדים השונים, להבין ולדעת את טעמי הדברים ולהעלות לדיון נקודות שונות כפי שהן באות לידי ביטוי במקורות השונים. זהו נושא רחב מאד, המקורות שבפרק זה הם מדגמיים בלבד ונבחרו מכיוון שיש בהם כדי להאיר נקודות מסוימות בדיון על טהרת המשפחה.

ויקרא פרק יח

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

(ג) כִּמְעַשֶׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחַקְתִּיחֶם לֹא תִלְכוּ:

(ד) אֵת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֵת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לִלְכַת בְּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

(ה) וְשִׁמְרַתֶּם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאֲדָם וְחֵי בְהֶם אֲנִי ה':

(ו) אִישׁ אִישׁ אֵל כָּל שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרַבוּ לְגִלּוֹת עֲרֹנָה אֲנִי ה':

...

(יט) וְאֵל אִשָּׁה בְּגִדְתָּ טַמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עֲרֹנָתָהּ:

...

(כד) אֵל תִּטְמְאוּ בְּכָל אֵלֶּה כִּי בְּכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם:

(כה) וּתִטְמְאוּ הָאֶרֶץ וְאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְתִקָּא הָאֶרֶץ אֵת יִשְׁבֵיָהּ:

(כו) וְשִׁמְרַתֶּם אִתְּם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה הָאֲזָרַח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:

(כז) כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנִשֵׁי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וּתִטְמְאוּ הָאֶרֶץ:

(כח) וְלֹא תִקְרַא הָאֶרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָתְכֶם אֲתֶה כְּאֲשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

(כט) כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפֹשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרַב עִמָּם:

(ל) וְשִׁמְרַתֶּם אֵת מִשְׁמַרְתִּי לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטְמְאוּ בְהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: פ

מדרש תנחומא, פרשת תזריע אות ט':

נדה [נמסרה לנשים]: אמר הקדוש ברוך הוא: היא שפכה דמו של אדם.

וכתיב: שופך דם האדם, באדם דמו ישפך (בראשית טו), והיא מתחייבת שתשפך דמה.
תשמור נדתי, שיתכפר לה על דם ששפכה. הוי, ואשה כי יזוב זוב דמה.
לפיכך הקדוש ברוך הוא מדמה טומאת ישראל לטומאת הנדה, שנטמאה ונטהרת.
כך עתיד הקדוש ברוך הוא לטהר את ישראל, שנאמר: וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם (יחז' לו כה).
דבר אחר:

כטומאת הנדה הייתה דרכם לפני (שם שם יז), כטומאת הנדה ולא כטומאת המת.
שהמת בבית, אין כהן גדול נכנס לשם, שהוא מיטמא.
אבל נדה, כהן גדול נכנס עמה לבית ויושב על האיציטבא, ובלבד שלא תהא האיציטבא מתנוודדה.
כך אילו הקדוש ברוך הוא המשיל את ישראל בטומאת המת, אתה אומר: אין השכינה חוזרת עליהם
לעולם. אלא כנדה משלן (-המשיל אותן כנידה), שהכהן עומד עמה בבית ואין חושש.
כך הקדוש ברוך הוא שורה שכינתו עם ישראל אף על פי שהן טמאים, שנאמר: השוכן אתם בתוך
טומאותם (ויק' טז טז).
...אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בעולם הזה הייתן מטהרין וחוזרין ומטמאין.
אבל לעתיד לבא אני מטהר אתכם טהרה עולמית, שלא תטמאו, שנאמר: וזרקתי עליכם מים טהורים
וטהרתם, מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם (יחזקאל לו כה)

תלמוד בבלי, מסכת נידה דף ל"א עמוד ב'

תניא, היה ר' מאיר אומר: מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה - מפני שרגיל בה, וקץ בה,
אמרה תורה: תהא טמאה שבעה ימים, כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה.

רמב"ם הלכות מקוואות פרק יא הלכה יב

דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן
מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים
אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל,
ואעפ"כ רמז יש בדבר כשם שהמכין לבו לטהר כיון שטבל - טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר כך
המכין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש
מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל
טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם, השם ברחמיו הרבים מכל חטא עון ואשמה יטהרנו אמן..

ר' יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר ג', סעיף מ"ט:

אמר החבר: הטומאה והקדושה הם שני דברים העומדים תמיד זה מול זה, לא ימצא האחד מהם כי אם
בהמצא חברו, ומקום שאין קדושה אין טומאה.
הטומאה אינה כי אם ענין האוסר על בעליו לנגע בדבר מן הדברים שבקדושה, זאת אומרת, מן הדברים
שהוקדשו לאלוה,
כמו הכהנים ומאכלם ולבושם והתרומות והקרבנות ובית המקדש ודברים רבים מלבד אלה. ...ורוב
הדינים האלה תלויים היו בשכון השכינה בתוכנו אולם כיום חסרנוה,

והדינים הדומים לאלה הנוהגים אצלנו כיום כאסור קרבת בשר עם הנדה ועם היולדת אינם מצד הטומאה, כי אם מצוות מיוחדות הם מאת האלוה.

וכן מה שנאמר אצלנו בדבר אסור האכילה עמן ובדבר ההתרחקות מחברתן אין בזה כי אם גדרים וסיגים מדברים המביאים לידי קרבת בשר אבל דיני הטומאות בטלו מאתנו...

רבי נחמן מברסלב, הלב והמעיון, בתוך הסיפור "מעשה בשבעה קבצנים":

... ויש הר. ועל הקר עומד אבן. ומן האבן יוצא מעין. וכל דבר יש לו לב. וגם העולם בכללו יש לו לב ... וזה הקר עם האבן והמעין הנ"ל עומד בקצה אחד של העולם, וזה הלב של העולם עומד בקצה אחר של העולם. וזה הלב הנ"ל עומד כנגד המעין הנ"ל וכוסף ומשתוקק תמיד מאד מאד לבוא אל אותו המעין, בהשתוקקות גדול מאד מאד וצוּעק מאד לבוא אל אותו המעין. וגם זה המעין משתוקק אליו. וזה הלב יש לו שתי תלישות. אחת – פי הסמה רודפת אותו ושורפת אותו (מתחמת שהוא משתוקק ורוצה לילך ולהתקרב אל המעין). ותלישות השנייה – יש לו להלב מן גדל ההשתוקקות והצעצועים שהוא מתגעגע וכוסף תמיד ומשתוקק מאד בכלות הנפש אל אותו המעין וצוּעק וכו' כנ"ל. כי הוא עומד תמיד כנגד המעין הנ"ל וצוּעק (בא גיוואלד) ומשתוקק אליו מאד כנ"ל. וכשצריך לגיט קצת שיהיה לו אריכת הרוח קצת (שקורין אפ סאפין) [נשימת רווחה] – אזי בא צפור גדול ופורש כנפיו עליו ומגן עליו מן הסמה ואז יש לו ניקח קצת. וגם אז בשעת ניקח הוא מסתפל גם כן כנגד המעין ומתגעגע אליו. אך מאחר שהוא מתגעגע אליו כל כך מפני מה אינו הולך אל המעין? אך פשרוץ לילך ולהתקרב אל הקר – אזי אינו רואה השפוע ואינו יכול להסתפל על המעין. ואם לא יסתפל על המעין אזי תצא נפשו. פי עקר חיותו הוא מן המעין. וכשעומד כנגד הקר אזי הוא רואה ראש השפוע של הקר ששם עומד המעין. אבל תכף פשיילך ויתקרב אל הקר – אזי נעלם מעיניו ראש השפוע (וזה מוכן בחוש) ואזי אינו יכול לראות את המעין ואזי תצא נפשו חס ושלום. וכשזה הלב היה מסתלק חס ושלום, אזי תבטל כל העולם פלו. פי הלב הוא החיות של כל דבר, ויבדאי אין קיום בלא לב. ועל כן אינו יכול לילך אל המעין רק עומד כנגדו ומתגעגע וצוּעק כנ"ל. וזה המעין אין לו זמן. פי זה המעין אינו בתוך הזמן כלל. אך עקר הזמן של המעין הוא רק מה שיהלב בו זמן לו במתנה יום אחד, וכשמגיע היום להיות נגמר ונפסק... אזי מתחילים לטל רשות זה מזה (שקורין גיזעגינין) [איחולים וברכות פרידה], ומתחילין לומר חידות ושירים (שקורין לידער) נפלאים זה לזה (באהבה רבה והשתוקקות גדול מאד מאד)...

(סיפורי מעשיות משנים קדמוניות, מעשה יג)

שי ר השירים רבה, ז

בנוהג שבעולם אדם נושא אשה,

בא להזדקק לה והיא אומרת לו:

כשושנה אדומה ראיתי,

ופורש ממנה מיד!

מי גרם לו שלא יקרב אליה?

איזה כותל יש ביניהם?

איזה נחש נשכו?

איזה עקרב עקצו שלא יקרב אליה?

אלו דברי תורה שרכים כשושנים,

ואף על פי כן, סיגים המה.

סנהדרין ל"ז, א

התורה העידה עלינו "סוגה בשושנים" (שיר השירים ז, ג), שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהם פרצות

רש"י, שם

סוגה בשושנים - גדורה בשושנים, כלומר: באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה, ואין צריך גדר אבנים להפסיקן, שאפילו אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר.

הרב י"ד סולובייצ'יק, 'צירוף', דברי הגות והערכה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 246-244

מהי גבורה בהלכה? על איזו דרך ממליצה בפנינו ההלכה להשגת שיעור הקומה ההירואי? התשובה היא: עלינו לנוע בתנועה הדיאלקטית. הצירוף ההלכתי משתקף בתנועה פרדוקסאלית בשני כיוונים מנוגדים - התפרצות נועזת לפנים ונסיגה נכנעת לאחור. התנסותו ההירואית של האדם הינה התנסות קוטבית וסותרת את עצמה. האדם חותר קדימה רק כדי לסור ולסגת לאחוריו לאחר מכן.

התורה רוצה באדם שיהיה נועז והרפתקן בבקשתו אחר שעת הכושר לפעולה של גבורה, אולם ברגע האחרון, כשהניצחון נראה כבהישג ידו, יעצור, יפנה לאחוריו וייסוג. הרגעים המרוממים ביותר של ניצחון והגשמה חייב אדם לוותר על שיכרון הניצחון ולכבוש את עצמו. כך פעל יעקב. הוא לא השלים את ניצחונו במקום זאת שילח את יריבו המובס. על ידי שיחרורו של האוייב שנחל מפלה, ניצח יעקב את עצמו. הוא נסוג מעמדה שכבש לעצמו באומץ ובעוז רוח. פרש ונירתע לאחוריו.

...אין תחום שבו מודגשת תורה זו של הצירוף הדיאלקטי ביתר תדירות מאשר בתחום האסתטי-תענוגני. כיצד מצרף אדם עצמו בתחום זה? על ידי הכנסו בתנועה דיאלקטית, על ידי נסיגתו בהיותו אל מול פיסגת תשוקתו. ככל שתגבר שליטתו של הדחף הפיסיולוגי, ככל שיגדלו השיכרון ותמהון החושים לקראת סיפוק התאוה, כן יתעצם כוחם הפודה של הצירוף הדיאלקטי, של תנועת הנסיגה לאחור....

חתן וכלה צעירים, חסונים, ואהבה לטהטת ביניהם. שניהם המתינו באורך רוח לפגישה זו. רק צעד אחד ואהבתם מתממשת, חלומם מתגשם. לפתע פורשים השניים ונסוגים לאחור. הוא, כדרך האבירים, מציג גבורה פרדוקסאלית. הוא מביס את עצמו. כל זוהר חיצוני אינו מתלווה לנסיגה זו. אין בה מחווה ראוותנית, שהרי נעדרים ממנה עדים להעריץ ולהלל. הפעולה ההירואית אינה מתרחשת לנוכח המון מתרונן; משוררים לא ישירו על שני צעירים ענווים צנועים אלה. הכל אירע בצנעתו החסויה של ביתם, בדממת הלילה. האיש הצעיר כיעקב בשעתו, חוזר ונרתע לאחוריו. ברגע שבו נראית ההגשמה כמובטחת - הוא נסוג ופורש"

הרב נחום לאב, סוגה בשושנים, ברית הנישואין באספקלריה היהודית:

שמירת המצווה הקרויה "טהרת המשפחה" היא שהשפיעה ישירות על צורת חיי המשפחה בישראל, והחיים "הטהורים" הם שהעניקו למשפחה את האון והכוח לקיום האחוה. המערכת שנקבעה על ידי החוק היהודי עבור הבעל והאישה ידועה בשם "טהרת המשפחה". זוהי, כפי מה שכבר ראינו, לשון נקייה הולמת ביותר, מפני שהיא מתייחסת לשאיפה, לאותה צורה של התעלות עצמית המכונה "טהרה", ומשמשת ערובה נפלאה ומרהיבה לשלמות המשפחה.

... יש לטהרת המשפחה תפקיד קובע בשמירת חיוניותם של הנישואים מפני אחד האויבים המסוכנים ביותר הקמים לבולעו מיד אחרי שפג החידוש שבחיי האישות - השגרה המאימת על חיי המין. קל למדי

להינשא, אך לשמור על קשר הנישואים הוא עניין אחר לגמרי. התלמוד משווה את קשי הזיווג לקריאת ים סוף והנס באותו מאורע גדול שבדבר ימי עמנו לא היה כל כך בקריעתו של הים גרידא, כי אם בעיקר בכך שהמים עמדו מימינם ומשמאלם ולא שטפו עד שעבר העם כולו. והוא הדין בנישואי בעל ואישה. אקט הנישואין, עם כל הבעיות שהוא מציג לזוג הצעיר ולמשפחותיהם, הוא פשוט באופן יחסי. הרבה יותר חשוב, קשה הרבה יותר, פלא יותר גדול הוא לקיים בחברה נסערת זו את הנישואין – להישאר נשוי. משיכה מינית מקרבת בני זוג צעירים, מביאתם אל מתחת לחופה ומסייעת להם בשנות הנישואין הראשונות. אך לאחר מכן, משפג כוח וקסמה של משיכה זו, עומדים הנישואים עצמם בסכנה ונשקפת להם התפוררות איטית. לדאבון לב, זה מה שקורה לעתים קרובות כל כך. חזוות הנישואים ועליצותם מתחלפת בשגרה אפורה ובהמשכיות מכנית, והקסם והיופי שציינו את ראשית דרכם של הנישואים, מתחלפים בקהות רגשות, רפיון וחולין. אין לך רעל מסוכן מזה לקיומם של נישואים מאושרים. הצלחת הנישואים תלויה בקיום אותה משיכה בין בני הזוג, שציינה את תחילת נישואים. היא חייבת אפילו להיות מוגברת. טהרה המשפחה והפרישות העונתית שהיא מחייבת, הי היא המקיימת את המשיכה והערגה ההדדית בכל עוזה. וכך מתאר התלמוד את ההשלכות הפסיכולוגיות של טהרת המשפחה:

"מפני מה אמרה תורה נידה לשבעה? מפני שרגיל בה וקץ בה, אמרה תורה תהא טמאה שבעה ימים כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה" (נדה ל"א, ע"ב).

קרבה מופלגת שאינה יודעת סייג גורמת לסיפוק יצרים מלאה, לשובע מיני עד לזרא ולשיעמום, והם הם הגורמים הישירים לחוסר הרמוניה משפחתית. ואולם, אם בני הזוג מקיימים את המשמעת המינית לפי צו התורה, והם שומרים על תקופת הפרישה, נעלמת סכנה מכוערת זו של רוויה מינית וסיפוק יתר מחייהם, ועוצמת אהבתם הראשונה של בני הזוג בעינה עומדת. אכן, אמת גדולה אמרו חכמי התלמוד! השגרה אמנם מרחקת, ולעומתם הימנעות קצרה מקרבת את הלבבות...

לטהרת המשפחה עוד תוצאה פסיכולוגית הראויה לתשומת לב. לטהרת המשפחה השפעה עמוקה על הדרך בה מתייחסים הבעל והאישה ומשקיפים זה על זה. פילוסופים מודרניים והוגים סוציאליים שהושפעו ממרטין בובר, מדברים על שתי דרכים בהן יכולים אנו להתייחס כלפי זולתנו, בני אדם כמונו: כאל "אתה" או כאל "זה". הדרך הראשונה מבטאת יחס אל הזולת כיצור אנושי, בן אדם, סובייקט, אישיות אוטונומית בעלת ערך עצמי – יחס של הערכה. ואילו הדרך השנייה משמשת ביטוי ליחס כלפי אובייקט, עצם חסר אישיות, כבוד וערכים עצמיים, "דבר", חפץ, מכשיר שכל קיומו לסיפוק צרכי, ולמען רצונותי ותאוותי. בדרך הראשונה אני פוגש ומתייצב פנים אל פנים אל מול יצור אנושי אחר. בדרך השנייה אני מנצל, משתמש בו או בה שימוש של חפץ גרידא.

יחס מיני נוטה יותר, בלי ספק, לגלוש להתייחסות על דרך "אני – זה", מאשר לטפח יחס של "אני – אתה". קיימת נטייה להתייחס לשותף המיני כאל חפץ, אובייקט למילוי תשוקותיו ורצונותיו. איש המערות שגרר את האישה בשערותיה (זו יכולה אמנם להיות קריקטורה – אך הטיפוס לא חדל להתקיים עד היום!), לא ראה אותה כראות אישיות בעלת ערכים פנימיים וכבוד משלה. היא הייתה אובייקט למאווייו, חפץ כשאר החפצים שמסביבו, ותו לא! למען האמת, אולי מן הנמנע הוא שההפיכה הזאת לאובייקט לא תישאר, עד לשיעור מסוים, חלק מן המגמה המינית הבסיסית שלנו. אך אסור שהשקפה זו תחרוג מעבר למינימום הכפוי עלינו, שאם לא כן היא תוריד את כבוד האדם, הן אצל המייחס והן אצל המתייחס. יחס בסיסי כזה משייטת בנו, לא יצטמצם לחדר המיטות, כי הוא יחדור לכל תחום ויארום בכל פינה מפינות

חינו, החיה שבאדם נאלפת ומתחנכת בהתאם ליחסו כלפי רעהו, ובמיוחד כלפי רעייתו, במידה שהוא משקיף עליה כעל "אתה" יותר מאשר על "זה".

טהרת המשפחה אוצלת השפעה ברוכה ביותר על הרגשות מעמקים אלה של נפשות הבעל והאישה. על ידי כך שהיא מגבילה את הבעל במילוי תשוקותיו המיניות הבלתי מרוסנות, קובעת היא בלבו את ההרגשה שאשתו לא נוצרה רק למילוי רצונותיו ותענוגותיו. שהרי אילו הייתה רק אובייקט, הוא היה עושה בה כרצונו, בהתאם לכישרונות הפיתוי, או, מה שגרוע יותר – כוחו הפיזי. קיום דיני טהרת המשפחה קובע בלבו של הבעל, בהדרגה אך בבטחה, את התודעה שאשתו היא יצור אנושי, שיש בה צלם אלוהים, שהיא אדם ולא חפץ.

יש הסבורים שהימנעות מרצון תשיג אותן התוצאות, ולכן מיותר להישמע לכל המסגרת שנקבעה על ידי ההלכה. אולם הימנעות מרצון מוכחת כבלתי מתאימה, כיוון שיהא קיים תמיד החשש שבן הזוג עלול לחשוך בקרירות ובהתמעטות אהבתו של השני. יתר על כן, הימנעות מרצון לא יהא בה מאותה התעלות ואצילות הרגש שנוסכת בה המשמעות הדתית.

כדי כך נחוצות ונושאות ברכה הן התוצאות הפסיכולוגיות של המצווה היהודית, כדי כך מקיפה ועמוקה השפעתה על טבע הנישואין ועל המוסד של חיי הנישואין, שאילולא הייתה קיימת, חייבים היינו להמציאה – למען שלומנו ובטחוננו. "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו" (מהסידור).

הרב אלישיב קנוהל-איש ואשה – מודל הטהרה [עמ' 90-91]

הקשר בין מושג הטומאה לדיני טהרת המשפחה

דינים אלו של טומאת האשה מוזכרים בתורה בעיקר בהקשר לדיני טומאה וטהרה. כידוע, דיני טומאה וטהרה משמעותיים רק לאדם הרוצה להיכנס להר הבית ולמקום המקדש או כשרוצה לאכול תרומה ו'קודשים', כגון: בשר הקורבנות, תרומות, מעשר שני וכדומה. כיום כשבית המקדש חרב בעוונותינו, ואנו טמאי מתים, ואיננו נכנסים למקום המקדש, ואיננו אוכלים כלל קודשים, אין להלכות אלו כמעט משמעות יישומית (להוציא את העולים להר הבית, למקומות המותרים, שהם צריכים לטבול כדין). כשחלו דיני טומאה וטהרה בישראל, הטומאה לא יוחסה רק לאשה. הן האיש והן האישה היו טמאים מסיבות שונות, והיה עליהם להטהר לפני העליה לרגל, או כשרצו לאכול תרומה ו'קודשים'.

מושג הטומאה איננו קשור לכלוך או לפחיתות כלשהי, אלא כל כולו מכוון כנגד בית המקדש והקשור אליו. אשר על כן, אין שום השפלה בהיות האדם טמא. לא פעם האדם מצווה להיטמא, כגון: לקבור את המת, או להבדיל לחיות חיי אישות ועוד.

לכל טומאה וטומאה הדרך המיוחדת להטהר ממנה. חיי אישות, גם בימים שהם מותרים, מטמאים את שניהם בגלל שכבת הזרע היוצאת מהאיש. טומאה זו, בדיני התורה, מחייבת טבילה והמתנה לשקיעת החמה כדי להטהר, לעומת טומאת מת שמטמאת שבעה ימים ומצריכה בנוסף לכך, הזאת מי פרה אדומה וטבילה במקווה. כאמור, דיני הטומאה והטהרה כמעט ואינם מעשיים בימנו, בהעדר בית המקדש.

בספר ויקרא כותבת התורה: "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה". משמע, לא רק שהיא טמאה באותם ימים לעניין כניסה למקדש ואכילת קודשים, אלא כל זמן שלא היטהרה, הם אסורים בקרבה גופנית.

מה הקשר בין שני תחומים אלו – דיני טומאה וטהרה והקשר הגופני שבין בני הזוג? זהו ודאי חוק אלוקי שאנו מקבלים אותו כגזירה משמים. על דרך הדרש – יתכן שיש בכך רמז לקדושת הבית היהודי – בשעה זו שהיא אינה יכולה להיכנס למקדש או לאכול קודשים, הם גם לא יכולים להיות ביחד, שכן, ההוויה הזוגית – שכינה שורה בה, והיא כעין 'מקדש מעט'...

• גוף ונפש בחיים הזוגיים.

האדם נברא בשילוב של גוף ונפש. הגוף-הצד החומרי, הפיזי שבאדם, והנפש, או הנשמה-הצד הרוחני שבאדם.

הגוף והנפש מקיימים ביניהם יחסי גומלין שונים, בין הרמוניה למאבק.

גם בקשר הזוגי אנו מוצאים רבדים שונים של חיבור- הן בצד הפיזי והן בצד הרוחני. בפרק זה ננסה לראות כיצד ניתן לחבר בין רבדים אלו בקשר, וכיצד האיחוד המלא והעליון בין איש לאישה הוא בחיבורם של הרבדים השונים יחד. חיבור של גוף ונפש, בשר ורוח באחדות אחת.

בראשית פרק ד',

(יז) וַיַּדַּע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת הַנֹּחַד וַיְהִי בִּנְהַי עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר קַיִן כְּשֵׁם בְּנוֹ הַנֹּחַד:
(יח) וַיִּנְלַד לְחַנוּךְ אֶת עֵירָד וְעֵירָד יָלַד אֶת מַחוּיָאֵל וּמַחוּיָאֵל יָלַד אֶת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת לָמֶךְ:
(יט) וַיִּקַּח לוֹ לְמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלְהָ:
(כ) וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי יִשָּׁב אֱהֶל וּמִקְנָה:
(כא) וְשֵׁם אֶחָיו יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי כָל תַּפְשׁ כְּנֹזר וְעוֹגָב:
(כב) וְצִלְהָ גַם הוּא יָלְדָה אֶת תּוֹבֵל קַיִן לְטָשׁ כָּל חֲרָשׁ נְחָשֶׁת וּבְרָזָל וְאַחֹת תּוֹבֵל קַיִן נַעֲמָה:
(כג) וַיֹּאמֶר לְמֶךְ לְנַשְׂיוֹ עֵדָה וְצִלְהָ שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׂי לְמֶךְ הַאֲזִינָה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הֲרַגְתִּי לְפַצְעֵי וַיִּלְד לְחַבְרָתִי:
(כד) כִּי שִׁבְעָתַיִם יָקָם קַיִן וְלָמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה:

רש"י לבראשית פרק ד', פסוק י"ט:

"שתי נשים- כך היה דרכן של דור המבול. אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש. זו שהיא לתשמיש משקה מים של עקרין, כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים, וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה..."

ברכות דף ס"ב עמוד א:

"רב כהנא על גנא תותיה פורייה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו אמר ליה דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא א"ל כהנא הכא את פוק דלאו אורח ארעא אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך".

(תרגום: רב כהנא נכנס ושכב מתחת למיטתו של רב. שמע אותו משוחח ושחק עם אישתו ועושה צרכיו (=משמש מיטתו) אמר לו (רב כהנא) דומה פיו של אבא (של רב) כמי שלא אכל תבשיל. אמר לו: כהנא, פה אתה? צא, אין זה דרך ארץ! אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך.)

הזוהר חלק ג' דף פא עמוד ב, לבראשית פרק ב', פסוק כ"ג:

"ואימתי נקרא אדם אחד? בשעה שנמצא זכר ונקבה ומתקדש בקדושה עליונה ומתכוון להתקדש. ובא וראה: בשעה שמצוי אדם בזיווג אחד, זכר ונקבה, ומתכוון להתקדש כראוי, אז הוא שלם ונקרא אחד בלא פגימה. משום כך צריך לשמח את אשתו באותה שעה, לזמן אותה ברצון אחד עמו, ויתכוונו שניהם כאחד לאותו דברא, וכשמצויים שניהם כאחד אז הכל אחד בנפש ובגוף".

רמב"ם, ספר מורה נבוכים - חלק ג פרק ח

נחלקו מדרגות בני אדם. כי יש מבני אדם אנשים שכל השתדלותם תמיד לבחור הנכבד ולבקש העמידה המתמדת כפי גזרת צורתו הנכבדת, ולא יחשוב רק בציוור מושכל והשגת דעת אמיתי בכל

דבר והדבק בשכל האלוהי השופע עליו אשר ממנו נמצאה הצורה ההיא, וכל אשר יביאוהו צרכי החומר ללכלוכיו וחרפתו המפורסמת - יצטער על מה שנשקע בו ויבוש ויכלם ממה שנוגע בו וישתדל למעט מן החרפה ההיא בכל יכלתו ולהשמר ממנה בכל צד. כאדם שכעס עליו המלך וצוהו לפנות זבל ממקום למקום לבזותו, שהאדם ההוא ישתדל בכל יכלתו להסתתר בעת הבזיון ההוא, ואולי יפנה דבר מועט למקום קרוב, כדי שלא יתלכלכו ידיו ולא בגדיו ושלא יראהו אדם - כן יעשה מי שהוא בן חורין. אמנם העבד ישמח בזה ויראה שלא עמסו עליו טורח גדול וישליך כל גופו בזבל ההוא וילכלך פניו וידיו ויפנה בפרהסייה, והוא יצחק וישמח וימחא כף. כן עניני בני אדם - כי מבני אדם אנשים, כמו שאמרנו, שכל צרכי החומר אצלם חרפה וגנות וחסרון, התחילו בהכרח, ובמיוחד חוש המישוש, אשר הוא חרפה עלינו (כמו שזכר אריסטו), אשר בעבורו נתאוה למאכל ולמשתה ולמשגל - כי צריך למשכיל למעט מהם מה שאפשר ולהסתיר בהם ולהצטער בעשותו אותם

...

וכל מי שישתמש במחשבתו או בדברו בדבר מעניני החוש ההוא אשר הוא חרפה לנו, עד שיחשוב במשתה או במשגל ביותר מן הצריך לו או יאמר בו שירים - כבר לקח הטובה אשר גמלו אלוה אותה והשתמש בה ונעזר בה במרי הגומל אותו ועבור על מצוותיו, ויהיה כמי שנאמר בהם, "וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל":

ולפי גם כן טענה וסיבה בקריאת לשוננו זה 'לשון הקודש' - ולא תחשוב שהוא הפלגה ממנו או טעות, אבל הוא אמת. מפני שזה הלשון הקדוש לא הונח בו שם כלל לכלי המשגל, לא מן האנשים ולא מן הנשים, ולא לגוף המעשה המביא להולדה, ולא לשנתן, ולא לצואה. אלה הם הדברים כולם לא הונח להם שם ראשון כלל בלשון העברי, אלא ידובר בהם בשמות מושאלים וברמיזות. והיתה הכוונה בזה - שאלה הדברים אין ראוי לזכרם שיושם להם שמות, אבל הם ענינים שצריך לשתוק מהם

הרמב"ן, אגרת הקודש

ואין הדבר כאשר סבר וחשב הרב ר' משה ז"ל להיותו משבח לאריסטו על מה שאמר שחוש המישוש חרפה הוא לנו. חלילה חלילה אין הדבר כמאמר היווני... אבל אנו בני בעלי התורה הקדושה מאמינים שה' יתברך ברא הכל כפי שגזרה חכמתו, ולא ברא דבר שיהיה בו גנאי או כיעור... ואם כלי המשגל הם דבר גנאי, האיך ברא השי"ת דבר שיש בו מום או גנות או חסרון... אבל הענין הוא כמו שנאמר, כי השי"ת טהור עיניים מראות ברע, והוא ברא איש ואשה... ולא ברא בהם דבר גנאי, והעדות הברורה שאמרו במעשה בראשית "ויהיו שניהם ערומים - האדם ואשתו - ולא יתבוששו", כל זה קודם שחטאו...

רמב"ן, בראשית ב, ט:

"והיפה בעיני כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם שהם פועלי אמת, שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה. ופרי האילן הזה היה מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע. ולכן נקרא עץ הדעת טוב ורע

כי הדעת יאמר בלשוננו על הרצון כלשונם... והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו התשמיש לתאווה אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו, ולכן היו האיברים כלם בעיניהם כפנים והידיים ולא יתבוששו בהם. והנה אחרי אכלם מן העץ היתה בידו הבחירה וברצונו להרע או להיטיב בין לו בין לאחרים. וזו מדת אלקים מצד אחד ורעה לאדם בהיות לו בה יצר ותאווה. ואפשר שנתכוין הכתוב לענין הזה כשאמר כי האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. היושר שיאחז דרך אחת ישרה והבקשה בחשבונות רבים שיבקש לו מעשים משתנים בבחירה ממנו."

באר מים חיים/רבי חיים מטשרנוביץ:

"כל החיה וגו' הוצא אתך וגו'-ולכאורה מפני מה אל האדם לא נאמר עתה פרו ורבו רק לחיות ובהמות הזהיר עתה? ואמנם, לצד שהם, עיקר יציאתם לעולם אינה כי אם לקיום המין, כי על כן לא נלקח אלא זוג מכל אחד כדי שיתקיים העולם על ידם והשאר נשטפו במי המבול, ועל כן בא עליהם הציווי מפורש ושרצו ופרו ורבו, כי רק לזה נשארו. ועוד כי אין הם יודעין מאומה לעשות נחת רוח לפניו יתברך שמו ולגרום זיווג ויחוד העליון, כי אם כאשר הם פריין ורביין אז ממילא מתרבה בעולם נבראי אל, וכבוד שמים מתרבה... מה שאין כן האדם. שנשארו ד' זוגות, ואילו היה לקיום המין בלבד היה די בזוג אחד. ואכן כי האדם הוא היכול לגרום יחוד וזיווג העליון אף שלא במצות פרו ורבו כי אם במצות עונה לבד, שהוא הזיווג להתדבק רוחא ברוחא ליחד בזה למעלה להיות שארה כסותה ועונתה (שמות כ"א, י') וגו'."

. מהר"ל, באר הגולה, הבאר החמישי:

"כי חבור האדם עם אשתו שיהיו לדבר אחד לגמרי, והחבור הזה אל תאמר כי הוא דבר גשמי כמו שאר בעלי החיים, אין הדבר כך כי יש להם לאיש ואישה כוח החיבור מן הש"י. וכמו שנרמז במילת איש ואשה כי בהם נשתתף שמו הוא י"ה היו"ד באיש הה"א באשה לומר כי הש"י מחבר הזיווג הזה ומאחד אותם לכך שמו ביניהם, ודבר זה הוא החבור מן האיש ואשה, ולכך כח עליון מחבר אותם. ועל זה אמר: אהבה, שהוא עצם החבור שהוא מן השם יתברך, דוחק הבשר הגשמי, שודאי ראוי שיהיה גובר כח החבור על הבשר הגשמי שהוא עומד כנגד זה."

ר' ברוך מקוסוב (מראשוני החסידים)/עמוד העבודה ויכוח השואל והמשיב, פסקה קכד:

"שמעתי פעם מאיש צנוע שהיה מצטער על מה שהוטבע הטבע שע"י תשמיש המיטה ימשך עונג לאדם, והיה חפץ יותר שלא ימשך עונג גשמי כלל כדי שימש המיטה רק לקיים מצוות בוראו... וחשבתי שעניין הקידוש הוא שיקדש מחשבתו להוציא ממחשבתו כוונת הרגשת עונג הגשמי שלו ויצטער על מה שהוטבע במעשה הזאת הרגשת עונג הגשמי, והלואי שלא היה הדבר כן. ואחר זמן חנני ה' חסד חננים וזיכני להבין אמיתת עניין הקידוש בתשמיש, ודווקא עניין הקידוש נמשך ע"י הרגשת עונג גשמי, והוא סוד נפלא ועמוק ונורא."

בנוסף לקדושת החיבור בין איש ואשה, הנובעת מהיכולת ליצור חיים חדשים, ישנה קדושה גם בעצם יחסי הקירבה ביניהם. קדושה זו מתבטאת גם בכך שלמילים 'אהבה' ו'אחד' יש את אותו ערך מספרי (13), כלומר - אהבה היא הכיסופים להיות 'אחד' עם הזולת, וכדברי הפסוק "...ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב', כד). ושני בני אדם ההופכים 'לבשר אחד', רגשית וגופנית - יש בהם קדושה. בספרות הקבלה יצירת ה'אחד' שבין האיש והאשה נחשבת לביטוי, בזעיר אנפין, של גילוי ה'אחד' שבתוך הקוסמוס כולו, ואפילו בתוך האלוהות. התלמוד מלמד איך רעיון זה עולה מהמילים 'איש' ו'אשה' (סוטה יז ע"א): לשתי מילים אלו שותפות האותיות אל"ף ושי"ן. אבל לאיש יש גם אות יו"ד, ולאשה - אות ה"א, בחיבור של היו"ד של האיש והה"א של האשה הושלם שמו של אלוהים - 'יה'.

היכולת לגעת בקדושה הנמצאת בתוך החיים תלויה במידה רבה במודעות האדם למעשיו. פעולת האכילה, למשל, זוכה למשמעות רוחנית באמצעות מצוות כנטילת ידיים וברכות, ה'עוצרות' את האדם לפני האכילה, וקוראות לו להתבונן במשמעותה. גם בתחום חיי האישות ההלכה מעלה ומקדשת את החיים, וההפסקה הכפויה של חיי אישות מאפשרת מדי חודש התחדשות מתוך ציפייה וגעגועים.

לתקופת ההרחקה בין בני הזוג ישנה גם חשיבות פסיכולוגית: יש בה מענה לרעה-החולה הבעייתית ביותר בחיי הנישואין, והיא - ההנחה כי הקשר הוא דבר המובן מאליו, הרגל מטושטש שאיבד את ההתרגשות ואת החידוש שהיו בו בתחילה. התקופה של ההרחקה יוצרת תחושה שה'ביחד', הזמן בו מגיעה ההזדמנות ליצור חיים מחודשים, הוא דבר שיש לזכות בו. לפיכך, הקשר הגופני הוא אירוע מיוחד ומשמעותי שיש לנו להודות עליו בכל יום ויום.

ספירת העומר, המצווה למנות את שבעת השבועות שבין חג הפסח לחג השבועות, היא מצווה מיוחדת. בקבלה נחשבים ימים אלו כימים של התכוונות רוחנית לקראת המפגש הייחודי בין עם ישראל והקב"ה, מפגש המתרחש בחג השבועות, זמן מתן תורה. הזוהר הקודש משווה מצווה זו לספירת שבעת ימים על ידי האשה מהפסקת דם הווסת עד הטבילה במקווה. כשם שבספירת העומר אנו מתכוונים למפגש עם הקב"ה, כך מתכוונים בני הזוג לקראת התחדשות המגע האינטימי ביניהם, ומפנים את מודעותם למשמעותו הרוחנית.

שינויים במבנה המשפחתי

המשפחה היהודית (וגם זו הכללית) עברה שינויים גדולים לאורך הדורות, וקיבלה בימינו "פנים חדשות". הביטוי המשמעותי לכך הוא חלוקת התפקידים הפנים משפחתית בין האיש והאישה. חלוקת התפקידים השונה מעוררת שאלות והתמודדויות חדשות בפני בני הזוג הדתיים. כחלק מהכנת התלמידים והתלמידות לקראת בניית המשפחה יש להתייחס לשינויים ולשאלות הנובעות מהם, ולהציע דרכי חשיבה לגביהן, כך שבבוא העת יוכלו הצעירים להתייחס בשיקול דעת לנושא חשוב זה.

משנה, כתובות, פרק ה' הלכה ה'

אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה: טוחנת ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה מצעת לו המטה ועושה בצמר.

הכניסה לו שפחה אחת לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת.

שתיים אינה מבשלת ואינה מניקה את בנה.

שלש אינה מצעת לו המטה ואינה עושה בצמר.

ארבעה יושבת בקתדרא.

רבי אליעזר אומר אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה, לעשות בצמר שהבטלה מידי זימה. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובתה שהבטלה מביאה לידי שיעמום.

הרב יעקב אריאל מבנה חדש במשפחה המודרנית

החיים המודרניים שינו את המערך הבין זוגי. מבנה המשפחה השתנה. ההלכה קבעה מסגרת לחיים המשותפים. אולם בהשתנות הנסיבות משתנו גם הדרישות ההלכתיות.

למשל, הבעל חייב במזונות אשתו. בתמורה האשה חייבת לבעל את הכנסותיה, אם יש כאלו. המקביל היא חייבת לשאת בעול הבית, אפיה ובישול, כביסה וניקוי, הנקה ואריגה, או סריגה, וכדו'. הלכה זו מבוססת על מציאות חברתית שהיתה נהוגה בעולם מאות שנים. עם המהפכה התעשייתית השתנו התנאים. האשה יוצאת לעבוד מחוץ לבית, ואת מקומה בבית תפסו מוצרים מתועשים ומכשירים מתאימים... ההלכה כבר הציעה פתרונות לבעיות אלו: כגון יכולה אשה לומר לבעלה "איני ניזונת ואיני עושה" ... ניתן איפוא לשנות את תנאי הנישואין כרצון איש ואשה, ההסכם ביניהם הוא וולונטרי... בתחומים אחרים של האחריות למשק הבית אין להטיל כיום על אשה עובדת את אותה אחריות שהוטלה עליה בעבר. וכבר המשנה קבעה שאשה שהכניסה ארבע שפחות פטורה מכל עבודות הבית ויושבת בקתדרה... ובימינו, כשאשה מכניסה את משכורתה לקופה המשפחתית והמכשירים עושים את מלאכות הבית, כגון מכונת כביסה ומעבד מזון, ומצרכי מזון ואביזרי לבוש נקנים כיום ולא נעשים ביד, אין האשה חייבת באותן מלאכות שסבתה וזקנתה היו נוהגות לעשות.

יתירה מזאת, אשה העובדת מחוץ לביתה במשרה מלאה, זכאה לצפות מבעלה שיהיה שותף לה במלאכות הבית, ובגידול הילדים. העול צריך להיות מוטל על כתפי שני בני הזוג, לפי יכולתו של כל אחד מהם.

הרב אליקים לבנון:

"...בסיס למשפחה הוא המעמד הנכון של הבעל והאשה. בפרשת בראשית אנו מוצאים ששני המאורות הגדולים היו אמורים להאיר יחדיו. הלבנה העלתה את הבעיה: "אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד!" אמר לה הקב"ה: "לכי מעטי את עצמך!" גם האדם ואשתו היו אמורים לפעול יחדיו, עד שחטאו, ואמר הקב"ה לאשה כעין מה שאמר ללבנה: "ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך". אין מדובר על שלטון רודני של האדם על אשתו, אלא על הנהגה והובלה. בעל בביתו הוא מנהיג. בספר הכוזרי (מאמר שלישי, ה) מבאר שהחסיד-המושל דואג לכל חלקי גופו ונפשו, ומספק לכל אחד את צרכיו. כך גם "והוא ימשול בך" במשפחה: הבעל מקרין על אשתו ועל ילדיו בטחון, יציבות ושלוה. בני ביתו נותנים בו אמון וסומכים עליו בקבלת החלטות וכדומה..."

הרב שג"ר רעים אהובים דרשות לחתונה, עמ' 36

בדרושי חסידות מפרשים שההקפה תחת החופה היא חיבוק, ודרשו עליה את הפסוק, שנדרש בכתבי האר"י ז"ל גם על הסוכה: "שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני". בכך מקדשת האישה את התחום המשותף לשניהם, כאשר בשלב הבא היא תבוא ותתייצב לצדו של חתנה. פסוק נוסף שהובא כמקור לסיבובים אלו הוא הפסוק בירמיהו:

"עד מתי תתחמקין הבת השובבה, כי ברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר"

המעניין הוא שבספרי קבלה וחסידות התפרש פסוק זה על העתיד, שבו תיברא חדשה בארץ, והנקבה תהיה שווה לאיש, זמן שבו אור החמה יהיה כאור הלבנה. המקובלים והחסידים צופים זמן של שוויון, בין הקב"ה לאדם או ליהודי, שוויון המלווה בשותפות שבין האדם לבוראו, אך גם כפשט הפסוק, בין האיש לאישה. זמן זה, כך הם מפרשים, הוא הזמן שבו הבורא והבריאה, האיש והאישה, יפנו אחד אל השני פנים בפנים. לחוסר השוויון בין תחתונים לעליונים, ואף בתוך העולם האנושי, מחיר כבד: הניכור והפניית

העורף, שמקורם העמוק בחוסר השוויון ובנזקקות של אחד לשני. הרמח"ל, בספרו "דעת תבונות", מביא בהקשר זה את דברי הירושלמי, שמי שנצרך לחברו מתבייש הוא להסתכל בפניו. זמן החופה יונק מהזמן של העתיד לבוא, מהעולם הגאול. הוא מבשר על אפשרות של חיים גבוהים המשותפים על אדני השוויון ומתוך כך – על "אחוה, שלום ורעות".

קטע מתוך תשובת הרב אבינר לשאלה:

שאלה: באופן כללי, ניתן לאישה התפקיד להיות עקרת בית, ואילו לאיש ניתן התפקיד להיות מנהיג רוחני גם בביתו פנימה, וגם לגבי כלל ישראל והעולם, וזה אינו סותר, לדעתי, את המציאות שרוב הגברים אינם מנהיגים רוחניים, ושיש הרבה נשים שאינן עקרות בית.

על האישה מוטל להעביר את רוב חייה בעבודות "שחורות", ועל האיש מוטל התפקיד לקנות דעת, ללמוד תורה כדי שיהיה מנהיג רוחני גם בביתו וגם מחוץ לביתו. האם אין חלוקה זו משום אפליה? האם אינה מעידה על שוני בדרגות בין איש ואישה? ואם יאמרו לי שהאישה מחנכת את ילדיה, וזה דבר גדול, ודאי נכון הוא, אך הבעל הוא זה שקובע בחינוך הילדים.

לפי הדרכת חז"ל האיש קובע בבית בכל הנוגע לשאלות רוחניות ולחינוך, ואילו האישה קובעת בביתה רק בכל הנוגע לשאלות חומריות.

תשובה: כמדומני שעל-פי רוב עבודות האיש "שחורות" יותר מאשר אלו של האישה, שלפחות אצלה קיימת המתקנות לטפל בבית בעבור הנפשות האהובות עליה. על-כל-פנים לא כתוב בשום מקום שהאיש פטור מלקחת חלק בעבודות השחורות שבבית ולהתחלק בעולן עם אשתו. אמנם אם הוא עוסק בתורה יומם ולילה, הרי יש לזה ערך גדול יותר אף מהעבודות ה"לבנות", אך ההכרעה הזאת והחלוקה הזאת תיעשה לא מתוך החלטה שרירותית שלו מכוח קדושת התורה שהוא עוסק בה, אלא מתוך הסכמה משותפת מתוך טוב-לב ואהבה הדדית.

הרב אבישי שרייבר, "מלאכות שהאשה עושה לבעלה", מתוך: שני המאורות: השוויון במשפחה

ממבט יהודי חדש עמ' 164

מקורות אחרים בגמרא מצביעים על כך שמלאכות הבית אינן דבר טכני בלבד; שמור להן תפקיד רב חשיבות בבניין הקשר המשפחתי:

אשכחיה רבי יוסי לאליהו. אמר ליה: כתיב: "אעשה לו עזר" (בראשית ב' י"ח), במה אישה עוזרתו לאדם?

אמר לו: אדם מביא חיטין, חיטין כוסס? פשתן, פשתן לובש? לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?

נראה ששאלתו של ר' יוסי נובעת מן המקום של הגבר המרגיש שהוא הדואג לכל עניני הבית עד שאינו מבין מה תפקידה של האשה. הרי הגבר הוא המביא את החיטה לאכול ואת הפשתן ללבוש.

בתשובת אליהו לר' יוסי ישנם שני רבדים. ברובד הפשוט התשובה היא שהאשה עוזרת לאיש להגיע בסופו של דבר אל הלחם ואל הבגדים שכן גם תחומי העבודה הנחשבים באופן מובהק כגבריים אינם

מגיעים לכלל מיצוי ללא אותן פעולות הנחשבות נשיות יותר. ברובד העמוק יותר מוגדר פה תפקיד האשה כ"מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו". האשה הופכת את החיטה ואת הפשתן הטבעיים והפראיים ללחם ולבגד הביתיים והחמים. הגבר מביא מחוץ לבית את הפשתן ואת החיטים אבל הוא לא מכיר את הדרך להפוך אותם לאוכל ולבגדים – דבר הנעשה על ידי האשה. תפקידה של האשה אפוא רחב בהרבה מטחינת החיטה ומהכנת הלחם. האשה מעניקה לגבר מקום שיהיה לו לבית. עצם התיאור הזה של מלאכות הבית הטכניות כמאירות עיניו של אדם משקף את העובדה שבמלאכות אלה טמון דבר-מה משמעותי הרבה יותר: הבית עצמו נוצר בכך שהחיטה הופכת ללחם. תפקיד האשה, אפוא, הוא לא רק מלאכות הבית במובן המעשי אלה יצירת הביתיות במובן הנפשי.

כך אומר ר' יוסי עצמו במקום אחר: "אמר רבי יוסי: מימי לא קריתי לאשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שְׁדִי". ר' יוסי קורא שם לדברים ומגדירים על פי משמעותם הפנימית. הוא קורא לשורו שדה שכן הוא מבין שבעבודת השור תלוי היבול ולכן השור הוא בעצם השדה. על פי אותה דרך קורא ר' יוסי לאשתו בית שכן הוא מבין שהעובדה שיש לו מקום בעולם נובעת מאשתו. האשה נותנת לגבר את המקום שממנו הוא יוצא ושאליו הוא חוזר. המקום הנשי הוא המקום המכיל את העשייה, מעבד אותה והופך אותה לנוכחות בעלת משמעות. קלייר רבין, חוקרת העוסקת במשך שנים רבות בתחום הזוגיות, כותבת בספרה "משחק הוגן" שבכל מערכת נישואין קיים תפקיד שניתן לקרוא לו "תפקיד הרעיה". משמעות תפקיד זה היא לקחת את האחריות הרגשית על הקורה בתוך המשפחה. זהו תפקיד שמתמלא בדרך כלל על ידי מי שמשקיע בפועל יותר בעבודות הבית וממילא עסוק יותר גם במילוי הפונקציה הרגשית של "ביתו".

הגדרת מילוי מלאכות הבית כתפקיד בעל משמעות רגשית של קבלה והכלה מסבירה את הקשר של תפקיד זה לאשה. היסוד הנשי מוגדר על ידי פסיכולוגים שונים כ-being (להיות) לעומת היסוד הגברי המוגדר כ-doing (לעשות). דמותה של "האשה-בית" כפי שהיא עולה מתוך המשנה, מתאימה לתכונות הנשיות. מלאכות הבית שהאשה עושה אינן מקבילות אפוא למלאכות הבעל מחוץ לבית. במלאכתה האשה יוצרת, מהווה את הבית, את כלי הקיבול שלתוכו יכול גם הבעל להיכנס.

הגדרות של גבריות ושל נשיות כפי שהן מוכרות בפסיכולוגיה אינן מחולקות באופן חד לגברים ולנשים, ומקובל שגבריות ונשיות הן "ארכיטיפים" המבטאים שני צדדים הקיימים בכל אדם. בכל גבר יש גם את הצדדים הנשיים ובכל אשה יש גם את הצדדים הגבריים. כלומר, אל לנו לצפות לכך שזיהוי האשה עם הבית יחייב את עשייתה בפועל את כל המלאכות. להלן נראה שגם בגמרא הדברים אינם כה פשוטים. בכל אופן, אנו למדים כאן על פן נשי שאמור להיות נוכח בכל בית.

הרב דב ליאור (אתר ישיבת בית אל)

שאלה:

האם מותר לבעל להשאיר בבית עם הילדים, והאשה שמאוד משתוקקת לכך תלך להתפלל בבית הכנסת?

תשובה:

הבעל חייב בתפילה במנין, והאישה אינה חייבת בתפילה במנין. לכן עצתי היא שתזמינו בייביסיטר .

הרב יעקב אריאל (אתר האינטרנט שלו)

שאלה:

שלום לרב וחורף טוב.

א. האם יש היתר לאיש להתפלל תפילת שבת בביתו, לא במניין, במקרה בו אשתו מרגישה צורך ורצון להתפלל במניין? (מדובר במקרים ספורים ולא בהתנהגות שגרתית. עוד מדובר במקרה בו אין אפשרות ששניהם יתפללו במניין, בגלל ילדים קטנים, מניין אחד בישוב וכו')

ב. מה מציע הרב לומר בעניין זה לתלמידי ישיבות ותלמידות אולפנות ומדרשות כהדרכה חינוכית? חשוב לי לציין כי בכוונתי להפנות את השאלה לרבנים נוספים.

תודה רבה

תשובה:

א. ודאי שלא. הוא מצווה במניין ולא היא. ואם לא ניתן להתפלל בו-זמנית שמי מהם יקום ויתפלל מוקדם ואח"כ יתחלפו ביניהם.

ב. כהדרכה חינוכית אני מציע להסביר את התפקידים השונים של שני המינים. את העולם הציבורי והמשפחתי אין בונים על יסודות של בלבול ותערובת המינים והתעיה ששניהם שוים ותפקידיהם בעולם שוים, אלא על ההבנה שתפקיד האב והגברים הוא תפקיד אחד ותפקיד האם והנשים הוא תפקיד אחר וביחד בונים את בית ישראל.

הרב יובל שרלו (אתר מורשת)

שאלה

לכבוד הרב שלום,

במז'ט אשתי ילדה לפני כחודש. לעיתים קורה שאני נמנע מללכת לתפילה במניין כדי להקל עליה ולסייע לה בטיפול בתינוק.

רציתי לדעת מבחינה עקרונית עד כמה יש לדחות מצוות (תפילה במניין, לימוד תורה וכו') ע"מ לסייע לאישה בבית.

מצד אחד העוסק במצווה פטור מן המצווה ולכן עלי להישאר לעזור לאשתי ורק כשהיא תתפנה עלי להתפלל, מצד שני בזמן אחר כבר אין לי מניין לתפילה. אם הרב סבור שיש להשאיר לאישה את ההכרעה הרי שכפי שאני מכיר את אשתי היא עשויה "לשחרר" אותי לתפילה, אך לצבור כעס עלי בשל כך.

כיצד לנהוג?

תודה מראש.

תשובה

שלום וברכה

ראשית, תזכו לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים.

שאלה זו הנראית פשוטה היא מהמורכבות בחיי בני זוג. באופן עקרוני, המחויבות של הבעל לתפילה במניין הופכת מיום הנישואין למחויבות של בני הזוג לתפילתו של הבית, והברית הנכרתת ביניהם נכרתת על דעת זאת שהבעל יהיה בתפילה במניין, גם כשיהיה קשה לאשתו. כנגד זה עומדים שני שיקולים: ראשון בהם הוא קביעת הגבול, שהרי לעיתים יש צורך באמת בעזרה, ואין זה נכון כי חובת הטיפול בילד מוטלת עליה בלבד. שני בהם הוא שלום הבית וצבירת הכעס.

על כן, על אף שלא ניתן למתוח קו גבול מדויק ניתן לומר כך: נקודת המוצא היא שהבעל הולך לתפילה במניין, וזו הסכמה של שניהם מיום חתונתם, וחלק מהברית ביניהם. ברם, כאשר מאוד מאוד קשה ובמצבים מיוחדים הבעל חייב קודם בעזרה ולאחר מכן בתפילה, אף אם הדבר יביא לביטול נדיר של תפילה במניין.

אתגרי המשפחה בעידן המודרני

בעולם המודרני, ויותר ממנו- בזה הפוסט מודרני, התא המשפחתי כבר אינו ברור מאליו. מגמות רבות מאיימות לערער את היסודות עליהן מושגת התפיסה המשפחתית, ואכן אחוז האנשים הנישאים, ומקימים בית, בעולם כולו, מצוי בירידה.

כמו כן, התרבות המודרנית מזמנת לאדם הנשוי התמודדויות לא מעטות- חוסר מחויבות למסגרת, קשיי תקשורת, רצון בסיפוק מידי, קושי להתמודד עם קשיים, עם שיגרה, רצון מתמיד בגרויים חדשים וקושי במחויבות ארוכת-טווח. המשפחה בימינו פועלת בתוך עולם פרוץ, בעל תפיסות שגויות בנושא האהבה והקשר הזוגי, וכל זאת מצריך אותנו להתמודד עם אותם אתגרים עכשוויים. בחלק מהם נדון בפרק זה.

ילקוט שמעוני מלאכי רמז תקפט

אר"א כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר (מלאכי פרק ב פס' יג- יד) וְזֹאת שְׁנֵית תַּעֲשׂוּ פְסוּת דְמָעָה אֵת מִזְבַּח ה' בְּכִי וּבְאֲנָקָה מֵאִין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלִקְחַת רֶצוֹן מִיְדְכֶם: וְאַמְרָתֶם עַל מָה עַל פִּי ה' הֵעִיד בֵּינֵךְ וּבֵין אִשְׁתְּךָ נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּה בְּהָ נְהִיָּה חֲבֵרְתָּךְ וְאִשְׁתְּךָ פְּרִימָךְ: אמר ר' יוחנן בשעה שעלו ישראל מן הגולה נתפחמו פני נשותיהן של ישראל מפני החמה והניחום ונשאו נשים נכריות והיו נשי ישראל מקיפות את המזבח ובוכות הוא שמלאכי אומר וזאת שנית תעשו, שנית לשטים, כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה, אמר הקב"ה משגזלת וחמסת ונוולת יפיה אנה אתה משלחה, ר' יוחנן בשם ר' חנינא בכל ספר מלאכי כתיב ה' צבאות וכאן כתיב אלהי ישראל שנאמר כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל אלא לא יחול שמי על הגרושין אלא אלהי ישראל בלבד:

ברכות דף ס"ג ע"א:

"תניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו. ..."

הרב קוק עין אי"ה ברכות

"יסוד המעלות והמדות הטובות הוא, שכל מדה תמצא את מקומה הראוי לה, וכל דבר יהיה עומד על צביונו ולא יתבטל מצורתו בשביל איזו נטיה של קנין, אפילו דבר טוב. ע"כ באשר חיי המשפחה הם ראשית הצדק, ואחריה יבואו חיי הרעות גם מחוץ לחוג חיי המשפחה, ע"כ ישים האדם תמיד אל לב שבהיותו מרחיב את גבול היושר לחיות ג"כ חיי רעות ואהבה, באופן יותר רחב מחיי משפחתו היחידה, יעשה כן, אבל באופן שלא תהיה מזה כל השבתה לחיי המשפחה עצמה. כי תמיד יהיה העולם בכללו מוצלח, כשיעמדו תחלה פרטיו על בסיס חזק ונאה, בין בדברים שהם שלמות הגוף, ובין בדברים שהם שלמות הנפש, ואז יצאו ג"כ חוץ לגבולם להשתתף בדברים הנוגעים אל כולם בכלל. ריבוי הרעים בתוך הבית, התערבם ביותר מהמדה הראויה, מביא שהאדם לא יהיה מתיחד בהנהגת ביתו כפי רוחו הוא, כ"א לפי רוח הרעים הבאים בתוך הבית, והוא כאב נעכר, נובע מהשיטה הכוזבת של ביטול כח הפרט לגמרי והפסדת צורתו בשביל אחרים. ע"כ יהיו הרעים רעים אהובים, ישפיעו הם עליו והוא עליהם, אבל רק באותה המדה שתכונת ביתו לא תשתנה, ותתנהג רק ע"פ הכרתו הפרטית, אז ישכיל ויצליח. כי ראשית הנפילה היא רק בעזוב האדם את הכרתו ונסמך להיות מחקה את אחרים. ובאמת הלא רבו התנאים שעל ידם א"א לאדם אחר להיות למופת גמור ומוחלט לזולת, כ"א ע"י כח שפיטה והבחנה מה לקרב ומה לרחק. ע"כ תהיה הרעות רק מקיפה את ביתו, באה אל תוכו ג"כ בזמנים נאותים, ולא ירבה אותם בתוך הבית, למען לא תתבטל רשותו הפרטית משלטונה הגמור."

הבית מול ההומלסיות/ הרב יעקב אריאל

בית פירושו משפחה, הורים וילדים הנולדים וגדלים בטבעיות בחום ובאהבה. מול הבית מציגה התרבות העכשווית- חורבן. לפי תפיסתה המסולפת זוג אינו חייב להיות איש ואישה, זוג אינו חייב להוליד ילדים. זוג אינו חייב להיות בקשר קבוע ומחייב. בית אינו צריך להיות דבר יציב שבו תגדל משפחה תקנית אלא כל אדם הוא אינטרסט להנאתו הפרטית. לשם כך הוא מעוניין בכן זוג שגם הוא יפיק ממנו תועלת והנאה פרטית. אין מחויבות, אין אחריות, אין בית, אלא הפקרות והתפרקות. מכאן גם הדרישה להכרה בזוגיות מאותו מין למרות שאינה מסוגלת לגדל ילדים טבעיים. מי שיש לו בעיה אישית שיפתור אותה באופן אישי אך לא ייתכן שתיתן הכרה לגיטימית בזוגיות עקרה, בזוגיות שאינה בית נורמלי, היהדות אינה יכולה להכיר בכך, אוהל ממוטט לא יוכל לעולם להיקרא בית.

אנו מציגים מול אנרכיה זאת את התפיסה הביתית של העם היהודי, היציב, המקודש והטהור. הוא הערובה היחידה להמשך קיומו של העם והעולם, הן מבחינה כמותית והן מבחינה ערכית, מוסרית ותרבותית.

בית ישראל ברכו את ה', בית אהרן ברכו את ה', בית הלוי ברכו את ה', יראי ה' ברכו את ה'

הרב יובל שרלו שינויים במגדר והשלכותיהם על הקמת המשפחה", בקרוב אצלך, ערכה י' גורפיין,

פתח תקווה תשס"ג, עמ' 122-123

הפער בין הסביבה התרבותית לבין ערכי המשפחה

העולם בו אנו חיים מנהל תרבות חיים מנוגדת למשפחתיות בצורה מבהילה. בדרך כלל טענה זו מיד מעלה את המחשבה, כי הכוונה היא להפקרות המינית ולפריצות הנוראה שאנו מנסים לחיות בתוכה בתוך חומות צניעות וקדושה מאירה. ברם, באלה אין לצערנו שינוי של ממש, ויצרא דעריות פעל בעם ישראל גם בעבר בעוצמה רבה, עד כי בקשו ישראל שיתבטל יצר זה בדיוק כשם שבטל יצרא דעבודה זרה. קיומה של פרשת סוטה מלמד לכאורה כי הניאוף היה תופעה חריגה בישראל. ברם, דברי חז"ל כי "משרבו

המנאפים בטלו מים מאררים" מלמדים כי היו גם ימים קשים בתולדות עם ישראל, בהם לא ניתן היה להתבסס על המים המאררים בדרך ההתמודדות עם ההפקרות. נכון הוא כי הנורמות שבעולם הכללי השתנו באופן מבהיל, עד כי לסדום היינו, לעמורה דימינו. ברם, הפקרות זו היא חלק מתופעה כללית בהרבה, שגם המבקש להגביה את חומות הצניעות ימצא כי תרבות החיים חותרת תחתיו גם במקומות שהוא אינו מצפה לאויב, ומשם היא חודרת למבנה המשפחה.

היסוד העיקרי עליו מבוססת המשפחה הוא הקביעות. זהו מקור עוצמתה וזו גם הגדרת מהותה. בשעה שבא האדם בברית נישואין עם אשתו, נעשית היא לחברתו ולאשת בריתו, ומכאן ואילך אין הוא סר ממנה וכל עולמו סובב סביבה. אנו מברכין בעת נישואין "והתקין לו ממנו בניין עדי עד", ומקרינים בכך על בני הזוג ביום שמחתם את ברכותינו כי ילכו אף הם בדרכי בורא עולם, ויתקינו את ביתם כבניין עדי עד. תקנת חרם דרבנו גרשום שהוזכרה לעיל, אך חיזקה את המחויבות ההדדית. בשל כך טענו ההיסטוריונים, כי זה מקור העוצמה וקיום הנצח של האומה הישראלית. מול התהפוכות, הגירושים, הפוגרומים, ההשכלה ודומיהם, עמדה המשפחה הישראלית כמקור ממנו שאב היהודי את עוצמתו הרוחנית, ממנה יצא ואליה שב. דומה כי התורה עצמה מכירה באופן מיוחד במבנה זה, בעיקר בדיני איסור קבלת עדות קרובים על קרוביהם, אף אם הם מעידים נגדם ואין לחשוש שמא הם משקרים. התורה מלמדת בכך כי היא מכירה בגרעין היסודי של המשפחה כהרחבת העצמי של האדם, ואין היא מסכסכת בין האברים. מובן כי יתכן ומדובר בגזירת הכתוב שטעמה לא נודע לנו וייתכן כי הסיבות לכך אחרות.

התרבות בה אנו חיים מנוגדת באופן מהותי לקביעות מכל סוג שהוא. אין מדובר בקביעות משפחתית בלבד, כי אם בחתירה תחת רעיון הקביעות כשלעצמו. קשה למצוא אדם שנולד ומת באותו בית, או אפילו חי באותו מקום מיום נישואיו; אדם מחליף את מקום עבודתו פעמים רבות; אופנת הלבוש אינה מעניקה תקופה ארוכה של קביעות מכל סוג שהוא, והיא הפכה סמל לעולם משתנה; גילויים מדעיים חדשים משמיטים את קרקע היציבות תחת רגלי המדע; החיפוש המתמיד אחר התחדשות וגירוים אופף כל עניין בעולם התרבותי הסובב אותנו. הדימוי המתאים לו ביותר הוא עולם של נודדים, בו אנו נודדים ממקום אחד למשנהו.

מול חשיבות הקביעות עולות זמירות אחרות ומופיעים יסודות אחרים של אידיאולוגיה. את מקום המסורת תופסת ההתחברות, את מקום המוסדיות תופסת החוויה ואת מקום ההיענות לקטגוריות קבועות תופסת אידיאות בדבר אותנטיות ועצמיות. כל אלה יוצרים סביבת חיים שאינה מקבעת עצמה במקום אחד והיא נתונה בהליכה מתמדת. אוצר המילים מדבר על תהליך, מגמה, בירור, התלבטות, בחינה, הליכה זמנית עד הקצה וכדו', שהם ממאפייני סביבת החיים הנוכחיים.

בעולם זה מהווה המשפחה עניין חריג ומוזר, עד כי ערעור של עצם המוסד הולך וגובר. בעולמינו נשמעות טענות המדברות בשבח פירוקה של המסגרת כל כמה שנים והעצמת אחרת, או אי הקמתה בכלל, ושמירה מתמדת על חופש, כמו במשפחה חד-הורית מלכתחילה. המשפחה נתפשת כשייכת לעולם הישן, והיא מקיימת בתוכה את כל המוטעה שבתוכו. ככל שמוצעת המעטה בקביעות ובמחויבות כן תאומץ גישת חיים

עד כה כמעט ולא חלחלו תפישות נוראות אלו לעולמינו הדתי. עד כה ניצבים אנו כחומה בצורה כנגד אותן אידיאות. אנו אף מתפללים כי הן תשמדנה את עצמן וכי החתירה לשינוי מתמיד תביא בכנפיה גם שינוי מבורך בדמות החזרה אל הקודש והיציבות, הקביעות והנאמנות. למעלה מכך, חלק ניכר מעולמינו החינוכי מושקע בכך, ואנו מלמדים דווקא על מציאת התוכן העמוק בתפילה המנוסחת והקבועה ובעולמה של ההלכה. ברם, תמים הוא החושב שאין לתפישות חיים אלה השפעה אף עלינו. עצם החיים בסביבה תרבותית של שינוי משפיעה על החיים ומערערת יציבות מכל סוג שהוא. בשל כך גובר החשש מכניסה לעולם של נאמנות וקביעות, ואידיאולוגיות הטוענות כי יש אף יתרונות גדולים בחיים ללא מחויבות מתחילת להישמע.

נעמי וולפסון - סוד הנישואין - פנים אל פנים

כשבית המקדש עמד על תילו, זכו ישראל לעיתים לגלות את סוד הכרובים ש"הן מעורים זה בזה" (יל' שם' במדבר ד). ומתי זכו? הגמרא (ב"ב צא, א) מתארת שני מצבים אפשריים של הכרובים: "פניהם איש אל אחיו" כלומר "פנים אל פנים" ו"פניהם לבית" כלומר "אחור באחור". הכרובים מגלים את סוד הקשר הקיים בין הקב"ה לעמו ישראל. במצב של "פניהם איש אל אחיו" זכה עם ישראל לראות באופן גלוי את אהבת ה' אליו. ומה טיבה של אהבה זו? "דוגמת זכר ונקבה האוהבים זה לזה" (רש"י שם). גילוי אהבת ה' לעמו קשור באופן ישיר ובלתי אמצעי לקשר האהבה הנרקם בין איש לאשתו.

הכרובים "המעורים זה בזה" הם שיקוף וראי של קשר האהבה בין איש לאשתו. מכאן אנו למדים שהצד המעשי של הציפייה לישועה ולהשבת המקדש בתוכנו הוא קודם כל בחיזוק קשר הברית בין איש לאשתו.

הבסיס לבניית חיי נישואין איתנים ומאושרים הוא עמדתו של כל אחד מבני הזוג כלפי השני. לאן פניו מופנות? כלפי בן הזוג או כלפי עצמו? האם קיים בו רצון להיות קשוב לצורכי בן זוגו? או שמא כל אחד נותר בציפייה שהשני ימלא את משאלותיו וציפיותיו? האם קיים בו הרצון להעניק מעצמו ומאהבתו? האם קיימת בו מוכנות לפתח רגישות ואכפתיות כלפי בן הזוג שרצונותיו וציפיותיו כה שונים משלו? אם בני הזוג יכולים לענות בחיוב לשאלות אלה מובטח להם שידעו לבנות את חיי הנישואין שלהם על אדני השמחה והאהבה.

נעשה ונשמע - מחויבות בחיי נישואין שרי מילר בתוך אתר מדרשת אמונה

בחג השבועות עם ישראל חוגג את יום הנישואין עם הקב"ה ומנציח את מתן תורה עם המילים המחייבות: נעשה ונשמע. בהתחייבות זו אנו מקבלים על עצמנו את האחריות לבצע את מצוות ה' כמיטב יכולתנו ורק אחר כך לנסות להבין ולהתעמק במשמעות הקשר והציפיות מאיתנו... המחויבות הינה מרכיב מרכזי ביחסים בין הקב"ה לבינינו, ובכל מערכת יחסים.

זוגיות היא עבודה בלתי פוסקת עם חוזה לכל החיים. לצערנו, כולנו מושפעים מ"תרבות הגירושין" האומרת שכאשר משהו נשבר, עדיף לזרוק אותו מלנסות לתקן. מחקרים מראים שקרוב לשבעים אחוז מהגרושים שנישאו בשנית, מתחרטים על החיפזון בהם פרקו את נישואיהם הראשונים ועל חוסר הרצון שלהם לעבוד על שמירת הקשר. רובם מופתעים לגלות שהבעיות במערכת השנייה לא שונות בהרבה, רק הפרצוף מולו הם עומדים השתנה. למרבה הצער, שישים וחמישה אחוזים מהנישאים בשנית מתגרשים שוב. המחויבות היא גורם חשוב שמתפסס בתרבות שאנו חיים בה, תרבות האינדיבידואליזם. מחויבות,

חשובה במערכות יחסים אף יותר מהשכל, שהוא המייחד את האדם משאר הברואים, ומרומם אותו להיות בצלם אלוקים. דוגמה לחשיבותה של מחויבות אנו מוצאים ברות המואבייה, במסירות נפשה לחמותה נעמי ובויתורה על כל התענוגים החומרניים מתוצרת מואב, רק מכוח המחויבות. מחויבות זו לא רק מרוממת אותה, היא הופכת אותה ל"אם המלכות". המחויבות של רות כלפי ה' מלמדת אותנו כיצד צריכה להיראות מחויבות בחיי נישואין: נצחית, תמידית ואבסולוטית. מחויבות שעלינו לכבד בכל מצב. מחקרים מצביעים על כך שדווקא חמש השנים הראשונות בחיי נישואין הן הקשות ביותר. שנים מלאות עליות וירידות, בהן הזוג עובר תהליך של הסתגלות והתמודדות עם אתגרים רבים. מי שחפץ בזוגיות מתמשכת ויציבה, חייב להיות נחוש בדעתו להשקיע ולהתאמץ בבניית זוגיות המושתתת על אחריות ומחויבות. תומאס אדיסון, מגדולי הממציאים במאה ה-19, ניסח את העיקרון במשפט אחד: "החולשה הגדולה ביותר שלנו היא הייאוש והרמת הידיים, הדרך הבטוחה להצלחה היא תמיד לנסות רק עוד פעם אחת".

בניית הבית

• מבוא – עבודת הבנייה

לעיתים נראה כי המשימה 'להקים בית בישראל' מגיעה לסיומה בעת שעומדים החתן והכלה תחת החופה. אולם, כל זוג נשוי יודע כי אין זה כך, וכי הנישואין הם רק תחילת הדרך וביום שאחרי החתונה מתחילה העבודה האמיתית, הנמשכת לאורך כל החיים המשותפים. היצירה המשותפת הזו היא יצירה שיש בה הרבה חדווה, הרבה שמחה, הרבה אתגרים והיא דורשת עמל ועבודה רבה.

ביחידה פרק מבוא ועוד חמישה פרקים המהווים מבחר 'כלי עבודה' המלווים את חיי הנישואין שלנו. מעבר למבוא יש לבחור ארבע מתוך חמש 'אבני הבניין' - נתינה, כבוד, תקשורת, שמחה ושלוש בית

מהר"ל ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד כח –

מסכת סוטה:

(ב' ע"ב). אמר רב שמואל בר רב יצחק כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו וכו'.

אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו. דבר זה פשוט, כי האיש והאשה בשר אחד, ולפיכך אין מזווגין לאדם אלא לפי מעשיו. וקאמר וקשה לזווגם כקריעת ים סוף, ר"ל כשם שהוא פלא גדול לקרוע דבר שהוא אחד כמו הים שהוא אחד, וקשה הוא לחקל ולהפרידו לשנים, וכך הוא פלא גדול לחבר שני דברים שהם בעצמם מחולקים, כדכתיב מושיב יחידים ביתה, כלומר יחידים שהם מחולקים ומפורדים להושיב אותם לחבר אותם, הוא כמו קריעת ים שהוא חלוק דבר שהוא אחד (כזה), כי חלוק דבר שהוא אחד לגמרי הוא קשה כמו לחבר ולעשות אחד דבר שהוא מחולק בעצמו כמו איש ואשה:

ועוד תדע שקשה לזווגם כקריעת ים סוף, כי קריעת ים סוף היה נס שלא כסדר העולם, וכך החבור הזה הוא שלא ממדריגת העולם הזה, כי בטבעם הם מחולקים, ואי אפשר שיזדווגו ויתאחדו רק שלא ממדריגת עולם הזה. והדבר הזה ידוע מן מה שאמרו כי שם יה מחבר איש ואשה ביחד, ובקריעת ים סוף כתיב (שמות ט"ו) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, ולפיכך קשה לזווגם כקריעת ים סוף.

איש ואישה - הר' קנוהל עמ' 31, 36-37

מהו משמעותו של הדימוי בו משתמש ר' יוסי בן חלפתא – "קשה זיווגן כקריעת ים סוף?"

המים הם חומר רך מאוד. כל אדם יכול לחתוך בידיו את המים, אך הבעיה היא, שמיד עם העברת היד במים יחזרו המים למצבם הראשון. זהו הנס בקריעת ים סוף – שהמים נשארו במקומם – "ניצבו כמו נד נזלים", וישראל עברו ביבשה בתוך הים.

ר' יוסי רוצה להדגיש לאותה מטרונה את לב הבעיה בזיווג איש ואישה. ההחלטה להינשא היא רק תחילת הדרך. המבחן הגדול והאמיתי הוא ההתמדה בחיים המשותפים. האם הם יצליחו לבנות בית משותף לאורך ימים? האם אותה רוממות של שעת החופה תשרור בביתם לאורך ימים?

לאחר הניסוי, הכירה המטרונה בגדולתו שלהקב"ה בזיווג הזיווגים. הזיווג האלוקי מסייע בידינו לבנות בית לאורך ימים. מכל מקום עדיין הקשיים גדולים – זיווג זה קבע שאנו ראויים זה לזו, אך הוא אינו מבטל את הצורך שנשקיע גם אנו בבנין החיים המשותפים על כל הכרוך בכך....

הזכרנו לעיל שיש שני גורמים המקשים על יצירת האחדות בין בני הזוג השונות שביניהם והעדר כלים מתאימים לבניית הזוגיות....
כיצד לבנות חיים שמביאים לידי ביטוי את האחדות הפנימית של האיש והאישה...
כשם שכל בעל מלאכה זקוק לארגז כלים מתאים כדי שיוכל לבצע את מלאכתו, כך אנו זקוקים לארגז כלים' הכולל כללים בסיסיים ביצירת מערכת יחסים טובים בין בני הזוג.

נספח- שיר של אסתר קל

והשבת בליבי / אסתר קל

הלא כל ציפור פשוטה יודעת
כי בתים מוכנים אין מוצאים
כי בתים צריכים להקים.
קש אחר קש, חוט אחר חוט,
פיסה אחר פיסה.
הלוך ושוב הלוך ומיגע
למן הבוקר ועד הערב.
כל בוקר מחדש.
וכי לעולם אין גומרים לחזק אותו
ואין מסיימים לסייד אותו.
וכי לעולם בונים אותו,
הלא כל ציפור פשוטה יודעת זאת!!

למורים מומלץ לעיין-הרב קנוהל-איש ואשה- חלק א –בין איש לאשתו פרקים א-ה

• נתינה

יש האומרים, כי הקב"ה ברא את עולמו, מתוך תנועה של חסד, של רצון של בעל הטוב להשפיע מטובו.
גם בניית בית היא בריאה של עולם קטן, עולמם של בני הזוג והמשפחה אותה הם מקומים. החסד, הנתינה ההדדית והשפעת הטוב זה על זה הם מאושות הבית. בית שיש בו נתינה, הן כלפי פנים והן כלפי חוץ, הוא בית שיסודותיו איתנים וכוחו גדול לעמוד ברוחות נושבות ובמשברים.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סג עמוד א

ואמר רבי אלעזר מאי דכתיב +בראשית ב'+ אעשה לו עזר כנגדו?
זכה- עוזרתו לא זכה- כנגדו
ואיכא דאמרי: ר' אלעזר רמי כתיב כנגדו וקרינן- כנגדו!
זכה- כנגדו, לא זכה- מנגדתו
אשכחיה רבי יוסי לאליהו א"ל כתיב 'אעשה לו עזר' במה אשה עוזרתו לאדם?
אמר לו אדם מביא חיטין, חיטין כוסס? פשתן, פשתן לובש? לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סג עמוד א

רב הוה מיפטר מרבי חייא אמר ליה רחמנא ליצילך ממידי דקשה ממותא ומי איכא מידי דקשה ממותא נפק דק ואשכח +קהלת ז'+ ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדא ליה חימצי חימצי עבדא ליה טלופחי
כי גדל חייא בריה אפיק לה אמר ליה איעליא לך אמך אמר ליה אנא הוא דקא אפיכנא לה אמר ליה היינו דקא אמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך את לא תעביד הכי שנאמר +ירמיהו ט'+ למדו לשונם דבר שקר העוה וגו'

רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה אמר ליה רב והא קא מצערא ליה למר א"ל דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא

תרגום:

(1) רב היה נפרד מר' חייא (שהיה דודו ורבו בא"י). אמר לו (ר' חייא, כברכת פרידה): "ה' יצילך מדבר שקשה ממוות." (ותהה רב) והאם יש דבר שקשה ממוות? יצא, דקדק (במקראות) ומצא: "ומוצא אני מר ממות את האשה" (קהלת ז, כו).

(2) רב היתה מצערת אותו אשתו. כאשר היה אומר לה: "עשי לי עדשים" - היתה עושה לו חומצה, (כשהיה אומר לה) "חומצה" - היתה עושה לו עדשים. כאשר גדל חייא בנו היה הופך לה (את בקשת האב, וכך קיבל אביו את רצונו). אמר לו (רב לחייא בנו): "השתפרה לך אמך!" אמר לו (הבן לרב): "אני הוא שהופך לה (את דבריך)". אמר לו (רב): "זהו שאומרים אנשים (בפתגם עממי): 'זה שיוצא ממך מלמד אותך דעת', (ומוסיף כאן רש"י לדברי רב: "אני היה לי לעשות כן!" אבל) אתה אל תעשה כך (שוב), שנאמר: 'למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו' (ירמיהו ט, ה. כלומר - שאם אתה אומר בשמי את ההיפך זהו שקר)".

(3) ר' חייא היתה מצערת אותו אשתו. כאשר היה מוצא דבר (טוב) היה צורר אותו בסודרו ומביא לה. אמר לו רב: "והרי היא מצערת את אדוני!" אמר לו (ר' חייא): "דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא!"

בן יהוידע - לבעל הבן איש חי - על הגמרא ביבמות שם

ויש אדם אשר לו בת זונה נולד לה בן זונה

שם. זייר לה בסודריה. נ"ל בס"ד, הא דזייר לה בסודריה, ולא במטפחת או בגד אחר, להראות לה חיצה כי הסודר מיוחד לחכמים ללובקו לכבוד התורה, כי לכן נקרא סודרא דרבנן, וכן בגמרא אמרו מאי סודרא סוד הי' ליריאו, והראה לה בזה שהיא חולקת עמו בעסק התורה, ולכן הסודר שמייוחד לעמלי תורה, עישה בו תשמיש ללרעה:

ב יוסף חיים בן אליהו מבגדאד עמוד מס 123 הודפס ע"ל תכנת אוצר החכמה

[תוצאת דבריו - נ"ל בס"ד - הכוונה נראה לומר בס"ע תא דשמיא].

הרב אליהו דסלר, מכתב מאליהו, קונטרס החסד, עמ' 32:

כאשר ברא אלקים את האדם עשהו לנותן ונוטל. כוח הנתינה הוא כוח עליון ממידות יוצר הכל ברוך הוא, שהוא מרחם ומיטיב ונותן מבלי קבל דבר בתמורה (הן לא יחסר לו כלום, ככתוב "ואם צדקת מה תתן לו")... וככה עשה את האדם, ככתוב "בצלם אלקים עשה את האדם", כי יוכל לרחם ולהיטיב וליתן. אבל כוח הנטילה הוא אשר יתאוה האדם למשוך אליו את כל הבא בתחמומו. כוח זה הוא אשר יקראוהו בני האדם "אהבת עצמו", והוא שורש כל הרעות...

שני הכוחות האלה - הנתינה והנטילה - הם שורשי כל המידות וכל המעשים. ויש לך לדעת שאין דרך ממוצע בזה, כי נפש האדם לעולם תשאף לאחד משני הצדדים, ובתשוקת הלב הפנימית אין פשרות. זה הכלל: אין ממוצע בהתעניינות. נמצא, שבכל מעשה, בכל דיבור ובכל מחשבה (אם לא בנוגע לפנימיות

נפשו מבלי שייכות למציאות מחוצה לו) הנהו אם מתחסד ונותן, או חוטף ונוטל. וכעין זה איתא בחובות הלבבות (שער עבודת האלקים פ"ד), שבפנים הלב אין דבר הרשות, אלא או חובה או איסור. פרק ד', בשורש האהבה:

אין אדם בעולם שאין בו ניצוץ כוח הנתינה. זה יראה בשמחתו, שאיננה שלמה בהיותו יחידי, וכן בגעגועין אל החברה... ומה המה הגעגועין הללו? ניצוץ כוח הנתינה.

...כאן שאלה יפה עומד לפנינו: הן האהבה והנתינה באות באחת. האם הנתינה היא תולדת האהבה, או להפך, האהבה באה מן הנתינה? הורגלנו לחשוב את הנתינה לתולדת האהבה, כי לאשר יאהב האדם, ייטיב לו. אבל הסברה השנייה היא, כי יאהב האדם את פרי מעשיו, בהרגישו אשר חלק מן עצמיותו בהם הוא – אם בן יהיה, אשר ילד או אימן, או חיה אשר גידל, ואם צמח אשר נטע, או אם גם מן הדומם, כמו בית אשר בנה – הנהו דבוק למעשי ידיו באהבה, כי את עצמו ימצא בהם.

וכן הראוני מקור בדברי רבותינו ז"ל כסברה זאת השנייה, כי כך שנינו במסכת דרך ארץ זוטא (פ"ב): "אם חפץ אתה להידבק באהבת חברך, הווי נושא ונותן בטובתו" ... ואמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא לב:): "אוהב לפרוק ושונא לטעון – מצווה בשונא כדי לכופף את יצרו". ואף על פי שבפריקה מונע גם צער בעלי חיים, שהוא מדאורייתא, מכל מקום "כדי לכופף את יצרו עדיף". ויש עניין בזה גם כי בהיטיבו לשונאו, גם הוא עצמו תסתלק השנאה מלבו, ותכנס תחתיה אהבת הנותן אל המקבל ממנו. ומי שעניו פקוחות יראה מעשים כאלה הרבה.

כללו של דבר, זה אשר יתן האדם לזולתו לא יאבד ממנו, אלא זו היא התפשטות עצמותו, כי ירגיש אשר גם חלק לו בחברו זה אשר נתן לו. זו היא הדבקות שבין אדם לזולתו, אשר נקרא להם בשם "אהבה". פרק ו', באהבת המין:

אהבת המין היא דבר פלא בכוחות הנפש. לכאורה היה נראה כי באמת אין תוכן ממשי באהבה זו, אלא שהיא עצה עמוקה של הבורא יתברך למען קיום העולם, כמו שנתנו בנו את הרעבון למען קיום הגוף. אבל זה רחוק מהבינו, הן כבר התאוה נתונה בלב האדם, וכן הכוסף לבנים, ואלה יספיקו לתכלית הנ"ל. אם כן למה נוספה אהבה זו?...

על כן נאמר כי אהבה זו באה על ידי השלימם זה את זה. הן שמם הא-ל ברוך הוא ככה בטבעם, כאמרם ז"ל: "כל שאין לו אישה... אינו אדם שלם" (ב"ר י"ז). ובהיות האדם לבדו הנהו חסר, כי לא יוכל למלא את תפקידו. על כן, בהיותם נותנים השלמה זה לזה, יאהבו זה את זה, כאשר נתבאר כי הנותן יאהב. וזהו אשר באהבתם כל שאיפתם היא ליתן ולהשפיע נחת ועונג זה לזה.

והנה יתבאר לנו עוד דבר נפלא למה ברוב הפעמים לא יארכו ימי האהבה הזו. אך פשוט הוא - הן בני האדם בכלל נוטלים המה ולא נותנים, וכאשר יחזק עליהם חוק הטבע (להעמיד תולדות), היו לנותנים ואוהבים. אבל חיש מהר, אך תקל מהם יד הטבע, ושבים המה להיות נוטלים כשהיו, גם לא ירגישו בעצמם את השעה אשר החליפו בה את עמדתם. תחת אשר התקשרו תחילה להיות נותנים, מעתה היו לנוטלים, וכל אחד ידרוש מרעהו אשר ימלא את חובותיו אשר התחייב לו. האם אפשרית היא האהבה במצב כזה?

וכך אני אומר תמיד לזוג בעת שמחת כלולותם: "הזהרו יקרים, שתמיד תשאפו להשביע נחת זה לזה, כאשר תרגישו בהם בשעה זו. ודעו אשר ברגע שתתחילו לדרוש דרישות זה מזה, הנה כבר אושרכם מכם והלאה".

... אבל הקשר הטוב בין איש ואשתו יהיה כאשר שניהם יגיעו למעלת הנתינה. אז אהבתם לא תיפסק, וחייהם ימלאו אושר ונחת כל ימיהם אשר יחיו עלי אדמות.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף נ עמוד א וכדאי לעיין גם בכתובות ס"ב ע"ב

ר' עקיבא איתקדשת ליה ברתיא (דבר) דכלבא שבוע שמע (בר) כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה אזלא ואיתנסיבה ליה בסיתוא הוה גנו בי תיבנא הוה קא מנקיט ליה תיבנא מן מזייה אמר לה אי הואי לי רמינא לייך ירושלים דדהבא אתא אליהו אידמי להון כאנשא וקא קרי אבבא אמר להו הבו לי פורתא דתיבנא דילדת אתי ולית לי מידעם לאגונה אמר לה ר' עקיבא לאנתתיה חזי גברא דאפילו תיבנא לא אית ליה אמרה ליה זיל הוי בי רב אזל תרתי סרי שנין קמי דר' אליעזר ור' יהושע למישלם תרתי סרי שנין קא אתא לביתיה שמע מן אחורי ביתיה דקאמר לה חד רשע לדביתהו שפיר עביד לייך אבוך חדא דלא דמי לייך ועוד [שבקך] ארמלות חיות כולהון שנין אמרה ליה אי צאית לדילי ליהוי תרתי סרי שנין אחרנייתא אמר הואיל ויהבת לי רשותא איהדר לאחורי הדר אזל הוה תרתי סרי שני אחרנייתא אתא בעשרין וארבעה אלפין זוגי תלמידי נפיק כולי עלמא לאפיה ואף היא קמת למיפק לאפיה אמר לה ההוא רשיעא ואת להיכא אמרה ליה +משלי יב+ יודע צדיק נפש בהמתו אתת לאיתחזויי ליה קא מדחן לה רבנן אמר להון הניחו לה שלי ושלכם שלה הוה שמע (בר) כלבא שבוע אתא ואיתשיל על נידריה ואשתריי ואשתרי

תרגום:

ר' עקיבא התארס עם ביתו של כלבא שבוע. שמע כלבא שבוע והדירה מכל נכסיו ואעפ"כ היא התחתנה עם ר' עקיבא. בחורף הם לנו במתבן וכל בוקר ר' עקיבא היה מוציא את הקש משערותיה. אמר לה: "אם היה לי כסף הייתי קונה לך סיכת 'ירושלים של זהב' ". בא אליהו הנביא כעניי וביקש מהם מעט תבן לאשתו שילדה ואין לה על מה לשכב. אמר ר' עקיבא לרחל: "תראי, לעני זה אין אפילו תבן!".

אמרה רחל לר' עקיבא: "לך ללמוד בבית המדרש", והוא הלך ללמוד שנים עשרה שנים בבית מדרשם של ר' אליעזר ור' יהושע. לאחר שנים עשרה שנים חזר לביתו ושמע מאחורי הדלת רשע אחד שאומר לרחל, שאביה, כלבא שבוע, צדק – "ר' עקיבא עזב אותך". ענתה רחל: "אם הוא היה שומע בקולי הוא היה הולך לעוד שנים עשרה שנה!", וכך ר' עקיבא עשה.

לאחר עשרים וארבע שנים חזר ר' עקיבא כרב מפורסם שעשרים וארבעה אלפים של זוגות תלמידים מלווים אותו, ויצאו כל בני העיר לקראתו. אמר אותו רשע לרחל: "אין לך מה לצאת", והיא ענתה לו: "יודע צדיק נפש בהמתו". כאשר באה לפניו דחפו אותה התלמידים ור' עקיבא אמר להם: "שלי ושלכם – שלה הוא". שמע כלבא שבוע וביקש מר' עקיבא שיתיר לו את הנדר, והתיר לו.

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ו הלכה א

מעשה בר' עקיבה שעשה לאשתו עיר של זהב חמתיה איתתיה דרבן גמליאל וקניית בה אתת ואמרת קומי בעלה אמר לה הכין הויית עבדת לי כמה דהוות עבדה ליה דהוות מזבנה מקליעתא דרישה ויהבה ליה והוא לעי באוריתא תמן תנינן שנים

תרגום:

מעשה בר' עקיבא שעשה לאשתו עיר של זהב. ראתה אותה אשתו של רבן גמליאל וקנאה בה. אמר לה רבן גמליאל בעלה: "את לא עשית עבורי כמו מה שהיא עשתה למענו, שהיא היתה מוכרת את שיער ראשה על מנת שהוא ילמד תורה".

• כבוד

המילה כבוד- מתקשרת הן לעולם המלכות- הוד, הדר, והן למילה כובד. כשאישה ואישה נוהגים כבוד זה בזה, אינם נוהגים בזלזול, בציניות, בביטול- הם כבני מלכים. הם משרים שכינה בביתם. כמו כן, הכבוד הוא נתינת משקל לשני- התייחסות מכבדת לדבריו, למעשיו, למחשבותיו- היא נתינת תוקף למי שהוא, כאדם. חכמים הזהירו- 'לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו', לפעמים האהבה כשלעצמה אינה מספיקה, האהבה יכול באהבתו לא לשים לב לשני, לא לתת לו את הכבוד הראוי לו, את התוקף של אישיותו- ולכן יש להזהיר במיוחד- לשים לב, להיזהר, למרות החיים המשותפים, האחדות בין בני הזוג- בן הזוג שלך אינו אתה. יש כאן אדם אחר שיש לראות אותו ולתת לו מקום וכבוד.

יבמות ס"ב, ע"א:

האהבה את אשתו כגופו ומכבדה יותר מגופו, עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך.

בבא מציעא נ"ט, ע"א:

לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר (בר' י"ב, טז): "ולאברם היטיב בעבורה".

אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתי מצויה אונאתה קרובה. אמר רבי אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, שנאמר: (איכה ג', ח): "גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי". ואף על פי ששערי תפילה ננעלו, שערי דמעות לא ננעלו, שנאמר (תהלים ל"ט יג): "שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה, אל דמעתי אל תחרש".

ואמר רב כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם שנאמר +מלכים א' כ"א+ רק לא היה כאחאב וגו' אמר ליה רב פפא לאביי והא אמרי אינשי איתתך גוצא גחין ותלחוש לה (אשתך קטנה התכופף ולחש לה) לא קשיא- הא במילי דעלמא והא במילי דביתא לישנא אחרינא: הא במילי דשמיא והא במילי דעלמא אמר רב חסדא כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה שנאמר +עמוס ז+ הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך...

[אמר ר'] +חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שנאמר +בראשית י"ב+ ולאברם היטיב בעבורה והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתערתו (כבדו את נשותיכם וכך תתעשרו)

בבלי קידושין מ"א, ע"א:

דאמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האישה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר: "ואהבת לרעך כמוך".

מנורת המאור נר ג' כלל ו' ח"ד פ"ב

מעשה באשה אחת שעשתה חופה לביתה. ובשעה שהייתה מוליכה אותה לבית החתן, אומרת לה: בתי, עמדי לפני בעלך לשרתו כאדון, ואז ישפיל הוא את עצמו עמך ויהיה לך כעבד וככבדך כגבירה. אבל אם תתגדלי עליו, אז יתגדל גם הוא עליך ויהיה לך לאדון ואת תהיי לו שפחה.

רבי חיים ויטאל, שער המצוות, תחילת פרשת עקב

(מסופר על האר"י ז"ל) שלא היה חושש בעצמו להתכבד במלבושים נאים יותר מדאי, גם במאכלו היה אוכל דבר מועט מאד. אבל במלבושי אשתו היה זהיר מאד לכבדה ולהלבישה, והיה מפיך כל רצונה, אף אם לא היתה ידו משגת כל כך ("שער המצוות", תחילת פ' עקב).

. הרב אליהו כי טוב, איש וביתו, עמ' קנ"ח:

וכל כך למה? לפי שאין חוסן בחיים, לא באהבה, לא בחמדה, ולא בעושר, ולא בנוי, ולא בייחוס משפחה. כל הדברים הללו חולפים, וזכרם יסוף מן הלב. ואיזהו חוסן שהוא לעד ואינו חולף לעולם? זה הכבוד שהאיש מכבד לאשתו, ושהאשה מכבדת לבעלה. אפילו יעברו עליהם תמורות וחליפות הרבה, יישארו קשורים ודבוקים זה בזה בקשר אמת, קשר של אהבת תמיד ודבק טוב הולך וחזק תמיד.

הרב שלמה אבינר, רעים אהובים, עמ' 175:

קדימות לאהבת האישה:

מצוות האהבה לאשתו קודמת לכל אדם אחר מישראל. יש לנו רצון לאהוב ולהיטיב לכל ישראל ולכל העולם כולו, אבל הכלל ההלכתי הוא: "עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת". כלומר, העניים הגרים בעירך קודמים למתן צדקה לעניי עיר אחרת. וכן "הקרוב קרוב – קודם" (שו"ע יו"ד רנא, ג). קרובי משפחתך קודמים לאחרים. ומכאן: בן הזוג שהוא הקרוב מכל – הוא הקודם לכל.

לפעמים יותר מלהיב ומעניין לעשות חסד לרחוקים, אבל אין זו האמת. צריך קודם כל לעשות חסד עם קרובים, ואם נותר זמן, כוח וכסף, אפשר לעשות חסד גם לרחוקים. יש כאלה שדואגים לכל העולם, ואינם דואגים לבן זוגם. אין הם מבינים שבשלב ראשון בן הזוג צריך להיות כל עולמם. משום מה, יש הנוטים לראות גמילות חסד לבן הזוג כאגואיזם בשניים. אין זה נכון. קודם כל צריך לאהוב ולדאוג לצורכי בן הזוג, ורק אחר כך להרחיב את הדאגה ואת האהבה למעגלים נוספים: להורים, למשפחה, לקהילה, לאומה, לאנושות ולבעלי חיים.

דוגמה לעיוות כזה מובאת בדברי חז"ל, שאישה עינה צרה באורחים (בבא מציעא פ"ז, ע"א). ההסבר הפשוט הוא שהבעל מזמין אורחים ברוחב לב, בעוד האישה צריכה לטרוח סביבם, להכין אוכל, לשטוף כלים וכדומה, ויש בלבה תרעומת על דרך זו. אבל המהר"ל מסביר את הדברים ביתר עמקות (חידושי אגדות שם): עינה של אישה צרה באורחים מפני שהיא מקנאה בהם. כי הבעל מתייחס יפה לאורחים ומחייך אליהם, בעוד שכלפי אשתו הוא אדיש. זה כואב לה, והיא צודקת בקנאתה: מדוע מתייחס בעלה בחבות לאורח, שאינו חייב לו מאומה, ואילו כלפיה, שהיא אשתו, אינו מגלה לפחות אותו יחס? ייתכן גם מצב הפוך: האישה מתייחסת נפלא לאורחים, ואילו כלפי בעלה היא מגלה זלזול או קיפאון, והריהו מרגיש דחוי ובזוי. זוהי דוגמה להיפוך סדרי הקדימויות. יש לזכור שאהבת בן הזוג קודמת לכולם.

מתוך התורה המשמחת, מסכת חיי המופלאה של הרב שלמה-זלמן אוירבך עורכים: הרב יוסף ורות אליהו עמ' 45 – כבוד

הרב[אוירבך] הוקיר מאוד את אשת-בריתו ואף שלא בפניה נהג כך: פעם עמד להיכנס לביתו, כשהוא מלווה בן לוויה. ראה הלה, שר' שלמה-זלמן מסדר את בגדיו היטב, הביו, שאדם נכבד מחכה לרב בביתו, ושאל אם נוכחותו לא תפריע לפגישה הקרובה. ענה ר' שלמה-זלמן שאיש אינו ממתין לו, והסביר את פשר הטבת בגדיו: "הלוא אמרו, שאיש ואשה שזכו, שכינה ביניהן (סוטה יז), מתכוונן אני איפוא להיכנס אל השכינה, ולכן הכנתי עצמי לקראתה..."

• תקשורת

אמרו חכמים - 'כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות', אין שני בני אדם זהים זה לזה, כל אדם הוא בריאה בפני עצמה, עם נשמה ואישיות ייחודיות משל עצמו. איש ואישה, שבאים להקים יחד משפחה - נתקלים בתהום של שונות ביניהם. שונות הנובעת הן בשל היותם אנשים שונים, והן בשל ההבדלים המובנים בין גבר לאישה. כל זוג מתמודד עם הצורך להכיר ולהבין זה את עולמו של זה וכן, עם אי הבנות, מריבות וחילוקי דעות לעיתים. על מנת ליצור את הגשר בין בני הזוג, יש לפתח את ערוץ התקשורת בין השניים - ללמוד לשתף - בחלומות, במאויים, בקשיים ובכאבים. ללמוד לבקש, להודות, להתפייס, להתנצל, לסלוח...

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סו עמוד ב

אחד בן בבל שעלה לארץ ישראל
נשא אשה,

אמר לה: בשלי לי תרי טלפי (שני עדשים. לפי גרסאות אחרות: "טלופחי" = מעט עדשים)
בשלה לו תרי טלפי (שני עדשים)
רתח עליה.

למחר אמר לה: בשלי לי גריוא (סאה, כמות גדולה)
בשלה לו גריוא (כמות גדולה, הרבה יותר מסעודת אדם אחד)
אמר לה: לכי הביאי לי תרי בוציני (אבטיחים, או דלעות קטנות או קישואים - בארמית בבליית)
הלכה והביאה לו שני נרות (בוצינא - בארמית ארצישראלית - גם: נר.)
אמר לה (בכעס): לכי שברי אותם על רישא דבבא (ראש השער)
-היה יושב בבא בן בוטא בשער (במקור: "אבבא") והיה דן דין -
הלכה ושברה אותם על ראשו.

אמר לה: מה זה שעשית?

אמרה לו: כך ציוני בעלי.

אמר: את עשית רצון בעלך, המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא
(נדרים, סו ב)

בן בבל שעלה לארץ ישראל ואשתו - נדרים סו, ב / שמואל פאוסט

תמזגי לי טיפה

...האשה עושה אמנם כדברי בעלה, אך באופן מילולי מדי, שאינו קשוב לביטויים, ניבים ומוסכמות לשוניות. הבעל הטרי מבקש שתבשל עבורו "שני עדשים" - מעט - והיא מבשלת לו סעודה בת שני עדשים בדיוק. הכעס והאכזבה, שאליהם מתלווים קרקורי קיבה, הופכים לזעם גדול ("רתח עליה"). למחרת, כדי שלא ליפול שוב למלכודת הרעב, הוא נוקט בלשון גוזמא "גריוא", מעין: בשלי לי 'טון' עדשים, אך שוב טועה להשתמש בביטויים הנתונים להשתמעות מילולית, ומוצא בביתו כמות עצומה של עדשים מבושלות. בפעם השלישית ביקש ממנה להביא לו שני אבטיחים אך קיבל שני נרות. הפעם כבר ברור שהמתח הוא לא רק בין ביטויים למשמעות המילולית, אלא זה שבין בבל לארץ ישראל, הרמוז כבר בפתיחה, והמתבטא בשינויי משמעות בין הניבים השונים. בכעסו כי רב שולח אותה הבעל לשבר את שני הנרות על ראש השער (= בבא)

איתרע מזלו של גדול הדור אותו היום פעמיים: גם ישב באותה שעה לדון בשער, וגם ודאי בירך בלבו את הוריו שבחרו עבורו דווקא בשם 'בבא'. הנרות נשברים על ראש 'בבא' האיש במקום על 'בבא' הדלת. כאן,

בשיא, מסתיימת הבדיחה ומתחיל מוסר ההשכל. תשובת האשה לשאלתו "מה עשית" דווקא מניחה את דעתו והוא מוחל על כבודו. ראוי לסבול עבור אשה העושה רצון בעלה; הנרות, שתכליתם לכתחילה להרבות שלום בית, ראויים להישבר אם תמורתם נשמרת שלמות הבית. כנגד אותם שני נרות הוא מברך אותה בברכה האולטימטיבית, ברכת פרי הבטן, בשני בנים תלמידי חכמים כמותו.

בין ירושלמי לשיכון בבלי

...לא פחות משזו בדיחה על הניגוד שבין בבל לארץ ישראל, זוהי סאטירה על המתח הקבוע שבין איש לאשה...אל מול רוב הפרשנים, הסוברים כך, ניצב פירוש מעניין של בעל ה"עין יעקב", הטוען שהפער בין בבל לא"י, מעמיד דווקא את הבבלי במצב נחות. לשיטתו, עלה זה לארץ ישראל כדי לשאת "אשה חשובה" - אשה ישראלית. זו לא היתה מוכנה לפגוע במעמדה ולהפוך לסוכנת בית בשלנית, ובלשונו "אחזה במדת הגאווה ולא היתה רוצה לשמשו כשפחה כראוי", ולכן נקטה בתכסיס מילוי רצונו המילולי של הבעל, כדי שיתייאש ויניח לה. אלא שבבלי זה, קשה ההבנה, לא נרמז והמשיך בשלו. לדעתו האישית של הפרשן, הלקח המוסרי הנלמד מכאן לאדם הוא לשאת אשה נחותה מדרגתו ולא להדר ולחפש אחר אשה "חשובה מארץ ישראל דווקא", שלא תרצה לשמשו.

הציות והעיוור

מיהו בבא בן בוטא ומה התפקיד שהוא ממלא בסיפור זה? שמו הפרטי היה בודאי בעל ערך למספר הסיפור, שטרח לזווג מילים דו-משמעיות. אך גם תכונותיו הן רבות משמעות. בבא בן בוטא הוא מחכמי ודייני ירושלים בדור שלפני חורבן הבית, מתלמידיו של שמאי הזקן. אין כל תורה המובאת משמו, אך מהמסופר עליו עולות בבירור תכונותיו התרומיות: חסיד, חכם, צדיק וענו. עוד מסופר, שכאשר הרג הורדוס את החכמים, השאיר את בבא בן בוטא כיועץ, אך ניקר את עינו ועשאו עיוור.

בבא בן בוטא מופיע בסיפור כעניו וכפייסן. הוא מוחל על כבודו למען שלום בית.

...

בן בבל אחז עלה לארץ, נשא אשה, וכבר למחרת הכלולות הוא נובה פקודותיו: בשלי לי כך, בשלי לי אחרת, לכי והביאי לי שני אבטיחים. חרדה מאורח החיים הצפוי לה, בוחרת האשה בדרך המילולית המתוחכמת כדי לגדוע עניין זה בעודו באיבו. נדמה שהסיפור מדייק בלשונו כשהוא מציין ש"היה יושב בבא בן בוטא אבבא" - כלומר, בשער. לכאורה זו תוספת מיותרת. כדי לחגוג את הטעות הלשונית מספיק היה לומר שבחוסר דעת החליפה את המשמעות המקורית, את ראש השער, בראשו של בבא. אך האשה מבינה היטב את משמעות המילה 'בבא', והיא אכן יוצאת אל שער העיר, שם גם יושב בבא הדיין. שתי האפשרויות עדיין מונחות לפניו - בבא השער או בבא האיש - והיא בוחרת במודע באפשרות השנייה, הקיצונית והאבסורדית.

תפקידו של בבא בן בוטא הוא אכן להשכין שלום בית, אך לא באמצעות הבניית האשה לדרך הציות, אלא באופן שבו הבעל המאוכזב והכועס, בעיקר כתוצאה ממערכת הציפיות המנחה אותו, יראה ולו נקודת אור אחת באשתו הטרייה. נקודת אור שעליה נמצאה ראויה לברכת הבנים, ולא סתם בנים. שכרה של האשה החכמה, אולי כבן בוטא עצמו, המשימה עצמה שוטה ומוחלת על כבודה, הוא בנים היוצאים ממנה, השונים מאד מבעלה התובעני, הרתחן, והמלא כבוד עצמו, ודומים דווקא לבבא בן בוטא, הוותרן, הענו והמוחל על כבודו.

מסכת דרך ארץ, פ', ו:

מעשה בהלל הזקן שעשה סעודה לאדם אחד, ובא עני ועמד על פתחו ואמר: אישה אני צריך להכניס היום, ואין לי פרנסה כלום. נטלה אשתו כל הסעודה ונתנה לו, ואחר כך לשה עיסה אחרת ובישלה אלפס אחר ובאה והניחה לפניהם. אמר לה: בתי, מפני מה לא הבאת לנו מיד? סחה לו כל המעשים. אמר לה: בתי, אף אני לא דנתי אותך לכף חובה אלא לכף זכות, שכל המעשים שעשית לא עשית אלא לשם שמים.

מצא או מוצא?

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ח עמוד א

+תהלים לב+ על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא אמר רבי חנינא לעת מצא זו אשה שנאמר +משלי י"ח+ מצא אשה מצא טוב במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא מצא דכתיב +משלי י"ח+ מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' מוצא דכתיב +קהלת ז'+ ומוצא אני מר ממות את האשה וגו'

משלי, פרק יח, פסוק כב": **מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב וַיִּפְקֶן רָצוֹן מֶה'**
קהלת, פרק ז, פסוק כו": **וּמוֹצָא אָנֹכִי מִרַמְמוֹת אֵת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוּדִים וְחַרְמִים לְבָהּ אֲסוּרִים**
יְדִידָה טוֹב לְפָנֵי הָאֱלֹהִים יִמְלֹט מִמָּוֶה וְחֹטֵא יִלְכָד בָּהּ.
מעשה בבנו של ר' עקיבא שנשא אשה,
מה עשה ?

כיון שנכנסה עמו לחדר היה עומד כל הלילה וקורא בתורה ושונה בהגדות,
אמר לה סבי לון בוצינא ומנהרין לי (=טלי לנו נר והאירי לי)
סבת ליה בוצינא ואנהרה ליה כל לילה (=נטלה לו נר והאירה)
והות קיימא קמיה ומנהרא (=והיתה עומדת לפניו ומאירה)
והוה פתיחא ספרא וגלייה ליה מן רישא לסיפא ומן סיפא לרישא (=והיה פותח ספר ומגלה לה מן ההתחלה
לסוף ומן הסוף להתחלה)
וכל לילה איתקיימא ומנהרא ליה עד דאתא צפרא (=וכל הלילה עמדה ומאירה לו עד שבא הבוקר)
בצפרא (=בבוקר) קרב ר' עקיבא לגביה (=אליו),
אמר ליה: "מצא" או "מוצא", אמר ליה: "מצא."
הוי "מצא אשה מצא טוב."

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ו עמוד ב

אמר רב חסדא לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה
יתירה והפילה כמה רבבות מישאל אמר רב יהודה אמר רב כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא
בא לידי שלש עבירות גילוי עריות ושפיכות דמים וחילול שבת אמר רבה בר בר חנה הא דאמרי רבנן
שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר צריך
למירינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סא עמוד א

אמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה דכתיב +שופטים י"ג+ וילך מנוח אחרי אשתו מתקיף לה רב נחמן בר
יצחק אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגבי אלישע דכתיב +מלכים ב' ד'+ ויקם
וילך אחריה הכי נמי אחריה ממש אלא אחרי דבריה ואחרי עצתה

בראשית פרק כז

- (א) וַיְהִי כִּי יָקָן יַצְחָק וּתְקַהֲיֵן עֵינָיו מֵרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֶשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲגַנְנִי:
- (ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקַנְתִּי לֹא יִדְעֵתִי יוֹם מוֹתִי:
- (ג) וְעַתָּה שָׂא נָא כְּלִיד תְּלִיד וְקִשְׁתָּהּ וְצֵא הַשְׂדֵּה וְצוּדָה לִי <צידה> צִיד:
- (ד) וְעֵשָׂה לִי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאָכְלָה בְּעִבּוֹר תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי בְּטָרִם אָמוֹת:
- (ה) וְרַבְּקָה שִׁמְעַת בְּדַבֵּר יַצְחָק אֶל עֶשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֶשָׂו הַשְׂדֵּה לְצוּד צִיד לְהִבְיֹא:
- (ו) וְרַבְּקָה אֲמָרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנֵה לֵאמֹר הִנֵּה שִׁמְעֵתִי אֵת אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֶשָׂו אַחִיךָ לֵאמֹר:
- (ז) הִבִּיאָה לִי צִיד וְעֵשָׂה לִי מִטְעָמִים וְאָכְלָה וְאַבְרָכְכָה לְפָנַי ה' לְפָנַי מוֹתִי:
- (ח) וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקִלִּי לְאֲשֶׁר אָנֹכִי מְצוּהָ אֲתָה:
- (ט) לָךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשֵּׁם שְׁנֵי גִדְיֵי עֲזִים טָבִים וְאַעֲשֵׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּב:
- (י) וְהִבֵּאתָ לְאָבִיךָ וְאָכַל בְּעִבְרַת אֲשֶׁר יְבָרְכֶךָ לְפָנַי מוֹתוֹ:
- (יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רַבְּקָה אִמּוֹ הֵן עֶשָׂו אַחִי אִישׁ שָׂעֵר וְאֲנֹכִי אִישׁ חֶלֶק:
- (יב) אוֹלֵי יְמֵשֵׁנִי אָבִי וְהִייתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַמֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קִלְלָה וְלֹא בְּרָכָה:
- (יג) וְתֹאמְרָ לּוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אֵךְ שְׁמַע בְּקִלִּי וְלָךְ קַח לִי:
- (יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לֵאמֹר וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּב אָבִיו:
- (טו) וַתִּשָּׂח רַבְּקָה אֶת בְּגָדֵי עֶשָׂו בְּנֵה הַגָּדֹל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אֲתָה בְּבִית וַתַּלְבֵּשׂ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן:
- (טז) וְאֵת עֶרְת גִּדְיֵי הָעֲזִים הִלְבִּישָׁה עָלָיו וְעַל חֶלְקֵת צִוְּאָרָיו:
- (יז) וַתִּתֵּן אֶת הַמִּטְעָמִים וְאֵת הַחֶלְקִים אֲשֶׁר עָשְׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנֵה:
- (יח) וַיָּבֵא אֶל אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲגַנְנִי מִי אֲתָה בְּנִי:
- (יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו אֲנֹכִי עֶשָׂו בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם נָא שִׁבָה וְאָכְלָה מִצִּידִי בְּעִבּוֹר תְּבָרְכֵנִי נַפְשִׁי:
- (כ) וַיֹּאמֶר יַצְחָק אֶל בְּנוֹ מֶה זֶה מִהֲרַתְּ לְמַצָּא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנַי:
- (כא) וַיֹּאמֶר יַצְחָק אֶל יַעֲקֹב גֹּשְׁה נָא וְאַמְשֶׁךָ בְּנִי הֲאֵתָה זֶה עֶשָׂו אִם לֹא:
- (כב) וַיִּגַּשׂ יַעֲקֹב אֶל יַצְחָק אָבִיו וַיְמַשְׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִגִּידִים יְדֵי עֶשָׂו:

- (כג) ולא הפירו כי היו ידיו פידי עשו אחיו שעלת ויברכהו:
 (כד) ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני:
 (כה) ויאמר הגשה לי ואכלה מציד בני למען תברכה נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת:
 (כו) ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני:
 (כז) ויגש וישק לו ויברח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה':
 (כח) וימן לה האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש:
 (כט) יעבדוך עמים >וישתחו> וישתחו לה לאמים הנה גביר לאחיה וישתחו לה בני אמה ארריה ארור ומברכה ברוך:
 (ל) ויהי כפאשר פלה יצחק לברך את יעקב ויהי אף יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו:
 (לא) ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו בעבור תברכני נפשה:
 (לב) ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני בנה בךך עשו:
 (לג) ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מפל בטרם תבוא ואתברכהו גם ברוך יהיה:
 (לד) כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי:
 (לה) ויאמר בא אחיה במרמה וישח ברכךך:
 (לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכתמי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה:
 (לז) ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתי לה ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני:
 (לח) ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לה אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויברך:
 (לט) ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל:
 (מ) ועל סרבה תהנה ואת אחיה תעבד והנה כפאשר תריד ופרקת עלו מעל צנאךך:
 (מא) וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אכל אבי ואהרנה את יעקב אחי:
 (מב) ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא לייעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיה מתנחם לה להרנה:
 (מג) ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לה אל לבן אחי חרנה:
 (מד) וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיה:
 (מה) עד שוב אף אחיה ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיה משם למה אשכל גם שניכם יום אחד:
 (מו) ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בתי מפני בנות חת אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים:

רמב"ן בראשית פרק כז פסוק ז

ד בעבור תברכך נפשי - היה בדעתו לברך אותו שיזכה הוא בברכת אברהם לנחול את הארץ, ולהיות הוא בעל הברית לאלהים כי הוא הבכור:
 ונראה שלא הגידה לו רבקה מעולם הנבואה אשר אמר ה' לה ורב יעבוד צעיר, כי איך היה יצחק עובר את פי ה' והיא לא תצלה. והנה מתחלה לא הגידה לו דרך מוסר וצניעות, כי ותלך לדרוש את ה', שהלכה בלא רשות יצחק, או שאמרה "אין אנכי צריכה להגיד נבואה לנביא כי הוא גדול מן המגיד לי", ועתה לא רצתה לאמר לו "כך הוגד לי מאת ה' טרם לדתי" כי אמרה, באהבתו אותו לא יברך יעקב ויניח הכל בידי שמים, והיא ידעה כי בסבת זה יתברך יעקב מפיו בלב שלום ונפש חפצה. או הם סבות מאת ה' כדי שיתברך יעקב, וגם עשו בברכת החרב, ולו לבדו נתכנו עלילות:

הרב נבנצאל-שיחות לספר בראשית-עמ' קפ-קפא

פרשת תולדות שיחה י"ז

רבקה אינה מגלה ליצחק את האמת.
 ה'ראשונים' שאלו כבר, מדוע רבקה אינה מגלה ליצחק את פרצופו האמיתי של עשו? מדוע לא אמרה לו, שאם יברך את עשו יהיה זה חורבן העולם? – וענו על כך מספר תשובות.

ראשית אמרו, שרבקה היתה יראה מיצחק כל ימיה. אותה פגישה ראשונה, בה התפעלה כל כך מן השכינה ההולכת עימו, עד שנפלה מעל הגמל לכיוון הקרקע (ברא' כד, טד), אותה פגישה הותירה בה רושם עמוק של יראה, והיא לא העיזה לפצות פה בנוכחותו. אמנם אנו, איננו מכירים כיום מציאות שכזו.... אבל על כל פנים, כך היה זה אצל רבקה אימנו.

עוד אמרו, שמאחר והלכה לדרוש את ה' אצל שם בן נח, ולא הלכה לנביא כיצחק, לכן התביישה לבוא אליו בענין זה. לא היה נעים לה להודות שעזבה את בעלה – שיושב וענן ה' בביתו - , והלכה לדרוש אצל מלכי-צדק מלך שלם, ומפני כבודו לא גילתה לו שנודע לה כבר אז, ש"רב יעבוד צעיר" שהבן הצעיר יהיה מעולה מן הבן הבכור (רמב"ן שם כז, ד) .

הרב שלמה קרליבך, מתוך הספר 'קומו לרקוד' עורך: זיו ריצ'י

הדבר העצוב ביותר בכל העולם כולו הוא, כשאנשים אומרים: "אנחנו מכירים אחד את השני זמן כה רב, אני מכיר אותו כמו ספר פתוח". אתם מבינים מה פירוש הדבר הזה? הם מפסיקים ללמוד אחד את השני. ככל שאתה יותר לומד, אתה יותר שם לב, שזה כל כך יותר עמוק. זה כל כך יותר עמוק.

הרב משה בלייכר, שכינה ביניהם, עמ' 72-75:

הקשבה ושותפות ולא מבחנים:

בתוך דברינו הזכרנו, שהפעולות הפשוטות והנורמליות של הרצון להקשיב לבין הזוג, לעודדו וכדו', נושאות בתוכן משמעות גדולה מאוד, שכן הן מוציאות אל הפועל את המהות האחת, את הקשר הפנימי והעמוק שבין האיש לאישה. כאשר שניהם יושבים בבית ומשוחחים, והבעל מקשיב לאשתו ושומע מה עבר עליה בבית, בעבודה או בלימודים, וכן האישה שומעת מה עבר על בעלה במשך היום – אלו אינם דיבורים רגילים בין שני אנשים. שיחה של זוג נשוי, גם אם היא קצרה, היא בעלת משמעות גדולה מאוד. שכן כאמור, ביסוד הקשר ביניהם עומדת אמת אידיאלית, כללית, אחדותית שממנה נובעת תכונת האחדות העמוקה הדוחפת אותם להתקשר זה אל זה, והיא היוצאת אל הפועל ומתבטאת בשיחות פשוטות אלו, ובהקשבה הפשוטה שבהן. לא הקשבה כדי לצאת ידי חובה, וכן לא הקשבה כדי לשפר ולתקן את מעשיו של בן הזוג, ובוודאי לא הקשבה כדי לשפוט ולערוך לו מבחנים במה הוא הצליח ובמה הוא נכשל, אלא הקשבה מתוך רצון לשמוע מה עבר על בן הזוג: לשמוע כדי להשתתף, להיות עמו.

כאן המקום להוסיף, שלכל אדם יש בדרך כלל קשיים במקום בו הוא נמצא. יש קשיים בלימוד בישיבה ויש קשיים בעבודה. אולם כאשר הבעל בא הביתה, הוא לא צריך להרגיש שהוא צריך להציג את עצמו כאדם מצליח ושלם, שכל היום לומד בלי הפרעה. או להעמיד פנים שהעסקים שהוא עושה רק פורחים ומצליחים ואין לו שום כישלונות. להיפך! כשהוא בא הבית הוא אינו עומד במבחן. הוא צריך להרגיש חופשי, לחוש שיש לו שותפה שפשוט רוצה לשמוע אותו, שותפה שמקבלת אותו בלי שום תנאי ולא משנה כלל מה עשה ומה לא עשה. במה הצליח ובמה לא. שותפה שמקבלת אותו ומעודדת אותו על כל דבר טוב שהוא עושה, קטן או גדול.

כך נכונים הדברים גם ביחסו של הבעל אל האישה. האישה אינה צריכה להרגיש היא חייבת לדאוג שהבית יהיה תמיד מסודר ונקי וכדו', ואם לא – היא נכשלת, או שבעלה לא יעריך אותה. ההיפך הגמור. ההרגשה שצריכה להיות היא, שעצם האחדות, עצם השותפות ביניהם היא העומדת במרכז חייהם, היא החשובה ובעלת הערך והיא חזקה יותר מהכול. היא איננה עומדת למבחן והיא איננה על תנאי.

פעמים רבות בני הזוג אינם מבינים איזו עוצמה ואיזה כוח נותנים השותפות, האמון והעידוד לבן הזוג. אם מקבלים את בן הזוג כמות שהוא, רוצים לשמוע אותו שלא לשם השגת מטרה כלשהי – בכך בונים ומפתחים את תכונת האחדות העמוקה שביניהם. לעומת זאת אם רוצים להשיג מטרה כלשהי – זהו כישלון. האמת היא, שכאשר לומדים להעריך את עצם השותפות, את עצם הקשר, כאשר לומדים לעודד ולהעריך כל נקודה קטנה של טוב אצל בן הזוג, הולכים ומפתחים כוחות אמיתיים לפעול ולעשות.

לפי הרב זליג פליסקין, מתוך אתר "אש התורה":

ראיינתי רב מבוגר מירושלים ושאלתי אותו מה המחשבה הראשונה שעולה לו בראש, כשהוא חושב על עיקרון חשוב לחיי הנישואין. "לא להגיד כל מה שעולה לך בראש", הוא ענה.

לעומת זאת, כך השיב גבר גרוש לשאלתי לגבי תכונות אישיות או דפוסי התנהגות שהובילו לגירושיו: "אני מאמין מאוד שחשוב להגיד כל מה שאני מרגיש. אם משהו לא מוצא חן בעיני, נראה לי לא ישר להימנע מלבטא את תחושותיי בצורה גלויה וברורה. היו יכולים להיות לנו נישואין טובים אלמלא העובדה שאשתי הייתה כל כך רגישה. היא לא יכלה לסבול לשמוע את האמת. היא כל הזמן אמרה לי לשמור את ההערות הביקורתיות שלי לעצמי. אבל היא טועה. קיוויתי שהיא תתחזק, אבל במקום זה היא עזבה אותי. היא פחדנית שלא מעיזה לעמוד מול עצמה."

הגישה הזאת לדיבור היא המכשלה של אנשים רבים. אמנם רוב האנשים אינם קיצוניים כמו האדם שתוארתי, אבל אם האדם אינו זהיר במה שהוא אומר ובאיך שהוא אומר את זה, חיי הנישואין שלו לא יהיו הרמוניים.

נספח גברים ממאדים ונשים מנוגה

ג'ון גריי, גברים ממאדים ונשים מנוגה:

עמ' 22: החיים על המאדים. אנשי מאדים מעריכים עוצמה, יכולת אישית, יעילות והישגים. כל מעשיהם מכוונים להוכיח את עצמם ולפתח את עוצמתם ואת כושריהם. הם מגדירים את עצמם דרך יכולתם להגיע לתוצאות. הם חווים מימוש עצמי בראש ובראשונה דרך הצלחה והישגים.

עמ' 24: החיים על נוגה: לנשות נוגה ערכים אחרים. הן מייחסות ערך רב לאהבה, לתקשורת ולמערכות יחסים. הן מקדישות זמן רב לתמיכה, לעזרה ולטיפוח אישה את רעותה. הן מגדירות את ה"אני" שלהן באמצעות רגשותיהן ודרך איכות מערכות היחסים שלהן...

עמ' 134-133: להלן רשומים זה מול זה, בשני טורים, צורכי האהבה השונים של גברים ונשים:

לנשים יש יותר צורך לקבל:	לגברים יש יותר צורך לקבל:
אכפתיות ודאגה	אמון בהם
הבנה	קבלה
כבוד	הערכה

הערצה	מסירות
אישור	הצדקה
עידוד	החזרת אמון

מובן מאליו, שבסיכומו של דבר, כל הגברים והנשים זקוקים לסיפוק כל שנים עשר סוגי האהבה גם יחד. ההכרה בששת סוגי צורכי האהבה הדרושים בעיקר לאישה, איננה מרמזת על כך שהגבר אינו זקוק לסוגי אהבה אלו. גם הגברים זקוקים לאכפתיות, להבנה, לכבוד, למסירות להצדקה ולאמון מחודש. הכוונה במונח "צורך ראשוני" היא, שנדרש תחילה סיפוק הצרכים הראשוניים הכלולים באהבה, בטרם יוכל האדם להיות מוכן לקבל ולהעריך את סוגי האהבה האחרים.

... קל מאד לאישה להעניק לגבר את הדברים שהיא עצמה זקוקה להם, ולשכוח שאיש המאדים החביב עליה זקוק, בעצם, לדברים אחרים. בדומה לכך, הגברים נוטים להתמקד בצורכיהם, ונעלמת מהם העובדה שסוג האהבה שהם זקוקים לה, איננה הולמת או איננה מספקת תמיכה לבת נוגה החביבה עליהם.

עמ' 285: לא זו בלבד שעלינו לשמוע את הדברים מאתיים פעמים, עד שייקלטו בתודעתנו, אלא שעלינו לשכוח ולשרש מתוכנו את כל אותם דברים שלמדנו בעבר. איננו ילדים תמימים, הלומדים לראשונה בחייהם כיצד לקיים מערכות יחסים מוצלחות. "תוכנתנו" על ידי הורינו, על ידי התרבות שבה חונכנו, ועל ידי חוויות העבר המכאיבות. הפנמת חוכמה חדשה זאת של קיום מערכות יחסים המבוססות על אהבה, היא אתגר חדש לחלוטין עבורכם. אתם בבחינת חלוצים העושים את דרכם בשטחים בלתי נודעים...

להבא, בכל עת שתחושו מתוסכלים בגין בן/בת המין השני, היזכרו בכך ש"גברים ממאדים ונשים מנוגה". אפילו לא תזכרו דבר וחצי דבר מספר זה, עצם זכירת העובדה שאתם אמורים להיות שונים מבני המין השני, תסייע בידיכם להיות אוהבים יותר. על ידי כך שתרפו בהדרגה מן הביקורתיות ומן ההאשמות, ותתמידו בנחישות לבקש את אשר ברצונכם לקבל במערכת היחסים שלכם, תוכלו ליצור את מערכת היחסים הרצויה לכם: אותה מערכת יחסים שאתם זקוקים לה וראויים לה.

(כבוד לשונה: שוני מהותי (איש ואישה – גברים ממאדים, נשים מנוגה). שוני מנטלי (סגנונות של מחשבה, דיבור ומעשה. הבדלי מוצא: ארץ, עדה, משפחה). שוני אישי, אינדוידואלי (הבדלי קצב אישי – שעון ביולוגי, הבדלי כישרונות ותחומי עניין). שוני הנובע מבחירה (הבדלים בהשקפת עולם, באמונות, בנטיית הלב לנושאים שונים: עבודה, חברה, תחביבים).

• שמחה

חשיבותה של השמחה בחיי הנישואין היא גדולה ועצומה. ישנה מצווה גדולה לשמח חתן וכלה, ולעזור להם לבנות את ביתם מתוך מקום של שמחה וששון. כמו כן האיש מצווה – 'ושימח את אישתו', השמחה היא יסוד של חיים בבית, של חיבור, של ביטוי לאהבה ולקשר הבריא בין בני הזוג.

בחסידות דורשים – 'כי בשמחה תצאון' – בכוחה של השמחה להוציא מכל הצרות, ממשברים וחלילה – מייאוש ועצבות. בני זוג שידעו את כוחה של השמחה, וייצקו אותה לתוך חייהם המשותפים – יוכלו להתגבר בעזרתה על הקשיים וההתמודדויות שהחיים מזמנים...

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ח עמוד א

שמח תשמח ריעים האהובים כשמחך יצריך בגן עדן מקדם ברוך אתה ה' משמח חתן וכלה ברוך אתה ה' אמ"ה אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רינה דיצה חדוה אהבה ואחוה ושלוה וריעות מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם בא"י משמח חתן עם הכלה

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ו עמוד ב

אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות שנאמר +ירמיהו ל"ג+ קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות ואם משמחו מה שכרו ?
אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות שנאמר +שמות י"ט+ ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקל שופר וגו' ויהי קול השפר וגו' והאלהים יעננו בקול איני והא כתיב +שמות כ"ו+ וכל העם רואים את הקולות אותן קולות דקודם מתן תורה הו רבי אבהו אמר כאילו הקריב תודה שנאמר +ירמיהו ל"ג+ מבאים תודה בית ה'
רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר +ירמיהו ל"ג+ כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה'

פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק יא

עשר חופות עשה הב"ה לאדם הראשון בגן עדן וכלם של אבנים טובות ומרגליות ושל זהב, והלא לחתן אין עושין לו אלא חופה אחת, ולמלך עושין לו שלש חופות, ולחלוק כבוד לאדם הראשון עשה לו הב"ה עשר בגן עדן, שנ' בעדן גן אלהים הייתה כל אבן יקרה, הרי אלו עשר חופות, והיו המלאכים מתופפים בתופים ומרקדין בנקבים מלאכת הפוך ונקבין, כך ביום שנברא בו אדם הראשון שנ' ביום הבראך כוננו, אמ' הב"ה למלאכי השרת בואו ונגמול חסד לאדם הראשון ולעזרו שעל מדת גמילות חסדים העולם עומד, אמ' הב"ה חביבה גמילות חסדים מזבחים ועולות שישראל עתידין להקריב לפניו על גבי המזבח, שנ' כי חסד חפצתי ולא זבח, והיו מלאכי השרת מהלכין והולכין לפניו כמו רועים המשמרים את החופות, שנ' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, ואין דרך זו אלא דרך חתנים, והב"ה כחתן, מה דרכו של חתן לעמוד ולברך לכלה בתוך חופתה, כך הב"ה עמד ובירך לאדם ולעזרו שנ' ויברך אותם אלהים.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קט עמוד א

תנו רבנן חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר +דברים טז+ ושמחת בחגך במה משמחם ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקכט סעיף ב

חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים; והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו; וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר עניים. (דין תענית בי"ט, כמו בשבת, וע"ל סי' רפ"ח).

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף עב עמוד ב

והאמר רבא חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה

דברים פרק כד פסוק ה

פי יקח איש אישה חֲדָשָׁה וְלֹא יֵצֵא בְצִבָּא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבִיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמְחָה אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח:

ספר החינוך מצוה תקפב

מצוה שישמח חתן עם אשתו שנה ראשונה

שנצטוינו שישמח החתן עם אשתו שנה אחת, כלומר, שלא יסע חוץ לעיר לצאת למלחמה ולא לענינים אחרים לשבת זולתה ימים רבים, אלא ישב עמה שנה שלמה מיום הנישואין, ועל זה נאמר [דברים כ"ד, ה'], נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח.

משרשי המצוה, כי האל ברוך הוא עלה במחשבה לפניו לבראות העולם, וחפצו שיתישב בבריות טובות הנולדות מזכר ונקבה שיזדווגו בהכשר, כי הזנות תועבה הוא לפניו, על כן גזר עלינו העם אשר בחר להיות נקרא על שמו שנשב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלמה מעת שנשא אותה כדי להרגיל הטבע עמה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב, עד שיבא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל עניניה דרך זרות, כי כל טבע ברוב יבקש ויאהב מה שרגיל בו, ומתוך כך ירחיק האדם דרכו

מאשה זרה ויפנה אל האשה הראויה לו מחשבתו ויוכשרו הוולדים שתלד לו ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו,

הרבי מסלונים, נתיבות שלום חלק א', נתיבי עבודת ה' מאמר ט"ז.
ואיתא בספרים הקדושים שאם כי השמחה אינה מצוה מפורשת בתורה, אך מביאה היא לכל המצוות, והעצבות אינה עברה מפורשת ומביאה לכל העבירות, השער להיכנס להיכל הקדושה היא השמחה... ומשום כך הפליגו חז"ל בגודל מעלת משמח חתן וכלה, שהוא כאילו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים (ברכות ו', ב) כי השמחה שורשה מעולם הבניין ועל ידה מצליחים בבניין בגופניות וברוחניות, ואילו עצבות היא מעולם החורבן. ובכוח השפעת השמחה על החתן והכלה בתחילת בניינם את ביתם, מכניסים אותם לעניין הבניין לבנות בית בקדושה ובטהרה. והוא בחינת בונה חורבה אחת מחורבות ירושלים. כי ירושלים נקראת משוש כל הארץ (תהילים מ"ח) ואיתא במד"ר (סוף שמות) כי בירושלים לא היה מקום לנגועים בעצבות, ועשו מחוץ לעיר מקום מיוחד, כיפה של חשבונות, שכל מי שמבקש לחשוב חשבונות הולך לשם, בכדי שלא יחשוב בירושלים וייצר, לפי שנקראת משוש כל הארץ, וע"י עצבות יפגום ח"ו דרגתה העילאית.

הרב שלמה קרליבך, מתוך הספר 'קומו לרקוד' עורך: זיו ריצ'י
אם אתה רוצה להתאחד עם מישהי אתה יכול לעשות זאת רק עם שמחה. מדוע יש כל-כך הרבה שמחה בחתונה? לא בגלל שיש חתונה יש שמחה, אלא להפך, בלי שמחה גדולה לא תהיה חתונה, כי איך אפשר לאחד שני אנשים אם הם לא מגיעים לשמחה הכי גבוהה?

מתוך התורה המשמחת מסכת חיי המופלאה של הרב שלמה-זלמן אוירבך עורכים: הרב יוסף ורות אליהו עמ' 44
רגיל היה הרב [אוירבך] לומר לחתנים, לפני כניסתם לחופה:
התורה אומרת: "כי יקח איש אשה חדשה, לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו **שנה אחת, ושמח את אשתו אשר לקח**" (דבר' כד, ה). הגבלת הזמן של "שנה אחת", נאמרה רק על אי-היציאה לצבא ועל שאר עבודות הציבור. אך 'ושמח את אשתו...' כתוב לאחר המילים "שנה אחת", ללמדך, ש 'ושמח את אשתו' –הוא חיוב הנמשך לכל החיים!...

שלום בית

שלום- אחדות, הרמוניה, חיבור...

כל חתן וכל כלה מתפללים ביום חתונתם- שישכון השלום בביתם. שלא תהא ביניהם מחלוקת ומריבה, שיהיו שרויים יחד באחדות ובאהבה.

מהו סוד השלום? מה מבטא שלום בבית? כיצד יוצרים אותו?

על שאלות אלו ננסה להתבונן מעט בפרק זה.

ויקרא רבה (וילנא) פרשה ט

תני ר' ישמעאל גדול שלום ששם הגדול שנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחה במים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו ר"מ הוה ודריש בלילי שבתא הוה תמן חדא איתתא יציבא ושמעה ליה תנתא מדרשא אמתנת עד דיחסל ממדרש אזלה לביתה אישכחא בוצינא טפי אמר לה בעלה אן הוית אמרה ליה אנא יתיבא ושמעה קליא דרושה אמר לה כן וכן לא אעיילת להכא עד דאזלת ורוקת באנפי דרושה יתיב שבתא

קמייתא תנינא ותליתא אמרין לה מגירתא כדו אתון צהיבין אתינן עמך לגבי דרושה כיון דחמי יתהון ר"מ צפה ברוח הקודש אמר להו אית מנכון איתתא דחכימא למילחש בעינא אמרין לה מגירתא כדו את אזלת ורוקת באנפיה ותשרי לבעלך כיון דיתבא קמי אידחילת מיניה אמרה ליה רבי לית אנא חכימא למילחש עינא אמר לה אפ"ה רוקי באנפי שבע זימנין ואנא מינשים עבדה הכין, אמר לה איזילי אמרי לבעלך את אמרת חדא זימנא ואנא רקית שבע זימנין אמרו לו תלמידיו רבי כך מבזין את התורה לא היה לך למימר לחד מינן למלחש לך אמר להו לא דיו למאיר להיות שוה לקונו דתני ר' ישמעאל גדול שלום ששם הגדול שנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו

תרגום:

ר' מאיר שהיה יושב ודורש בלילי שבתות בבית הכנסת של "חמת", והייתה אישה אחת באה לשמוע את דרשותו. פעם אחת נתארכה הדרשה ונתעכבה האישה מלשוב לביתה. משהגיעה לביתה, מצאה את הנר כבוי ואת בעלה ממתין לה לסעודה. לשאלת בעלה לסיבת איחורה, השיבה לו שהייתה בבית המדרש ושמעה את דרשת ר' מאיר, והדרשה נתארכה. הבעל, שלא היה מוקיר תורה, נשבע שלא ירשה לאשתו לשוב הביתה, עד אשר תלך ותירק בפניו של הדרשן. שהתה האישה מחוץ לביתה שבת ראשונה ושבת שנייה ושבת שלישית עד שאמרו לה השכנות: עד עכשיו אתם "צהובים" זה לזה ושרויים ברוגז? בואי נלך אל הדרשן. כיוון שראה אותן ר' מאיר, הבין ברוח הקודש מה קרה. מיד עשה עצמו כאילו הוא חש בעינו, החל מפהק כמי ששלטה בו עין רעה, ואמר: היש כאן אישה היודעת ללחוש לעין הרע? וידוע שדרכן של המלחשות הייתה לירוק על מקום החולי. אמרו לה השכנות: עכשיו תוכלי לירוק בפניו ותהיי מותרת לבעלך. ניגשה האישה אל ר' מאיר, אך כשראתה אותו נתייראה מפניו. אמרה לו: "איני יודעת ללחוש על המכה". אמר לה ר' מאיר, אף על פי כן, ירקי בפניי שבע פעמים. אחר שעשתה כן, אמר לה: אמרי לבעלך, שהוא ביקש שתירקי בפניי פעם אחת, ואת ירקת שבע פעמים. אמרו לו תלמידיו לר' מאיר: "רבי, כך מבזים את התורה?". אמר להם: "לא דיו למאיר להיות שווה לקונו, שכך שנה ר' ישמעאל: גדול שלום, ששם הגדול שנכתב בקדושה, אמר הקב"ה: ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סב עמוד ב

כי הא דרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי יומא חד משכתייה שמעתא הוה מסכיא דביתיה השתא אתי השתא אתי לא אתא חלש דעתה אחית דמעטא מעינה הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה

(תרגום): "רב רחומי היה מצוי לפני רבא במחוזא. היה רגיל לבוא לביתו כל ערב יום כיפור. יום אחד משכה אותו הסוגיה היתה מצפה אשתו. עכשיו הוא בא, עכשיו הוא בא. לא בא. חלשה דעתה וירדה דמעא מעינה. היה יושב על גג, נפחת הגג מתחתיו ונחה נפשו".

עונה של תלמידי חכמים אימת אמר רב יהודה אמר שמואל מע"ש לע"ש +תהלים א'+ אשר פרו יתן בעתו אמר רב יהודה ואיתימא רב הונא ואיתימא רב נחמן זה המשמש מטתו מע"ש לע"ש יהודה בריה דר' זייא חתניה דר' ינאי הוה אזיל ויתיב בבי רב וכל בי שמשו הוה אתי לביתיה וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא יומא חד משכתייה שמעתא כיון דלא חזי ההוא סימנא אמר להו רבי ינאי כפו מטתו שאילמלי יהודה קיים לא ביטל עונתו הואי +קהלת י'+ כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה... רבי חנניה בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשיליה הלוליה דר"ש בן יוחאי א"ל איעכב לי עד דאתי בהדך לא איעכבא ליה אזל יתיב תרי סרי שני בבי רב עד דאתי אישתנו שבילי דמתא ולא ידע למיזל לביתיה אזל יתיב אגודא דנהרא שמע לההיא רביתא דהוה קרו לה בת חכינאי בת חכינאי מלי קולתך ותא ניזיל אמר ש"מ האי רביתא דידן אזל בתרה הוה יתיבא דביתיה קא נהלה קמחא דל עינה חזיתיה סוי לכה פרח רוחה אמר לפניו רבש"ע ענייה זו זה שכרה בעא רחמי עלה וחייה

תרגום:

רבי חנינא ישב שתיים עשרה (או שלוש עשרה) שנה בבית ר' עקיבא רבו בבני ברק ועסק בתורה. שלחה לו אשתו: בתך בגרה, בוא והשיאה. בשובו לעירו מצא שנשתנו שבילי עירו ולא ידע ללכת לביתו. הלך וישב על שפת הנהר. שמע שקוראים לריבה אחת: בת חכינאי, בת חכינאי, מלאי כדך ונלך. ידע שזו היא בתו, הלך אחריה עד ביתו. כשנכנס ישבה אשתו וניפתה קמח, הרימה עיניה ולא הספיקה לראותו עד שיצאה נשמתה. התפלל ואמר: ריבוננו של עולם, ענייה זו, זו שכרה לאחר שלוש עשרה שנה שהמתינה לי? מיד שבה אליה רוחה

האשה ששברה כלים בעת שעשתה מלאכותיה בתוך ביתה, פטורה. ואין זה מן הדין, אלא תקנה. שאם אין אתה אומר כן, אין שלום בתוך הבית לעולם, אלא נמצאת נזהרת ונמנעת מרוב המלאכות, ונמצאת קטטה ביניהם

רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה, פרק ד, הלכות יב-יד

מצוות נר חנוכה מצווה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל, אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום [=לקנות יין לקידוש של שבת] והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה ...

היה לפניו נר ביתו [=נר של שבת] ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם, משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

הרב שלום ארוש - סוד השלום

הרב אליעזר ברלנד שליט"א סיפר פעם, שברגע שהוא הבין מהרב שלו – רבי לוי יצחק בנדר זצ"ל, שאישה היא המראה של בעלה, הוא שינה את כל דרכי חשיבתו בעניין זה, דבר שכמובן שינה את חייו. במקום לנסות ללמד את אשתו, לתקן או לבקר אותה, הוא השקיע את כל מאמציו בחינוכו שלו עצמו, בתיקון שלו, וכן הפנה את כל הביקורת כלפי עצמו בלבד. לפני שהתחתנתי, אני זוכר כיצד תפס אותי הרב ברנלד באחת הפעמים שנפגשנו, ואמר לי: "לעולם אל תבקר את מעשיה של אשתך, אל תטיח בפניה ביקורת ותצער אותה. במקום זאת, עשה תשובה!" מילים אלו ללא ספק היו המילים החשובות ששמעתי אי פעם בחיי.

מתוך התורה המשמחת, מסכת חיי המופלאה של הרב שלמה-זלמן אוירבך עורכים: הרב יוסף ורות אליהו עמ' 45-46 - שלום בית [כשנפטרה רעייתו] אשת-ברית עמה חי חמישים וארבע שנים, ומתוך ליבו הרוטט בקעו המילים, שהמוח מתקשה לעכל:

"רגילים לבקש סליחה מן הנפטר בשעת הלוויה. את יודעת, שאיו לי על מה לבקש מחילה, משום שכל חיינו היו על פי ה'שולתן ערוך' (!) אך אם בכל זאת היה בינינו דבר-מה –הריני מבקש מחילה..." אחד המקורבים הרהיב עוז ושאלו אחר כך: "עד כדי כך...?" - "ענה לו ר' שלמה-זלמן: 'אתה חושב שלא היו בינינו ויכוחים בחיים? ודאי שהיו. אבל תמיד דיברתי על הענין הנידון, ולא באופן אישי. מעולם לא אמרתי לה מילה, שיכולה היתה להשתמע כפגיעה בה, גם לא משפט כמו: 'אל תבלבלי את הראש'. ניסיתי באמת להיזכר בכל הדרך, משערי חסד ועד הר המנוחות, אם היה בינינו משהו – אך לא נזכרתי בכלום. אלא שלבסוף חששתי, שאולי בכל זאת היה בינינו משהו שאיני זוכר – ולכן בקשתי סליחה".

מתוך צדיק יסוד עולם - שמחה רז. עמ' 8-37

מספר נכדו הר' דוד לוין: זכרני שבערב חורפי נכנסתי אל חדרו ומצאתיו יושב ומשוחח עם זוג צעיר ומשכנעם לשלום בית. יצאתי והמתנתי עד אשר עזבו בני הזוג את החדר. נכנסתי שנית ומצאתי את סבא יושב על כסא העץ, עתיק היומין, ובאצבעו הוא נוקש קלות על השולחן ושותק. לפתע הוא פנה אלי ופתח: "בא ואספר לך. כאשר הגעתי לארץ-ישראל, הייתי בודד וגלמוד, לא היה לי פה קרוב ולא גואל, ומכיוון שלא היכירוני ולא ידעו את שמי, קראו לי בשם 'החלוץ', לאט לאט התוודעתי לאנשי ירושלים וביניהם גיסי לעתיד, הגאון רבי צבי-פסח פרנק והוא היציע לי את אחות אשתו, אשר עלתה זה מקרוב ארצה, וגם לה קראו 'החלוצה'.

מכיוון שקרובי משפחה לא היו לנו נערכה החופה בצניעות, בעיר העתיקה, בחצר ביתו של הרב פרנק. הנאספים ידעו כי מוזמנים הם לחופתם של 'החלוצים', ומתוך חרדה לזיווג שיעלה יפה, ברכוני פה אחד שנזכה להקים דור ישרים, מושתת על אדני התורה והיראה, ברוח ישראל סבא, כי הרי מי יודע מה יעלה בגורל צאצאי 'החלוצים', אשר לא מבני ירושלים המה...

ברוך-השם ברכתם נתקיימה, אולם בנוסף לברכה עשיתי גם מעשה: בליל הכלולות בקשתי מאשתי שתבטיחני דברים אחדים: שנחיה ונסתפק במה שיש לנו, שעל נזק כספי לא נצטער ולא נריב לעולם, כי

מביתנו לא תצא צעקה, וכי ביתינו יושנת על אדני הוויתור. ואכן, הבטחותיה אלה של רעייתי הצדקת, לא היה צורך לעולם לממשן מאחר וויתור הדדי הי נר לרגלנו כל ימינו, ובזכות זאת שרר השלום בביתנו, ללא מצה ומריבה.

הזוג הזה שיצא עכשיו מהבית, שוחחתי עמהם קרוב לשלוש שעות, והאמן לי שכל מה שחסר אצלם, זה מעט ויתור. אילו היו מוותרים אחד לשני – הם היו מאושרים. זכור את מאמר חזל: 'לעולם יהיה אדם רך כקנה ולא יהיה קשה כארז'. ...מידת הוויתור פרושה 'רך כקנה'. היודע לוותר יצליח לעמוד כנגד סער החיים.

מזוג למשפחה

ערך המשפחה לאדם, לעם ולעולם

מבנה של זוג ההופך למשפחה מצוי כמעט בכל התרבויות האנושיות ובכך מספר משהו על טבע האדם שיש בו שאיפה פנימית להמשכיות זרעו ולכינון של יחידה אינטימית בה הוא מממש את עצמיותו. המשפחה היא מעין יחידה של "עולם קטן" שבונה כל זוג והיא שהופכת ומממשת את הערך הכללי הטמון בכל קשר זוגי לעולם כולו. בפרק זה נבקש להבין את משמעותו של מהפך זה: מזוג למשפחה בחייו של האדם עצמו ובהשלכות שלו לעולם כולו.

הציווי להקים משפחה ולחיות במבנה משפחתי מכיל בתוכו את התביעה הקיימת מהאדם היהודי לדבוק בקב"ה ובדרכיו. תביעה זו מתקיימת בטיבו של הקשר הזוגי הבנוי על צו ה' לטהרה, בהבאת ילדים לעולם שממשיכה את דרכו של ה' בבריאת האדם, במבנה המשפחה המאפשר את העברת הרוח הישראלית ובכינונה של חברה המושתת על יסוד ערכים אלו.

בראשית י"ב:

א. ויאמר ה' אל-אברהם, לך-לך מארצה וממולדתך ומבית אביך, אל-הארץ, אשר ארצה. ב ואעשה, לגוי גדול, ואברכה, ואגדלה שמך; והנה, ברכה. ג ואברכה, מברכיך, ומקללך, אאר; ונברכו בך, כל משפחת האדמה. ד וילך אברהם, כאשר דבר אליו ה', וילך אתו, לוט; ואברהם, בן-חמש שנים ושבעים שנה, בצאתו מחרן. ה וישח אברהם את-שרי אשתו ואת-לוט בן-אחיו, ואת-כל-רכושם אשר רכשו, ואת-הנפש, אשר-עשו בחרו; ויצאו, ללכת ארצה כנען, ויבאו, ארצה כנען. ו ויעבר אברהם, בארץ, עד מקום שקם, עד אלון מורה; והכנעני, אז בארץ. ז וירא ה', אל-אברהם, ויאמר, לזרעך אתן את-הארץ הזאת; ויבן שם מזבח, לה' הנראה אליו. ח ויעתק משם ההרה, מקדם לבית-אל--ויט אהלה; בית-אל מים, והעי מקדם, ויבן-שם מזבח לה', ויקרא בשם יהוה. ט ויסע אברהם, הלוך ונסוע הנגבה. {פ}

בראשית ט"ו:

א אסר הדברים האלה, הנה דבר-ה' אל-אברהם, במחנה, לאמר: אל-תירא אברהם, אנכי מגן לך--שכרך, הרבה מאד. ב ויאמר אברהם, אדני? קווק מה-תתן-לי, ואנכי, הולך עירי; ובן-משק ביתי, הוא דמשק אליעזר. ג ויאמר אברהם--הן לי, לא נתתה זרע; והנה בן-ביתי, יורש אתי. ד והנה דבר-ה' אליו לאמר, לא

יִרְשָׁף זֶה: כִּי-אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ, הוּא יִרְשָׁף. הַ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחֹצֵה, וַיֹּאמֶר הֶבֶט-נָא הַשְּׂמַמָּה וְסִפֵּר הַפּוֹכְבִים--אִם-תּוּכַל, לְסַפֵּר אֹתָם; וַיֹּאמֶר לוֹ, פֶּה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ. וַיִּהְיֶה אֲמֹן, בֵּה'; וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ, צְדָקָה.

הרב עדין שטיינזלץ, נשים במקרא, עמ' 18:

הקשר בין אברהם לשרה נראה אפוא כבנוי על מערכת יחסים מיוחדת, מערכת שהיא כמעט כולה חברתית ורוחנית, במקום מערכת יחסים רגילה של איש-אישה. אצל שרה נעדרת נקודת המרכז של אימהות האישה, שתכלית ההוויה שלה היא להוליד בנים כדי להמשיך משפחה. אברהם ושרה רואים אפוא את עצמם (ואכן כך נצטיירו בעיני הדורות הבאים) לא רק כזוג אנשים המקיימים משפחה פרטית של יצאי חלציהם הביולוגיים. הם רואים עצמם כאנשים הבונים חברה, אנשים המגשימים רעיון, ועומדים ליצור, במובן מסוים – דת חדשה. הם יוצרים אומה, והם רואים עצמם כאבות אומה, כהוריה של דת, ולא כהורים ביולוגיים.

משום כך, גם מבחינת תפיסת העולם, ואפילו מבחינת ההלכה, כל הגרים נקראים עד עכשיו "בן אברהם". כל הגירות נקראות "בנות-שרה". משום שאברהם ושרה אינם רק ההורים הפיסיים, הביולוגיים, של העם היהודי, אלא הם ההורים של האידיאה של האומה היהודית, וכל הגרים הנספחים לישראל – בניהם הם.

הרב הירש, דברים כד, ה:

חובת האיש לאושר הנישואים היא גדולה בעיני התורה המייחסת לה חשיבות מכרעת לא רק לישע הכלל אלא לשלום הכלל, ולפיכך במשך שנה תמימה לאחר הנישואים, היא פוטרת את האיש מכל חובות הציבור ואף אוסרת את הטלתן עליו. באותה השנה יחיה האיש רק למען ביתו ויתמסר לביסוס אושר אשתו...

נראה שזו ההשקפה המונחת ביסוד ההלכות האלה: מושג הכלל המדיני יש לו ממשות רק בריבוי המוחשי של כל חבריו היחידים ולא מחוץ להם או בצדם. משום כך, שלום הכלל ישגה רק בפריחתם ובאושרם של כל היחידים. ולפיכך כל אושר ביתי העולה ופורח הוא תרומה להגשמת מטרת הכלל, וחובה על הכלל לבוא לקראת היחיד ולקדם את אושרו מתוך התחשבות במצבו.

הרב אלחנן סמט: טעמים של איסורי העריות

ד. בין האדם לבין בעלי החיים

כמו בתחומים נוספים, הפעילות המינית אצל האדם כשם שהיא קיימת אצל בעלי החיים. דבר זה הודגש לגנאי הן בדברי אריסטו והן בדברי ההולכים בעקבותיו בין חכמי ישראל בימי הביניים. אולם הדימוי שדימה אריסטו את הפריצות האנושית לתכונה חייתית, ודברי הרמב"ם כי במעשים הנגזרים מחוש המישוש אין מאומה מן האנושיות – בזאת לא צדקו.

אצל בעלי החיים קיים ויסות טבעי של פעילותם המינית, ופעילות זו מתקיימת אצלם מכוחם של אינסטינקטים הטבעיים בהם מלידה. לא כך המצב אצל האדם.

הבה נבאר את דברינו: אצל בעלי החיים מושפעת הפעילות המינית ממחזוריות הורמונלית של הנקבה - דהיינו ממצבי הייחום שלה במחזוריות קבועה. אולם אצל האדם אין הפעילות המינית מוגבלת בטבע לזמן

מסוים הקשור למחזור הנקבה.

דפוסי הקשר המיני בין זכרים לנקבות אצל בעלי החיים (- קשר קבוע בין זכר לנקבה, קשר מזדמן, זכר העומד בראש עדר נקבות ועוד) קבועים ועומדים בכל מין של בעלי חיים, כחלק מן המבנה הגנטי של אותו המין. לא כך הוא אצל האדם: דפוסי הקשר בין זכר לנקבה אינם מוכתבים לו מכוחו של איזה צופן גנטי. שחרור זה של האדם משעבוד למחזוריות טבעית קשוחה ולדפוסי קשר מיני כפויים, מה הוא אומר לאדם? התשובה אינה פשוטה: האדם בן חורין הוא לעצב את דפוסי התנהגותו המינית, הן לטובה והן לרעה. התרבות האנושית שנוצרה בחברה האנושית במהלך דורות רבים, היא המשמשת תחליף אנושי בחירי לוויסות הביולוגי הכפוי על בעלי החיים ביחס להתנהגותם המינית. וכאן ניכרת מעלתו של האדם על פני בעלי החיים: הוא בבחירתו, ביצירתו התרבותית והחברתית, במחשבתו המשפטית והמדעית, בהבנתו הפסיכולוגית והדתית - יצר דפוסי קשר בין גברים לנשים, ויצר סייגים לפעילות המינית, כאלו ההולמים את תפיסותיו ואת צרכיו הרבגוניים כיצור חושב חברתי.

כמו כל פעילותו הביולוגית של האדם, אף הפעילות המינית שלו יכולה להתרומם למעשה אנושי רב ערך המבדילו מבעלי החיים כאשר היא נעשית כחלק מתרבותו האנושית, כחלק מהיותו אדם בעל בחירה. כבר כאן אנו יכולים לשוב אל נושא עיוננו, אל חוקי העריות, ולומר שהללו מהווים חלק חשוב באותו ויסות תרבותי של הפעילות המינית. אחד מחוקים אלו - איסור הנידה - עושה זאת בתחום הזמן שבו אפשרי הקשר המיני בין איש ואישה, ואילו רובם מגבילים את האישים הרשאים לקיים ביניהם קשר מיני. אלא שהאדם, בהיותו בעל בחירה, יכול להשיל מעליו את המגבלות התרבותיות והחברתיות, ולהתמסר ליצר המיני ללא כל סייגים. אף אז הוא פועל כאדם, שכן אורח חיים של פריצות מינית אמתית אינו קיים בטבע. בקרב בעלי החיים שורר שעבוד קפדני לחוקיות שאינה נתונה לשינויים, ורק האדם בן חורין הוא לסלול את דרכו בתחום ההתנהגות המינית (כמו גם בתחומים אחרים). בעשותו כן - בהשילו מעליו במודע את תרבותו האנושית, את חוקי החברה, את מסורת אבותיו, את מצוות דתו - אין הוא פועל כחיה, ואינו במצב "חיייתי", אלא הוא במצב ירוד ממנה. זאת, משום שאין דבר אשר יגן עליו מן ההרס העצמי ומן הירידה הכרוכה בפעילות מינית שלוחת רסן. "כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות, סוף שמאכילים אותו מבשרו".

כך הדבר במה שנוגע ליחיד. אולם אף החברה האנושית בעלת בחירה היא, ואף היא יכולה לבחור בהסרת סייגים בתחום המיני, וביצירת חברה השקועה ב"בולמוס של עריות". אז הופכת הפעילות המינית האנושית הבלתי-מרוסנת לכוח הרסני, שיש בו כדי לפרק חברה אנושית ולהביא עליה הרס פנימי וחיצוני גם יחד: "בכל מקום שאתה מוצא זנות - אנדרלמוסיה באה לעולם". דבר זה מודגם במקרא בכמה פרשות קשות, החל מדור המבול שהשחית את דרכו, דרך עונשה של סדום ועד לפרשת פילגש בגבעה, והוא כלול באיום התורה בפרשת העריות כי הארץ תקיא את יושביה אם יפרצו בעריות...

ה. המשפחה האנושית

המשפחה האנושית היא אולי ההישג התרבותי החשוב ביותר של המין האנושי בתחום חיי החברה ובתחום הוויסות התרבותי של הפעילות המינית. היא אינה דומה לשום קשר קבוע אחר בין זכר לנקבה הקיים בין בעלי החיים. קיומה וההשתייכות אליה אינם כפויים באופן טבעי על האדם, אלא הם תלויים בהכרעתו החופשית. השותפות בין מרכיביה אינה דבר אוטומטי אלא היא מותנית במאמץ אנושי מתמשך ומורכב. ניתן להראות הבדלים רבים ועמוקים נוספים בין המשפחה האנושית למקבילה כביכול שישנה לה בעולם החי (בעיקר בין הציפורים), אך נסתפק בעוד הבדל אחד: המשפחה האנושית היא רב-דורית: שלושה ארבעה דורות משתייכים בו-זמנית למסגרת המשפחתית הרחבה, מכירים אלו את אלו ובעלי זיקה הדדית רבגונית. בעולם החי, כידוע, זוכים הצאצאים הישירים לטיפול במשך זמן מה, ואחר כך עוזבים הם את קן הוריהם לבלי שוב. אין ההורים מכירים עוד את בניהם, וודאי שלא את הדור השלישי.

החיים במסגרת המשפחתית הם החיים שמיעדת התורה לאדם (בראשית ב', כה): "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, והיו לבשר אחד". המסגרת המשפחתית מוקפת במערכת שלמה של מצוות המסדירות אותה ומגינות על קיומה הראוי.

איסורי העריות הם הצד הנגטיבי של קיום המשפחה ושל חיובה. קיום המשפחה מבחינה ביולוגית ופסיכולוגית כאחת מחייב את ריסון הפעילות המינית בתוכה וצמצומו לאיש ולאישה הנשואים זה לזה, שהם יסודה של המשפחה. ללא חוקי העריות לא היה קיום המשפחה האנושית.

שולחן ערוך אבן העזר סימן עו סעיף ה

יש לאשה לעכב על בעלה שלא יצא לסחורה אלא למקום קרוב, שלא ימנע מעונתה; ולא יצא אלא ברשותה. (ואפילו אם נותנת לו רשות, אין לו להתאחר, אלא חדש בחוץ וחדש בביתו) (טור והרא"ש). וכן יש לה למונעו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה רחוקה, כגון חמר שבקש להעשות גמל,

או גמל להעשות מלח; ות"ח יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות נשותיהם ב' וג' שנים; וכן טייל שנעשה ת"ח, אין אשתו יכולה לעכב. (ואם נותנת לו רשות, ת"ח יכול לילך בכל מה שתתן לו רשות) (טור בשם הראב"ד).

שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן לג

היונים בימי החשמונאים הבינו זאת כי הצביון המשפחתי המיוחד של עם ישראל הוא סוד קיומו ולכן הטילו את כובד משקלם לבטלו, וכפי שמסופר במדרש חנוכה (הובא בילקוט ספורים) בין הגזירות החמורות שגזרו עלינו גזרו גם על ביטול הייחוד - המשפחתי, וכלשון המדרש עמדו וגזרו, וכל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגר לפתחו ידקר בחרב. אבל עמנו הבין גם הוא שכמוה של גזירה זאת כהמתת נשמת - האומה, ועמדו ולחמו, נגד גזירה זאת יחד עם נגד יתר הגזירות החמורות להשכחת התורה במסירות נפש יוצאת מן הכלל, כשבראשם החסידים החשמונאים מתתיהו ובניו, וכשגברו עליהם ונצחום קבעו לזכר זה שבכל בית יהודי ידליקו נר חנוכה איש וביתו לסמל בזה החזרת העטרה ליושנה של האיחוי והאיחוד התא - המשפחתי הישראלי כפי שמרומו בהמה טובו אהליך יעקב, וכך כותב הח"ס בדרשותיו לחנוכה (משנת תקס"ד) דרמז מצות חנוכה איש וביתו, ר"ל, מצות החנוך שבנפשו יודבק/יודבק/ ע"י נר שבין איש וביתו זו אשתו, שע"י קדושתו עמה יודבק לאור נר אלקים חנוכו וכל התנהגותו.

ומכיון שמסרנו נפשנו על כך, זכינו גם ליחודו של מקום, עלינו, וכפי שמצינו בספרים הק' שמבארים שבהמסופר בגמ' (בשבת ד' כ"א ע"ב) שבדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול מרומו אל גם זאת, שראו על הפך חקוק חותמו של הקב"ה.

הרב מ' פירון, "המשפחה בתפיסת היהדות", בתוך "משפחות בית ישראל":

"על פי תפיסת היהדות ישנה שותפות בין האדם לבורא. שותפות שעיקרה תביעה כלפי האדם להמשיך ביצירה ובפיתוח שבהן החל הקב"ה, ולהמשיך בהן ברוחו ועל פי מצוותיו. כמאמר בזוהר חדש, בראשית ח': "אמר לו הקב"ה לאדם, עד כאן הייתי אני משתדל במלאכה, מכאן ואילך אתה תשתדל בה". המשפחה היא מוקד ומרכז של האידיאה המופלאה על אודות השותפות שבין האדם לאלוקים. מטרתה העיקרית ויעדה המרכזי הוא לשמש בסיס להמשך קיומו של המין האנושי. מצוות פרו ורבו מביאה לידי ביטוי והגשמה את הקמת המסגרת של התא המשפחתי המהווה מוסד מרכזי לתיקונו של עולם במישור החברתי"

המשפחה היהודית/ הרב יובל שרלו

כיצד בונים משפחה בישראל? התורה מסדרת את בניין המשפחה בדיוק כפי שהוא צריך להיבנות. סיפור הבריאה מדבר על ממד האנושי הפשוט של המשפחה: "על כן יִצְנַב אִישׁ אֶת אִשׁוֹ וְאָבְיוּ וְאָת אִמּוֹ וְנָדְבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְקָיָו לְבָשָׂר אֶחָד". כל אחד מבני הזוג עוזב את ביתו ואת מקום לידתו כדי להקים עולם חדש משלו. עזיבתו אינה רק פעולה המנתקת עצמו מאביו ואמו אלא גם פעולה חיובית של דביקות באשתו, והפיכתם ליישות אחת. ההלכה קובעת כי "אשתו כגופו" לעניינים רבים, והם הופכים להיות חטיבה אחת – בין במובן המשפטי של המילה ובין במובן הנפשי ההתקשרותי ביניהם. מקשר מיוחד זה נולדים הילדים – "והיו לבשר אחד" – והם חלק בלתי נפרד מהזוגיות. התורה מתייחסת לכל המכלול הזה לא רק במובנה היהודי, אלא כמנחה את העולם כולו. ההלכה מכירה בזוגיות מעין זו גם באומות העולם. ההתקשרות בין איש ואשתו משותפת לכל האנושות. היא כתובה כבר בסיפור הבריאה, והיא מבקשת להורות את הדרך

לעולם כולו. בעולם בו אנו חיים – הפירוק הכללי של המרכיבים כולם – ניצבת תורת ישראל ומאמינה כי האנושות כולה תשוב ותחיה לאור המבנה המשפחתי.

בעם ישראל יש למבנה זה עניין מיוחד, בשל העובדה שזה מקור העוצמה וההמשכיות של האומה. המשפחה היהודית מהווה את גרעין הקיום, ובמקום בו יש הכרה עמוקה בדביקות של איש באשתו יש גם יציבות אישית, והמשכיות של האומה. יש קשר עמוק מאוד בין ההזדהות העמוקה עם האומה הישראלית ובין הקשר המשפחתי. מה שהוא נכון ביחס לעולם כולו מקבל חיזוק מיוחד באומה, ובשל כך ההקפדה הגדולה על הנאמנות המשפחתית, על ראיית הילדים כחלק בלתי נפרד מזוגיות ההורים, ועל המשקל הגדול שיש למבנה המשפחתי בחיים הציבוריים. אין איש שלם בלא אישה ואין אישה שלמה בלא איש ומה מיוחד באומה הישראלית שיש בה ואך ורק בה? זו בשורתה של פרשת השבוע שלנו – טהרת המשפחה, וקדושתה שתופיע בשבועות הבאים. הקשר בין איש ואשתו אינו נאמנות בלבד ואינו נוגע לזוגיות שלהם בלבד, אלא שיש מרכיב נוסף בחיי המשפחה בישראל. בשעה שאיש ואישה מקימים את משפחתם אין הם עושים זאת לבדם. אף ריבוננו של עולם שותף בחיי נישואיהם, ולשון הקידושין מלמד כי יש משמעות עמוקה ועליונה לקשר ביניהם. ברכת האירוסין היא "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין", ולשון האירוסין היא "הרי את מקודשת", ושניהם מעידים על השגב העמוק ביניהם. הממד הנוסף, שהוא המצוי בפרשת השבוע שלנו, הוא ממד הטהרה. היחס של אדם לגופו הוא כאל כלי א-לוהי שנברא ברוח פיו של הא-לוהים, ובמקביל יש בו ממד של "עפר מן האדמה". בשל כך יש צורך מתמיד לחיות חיים של טהרה. הטהרה הגופנית מחייבת את האיש בשעה שהוא מבקש לעלות להר הבית או לעשות פעולות שונות בענייני קודש כמו תרומה ומעשר שני, והטהרה הגופנית מחייבת את האישה הן בנושאים אלה והן בשעה שהיא חיה חיי אישות.

טהרת המשפחה בראש ובראשונה היא מצוות ד'. היא לא נועדה להבטיח שום עינוג מיוחד, ואין היא מותנית בתוצאותיה. ריבוננו של עולם קידש את חיי הגוף ותבע גם את טהרתם הגופנית, ואנו מיטהרים מכל הטומאות היוצאות מגופנו. ברם, אליבא דחז"ל, יש גם ממד נוסף במצווה זו, וזו ההתחדשות המתמדת שבני זוג טהורים עוברים מכוח שמירת דיני טהרת המשפחה, והנישואין המחודשים המתקיימים כל פעם ביניהם. בין כך ובין כך, פרשת השבוע שלנו מחייבת אותו לחדש את הברית ואת הקשר עם טהרת המשפחתיות בישראל, ולראות בה מעין "ראש השנה לטהרה" – הזמן המתאים לשוב ולהתקדם בפיתוח נאמן של הטהרה והקדושה בישראל, לימוד ההלכות והעומד בבסיסן, והחיים הקדושים והטהורים.

נספח מס. 1:

הדלאי לאמה על המשפחה היהודית:

הדלאי לאמה, המנהיג הטיבטי הישיש, גולה בהודו מאז שהוא בן 25. יום אחד נודע לו כי לא הרחק ממקום מושבו מתקיים מחנה של ארגון יהודי שומר מצוות. המנהיג הישיש ביקש להיפגש עם ראשי המחנה. בפגישה אמר להם: "אני נמצא בגלות, הרחק ממולדתי זה כמה עשרות שנים, וכבר מרגיש אני

כמה קשה לשמור על הזהות, על צורת החיים הייחודית, הרחק מהבית. אתם עם שנמצא בגלות אלפי שנים, ואף-על-פי-כן הצלחתם לשמר את זהותכם העצמית בצורה כה מרשימה וייחודית. מהו הסוד שלכם?"

ניסו להעלות רעיונות, זה אומר בכה, וזה אומר בכה. עד שבסוף אמרה אחת הנשים: "מקור עוצמתנו וסוד הישרדותנו היא המשפחה היהודית. בכל מקום בעולם שאליו הגיעו זוג יהודים הגיע הכול – כל משפחה היא גרעין של עם שלם, יש בה מלך ומלכה, כהן גדול ושכינה, הכול מקופל בה". הקשיב הדלאי לאמה, לחש לעצמו ואמר: "זהו... זהו הסוד... כאן טמון המפתח."

נספח מס. 2:

דוגמה לכוחה של המשפחה - המשפחה ביהדות גרוזיה:

ערכה הגדול של המשפחה הוא אולי הסוד המשמר את הקהילה היהודית בגרוזיה ומותיר אותה במשך כל הדורות ללא התבוללות. המקומיים רואים בהם אחים לכל דבר, ואפילו הנאצים והסובייטים לא אינו להם רע. יהדות הפלאים. קהילה ללא התבוללות.

מעטות הן הקהילות שתהליכי התבוללות ונישואי התערובת פסחו עליהם. בין הקהילות הבודדות האלו זוכה הקהילה בגרוזיה למקום כבוד, עד שנדמה שניתן להציג אותה כ'קהילה ללא התבוללות'.

לאורך הדורות יהודי גרוזיה שמרו על יהדותם במסירות נפש רבה. גם בתקופה שגרוזיה הייתה תחת השלטון הסובייטי ובמקומות אחרים נאסר על היהודים לשמור מצוות ולקיים טכס ברית מילה, יהודי גרוזיה המשיכו בדרכם המסורתית ולא העלו על דעתם להפסיק למול את בניהם כפי שקרה ברוסיה ואוקראינה. אצל יהודי גרוזיה, ברית המילה היה בבחינת ייחוד ואל יעבור. אפשר שיהודים אלה היו מוכנים להמנע מלהביא ילדים לעולם – להפסיק למול לא היו מוכנים.

ואכן פלא הוא שיהודים בהרי הקווקאז ובערבות אסיה הצליחו להתקיים ולשמור על ייחודם. מהו סודה של הקהילה בגרוזיה? כיצד הם הצליחו לעמוד באתגרים אשר קהילות אחרות לא עמדו בהם?

נדמה שסודם של יהודי גרוזיה טמון בראש ובראשונה במקומה ותפקידה של המשפחה, ה'ג'אלאבי בלשונם. אופייה של המשפחה היהודית הגרוזינית היא מסגרת מגובשת ומאוחדת. כל בני המשפחה מגדולם ועד קטנם קשורים בטבורם למסגרת המשפחתית. המשפחה קובעת את הנורמות וכללי ההתנהגות. יהודי גרוזיני לא יעלה על דעתו לא למול את בנו, גם בגלל שהמשפחה המורחבת לא תסכים שיהיה בתוכה ילד לא מהול, או להשלים חלילה עם נישואי תערובת. למעשה ליחיד לא היה מעמד חברתי מחוץ למסגרת משפחתו ולכן אדם לא היה עוזב את משפחתו, לא עקב סכסוכים ובוודאי לא על מנת להנשא לגויה. המחיר היה יקר מדי.

המשפחה שימשה בעבר ומשמשת עד היום גורם מרכזי בהעברת המסורת היהודית והמנהגים הגרוזינים מדור לדור. גם כאשר מוסדות הקהילה נחלשו מסיבות היסטוריות או פוליטיות, ובתי מדרש ובתי ספר נסגרו על ידי השלטון הקומוניסטי, המשפחה הפכה להיות הסוכנת לדת, למסורת ולרגש הלאומי ולגאווה

היהודית של יהודי גרוזיה. עבור המתבונן מבחוץ, הרגיל להפריד בין 'דתיות' לפרמטרים אחרים, ניתן לומר שאיתנות המסורת היהודית נשענת יותר על מחויבות משפחתית מאשר על מחויבות דתית. ואכן, שמירת המסורת היהודית בקרב יהודי גרוזיה חזקה מאוד עד היום. למרות שלא כולם דתיים או שומרי מצוות באופן מלא, הרי שאין חלוקה לדתיים וחילוניים וכולם כלולים בגדר מסורתיים. 80 אחוז מבני הקהילה שומרים כיום על כשרות, וההוכחה לכך הם 5 אטליזים כשרים הפתוחים בטביליסי ושוחט 'נייד' העובר בין הכפרים השונים היכן שמתגוררים יהודים כדי לשחוט בשר כשר. מתוך הכרות עם העולם היהודי, אינני בטוח שיש קהילה יהודית אחרת בעולם עם אחוזי צריכת כשרות כל כך גבוהים. יהודי גרוזיה נוהגים עד היום למלוח את הבשר דווקא בבית, הם לא מוכנים לקבל את הבשר לאחר מליחה ורואים בכך 'מנהג המקום'. גם הנכוחות בתפילה מרשימה, ביחס לקהילות מסוג זה: הגעתי לבית כנסת ביום חול ומצאתי יותר מ-70 מתפללים בתפילת מנחה ומעריב. בשבתות באים לבית הכנסת מאות מתפללים. [מתוך: יהודי עולמי, אליהו בירנבוים/ מקור ראשון]

• הזלדה – ברכת הילדים

מיד לאחר בריאת אדם וחוה ציווה עליהם הקב"ה - פרו ורבו ומלאו את הארץ". ההולדה, יצירת דור חדש היא מעשה היצירה המופלא ביותר שישנו בעולם. הזכות להביא חיים חדשים לעולם, להיות שותף לקב"ה במעשה הבריאה - אין גדולה ממנה והאושר המתלווה להריון, ללידה ולגידול ילדים הוא עצום ורב. הקב"ה בעצמו הוא השותף השלישי - המלווה את מעשה ההולדה מראשיתו בפריון הבטן ועד להמשכו בגידול הילדים. בפרק זה נעמוד על הברכה הגדולה הטמונה בהולדה, על מהותה של מצוות פרו ורבו ומעט נביט בסוד יצירת האדם.

• פתיחה - ברכת הילדים

תהילים קכ"ח:

א שִׁיר, הַמְעֲלוֹת: אֲשֶׁר־י, כָּל-יָרָא ה'-- הַהֲלֹךְ, בְּדַרְכָּיו.

ב יָגִיעַ כְּפִיךָ, כִּי תֹאכַל; אֲשֶׁר־יךָ, וְטוֹב לְךָ.

ג אֲשַׁתָּה, כְּגֶפֶן פְּרִיָה-- בְּיַרְכְּתֵי בֵיתְךָ: בְּנִיָּה, כְּשֵׂתְלֵי זֵיתִים-- סְבִיב, לְיִשְׁלַחְנָהּ.

ד הִנֵּה כִּי-כֹן, יִבְרַךְ גְּבָר-- יָרָא ה'.

ה יִכְרַךְ ה', מִצִּיּוֹן: וְרָאָה, בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם--פֶּל, יְמֵי חַיֶּיךָ.

ו וְרָאָה-בָּנִים לְבְנִיךָ: שְׁלֹם, עַל-יִשְׂרָאֵל.

בראשית רבה פרשה כו

רבן גמליאל אסיב ברתיה. (נישאה ביתו)

אמרה ליה (לו): אבא, צלי עלי! (התפלל עלי)

אמר לה: לא יהי לך מחזורי להכא. (לא יהיה עליך לחזור לכאן)

ילדה בן זכר

אמרה ליה! אבא, צלי עלי! (התפלל עלי)

אמר לה: לא ישלה 'ווי' מפומך. (לא ייפסק 'ווי' מפוך)

אמרה לו: אבא, שתי שמחות שבאו לי אתה מקללני!?

אמר לה: תרתיהן צלוונן! (שתיהן תפילות)

מן גו דאת הוויא שלם בביתך, לא יהי לך מחזורי להכא. (מתוך שיהיה לך שלום

בביתך - לא תצטרכי לחזור לכאן)

ומן גו דהוי בריך קיים, לא ישלה 'ווי' מפומך.

ווי דלא שתי ברי, ווי דלא אכל ברי, ווי דלא אזיל ברי לבי כנשתא. (ומתוך שיהיה בנך חי - לא יפסק 'ווי' מפוך - ווי שלא שתה בני, ווי שלא אכל בני, ווי שלא הלך בני לבית הכנסת)

מצות 'פרו ורבו'

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סג עמוד ב

תניא רבי אליעזר אומר כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר (בראשית ט') שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתוב בתריה ואתם פרו ורבו רבי יעקב אומר כאילו ממעט הדמות שנאמר (בראשית ט') כי בצלם אלהים עשה את האדם וכתוב בתריה ואתם פרו וגו'

בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט הדמות שנאמר ואתם פרו ורבו אמרו לו לבן עזאי יש נאה דורש ונאה מקיים ואין נאה דורש ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים אמר להן בן עזאי ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב

רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו - ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו - יהיו לו בנים בזקנותו, שנא' (קהלת י"א) "בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים".

. סוטה דף יב, עמוד א:

"...תנא עמרם גדול הדור היה כיון שראה שאמר [שגזר] פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו

אמר לשוא אנו עמלין עמד וגירש את אשתו עמדו כולן וגירשו את נשותיהן אמרה לו בתו: אבא, קשה

גזירתך יותר משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות פרעה לא

גזר אלא בעוה"ז ואתה בעוה"ז ולעוה"ב פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת אתה

צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת שנאמר (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך

עמד והחזיר את אשתו

עמדו כולן והחזירו את נשותיהן

ויקח - ויחזור מיבעי ליה א"ר יהודה בר זבינא שעשה לו מעשה ליקוחין הושיבה באפריון ואהרן ומרים

מרקדין לפניו ומלאכי השרת אמרו: (תהילים קיג) אם הבנים שמחה".

הרב סולובייציק, "אדם וביתו", עמ' 51-52

האדם עורג לא רק לאהבה שיאהבוהו אחרים אלא גם לאהבה שיוכל הוא להרעיף עליהם. **"לאהוב" היא כנראה חויה נעלה יותר מאשר להיות נאהב.** הדחף לאהוב מופנה לא רק כלפי אנשים החיים עמנו, אלא גם כלפי מי שטרם באו לעולם.

...שתי דמויות בודדות, המונעות על הדחף לאהוב, מתחייבות לחיים של בריאה כדי לאהוב מישהו אשר יופיע במהלך הזמן כחבר חדש בקהילה הקטנה שהן יסדו יחדיו. מישהו זה, המסתתר בינתיים בנזקיק האנונימיות שבחוסר הקיום, מעניק תכלית ומשמעות לקהילה ומסייע לאב ולאם למצוא את עצמם ולהגדיר את מעמדם המדוייק בבריאה. נחזור ונאמר: **הצורך באהבה בא על סיפוקו במעשה של בריאה.** ה"אני" מזמין את ה"אתה" אל הקיומיות כדי להמטיר עליו אהבה וחיבה. האהבה משמעה התבוננות נלהבת ב"אתה" השייך אל ה"אני" והנובע ממנו.

בהקשר זה נוכל לומר כי **אהבה שבין המינים היא ביטוי של רצון אדיר ליצור כדי לאהוב**, כדי לתת מעצמך לא רק לאלה הקיימים סביבך אלא גם לאלה שטרם באו לעולם ואשר בזמן כלשהו בעתיד יתבעו מבוראם אהבה, דאגה ומסירות. שני בני אדם בודדים נפגשים ונשבעים אמונים זה לזה: הם יוצרים קהילה. הם מונעים על ידי יצר טבעי, אשר הוטבע בהם בידי בורא עולם כדי לממש את הכלל האתי – מטפיזי של "עולם חסד יבנה" – יצירה שמטרתה גמילות חסד עם מעשי ידיו של היוצר. בנישואין נתבעים בני הזוג לשלוח את מבטם לא רק אל מחוצה להם, היינו אל בן זוגם, אלא גם אל צדה האחר של הבריאה, אל היחד ששמו עדיין לא נרשם בספרי החיים.

יצירת האדם

תלמוד בבלי מסכת נדה דף ל עמוד ב

דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו? לפנקס שמקופל ומונח ידיו על שתי צדעיו שתי אציליו על ב' ארכובותיו וב' עקביו על ב' עגבותיו וראשו מונח לו בין ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר +איוב כ"ט+ 'בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך' ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים שנאמר +איוב כ"ט+ מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה, ישמרני ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים הוי אומר אלו ירחי לידה ומלמדין אותן כל התורה כולה שנאמר +משלי י"ד/ד'+ ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה ואומר +איוב כ"ט+ בסוד אלוה עלי אהלי מאי ואומר וכי תימא נביא הוא דקאמר ת"ש בסוד אלוה עלי אהלי

וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרטו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר +בראשית ד'+ לפתח חטאת רובץ

ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנאמר +ישעיהו מ"ה+ כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר +תהלים כ"ב+ לפניו יכרעו כל יורדי עפר תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר +תהלים כ"ד+ נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה ומה היא השבועה שמשביעין אותו? תהי צדיק ואל תהי רשע ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך

תלמוד בבלי מסכת נדה דף לא עמוד א

תנו רבנן שלשה שותפין יש באדם- הקב"ה ואביו ואמו. אביו מזריע הלובן שממנו עצמות וגידיים וצפרנים ומוח שבראשו ולובן שבעין. אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוחך רגלים ובינה והשכל וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו וחלקו אביו ואמו מניח לפניהם .

נספח- מה יגיד בן לאביו/ דוד אדלר

מתוך 'ממעמקים'- כתב עת לספרות, גיליון 22

מה יגיד בן לאביו

באָהבו אָתוּ

בְּפִי לֹא מְהַיָּדֵד

וּמִהַ יִגִּיד וְלֹא בְּעֵינָיו לֹא

ולא בְּעֵינָיו לוֹ מָה יִגִּיד

אָבִי יִגִּיד

אָבִי יִגִּיד

מָה יִגִּיד אָב לְבָנוּ

בְּאָהָבוֹ אוֹתוֹ

מִפֶּלֶל הַלֵּב

יִתֵּן לוֹ

מִפֶּלֶל הַלֵּב

מָה יִגִּיד אָב לְבָנוּ

וּמֵאוּמָה אֵין לוֹ

בְּעֵינָיו יֹאמֵר לוֹ

וּבְיַדְיוֹ שֶׁהֲרַעַד עוֹבֵר בָּהֶם

כְּמוֹ נִחְשׁוֹל שֶׁל אֶהְיֶה

• עקרונות

ההתמודדות עם מצב של עקרונות, עם חוסר היכולת להגשים את החיבור בין בני הזוג ולהקים משפחה, היא התמודדות קשה לעין ערוך. הרבה עצב, תקוות שנכזבות ובדידות כרוכים בה. חכמינו לימדונו כי אימותינו הקדושות היו עקרונות משום ש'נתאוה הרב"ה לתפילתן". ההבנה כי ההולדה היא חיבור בין בני הזוג לבין הקב"ה, הופכת גם את העקרונות מבעיה פיזיולוגית גרידא לשיח ולמפגש בין זוג לבין הקב"ה. בפרק זה נבחן את הקושי המתלווה לעקרונות ואת ההתמודדות האמונית איתה.

בראשית כ"א:

וה' פקד את-שְׁרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ ה' לְשֶׁרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר. **ב** וַתֵּהָרֵם וַתֵּלֶד שְׁרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לִזְקָנָיו לַמוֹעֵד אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֱלֹהִים. **ג** וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת-שֵׁם-בְּנוֹ הַנּוֹלֵד-לוֹ אֲשֶׁר-יָלְדָהּ-לוֹ שְׁרָה יִצְחָק. **ד** וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת-יִצְחָק בְּנוֹ בֶן-שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים. **ה** וְאַבְרָהָם בֶּן-מֵאָת שָׁנָה בְּהַוְלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. **ו** וַתֹּאמֶר שְׁרָה צָחֵק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל-הַשְּׂמֵעַ יִצְחָק-לִי. **ז** וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הִינִיכָה כְּנִים שְׁרָה כִּי-יִלְדָתִי בֶן לִזְקָנָיו. **ח** וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת-יִצְחָק.

בראשית פרק ל

- (א) וַתִּרְאֵהוּ רְחֵל כִּי לֹא יָלְדָהּ לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶה רְחֵל בְּאֶחָתָהּ וַתֹּאמֶר אֵל יַעֲקֹב הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי:
- (ב) וַיֹּסֵר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן:
- (ג) וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַתִּי בִלְהָה בֹא אֵלַיָּה וַתֵּלֶד עָלַי בְּרָכִי וְאֲבִנָּה גַם אֲנֹכִי מִמֶּנָּה:
- (ד) וַתִּתֵּן לוֹ אֶת בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֵא אֵלַיָּה יַעֲקֹב:
- (ה) וַתֵּהָרֵם בִּלְהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֶּן:
- (ו) וַתֹּאמֶר רְחֵל דָּנְנִי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקִלְיִ וַיִּתֵּן לִי בֶן עַל כֵּן קָרָאתָ שְׁמוֹ דָּן:
- (ז) וַתֵּהָרֵם עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ רְחֵל בֶּן שְׁנֵי לְיַעֲקֹב:
- (ח) וַתֹּאמֶר רְחֵל נִפְתְּלוֹי אֱלֹהִים נִפְתְּלוֹתַי עִם אֲחָתִי גַם יָכַלְתִּי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נִפְתְּלוֹי:
- (ט) וַתִּרְאֵהוּ לָאָה כִּי עָמְדָה מְלַדָּת וַתִּשָּׂח אֶת זַלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אוֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה:

- (י) ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן:
 (יא) ותאמר לאה <בגד> בא גד ותקרא את שמו גד:
 (יב) ותלד זלפה שפחת לאה בן שני ליעקב:
 (יג) ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות ותקרא את שמו אשר:
 (יד) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנה:
 (טו) ותאמר לה המעט קחתה את אישי ולקחת גם את דודאי בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנה:
 (טז) ויבא יעקב מן השדה בערב ומצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני וישכב עמך בלילה הוא:
 (יז) וישמע אלהים אל לאה ותהר ותלד ליעקב בן חמישי:
 (יח) ותאמר לאה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו יששכר:
 (יט) ותהר עוד לאה ותלד בן ששי ליעקב:
 (כ) ותאמר לאה זבדני אלהים אתי וגד טוב הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא את שמו זבלון:
 (כא) ואתר ילדה בת ותקרא את שמה דינה:
 (כב) ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה:
 (כג) ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי:
 (כד) ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אתר:
 (כה) ויהי באשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לכן שלחני ואלכה אל מקומי ולא רצוי:
 (כו) תנה את נשי ואת ילדי אשר עבדתי אתך בהן ואלכה כי אתה ידעת את עבדתי אשר עבדתיך:

רמב"ן בראשית ל', א

ואולי נתקן על דעת רבותינו, כי יעקב אי אפשר שלא נתפלל על אשתו האהובה כי עקרה היא, אלא שלא נתקבלה תפלתו, ובאה עתה רחל להתעולל עליו לאמר שיתן לה בנים על כל פנים בתפלתו כי לא נופל הוא מאביו שעשה כן, ויחר אפו ואמר לה כי הדבר ביד אלהים ולא בידו, ואביו נשמעה תפלתו שהוא צדיק, ועתיד להיות לו זרע, אבל היא נמנע ממנה פרי בטן. ונכון הוא.

ר' יצחק עראמה, עקידת יצחק שער תשיעי

והנה בשני השמות "אשה", "חווה", נתבאר שיש לאשה שתי תכליות: האחד – מה שיורה עליו שם "אשה" כי מאיש לוקחה" וכמוהו תוכל להבין ולהשכיל בדברי שכל וחסידות, כפי שעשו האמהות וכמה צדקניות ונביאות כאשר יורה פשט פרשת אשת חיל. והשני ענין ההולדה והיותה כלי אליה ומוטבעת אל הלידה וגידול הבנים, כאשר יורה שם "חווה – אם כל חי".

והנה תהיה האשה כאשר לא תלד מנועה מהתכלית הקטן ותשאר להרע או להטיב כמו האישה אשר לא יוליד, ונאמר עליהם: "ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות"... על כן חרה אף יעקב ברחל, כאשר אמרה: "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי", לגעור בה ולהשכילה בזה הענין הנכבד והוא שהיא אינה מתה לפי התכלית המשותף באשר מנע ממנה פרי בטן, כמו שיהיה בו העניין גם כן אם לא יוליד".

שמואל א פרק א

- (א) ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים מהר אפרים וישמו אלקנה בן ירחם בן אליהוא בן תחו בן ציף אפרתי:
 (ב) ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית פננה ויהי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים:
 (ג) ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח לה צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס פתנים לה:
 (ד) ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות:
 (ה) ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב וה' סגר רחמה:
 (ו) וכעסמה צרתה גם פעם בפעור הרעמה פי סגר ה' בעד רחמה:
 (ז) וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית ה' בן תכעסנה ותבכה ולא תאכל:
 (ח) ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לךבך הלווא אנכי טוב לך מעשרה בנים:
 (ט) ותקם חנה אחר אקלה בשלה ואחר שנתה ועלי הפהן ישב על הכסא על מזות היכל ה':

- (י) והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה:
- (יא) ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה בעיני אמתך וזכרתי ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חיי ומורה לא יעלה על ראשי:
- (יב) ונהיה פי הרבקה להתפלל לפני ה' ועלי שמר את פיה:
- (יג) וסנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי לשפחה:
- (יד) ויאמר אליה עלי עד מתי תשפירי הסירי את יגד מעליך:
- (טו) ותען סנה ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי ואשפף את נפשי לפני ה':
- (טז) אל תמן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה:
- (יז) ויען עלי ויאמר לך לשלום ואלהי ישראל ימן את שלתך אשר שאלת מעמו:
- (יח) ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרךך ותאכל ופניה לא היו לה עוד:
- (יט) וישקמו בכקר וישתחו לפני ה' וישבו ויבאו אל ביתם הרמיה וידע אלקנה את סנה אשתו ויזכרה ה':
- (כ) ויהי לתקפות הימים וסנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל כי מה' שאלתי:
- (כא) ויעל האישי אלקנה וכל ביתו לזבח לה' את זבח הימים ואת נדרו:
- (כב) וסנה לא עלתה פי אמרה לאישה עד יגמל הנער והבאתיו ונראה את פני ה' וישב שם עד עולם:
- (כג) ויאמר לה אלקנה אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד גמלה אתו אף יקם ה' את דברו ותשב האשה ותינק את בנה עד גמלה אתו:
- (כד) ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמח ונגבל יין ותבאהו בית ה' שלו והנער נער:
- (כה) וישקטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי:
- (כו) ותאמר בי אדני חי נפשך אדני אני האשה הנצבת עמכה בנה להתפלל אל ה':
- (כז) אל הנער הנה התפללתי וימן ה' לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו:
- (כח) וגם אנכי השאלתהו לה' כל הימים אשר הנה הוא שאול לה' וישתחו שם לה: פ

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ב ד"ה ח ר' יהודה

ר' יהודה בן סימון בשם ר' שמעון בן אלעזר אמר: מפני מה נתעקרה רבקה? כדי שלא יהיו אומות העולם אומרים תפלתנו עשתה פירות שאמרו לה (בראשית כ"ד) אחותנו את היי לאלפי רבבה, עד שהתפלל עליה יצחק ונפקדה, הה"ד (שם/בראשית/ כ"ה) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו... ר' הונא ורבי ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמר: מפני מה נתעקרו אמהות? כדי שיצאו רוב שנים בלא שעבוד, רבי חוניי בשם ר' מאיר מפני מה נתעקרו אמהות? כדי שיהנו בעליהן בנויין, שבזמן שהאשה מקבלת הריון היא מתקערת ומתעובת, תדע לך שהוא כן שכל השנים שהיתה שרה אמנו עקרה היתה יושבת בתוך ככלה בתוך חופתה, כיון שעיברה נשתנה זיוה, המד"א (בראשית ג') בעצב תלדי בנים רבי לוי בשם רבי שילא מכפר תמרתא ורבי חלבו בשם ר' יוחנן, מפני מה נתעקרו אמהות? בשביל שהיה הקב"ה מתאוה לשמוע שיחתן, אמר להם יונתני אומר לכן מפני מה העקרתני אתכן שהיית תאוה לשמוע שיחתכן, הה"ד כי קולך ערב ומראך נאוה.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סד עמוד ב

אריב"ל כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת שנאמר (בראשית ל) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ותניא: ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים עני- דכתיב כי מתו כל האנשים מצורע- דכתיב (במדבר יב) אל נא תהי כמת וסומא- דכתיב (איכה ג) במחשכים הושיבני כמתי עולם ומי שאין לו בנים- דכתיב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי

בראשית רבה (וילנא) פרשה עא ד"ה א וירא ה'

כי שומע אל אביונים ה' אלו ישראל דא"ר יוחנן: בכל מקום שנאמר דל עני ואביון- בישראל הכתוב מדבר, ואת אסיריו לא בזה, אלו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהן ועלובות וכיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות, תדע לך שכן לאה שנזקקת הבית היתה, וכיון שפקדה הקב"ה נזקפה, הה"ד וירא ה' כי שנזקקה לאה.

דברים רבה (וילנא) פרשה ז ד"ה ו יפתח ה'

'יפתח ה' לך את אוצרו הטוב' מהו יפתח? א"ר יונתן: ג' מפתחות בידו של הקב"ה ואין בריה שולטת עליהן לא מלאך ולא שרף ואלו הן: מפתח של תחיית המתים ומפתח של עקרות ומפתח של גשמים, מפתח של תחיית המתים מנין שנא' (יחזקאל לז) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם, מפתח של עקרות שנא' (בראשית כט) ויפתח את רחמה, ומפתח של גשמים שנא' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב

עֲקָרָה/ רחל
בן לו הָיָה לִי! יָלַד קָטָן,
שָׁחַר תִּלְתָּלִים וְנָבוֹן.
לְאַחֵז בְּיָדוֹ וְלִפְסָע לְאַט
בְּשִׁבְלֵי הַגֶּן.
יָלַד.
קָטָן.
אוּרִי אֶקְרָא לוֹ, אוּרִי שְׁלִי!
רָךְ וְצָלוּל הוּא הַשֵּׁם הַקָּצֵר.
רְסִיס נְהַרְה.
לִילְדֵי הַשְּׁחָרְחַר
"אוּרִי!" –
אֶקְרָא!
עוֹד אֶתְמַרְמֵר כְּרַחֵל הָאֵם.
עוֹד אֶתְפַּלֵּל כְּחַנָּה בְּשִׁילָה.
עוֹד אֶחַפְּקָה
לוֹ.
תרפ"ח

באהבה/ רחמים מלמד - כהן
מתוך: "יהי" - תשס"ז

(שהיה הקב"ה מתאווה לתפילתם) של אמהות
אמר הקב"ה:
אינן מתפללות לפני עשירות הן, נאות הן, אם אני נותן להן בנים
(מדרש תנחומא תולדות סימן ט)

בְּאַהֲבָה
מְבִיא עֲלֵיהֶם יְסוּרִים
נְשׂוֹתֵיהֶם עֲקָרוֹת,
כִּי
מִתְאַוֶּה לְתַפְלָתָם שֶׁל צְדִיקִים.

חובות ההורים כלפי ילדיהם

היחס שבין הורים לילדים איננו מסתכם בעובדה הפיזיולוגית שההורים הם שהביאו את הילד לעולם. חז"ל מיסדו את היחס הזה והטילו על ההורים חובות מסוגים שונים המסמנים את היחס המהותי שבין דוד לדוד: דאגה לצרכיו הפיזיים והרוחניים של הדור הבא. בפרק זה נבחן את האופן בו הגדירו חז"ל את החובות המוטלות על ההורים ונסה להבין כיצד חובות אלו מתיישמות בעולם המודרני בו אנו חיים.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

דת"ר האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו ותורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות וי"א אף להשיטו במים רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות ס"ד אלא כאילו מלמדו ליסטות

כתובות מ"ט ע"ב:

אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא: באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים... תא שמע:
כי הווה אתו לקמיה דרב יהודה (=כשהובא לפני רב יהודה עניינו של אב שאיננו זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים) אמר להו (= אמר להם) יארוד ילדה ואבני מתא שדיא (= תנין ... והוא אכזרי על בניו... הוליד תולדותיו והטיל פרנסתן על בני העיר- רש"י, שם). כי הוה אתו לקמיה דרב חסדא (=כשבא עניין כזה לפני רב חסדא) אמר להו: כפו ליה אסיתא בציבורא וליקום ולימא עורבא בעי בניה וההוא גברא לא בעי בניה (=אמר להם: כפו מכתשת על פיה ויעמוד זה על גב שוליה בגובה שישמעו קולו ויכריזו על עצמו שהוא רע מן העורבים...- רש"י שם, שעורב זן את בניו ואותו אדם איננו זן את בניו)

ספר חסידים :

איש ואשתו שאוהבין ילדיהן ויש להן ומפרנסין אותן ומרחמין עליהן הרי אין זכות וצדקה כי מאהבתן עושין לו כן... ואם לא יהיו מרחמין על ילדיהן ולא מפרנסים אותן ואין לילדיהן מאומה או שמכין אותן שלא לצורך... גדול עוננם מנשוא" (ס' קנ"ה, עמ' קנ"ה-ט)

. הרב חיים דוד הלוי, קיצור שולחן ערוך מקור חיים, חינוך הבנים, עמ' 317-318:

האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו ותורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות, ויש אומרים אף להשיטו במים.

ב. ללמדו תורה כאמור: ולמדתם אותם את בניכם. וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו תורה. והמוסר בניו ללמדים, חייב למוסרם בידי מורים יראי ה' שומרי תורה ומצוות. אבל המוסרם לידי מורים פורקי עול תורה ומצוות, חוטא הוא בנפשם, ועתידי הוא ליתן את הדין על כל חטא אשר יחטאו בעתיד בכל ימי חייהם, כי הוא הגורם להחטיאם.

ואף שעתה כל אדם מוסר בניו ללמוד תורה בידי מורים ממונים על כך, אעפ"כ החובה והמצווה העיקרית מוטלת עליו ללמדם תורה ויסודות האמונה. וכל דבר הנמסר מפי האב נכנס ללב הבן באמון מלא ובביטחון פשוט, כי יודע ומרגיש הבן כמה אביו אוהבו ולא ינחילהו שקר. ויקיים המצווה ללמדו תורה בלילה ובשבתות וימים טובים.

מצוות חכמים ששיא אדם בניו ובנותיו סמוך לפרקם. ציוו חכמים שייתן אדם מנכסיו מעט לבתו כדי להינשא.

ר' יהודה אומר כל מי שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות, שכיוון שאין לו אומנות ויחסר לחמו ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות.

חייב כל אדם לחנך את בניו ולהרגילם לקיים את המצוות שעתידי להתחייב בהן לכשיגדלו. וכן לחנך את הבנות למצוות שעתידי להתחייב בהן כשתגדלו. ויש אומרים שמצוות חינוך מוטלת גם על האם. ועיקר חינוך הבנים אינו בדברים בלבד, או בזה שירכוש להם לולב טלית ותפילין, אלא בכך שיקיים האב מצוות ה' בנוכחותם, וממנו יראו בקטנותם, וילמדו לעשות כשיגדלו.

חובת חינוך הקטן במצוות הוא עד גיל שלוש עשרה לבן, ושתיים עשרה לבת. מכאן ואילך הרי הם חייבים במצוות כגדולים מכוח חיוב עצמי. ואעפ"כ אין ההורים פטורים לעולם מחובתם להשגיח על בניהם ובנותיהם ולחנכם בדרך ה' ותורתו, וכל זמן שידם תקיפה עדיין עליהם יהיו זהירים להוכיחם. אלא שאחרי שגדלו יוכיחם במתק שפתים בלבד ובדברים רכים ונוחים.

הדרך המובחרת ביותר היא ללמד את הבנים תורה בישיבות, ואין כלימוד התורה לחנך בה לקיום מצוות ולעידוד המידות. וגדול שכר ההורים הטורחים בחינוך בניהם, גם בעוה"ז שרואים מהם נחת, וגם לעוה"ב. וכדברי רבותינו על הפסוק: "יסר בנך וינחך ויתן מעדנים לנפשך". למד בנך תורה ויניחם מדינה של גהינם, ויתן מעדנים לנפשך שיכניסך לגן עדן עם הצדיקים.

דרכי חינוך

תהליך ההיפרדות של ילד מהוריו מלווה בהכרה דו כיוונית שהילד, כמו ההורה, הוא יצור אוטונומי היכול וצריך לבחור בחייו בהתאם לאישיות שלו. הרצון הטבעי של ההורה, רצון שיש בו גם חובה חברתית ודתית – לחנך את ילדיו, חי לפעמים במתח עם ההכרה באוטונומיות של הילד. בפרק זה נבחן את מהותו של החינוך במובן העמוק ונכיר מפתחות שונים היכולים להפוך את החינוך לתהליך המכבד את הילד כיצור אוטונומי מחד גיסא אך בכ"ז מתעקש ומצליח להעביר אליו ממסורת וערכיו של הוריו מאידך גיסא. בסופו של פרק זה מצויה סוגיה למדנית העוסקת בסוגיית החינוך למצוות שהיא סוגיה המזמנת שאלות רבות הן בהיבט הלמדני והן בהיבט החינוכי.

(ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו:

מדרש משלי (בובר) פרשה כב ד"ה [ו] חנוך לנער

חנוך לנער על פי דרכו. ר' אליעזר ור' יהושע, ר' אליעזר אומר- אם חנכת בנך עד שהוא נער בדברי תורה הוא מתגדל בהם והולך, שנאמר גם כי יזקין לא יסור ממנה. ור' יהושע אומר- כהדא תורתא דלא יליפא רדיא ומתקשיא עלה בסופא, וכהדא עוברתא דכרמא דאית לה אתר כי אתא עד דהיא רטיבא, וכדקשיא ליה אי את יכיל לה. (תרגום: כאותו השור שאינו לומד לחרוש ומתקשה בכך בסופו של דבר. וכאותו צמח צעיר שבכרם שכשהוא צעיר ורטוב ניתן לתקנו וכשהוא מתקשה אין אתה יכול לו)

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פה עמוד א

איקלע רבי לאתריה דרבי אלעזר ברבי שמעון (נקלע רבי למקומו של רבי אלעזר ברבי שמעון) אמר להם יש לו בן לאותו צדיק אמרו לו יש לו בן וכל זונה שנשכרת בשנים שוכרתו בשמנה (מחמת יופיו) אתייה אסמכיה ברבי (הביאוהו והסמיכוהו לרב) ואשלמיה (ומסרוהו) לרבי שמעון בן איסי בן לקוניא אחות דאמיה (אחי אימו) (ללמדו תורה) כל יומא היה אמר לקרייתא אנא איזיל (כל יום היה אומר הבן- לעירי אני חוזר) אמר ליה חכים עבדו יתך וגולתא דדהבא פרסו עלך ורבי קרו לך ואת אמרת לקרייתא אנא איזיל (אמר לו: חכם עשו אותך וגולת זהב שמו על ראשך ורבי קראו אותך ואתה אומר לעירי אני הולך?) אמר ליה מומי עזובה דא (אני נשבע שלא אבקש עוד לילך לעירי) כי גדל אתא יתיב במתיבתא דרבי (כשגדל ישב בישיבה של רבי) שמעיה לקליה אמר הא קלא דמי לקליה דרבי אלעזר ברבי שמעון (שמע רבי את קולו ואמר- קול זה דומה לקולו של רבי אלעזר ברבי שמעון) אמרו ליה בריה הוא (אמרו לו- בנו הוא.) קרי עליה (ועליו נאמר) (משלי י"א) "פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם" פרי צדיק עץ חיים זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון ולקח נפשות (המלמדו תורה קונהו לבן) חכם זה רבי שמעון בן איסי בן לקוניא

הגאון מוילנה, פירוש על ספר משלי, פרק כב, ו:

חנוך לנער כשהוא עוד נער, ואז גם כי יזקין לא יסור. והעניין כי האדם אי אפשר לו לשבור דרכו, כלומר מזלו שנולד בו, כמ"ש האי מאן דבצדק יהיה גבר צדקן כו' (שבת קנו.). וכשנולד במזל רע, אז על זה ניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה להיות: או צדיק או רשע או בינוני. וכמ"ש במס' שבת (שם) האי מאן דבמאדים יהיה שופך דמים אר"א או מהולא או טבחה או ליסטים.

וזכר אלו הג', והוא לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור באלו הג': או מהולא, והוא צדיק שעושה מצוות עשה, או טבחה (שוחט) הוא בינוני, או ליסטים והוא רשע שופך דמים כמשמעו.

וזה שאמר חנוך לנער על פי דרכו – דרך מזלו וטבעו, כן תחנכהו לעשות מצוות, ואז גם כשיזקין לא יסור ממנה. אבל כאשר תעבירהו על מזלו, עתה ישמע לך מיראתו אותך, אבל אחר כך בעת יסור עולך מעל צוארו יסור מזה, כי אי אפשר לו לשבור מזלו.

רבי קלונימוס קלמיש שפירא האדמו"ר מפיאסצנא מתוך ההקדמה לספר חובת התלמידים

שלמה המלך אמר במשלי (כ"ב ו') "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה". זה הוא עיקר החינוך שלא בלבד בשעה שהנער נער, ויד אביו עודה תקיפה עליו ישמע לו ויעשה כמצותיו, רק גם כשיגדל והוא ברשותו, אף כי יזקין לא יסור ממנה. כי החינוך לא צווי לבד הוא, שמצווה את בנו או תלמידו עשה כך וכך, גם לא הרגל בלבד הוא, שמרגילו לעשות מעשים טובים, יותר גדול ויותר פועל מן הציווי ומן ההרגל הוא החנוך, ושני אלה הציווי וההרגל רק כלי תשמישו הם, שהמחנך מוכרח להשתמש בהם, לצוותו ולהרגילו, כדי לחנכו בדרך ד'. ... וכשנאמרה תיבה זו על חינוך הבנים, אז הכוונה היא לגדל ולפתח את טבעו והכשרתו של הילד שנמצאה בו במדה קטנה או בכח או בהעלם לבד ולגלותה. וכיוון שהאיש הישראלי עוד בילדותו רוח ד' נשמת שדי טמונה וגנוזה בו. צריכים לגדל ולחנך אותו להוציאה לגלותה ולהפריחה ויהי' ליהודי נאמן עובד ה', בתורתו מעצמו יחפץ, ומדרכו גם כי יזקין לא יסור, והמצווה אף המרגיל אינו בטוח שהבן או התלמיד המצווה והמתרגל יעשה כמצוותו, גם כשיגדל ויהי' ברשות עצמו. ועל אשר בו בהעלם תגלה, ורק אז גם כי יזקין לא יסור ממנה.

אבל שלמה המלך לא את תכלית החנוך בלבד הודיענו, שתכליתו להביאו אל גם כי יזקין לא יסור ממנה, רק גם את האופן והאמצעי איך לבוא אליו ביאר לנו במילים "חנוך לנער ע"פ דרכו", שזה הוא העיקר. כי המצווה והמרגיל בלבד, אינו צריך ליתן לב אל הבן והתלמיד, לדעת את טבעם ושכלם וכו'... עליו רק לצוות עשה כך או כך ודי לו, גם אינו מרגיש חוב בעצמו לטפל בכל תלמיד ותלמיד בפני עצמו, יוכל הוא לצוות להרבה תלמידים בני גיל אחד ציווי אחד, עשו כך או כך, כי לא בתלמיד או בבן, רק בו, במצווה בלבד הדבר תלוי, הוא יצווה וזהו הוא הכל. אבל המחנך שרוצה לגלות את נשמת התלמיד הטמונה והגנוזה בו, לגדלה ולהבעירה שתבער באש של מעלה למרום וקדוש, וכולו אף כחי גופו בקדושה יתגדלו ולתורת ד' ישתוקק, מוכרח הוא להרכין את עצמו אל התלמיד המתחנך על ידו, ולחדור אל תוך קטנותו ונמיכותו, עד אשר יגיע אל ניצוץ נשמתו הגנוזה אף נעלמה ולהוציאה, ולהצמיחה ולגדלה.

כיוון שכן, לא בכל הנערים שווה הוא החינוך, תלוי הוא בכל נער ונער כפי טבעו, דעתו, מדותיו וכו', ואותם על המחנך להכיר ולא די לו למחנך אם רק את עצמו ודעתו לבד יכיר, כי אם במתחנך הדבר תלוי, לא בדעתו וכחי עצמו בלבד ישמש ויפעל, יצווה ויורה, רק גם בדעת וכחי התלמיד יאחו, ישמש ויפעל, ולא מה שיצווה ויחנך לזה יצווה ויחנך לתלמיד אחר השונה ממנו בטבע, רצון, מדות וכו'...

וזה רמז לנו שלמה המלך "חנוך לנער ע"פ דרכו", על פי דרכו של כל אחד ואחד. לא את אומנות החנוך של הפדגוגיה כוונתנו בזה להורות, איך לשמש בשכל התלמיד ואמצעים, איך להרחיב את בינתו בידיעת פשט התורה, כי לא את השכל של התלמיד בלבד אנו מחפשים עתה, רק את כל התלמיד, את הנפש, רוח ונשמה של הילד הישראלי אנו מחפשים לקשרו באלהי ישראל ויהי יהודי חרד לדבר ד' וכל מאויו אליו יתברך יהיו.

הנה עד כמה שידוע כל אב וכל מלמד שבניהם ותלמידיהם הקטנים אשר לפניהם לא ישארו בקטנותם, רק יגדלו ויהיו לאנשים גדולים בשנים, אפשר גם גדולים בתורה ועבודה מ"מ ישנם אשר בתכליתם רק מה שנגד עיניהם, וכיוון שרק נערים נגדם, לכן רק לחנך אותם לנערים טובים מטרתם, ותורה ויראה רק כדרך ילדותם רצונם להכניס אל קרבם ודי להם, אבל מלמד ואב כזה חוטא הוא נגד ד' ועמו. צריך המלמד והאב לדעת שאת בני ד' וגדולי ישראל עליהם לחנך ולגלות, ואת הנערים אשר לפניהם יראו לנשמות גדולות אשר עודן באבן, ועליהם להצמיחן ולהפריחן. גנן הוא בגן ד' לעבדה ולשמרה, ואף אם יראה בהם נערים אשר לפי הכרתו מרי נפש הם ומדות רעות להם, ידע שזה טבע של גרעיני הנשמות ובוסר המלאכים, מרים הם בחנייתם ומלאים עסיס בגדלותם.

אין מדה וטבע רע בהחלט בילד ישראל הורנו קדושי ישראל הבע"ש ותלמידיו אחריו זצ"ל, רק שצריכים לדעת איך לשמש בהם ולגדלם. למשל אם יש לפניו תלמיד במדת עקשנות שהיא רעה, וסובל המלמד ממנו הרבה, יתבונן והי' כאשר יתגדל ויקבל עול תורה ועבודת ד', כמה תהי' כל עבודתו בעקשנות ובמסירות נפש, לא קל ולא הפכפך יהי', איש ישראל, כמו שדורש המדרש, יהי' (בר"ר ל"ט) אם מעמיד דברים כחומה, ע"ש. בכל דברי העבודה יהי' חזק כחומה בצורה.

... לא די ללמד את הנער רק, שחובה עליו לשמוע לקול המחנך ותו לא, כי לא יועיל בזה בלבד, כי לסוף יראה את רבו למתנגדו ועריץ זר עליו כנ"ל. העיקר הוא להכניס בלבו דעה זו, שידע שהוא, הנער בעצמו הוא עיקר המחנך, לא קטן ונער הוא, רק נצר מטע ד' בכרם ישראל הוא, ועליו הטיל ד' חוב זה לגדל ולחנך את נצר זה, **את עצמו** לעץ גדול עץ החיים ולעשותו לעבד ד' צדיק וגדול בתורה, וכיוון שדעתו ורוחו קטנים ותורה הרבה לא למד, יצרו מרקד בקרבו, לכן אם פחד ד' לנגד עיניו וירא הוא שלא יחטא נגדו ולא ישחית את כרם ד' צבאות, מוכרח הוא לשמוע את תורת ד' ודרכו מפי רבו ואביו, בין בדברים המפורשים בתורה וש"ע, בין בדברים שאינם מפורשים.

הרב שמשון רפאל הירש, בראשית ה, כא:

מה משמעות "נעורים"? ההוראה המקורית של נער: "לנענע ולהשליך מעליו. כך אצל שמשון: "אנער" (שופטים ט"ז, כ), "נוער כפיו מתמוך בשוחד" (ישעיה ל"ג, טו) וכדו'. מכאן "נעורת": פסולת של פשתן. וזו גם משמעות "נעורים": צעירים רוצים להתפתח מתוך עצמם. רשמים טובים או רעים אינם נקלטים במ דרך קבע. טבע הנער עודנו בתכונותו המקורית, טרם התעטף בטלית של חנופה, עודנו "מנער" מעליו רשמים טובים ורעים. צעירים אינם לא צדיקים ולא רשעים. אוי לו למי שסבור שהילד הממוצע הוא רשע ומרושע! מי שמכיר ילדים, יודה: לא, אין זה נכון, הנוער איננו מושחת, יצר לב האדם איננו רע מנעוריו. לא מנעוריו ישאף האדם אל הרע. בזמנים רגילים – מספר המבוגרים השואפים אל הרע הוא רב ממספר הצעירים. אמת, צעירים עלולים לעשות את הרע – שכן טרם הורגלו להיכנע לעול מצוות. שליטה עצמית ומשמעת דומות עליהם כעול, ובשאיפתם לעצמאות "ינערו" עול זה מעליהם. אכן קשה להתגבר על עצמאות זו של הרצון. חוסר הבגרות השכלית מתווה עליה את תו העקשנות, אך עצמאות זו היא השורש של האישיות המוסרית שלעתיד.

...וכך נטע הקב"ה בלב כל אדם את השאיפה לעצמאות – כדי לחשל את אופיו בדרך הטוב. עצמאות זו מתגלה תחילה כ"נעורים": הצעיר משלח רסן, "מנער" ופורק את העול. אך משהוא מגיע לכלל הכרה, שתכלית המצווה היא חירות ולא הגבלה, הרי הוא מתמלא התלהבות נעורים, ונודר להתמסר לכל אידיאל נעלה.

הראי"ה קוק (הסכמות הראיה, פח)

כאן בפרשה קטנה זו, כל סוד החינוך הוא מונח. הננו למדים שגם הנער בהגיעו לגיל החינוך כבר יש לו דרך מיוחדת, דרך שלו. ואם יש לו דרכו המיוחדת לו, אין ספק שאנחנו הגדולים אשר כבר התרחקנו מאותה הדרך של הנער, מפני שהימים ושטף החיים נשאו אותנו הלאה, הננו חייבים בבואנו לחנך את הנער שלנו לשוב ולהסתכל בנשמת הנער להבין את דרכו כדי שנוכל לחנכו כל פי דרכו, ואז - רק אז- בטוחים נהיה שהתוצאה של חינוך כזה תהיה אותה השאיפה אשר לה אנו עורגים, כי 'גם כי יזקין לא יסור ממנה'.

הרב אלימלך בר שאול, ריח מים:

הורים, ובייחוד הורים מסורים ביותר, מצפים ליחס של כבוד מצד ילדיהם. ואמנם זוהי מצוות התורה: "כבד את אביך ואת אמך"; "איש אמו ואביו תיראו". גדולה וקדושה וחמורה היא מצווה זו, ואשרי מי שזוכה לקיימה כמאמרה, בשלמותה, בכל דקדוקיה וכוונותיה. אבל גם על ההורים ישנה חובת כיבוד כלפי ילדיהם שנתבגרו. זהו חלק ממצוות חינוך שההורים מצווים עליו. על ההורים לזכור שילדים שנתבגרו דורשים הכרה בבגרותם, ואינם רוצים שיוסיפו לראות בהם ילדים. ואם אין מכירים בבגרותם, או אפילו מתעלמים ממנה גרידא, הרי הם נוטים להוכיח את בגרותם על ידי התמרדות בדיבור או גם במעשה. וסופה מי ישורנה ומי ישערנה. על ההורים להכיר מיד בסימני בגרות גופנית ורוחנית של ילדיהם, להסתגל אליה ולהכיר בה, ולהוכיח הכרה זו להלכה ולמעשה. אז יוכלו מחדש להיות מחנכים טובים ונשמעים לילדיהם שנתבגרו. אשרי ההורים העומדים במאמץ זה בכל יכולתם, ואשרי הילדים הזוכים להורים כאלה.

תוכחה ואהבה

שמואל א' ג', יא-יד:

יא ויאמר ה' אל-שמואל הנה אנכי עֹשֶׂה דָבָר בְּיָשָׁרְךָ אֵל אֲשֶׁר כָּל-שְׁמֵעוֹ תִצְלִינָה שְׁתִּי אֲזַנְיוּ. יב בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל-עָלִי אֶת כָּל-אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-בֵּיתוֹ הַזֶּה וְהָגַדְתִּי לוֹ כִּי-שִׁפְט אֲנִי אֶת-בֵּיתוֹ עַד-עוֹלָם בְּעוֹן אֲשֶׁר-יָדַע כִּי-מְקַלְלִים לָהֶם בְּנֵיו וְלֹא כָהָה בָּם. יד וְלָכֵן נִשְׁפַּעְתִּי לְבַיִת עָלִי אִם-יִתְפַּפֵּר עוֹן בֵּית-עָלִי בְּזָבַח וּבְמִנְחָה עַד-עוֹלָם.

רד"ק, שם:

ולא כהה במ - לא עצרם ולא מנעם אע"פ שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנותו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן:

משלי ג', כב:

"כי את אשר יאהב ה' יוכיח, וכאב את בן ירצה" (משלי ג' י"ב:)

פירוש הגר"א, שם:

"וכאב את בן ירצה" אם אינו שומע לתוכחתו, אף על פי כן אינו עוזבו, אלא מוכיחו בייסורים עד שעוזב את הדרך הרע... והסימן שמחמת אהבה הוא, שאחר כך כאשר יסיר שבטו ממנו, חפץ למלאות רצונו ומדבר לו תנחומים לפייס דעתו."

רמב"ם הלכות ממרים:

יא [ח] אף על פי שבכך נצטוונו, אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עימהם, שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויתעלם: שהאב שמחל על כבודו, כבודו מחול. [ט] והמכה בנו גדול--מנדין אותו, שהרי הוא עובר על "ולפני עיוור, לא תיתן מכשול" (ויקרא יט, יד).

בראשית רבה (וילנא) פרשה נד ד"ה ג והוכיח אברהם

ג והוכיח אברהם את אבימלך וגו', א"ר יוסי בר חנינא התוכחת מביאה לידי אהבה, שנאמר (משלי ט) הוכח לחכם ויאהבך, היא דעתיה דרבי יוסי בר חנינא דאמר כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה, אמר ריש לקיש תוכחה מביאה לידי שלום, והוכיח אברהם את אבימלך, היא דעתיה דאמר כל שלום שאין עמו תוכחה אינו שלום.

שמות רבה (שנאן) פרשה א ד"ה א, א ספר

כל המייסר את בנו מוסיף עליו הבן אהבה שהוא מכבדו, שנאמר: יסר בנך ויניחך [ויתן מעדנים לנפשך] (שם/משלי/כט), ואביו מוסיף עליו אהבה, שנאמר: ואהבו שחרו מוסר. לפי ששיחרו מוסר, לפיכך הוא אוהבו. את מוצא באברהם שיסר את יצחק בנו ולמדו תורה והדריכו בדרכיו, דכתיב באברהם: עקב אשר שמע אברהם בקלי [וישמר משמתי מצותי חקותי ותורת] (בראשית כו), וכתיב: אלה תלדת יצחק [בן אברהם אברהם הוליד את יצחק] (שם/בראשית/כה), ללמדך שהיה דומה לאביו בנוי ובחכמה ובעושר ובמעשים טובים. תדע שבן ל"ז שנה היה יצחק בשעת עקידתו, ואברהם זקן בא בימים (שם/בראשית/כד), ועקדו וכפתו כשה ולא נמנע, לפיכך: ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (שם/בראשית/כה), הוי: ואהבו שחרו מוסר. כיוצא בו היה יצחק משחר מוסר ליעקב ולמדו יצחק אביו תורה ויסרו בבית תלמודו, שנאמר: ויעקב איש תם ישב אהלים (שם/בראשית/כה) ולמד מה שלמד מאביו ואחר כך פירש מאבותיו ונטמן בבית עבר ללמוד תורה, לפיכך זכה לברכה וירש את הארץ, שנאמר: וישב יעקב בארץ מגורי אביו [בארץ כנען] (שם/בראשית/לז). ואף יעקב אבינו יסר את בניו ורידה אותם ולמדם דרכיו שלא היה בהם פסולת, שכן כתיב: ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב (שמות/א) - השוון הכתוב כולם ליעקב, שכולם צדיקים כיוצא בו, הוי: ואהבו שחרו מוסר.

הרב שמשון רפאל הירש, יסודות החינוך, עמ' קנז-קנח:

בזה רואים אנו את כל סוד החינוך. עליכם, אב ואם, לדאוג שתופיעו לפני בניכם ביתרונותיכם הרוחניים והמוסריים, כדי שהם יכבדו בכם את האדם הטוב והנבון. בגלל המידות הטובות שלכם יכבדו ויראו אתכם ילדיכם, וברצון ישמעו "בקולכם". המשמעת האמיתית מופנית אל הקול ולא אל תוכן דבריכם. לא לתוכן מצוותכם, כי אם לקולותיכם המצווים יצייתו בניכם. אב, מורה ומחנך! היו ל"אישיות" בעלי אופי טוב, וחנכו למשמעת מרצון מצד בניכם, תלמידים וחניכיים.

כל חולשה שהילד יגלה בכם תחליש את רצונו לסור למשמעתכם. כאשר יראה שגם אתם אינכם שולטים בתאוותיכם, אין להניח שהוא ישתדל להתגבר על תאוותיו מתוך רגש הכבוד כלפיכם, כי אתם לא שימשתם לו דוגמה טובה. אם תצוו עליו משהו מתוך כעס וקפדנות, תוכלו להטיל עליו פחד וחרדה, ותשיגו בכך שהילד יציית לפקודתכם תיכף ומייד. אבל התנהגותכם זו תחליש את רגש הכבוד של החניך כלפיכם, שרק ממנו נובע הרצון לסור למשמעתכם. רק הרגש הזה יניע את הילד לפעול בהתאם לרצונכם גם בזמן שלא ימצא במחיצתכם וגם במקרה שאף פעם לא תדעו אם הילד עשה כרצונכם או לא. רק משמעת הנובעת מרגש כבוד כלפי המצווה תועיל גם בריחוק מקום מן המצווה, כאשר בין הילד ומחנכו יפרידו ימים וארצות, יפרידו הקבר וחיי עד.

כאשר יוסף התנסה בניסיון הגדול שת תאוות העריות, "באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון" (סוטה ל"ו, ע"ב), וגם אם איבד אולי לרגע את בטחונו העצמי, החזיר אותו המראה הזה לדעתו, והוא אומר: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים" (בראשית ל"ט, ט). הוא יצא בניצחון על תאוותו, והתקדש לתפקידו הנעלה בעתיד.

דאגו אפוא לכך, אב ואם, שדמות דיוקנכם שאתם טובעים בנשמות בניכם תהיה טהורה וקדושה, וכך ישלוט זיכרונכם בכל נימי לבם ובסתרי מהותם.

זוהי שעה גדולה, אשר בה מוסר הקב"ה נשמת אדם לידי הוריו לטיפול, לחינוך ולפיתוח גופני ורוחני – ועל ידי שניהם יחד – לרמה מוסרית. זהו תפקיד גדול ואחראי שה' נותן להורים, ועליהם לקיים את תפקידם ראשית כל בחינוך העצמי שלהם. כי ההורים צריכים להדריך את הילד בשטח הרוח והמוסר, לחנך אותו לבחור בטוב ובישר. על כן מוכרחים הם בעצמם להגיע לרמה זו בכל מחיר. עליהם לדעת שהם עושים רושם על נשמת הילד בכל מילה, בכל מעשה, בכל תנועה. ואם אינם מקפידים על כל אלה, עלולים הם להרעיל את נשמתו זו בגלותם לפניו חולשה בשטח המוסרי. מכיוון שעליהם לדרוש מבניהם ציות לפקודותיהם ומשמעת כלפיהם, עליהם לגלות יתרון רוחני ומוסרי, שהוא המקור לכל תכונה של מחנך, ומהווה את התנאי הראשון שבלעדיו לא יצליח המחנך בפעולתו. על כן על המחנך לשאוף בעצמו לשלמות רוחנית ומוסרית.

מי שרוצה להיות אב או מורה, עליו להיות טהור וקדוש במעשיו ובמידותיו. יש לילדים התכונה לדון את מוסרו של המבוגר בדיוקנות וללא כל פשרה. ואם יאבד הילד את בטחונו העצמי בהוריו ובמוריו בגלל דבריהם, מעשיהם והתנהגותם, שלא הגיעו לשלמות, יהיה פחות מוכן לסור למשמעתם. כי הכבוד שהילד נותן לאישיותו המוסרית של המחנך, הוא קנה המידה לרצונו לסור למשמעתו.

הרב ישראל סמט, טב למיטב טנדו, עמ' 154-155:

שאלה:

יש לי ילד בן ארבע. כשלא נותנים לו את מה שהוא מבקש, הוא ישר נשכב על הרצפה ומתחיל להשתולל, לרקוע ברגלים ולבעוט. הוא אינו נרגע עד שלא נותנים לו את מבוקשו. כל יציאה מהבית מגיעה במקום ובמאחר לדרושה שאקנה לו משהו, ואוי לי אם אעז לסרב. מה לעשות?

תשובה:

התופעה אותה תיארת היא תופעה כללית בתרבות החושבת שלילדים יש רק זכויות ללא כל חובה. ההורים אמנם חייבים לספק לילדים את צרכיהם, אך עם זאת צריך ללמד אותם גם ריסון ואיפוק.

אמרו לא

חשוב לפעמים ללמוד לומר "לא"! פעמים רבים אנו טועים לחשוב שאהבה לילד מתבטאת בכך שניתן לו כל מה שירצה. אין זה נכון. לעיתים אהבה משמעה לשים גבולות, לדעת להגיד לא, בבחינת "את אשר יאהב ד' יוכיח". צריך להרגיל ילד מגיל צעיר לכך שאין הוא משיג כלום בעקבות השתוללות. להפך: כל השתוללות גוררת מצב שבו יקבל פחות ממה שהוא רוצה ורגיל לקבל. ילד שיודע שהשתוללות לא תועיל לו אלא תזיק, יפסיק להשתולל. אם לא נציב לילד גבולות, נמצא את עצמנו נכנעים לו יותר ויותר.

נזקים עתידיים

ילד שלא הוצבו לו גבולות בילדותו, עלול לגדול למבוגר חסר גבולות. הוא יתקשה למצוא את מקומו בבית הספר, יתקשה לתפקד בצבא ויתקשה לפעול כאדם בוגר במשפחה ובחברה. תפקוד כזה דורש לעמוד במערכות כללים מגבילות, ואדם שהמנגנון המרסן הפנימי שלו לא נבנה בילדותו – יתקשה בכך.

טוב ורע

הצבת גבולות חשובה לא רק כדי שהילד ירכוש יכולות התנהגות נאותות, אלא היא הבסיס ליכולת הפנימית להבחין בין טוב ורע, מותר ואסור. הגבולות שאותם מציבים הורים בפני ילדיהם הם היסוד ליראת השמים שלהם בהמשך חייהם. חז"ל מספרים על יוסף שעמד לחטוא ו"ראה דמות דיוקנו של אביו", ודמות זו שראה היא שאפשרה לו לעמוד בניסיון. דמות דיוקנו של האב היא היכולת הפנימית שפיתח יעקב בבניו לעמוד ביצרם ולא לעבור את גבול המוסר.

להסביר מתוך אהבה

כמובן שצריך להציב גבולות מתוך אהבה. אסור שאנחנו וילדינו נחשוב שאם אין נותנים לילד משהו או אוסרים עליו לעשות דבר מה, הדבר נעשה מחוסר אהבה. כשמציבים גבול אין לדבר על כך בטון כועס, אלא בטון מרגיע ומסביר. לא הכול ילד יכול להבין, אך יש לנסות להסביר לו כפי הבנתו. גם אם אין הוא מבין, חשוב שידע שלהורים יש הסבר למה שהם עושים, ולפי הבנתם הם עושים את מה שנכון בשבילו.

מצוות חינוך: הצעה לסוגיה למדנית:

מקור ואופי החיוב:

פירוש בעל המשך חכמה, בראשית, יח:ט

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו כו' לעשות כו' - הנה חנוך מצוה לבנים במצות עשה לא נזכר רק עשה ד"ולמדתם את בניכם" (דברים יא, יט) הוא בתלמוד תורה ואמרו בנזיר דף כ"ט "האב חייב לחנך בנו במצות ואין האשה חייבת לחנך בנה במצות" פירוש דהוי כמו מצות עשה של תלמוד תורה דהאשה פטורה... ומקור מצות חנוך במצוות עשה מקורו מזה הפסוק מאברהם אבינו שיצוה את בניו בקטנם על המצות וקרא: "חנוך לנער עפ"י דרכו" שהביא רמב"ם בסוף הל' מאכלות אסורים הוי מדברי קבלה אבל העיקר מאברהם וכאן משמע שאף לבנות מצוה על האב

פירוש הרמב"ן, דברים ו:ז

שננתם לבניך גם אלה מצות מבוארות נרמזו כבר, כי מאחר שצוה במצות, חקת עולם לדורותיכם, ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם (שמות לא יז), זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו (בראשית יז י'), הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו המצות, ואיך ידעו אותם אם לא נלמדם

על מי מוטלת המצווה?

רש"י על מסכת ברכות, דף מח. ד"ה "עז"

עד שיאכל כזית דגן - ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיק [=כאשר אדם אוכל כזית דגן הוא יכול להוציא אחרים ידי חובה בברכת המזון, גם אם הם אכלו כביצה דגן], אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא... מיהו [=אבל] כיון דמיחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה, ומוציא רבים ידי חובתן, ואם תאמר בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי [=לגבי קטן שהגיע לחינוך שמחוייב מדרבנן אמרנו שלא יכול להוציא אחרים ידי חובה], ההוא אפילו מדרבנן לא מיחייב, דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכה [= על אביו מוטלת החובה לחנכו]...

משנה, מסכת מגילה פ"ב משנה ד

הפל קשרין לקרות את המגלה, חוץ מחרש, שוטה, וקטן. רבי יהודה מכשיר קטן.

תוספות על מסכת ברכות, דף טו. ד"ה "ורבי יהודה"

ורבי יהודה מכשיר בקטן [=שיכול להוציא גדולים בקריאת מגילה]- ואם תאמר באיזה קטן מיירי [=מדובר] אי [=אם] בקטן שלא הגיע לחנוך הא אמרינן [=הרי אמרנו] שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים, ומאי טעמא דר' יהודה דמכשיר [=ומה טעמו של רבי יהודה שמכשיר] ואי [=ואם] בהגיע לחנוך, מאי טעמייהו דרבנן דאסרי [=מה טעמם של חכמים שאסרו על הקטן להוציא גדול ידי חובה] הרי קריאת מגילה דרבנן? ואמרינן [=והרי אמרנו] קטן שהגיע לחנוך מדרבנן כגדול ופותר דרבנן? ויש לומר... הכא [=כאן] דגבי קטן איכא תרתי דרבנן [יש שני דרבנן] דהמגילה דרבנן והקטן דרבנן, אינו יכול להוציא היכא דליכא [=היכן שיש] אלא חד [=אחד] דרבנן:

הרמב"ן במלחמות ה', ברכות, דף יב. בדפי הרי"ף

דקטן אפילו הגיע לחינוך אינו מוציא אחרים אפילו בדרבנן כדתנן: "הכל כשרים לקרוא את המגילה חוץ מחרש, שוטה וקטן" וטעמא דמלתא משום דחינוך מצווה דאביו הוא ואיהו לאו בר חיובא הוא כלל

נפקא מינות למעשה:

משנה ברורה על סעיף תרנח, סימן קטן כ"ח:

[הקטע הקודם עוסק בשאלה כיצד ניתן לתת לקטן ליטול לולב ביום הראשון של סוכות שבו יש דין שהלולב צריך להיות של הנוטל על מנת שיצא בו ידי חובה והרי קטן לא יכול לקנות מהמבוגר בעלות על הלולב כיוון שאין לא דעת לקניין וכן לא יכול להקנות את הלולב בחזרה למבוגר לאחר שנטל] ... אלא דבכל אלו העצות לא מהני [=לא מסייע] רק [=אלא] לגדול שיהיה יכול אח"כ לצאת בו אבל הקטן לא יצא בנטילה כזה דהא אינו שלו ולא מקרי "לכם" ולא קיים בו מצוות חינוך, ויש מאחרונים שסוברין דמצוות חינוך מתקיים גם בשאול דהא גם בזה מתחנך הבן למצות

רמב"ם, הלכות מאכלות אסורים, פרק יז, הלכה כח:

"אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה, שנאמר: 'חנוך לנער על פי דרכו וגו'."

תוספות ישנים, מסכת יומא, דף פב.

"ואומר ה"ר אליעזר ממיץ דחינוך לא שייך אלא שיעשה מצוה, ולא אפרושי מאיסורא שמפרישין אותו מלאכול, אלא הוא חינוכו שמחנכין אותו במצנת 'ועניתם את נפשותיכם'."

• קשר בין דורי, הנחלת המסורת

הקשר הבין דורי בעם ישראל מקבל פן נוסף מעבר לעצם המשכת העולם ולרצון הטבעי של כל הורה להנחיל לילדיו את הערכים בהם הוא מאמין. בפרק זה נבחן את הרובד הנוסף הקיים בעם ישראל בקשר הבין דורי שהוא למעשה התשתית להעברת המסורת, האמונה, התורה שבעל פה מדור לדור. הערכים שמעביר הורה יהודי לילדיו אינם רק חינוך פרטי, אלא חלק ממעשה בניית האומה והמשכה של הברית בין עם ישראל לקב"ה.

. בראשית י"ח, יז-יח:

"וה' אמר: המכסה אני מאברהם אשר אני עשה? ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גויי הארץ. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו".

הרש"ר הירש (שם):

"כי ידעתיו – כי לא למענו בחרתי בו, לעשותו אולי לאמיר גדול ועשיר, אלא להיות מייסדה ומחנכה של אומה זו, אשר כה נעלים תפקידיה. ולא לטובתו – אלא לטובת אומה זו. לתמכו, לסעדו בתפקידו כמחנך-עם. ורק בעבור זה חייב אני לגלות לו את עצתי ולהעמיד אותו על סוד דרכי.

הן שומה עליו לחולל את הנס החינוכי הגדול – היחיד במינו – לנטוע בלב יחידו, בן הזקונים, את יסוד דרך העם ברוח ובמעש. וכאשר הוא, האב, כבר יהיה שוכב זה עידן ועידנים עם אבותיו, הרי בניו וביתו אחריו, הרי הגוי כולו, עוד יעמוד איתן על יסוד מוצק זה. עודנו חי בו ומגשים הליכותיו.

ונמצא כי הוא – האב – חי לעד ולעולם בכל אחד מבניו ובכלל בני ביתו. וכל נטף טל-ברכה הבא לאחרון בניו – על ראש האב יחול".

שמות י"ב-י"ג:

(י"ב, כו-כז) "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם? ואמרתם: זבח פסח הוא לה', אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים, ואת בתינו הציל..."

(י"ג, ח-י) "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים... ושמת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה".

(י"ג, יד-טו) "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר: מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו, ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה. על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים, וכל בכור בני אפדה".

בראשית פרק ל"ט, פסוקים א'-י"ג:

"וַיֹּסֶף, הוֹרֵד מִצְרָיִם; וַיִּקְנֶהוּ פוֹטִיפָר סָרִיס פְּרֹעֶה שֹׁר הַטְּבָחִים, אִישׁ מִצְרַיִם, מִיַּד הַיִּשְׁמַעְאֵלִים, אֲשֶׁר הוֹרְדוּהוּ שָׁמָּה. וַיְהִי יְדוּד אֶת-יוֹסֵף, וַיְהִי אִישׁ מְצֻלִיחַ; וַיְהִי, בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִם. וַיֵּרָא אֲדֹנָיו, כִּי יְדוּד אֶתוֹ; וְכָל אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה, יְדוּד מְצֻלִיחַ בְּיָדוֹ. וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו, וַיִּשְׁרֹת אֹתוֹ; וַיִּפְקְדֵהוּ, עַל-בֵּיתוֹ, וְכָל-יֵשׁ-לוֹ, נָתַן בְּיָדוֹ... וַיַּעֲזֹב כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ, בְּיַד-יוֹסֵף, וְלֹא-יָדַע אֹתוֹ מְאוּמָה, כִּי אִם-הִלְחָם אֲשֶׁר-הוּא אוֹכַל; וַיְהִי יוֹסֵף, יָפֵה-תָאֵר וַיִּפֶּה מְרָאֵה. וַיְהִי, אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַתִּשָּׂא אִשְׁת-אֲדֹנָיו אֶת-עַיְנֶיהָ, אֶל-יוֹסֵף; וַתֹּאמֶר, שְׂכָבָה עִמִּי. וַיִּמָּאֵן--וַיֹּאמֶר אֶל-אִשְׁת־אֲדֹנָיו, הֵן אֲדֹנִי לֹא-יָדַע אֹתִי מֵה-בְּבִית; וְכָל אֲשֶׁר-יֵשׁ-לוֹ, נָתַן בְּיָדִי. אֵינְנוּ גְדוֹל בְּבֵית הַזֶּה, מִמְּנֵי, וְלֹא-תִשָּׂוּ מִמְּנֵי מְאוּמָה, כִּי אִם-אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אֶת-אִשְׁתּוֹ; וְאַיִךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדוֹלָה, הַזֹּאת, וְתִטְאֲתִי, לְאֵלֵקִים. וַיְהִי, כַּדְּבָרָה אֶל-יוֹסֵף יוֹם יוֹם; וְלֹא-שָׁמַע אֲלֶיהָ לְשָׂכַב אִצְלָהּ, לְהִיּוֹת עִמָּה. וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה, וַיָּבֵא הַבַּיִתָּה לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶתוֹ; וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת, שָׁם--בְּבִית. וַתִּתְפָּשֶׂהוּ בְּבִגְדוֹ לְאֹמֶר, שְׂכָבָה עִמִּי; וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ, וַיִּנָּס וַיֵּצֵא חֹצְצָה. וַיְהִי, כִּפְרָאֲתָהּ, כִּי-עָזַב בְּגָדוֹ, בְּיָדָהּ; וַיִּנָּס, הַחֹצְצָה."

מדרש תנחומא לפרשת וישב סימן ח:

"וימאן ויאמר אל אשת אדוניו, זש"ה ברוך הגבר אשר יבטח בה' (ירמיה ז) את מוצא כיון שהיה בבית רבו ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח וגו', וירא אדוניו כי ה' אתו וגו', וכי פוטיפר רשע היה רואה שהקב"ה עמו ומה הוא כי ה' אתו, אלא שלא היה שמו של הקדוש ברוך הוא אז מפיו היה נכנס לשמשו והוא היה מלחש ואומר רבון העולם אתה הוא בטחוני אתה הוא פטרוני תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני, ופוטיפר אומר לו מה אתה מלחש שמא כשפים אתה עושה לי, והוא משיבו לא אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך, לפיכך כתיב וירא אדוניו כי ה' אתו... כיון שראה רבו כן, מסר כל המפתחות ולא היה יודע אחריו כלום, שכן אמר הן אדוני לא ידע אתי מה בבית, כיון שראה יוסף את עצמו בכך התחיל אוכל ושותה מסלסל בשערו ואומר ברוך המקום שהשכיחני בית אבי, א"ל הקב"ה אביך מתאבל עליך בשק ואפר ואתה אוכל ושותה ומסלסל בשערך הרי אדונתך מזדווגת לך ומצירה לך, לכך כתיב ותשא אשת אדוניו, וימאן למה מאן א"ר יהודה בר שלום שראה אקונין של אביו וא"ל יוסף עתידין אחיך להכתב באבני אפוד תרצה שתהא חסר מכללן ותהיה רועה זונות לכך מאן, ויאמר אל אשת אדוניו הן אדוני אמר לה הרי בעליך לפניך לפי שכל בני אדם שוין הן, איננו גדול בבית הזה ממני וגו' וחטאתי לאלקים נשבע אני לאלקים שאיני עושה הרעה הגדולה הזאת, ויהי כדברה אל יוסף יום יום, א"ר יהודה בר שלום יום יום שנים עשר חדש שנאמר (אסתר ג) מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר כשהיתה באה להסיח עמו היה מרכינ פניו למטה כדי שלא להביט בה..."

ירושלמי הוריות פרק ב, הלכה ה:

"ויפוזו זרועי ידיו רב חונה בשם רב מתנה תלה עינוי וראה איקונין של אבינו מיד היצר. מידי אביר יעקב אמר רבי אבין אף איקונין של רחל ראה משם רועה אבן ישראל".

תהלים ע"ח, א--ז:

- א משפיל, לאסף:
האזינה עמי, תורת; הטו אונכם, לאמרי-פי.
ב אפתחה במשל פי; אביעה חידות, מני-קדם.
ג אשר שמענו, ננדעם; ואבותינו, ספרו-לנו.
ד לא נכחד, מבניהם-- לדור אחרון, מספרים תהלות ה'; ופוזו ונפלאותיו, אשר עשה.
ה ויקם עדות, ביצקב, ותורה, שם בישראל; אשר צנה, את-אבותינו-- להודיעם, לבניהם.
ו למען ידעו, דור אחרון--בנים ינלדו; יקמו, ויספרו לבניהם.
ז וישמו באלקים, כסלם: ולא ישכחו, מעללי-אל; ומצותיו ינצרו.

ישעיהו פרק נא

- א) שמעו אלי רדפי צדק מבקשי ה' הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם:
ב) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם פי אחד קראתיו ואברהם וארבהו: ◻

השל"ה הקדוש - שער האותיות - אות ד' דרך ארץ (יט)

וכתב בראשית חכמה וזה לשונו, וצריך האדם לזהר ביותר ולשמור פיו ולשונו שלא ידבר בפני בנו בדבר מגונה, וכל שכן לעשותו. ואף על פי שהוא מגונה הן אם עשאו בפני הבן או שלא בפני הבן, מכל מקום יותר מגונה הוא האב אם דיבר או עשה דבר מגונה בפני בנו שלא ילמוד בנו ממנו כו'. ואם ישמע האב דבר מגונה שעשאוהו אחרים, יתעבנו מאוד בפני הבן ויפליג בגנותו, ויאמר תבא קללה על פלוני שעשה כך וכך, ועל העושה כמעשהו, כדי שיתגנה הדבר בעיני הבן ויתרחק ממנו ומכיוצא בו. ואם ישמע דבר משובח שעשו אחרים, כגון לימוד או כתיבה נאה וכיוצא בזה, ישבחנו ממנו בעיני בנו ויאמר כמה נאה דבר זה שעשה פלוני וסופו לירש מעלה עליונה, ויפליג בשבחיו כדי שישמע הבן ויתאוה לעשות כן. סוף דבר, שישתדל מאוד להרחיק את בנו מהכיעור ומן הדומה לו, ויקרבנו למדת החסידים והישרים כו'. וכשעשה האב מצוה מהמצות, כגון שקושר הלולב וכיוצא בו, יעשה לפני בנו וילמדנו לעשות כך, כדי שיהיו המצות תאבות כו'.

הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, אדם וביתו, עמ' 114-116: השניות שבאבהות

במסכת ביכורים (במשנה ובתוספתא) מתעוררת השאלה אם רשאי הגר, בשעה שהוא מתפלל, לפנות אל הא-להים בלשון "א-להינו וא-להי אבותינו". ההלכה קיבלה את דעתו של ר' יהודה (תלמוד ירושלמי, ביכורים א', ד), לפיו רשאי הגר לקרוא מקרא ביכורים ולומר בו, כאשר נשבעת לאבתינו" (דברים כ"ו, טו). בקשר לעניין זה כותב הרמב"ם: "הגר מביא וקורא, שנאמר לאברהם 'אב המון גוים נתתיך' (בראשית י"ז, ה) – הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה (הלכות ביכורים ד', ג). הרמב"ם לא ביאר את הכתוב "אב המון גוים" במשמעות של אבהות טבעית, כבא לומר שאברהם יפרה וירבה באופן טבעי ויוליד עמים רבים. לאמיתו של דבר הוא הבינו כמציין סוג אחר של אבהות, זו הרוחנית. אברהם הוא אביהם של כל אלה שנכנסו תחת כנפי השכינה, של כל אלה שדבקו בא-להי ישראל וקיבלו עליהם את המחויבות לתורתו. השינוי מ"אברם" ל"אברהם" מסל את המעבר ממערכת היחסים הביולוגית שבין מוליד לצאצאיו אל מערכת יחסים מטפיזית שבין אב-מורה לילד-תלמיד.

כאשר אדם מוליד ילד שהוא צאצאו הביולוגי, נעשה יצור טבעי ל"אברם". תפקיד זה איננו זכות מיוחדת שהוענקה לבני אנוש בלבד. העמדת צאצאים היא התרחשות טבעית בקרב בני האדם ובעלי החיים גם יחד. אך אבהות המושרשת באידיאה נפלאה, שהיא גם חוויה כבירה, עולה פי כמה וכמה על האבהות הנוצרת

מעצם התהליך הטבעי של הפריית הביצית. מסר זה הועבר אלינו באמצעות הברית שנכרתה עם אברהם. ברית זו שחררה את אבינו מן ההגבלות הטבעיות שמטיל הטבע, והרחיבה את חוויית אבהותו לממדים אוניברסאליים. אברהם מקרב אל חיקו כל מי שקונה את עולמה בשעה של הארה ומחליט לשוב אל הא-להים.

בקצרה: האבהות היא חוויה כפולת פנים, טבעית ואישית-מטפיזית. ברמה הראשונה הגבר מעמיד צאצאים, ומבקש לו מעמד של אבהות, אשר דינה נגזר לכישלון, כיוון שלעולם לא יפתח מערכת יחסים הולמת עם צאצאיו. יהיה עליו לשאת יחס של בוז מוחלט מצד בנו או בתו, כיוון שהצעיר לעולם יעליב ויתעב את הזקן. לחילופין יהיה עליו לייסד את ביתו על עריצות של ממש, שהיא ילידת מערכת יחסים חסרת משמעות ומלאה שנאה שאין בה כל היגיון. ברמה השנייה מעמידים האב והילד מערכת יחסים היוצקת איכות חדשה אל תוך חוויותיהם הקיומיות. הם יוצרים קהילה אותנטית, שבמסגרתה נחליץ האדם מן הבדידות, אשר הצליפו בו בחוסר רחמים בל יתואר ובחוסר רגש קיומי. רק במסגרת אחרונה זו ניתן למצוא אבהות של אמת.

ואולם כאשר אני מדבר על השגת האבהות האברהמית באמצעות החינוך, כוונתי איננה רק להכשרה מעשית של הילד, לפיתוח כישוריו וכישרונותיו, למימוש מלא של הפוטנציאל הטבעי שלו, להפעלת היכולות הפיזיות והאינטלקטואליות הטבועות בו. אל סוג כזה של חינוך, חשוב וחיוני ככל שיהיה לשם הגשמתו המלאה של הילד, חייבת להתלוות האבהות האברהמית שיש בה ממד חדש, השוכן לצד עולם החינוך כפי שזה נתפש בידי הוגי דעות ומחנכים. הטובה שעשה אברהם ליצחק לא התבטאה בחינוכו בתחום המיומנויות והכישורים במשמעותם האפלטונית – רוצה לומר: חשיפת כל מה שכבר הוענק והוטבע בו – אלא בהפגשתו עם קיום חדש של ברית וגאולה. אברהם הכניס את יצחק לקהילת הברית, שבה ארבע פרסונות: ה"אני", ה"אתה", ה"הוא" (הזולת האנושי – *he*) וה"הוא העליון" (המכוון לא-להים – *He*). אברהם גילה ליצחק את תורת החיים הא-להית, את דרכיו. אברהם נעשה לחלק מתוכנית ההתגלות של תורת הא-להים. בעוד שהחינוך מבקש להעמיד רק בני אנוש, אברהם עוסק במסגרת הקיום הסופי במעמדו של יצחק כמהות הניצבת מעבר לאנושיות (*trans-humanitas*). הוא העניק לבו דבר המצוי מעל ומעבר למציאות הסופית. הוא גילה לו את רעיון הטרנסצנדנטיות העצמית והגאולה העצמית, את רעיון הקתארסיס.

"כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, [למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו" (בראשית י"ח, יט). האבהות באה לידי ביטוי במעשה הציווי לדורות הבאים, בהעברת החוויה והחוק הכבירים שבהתגלות הא-להים (*revelatio Dei*). האב לא רק מכין

את ילדיו, לקראת החיים, לא רק מסגל אותם למציאות קיימת, כפי שמבינה התיאוריה

הנטוראליסטית את המעשה החינוכי, אלא גם מפקיד אותם בידיה של מציאות טרנסצנדנטלית

נשגבת. אבהותו של אברהם מושתתת על הברית, והיא נוסדה באורח איתן על הר

המוריה בעת הדרמה של העקידה, עם נכונותו להקריב את יצחק (בראשית כ"ב). פעמים רבות נכשל האב המודרני, השואף להעניק לילדיו חינוך מעשי מעולה, במאמציו להיעשות לאברהם, לחוות מחדש את אבהותו על ידי חשיפת ילדיו לגילוייה של מציאות חדשה, שעיקרה קיום של מחויבות המביא לידי גאולה.

ניגונים/ פניה ברגשטיין

שתלתם ניגונים בי, אמי ואבי ,
ניגונים, מיזמורים שכוחים .
גרעינים גרעינים נשאם לבבי
עתה הם עולים וצומחים,
עתה הם שולחים פארות בדמי ,
שורשיהם בעורקי שלובים ,
ניגוניך אבי, ושיריך אמי ,
בדופקי נעורים ושבים.

הנה אאזין שיר ערשי הרחוק
הביע פי אם אלי בת ,
הנה לי תזהרנה בדמע ושחוק
"איכה" וזמירות של שבת .

כל הגה יתם וכל צליל יאלם
בי קולכם הרחוק בי יהום
עיני אעצם והריני אתכם
מעל לחשכת התהום.

• כיבוד הזרים

הדיבר החמישי בעשרת הדיברות מצווה אותנו: "כבד את אביך ואת אמך". מצווה זו מחזיקה בתוכה שני קצוות שעולם המצוות יכול לעורר בנו: מצד אחד יש בה משהו טבעי כל כך, עד כדי שלפעמים נשאל את עצמנו מדוע יש בכלל צורך להפוך אותה לציווי? אך מצד שני יש בה גם קושי עצום... בפרק זה נבחן לעומק את ציווי זה. ננסה להרחיב את הפרטים המעשיים הכלולים בציווי ולחשוב כיצד הם באים לידי ביטוי בחיים שלנו כיום, נפגוש טעמים שונים שניתנו בדורות השונים למצוות כיבוד הזרים ונבחן דילמות שונות שהמצווה זו מעלה.

שמות פרק ב

(יא) כְּבֹד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן לְאָרְכּוֹן יְמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ס

ויקרא פרק יט

(ג) אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שְׂבֻתֹתֵי תְּשַׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

דברים פרק ה'

(טו) כָּבֵד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יָאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ עַל הַאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: ס

שמות פרק כא

(טו) וּמָכָה אָבִיו וְאָמוּ מוֹת יוּמָת:

(טז) וְגָנַב אִישׁ וּמָקְרוּ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס

(יז) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאָמוּ מוֹת יוּמָת: ס

משלי פרק א'

(ח) שְׁמַע בְּנִי מוֹסֵר אָבִיךָ וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ:

(ט) כִּי לֹנֵת חָן הֵם לְרֵאשִׁיף וְעֲנָקִים לְגִרְגָּלֵי תִּיב:

מדרש משלי (בובר) פרשה א' ד"ה [ח] שמע בני

[ח] שמע בני מוסר אביך. מה שנמסר לך בסיני על כבוד אב. ואל תטוש תורת אבך. מה שהזהירו לך בסיני על כבוד האם, ואם עשית כן נמצאת עושה כבוד אב ואם.

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עשרת הדברות עמוד 455

דבור חמישי: כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך, אבות שיצאת מהם כבדם כמוני, אמר הקב"ה הבטן שנולדת בו כבדהו, שדים שינקת מהם פרנסה וכו' [תירא אותם] שהיו עמי כשיצרתך, שנאמר איש אמו ואביו תיראו וכתוב כבד את אביך ואת אמך, כיצד חייב אדם לכבדם, במאכל ובמשתה ומלבושים ובהכנסה וביציאה, וכיצד חייב אדם לירא אותם לא ישב במקומם ולא ידבר בפניהם ולא יסתור דבריהם. כל המכבד אביו ואמו מעלה עליו הקב"ה כאלו מכבד אותו, וכל המבזה אביו ואמו מעלה עליו הקב"ה כאלו מבזה עצמו. ועוד אמרו חכמים מכבדו בחייו מכבדו במותו. אמר ר' חייא בר אבא יש מאכיל אביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא. (כ"ז) מעשה ביהודי אחד שבכל יום ויום היה מביא לו בנו שני זוגות יונים והיה מאכילו ומשקהו, ויום אחד אמר לו בני מאין לך כל זאת שבכל יום ויום אתה מאכילני שתי תורים? ענה לו בנו כלבא רע - עינא! אכול מה שהבאתי לך ומה יש לך לשאול מהיכן הוא לי? - ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא: (כ"ח) מעשה באדם אחד שפעם אחת גזרה המלכות שכל אדם שישב בטל ולא יעשה מלאכה יקצצו ידיו ורגליו, בכל יום ויום הבן טוחן ברחיים והוא יושב במטה, יום אחד נכנסו עבדי המלך אמר הבן: אבא טוחן ברחיים ואני אשכב במטה, מצאוהו עבדי המלך שהיה יושב במטה והביאוהו לפני המלך וקצצו ידיו ורגליו, וזה הביאוהו לחיי עוה"ב שהציל את אביו. וראה מה עשה גוי אחד באשקלון ודמה בן נתניה שמו, פעם אחת בקשו ממנו פרקמטיא והיה יכול להשתכר בה עשרים רבוא דינרים, והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. שוב פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים רבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. לשנה אחרת שילם לו הקב"ה שכרו משלם שנזדמנה לו פרה אדומה בעדרו ונכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם יודע אני בעצמי שאם אני מבקש מכם כל הממון שבעולם אתם נותנים לי אבל איני מבקש מכם אלא ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא, החזירו לו. פעם אחת היה לבוש סריקין ויושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו מעליו וירקה בפניו ולא ענה לה. לפיכך חייב אדם לכבד אביו ואמו.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב'

ת"ר איזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב עמוד א'

א"ל שמואל לרב יהודה שינא לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתוב בתורה כך כתוב בתורה צעורי קא מצער ליה אלא אומר לו אבא מקרא כתוב בתורה כך אלעזר בן מתאי אומר אבא אומר השקיני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה שאני ואבא חייבים במצוה איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחרים תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול

קידושין לא ע"ב

אמר רבי אבהו: כגון אבימי ברי קיים מצות כיבוד. חמישה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו, וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא, רהיט ואזיל ופתח ליה, ואמר "אין אין" עד דמטאי התם. יומא חד אמר ליה: אשקיין מיא. אדאייתי ליה נמנם, גחין קאי עליה עד דאיתער. איסתייעא מילתיה ודרש אבימי: "מזמור לאספ". לישנא אחרנא: "אשרי תמימי דרך" בתמניא אפי.

תרגום:

אמר רבי אבהו: כמו אבימי בני קיים מצוות כיבוד (הורים). חמישה בנים ראויים לסמיכה (לרבנות) היו לו לאבימי בחיי אביו (ר' אבהו), וכשהיה רבי אבהו קורא בשער, רץ והלך ופתח לו (בנו), ואמר: "כן, כן" עד שהגיע לשם. יום אחד אמר לו (ר' אבהו לבנו אבימי): השקני מים. עד שהביא לו (את המים) נרדם (האב). עמד (הבן) גחון מעליו עד שהתעורר. הסתייע הדבר (שחיכה כך) ודרש אבימי: "מזמור לאספ". לשון אחרת: "אשרי תמימי דרך" ב"שמונה פנים" (כיניו למזמור קי"ט בתהלים).

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמ

סעיף א

צריך לזיזה מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם. הגה: ומ"מ אין ב"ד כופין על מצות כבוד אב ואם, דהוי ליה מצות עשה שמתן שכרה בצדה שאין ב"ד כופין עליה (בית יוסף בשם הגמרא ובתא"ו נתיב א').

סעיף ב

איזה מורא, לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו, או מקום המיוחד לו להתפלל; ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו; ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו, אפילו לומר נראין דברי אבא; ולא יקראנו בשמו, לא בחייו ולא במותו, אלא אומר: אבא מארי. היה שם אביו כשם אחרים, משנה שם, אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו. אבל שם שרגילין בו מותר לקרות אחרים שלא בפניו (טור).

סעיף ג

עד היכן מוראם, היה הבן לבוש חמודות ויושב בראש הקהל, ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו, לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא מן מלך מלכי המלכים שצוהו בכך.

סעיף ד

איזהו כבוד, מאכילו ומשקהו, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. ויתנו לו בסבר פנים יפות, שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות, נענש עליו. הגה: וכן להיפך, אם מטחין אביו ברחיים, וכוונתו לטובה כדי שינצל אביו מדבר קשה יותר מזה, ומדבר פיוסים על לב אביו ומראה לו שכוונתו לטובה עד שיתרצה אביו לטחון ברחיים, נוחל עולם הבא (גמרא ורש"י פ"ק דקדושין וירושלמי). וישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש רבו.

סעיף ה

זה שמאכילו ומשקהו, משל אב ואם, אם יש לו. ואם אין לאב, ויש לבן, כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול. ואם אין לבן, אינו חייב לחזור על הפתחים להאכיל את אביו. הגה: וי"א דאינו חייב ליתן לו רק מה שמחייב ליתן לצדקה (כן כתב הב"י דנראה כן מדברי הרי"ף והרא"ש, וכ"כ הר"ן פ"ק דקידושין). ומ"מ אם ידו משגת, תבא מארה למי שמפרנס אביו ממעות צדקה שלו (הגהות מרדכי דב"ב ובהגהות פ"ק דב"מ ובחידושי אגודה). ואם יש לו בנים רבים, מחשבים לפי ממון שלהם, ואם מקצתן עשירים ומקצתן עניים, מחויבים העשירים לכד. (תשובת מיימוני הלכות ממרים בשם מוהר"ם והביאה הבית יוסף). אבל חייב לכבדו בגופו, אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים. ודוקא דאית לבן מזונות לאיתזוני ההוא יומא, אבל אי לית ליה, לא מיחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים.

סעיף ו

היה צריך על שום דבר בעיר, ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו, אע"פ שיודע שגם כן יעשו בשבילו, לא יאמר: עשו לי דבר פלוני בשבילי, אלא יאמר עשו בשביל אבא, כדי לתלות הכבוד באביו.

סעיף ז

חייב לעמוד מפני אביו. ואם האב תלמיד בנו, כל אחד מהם עומד מפני השני. הגה: ואם הבן רוצה למחול על כבודו, לשמש אביו, הרשות בידו, דהא הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. ודוקא בצנעא, או אפילו בפרהסיא ודש בעירו שהכל יודעים שהוא אביו, אבל אם הבן גדול בתורה ואין אביו דש בעירו, איכא למיחש לבזיון התורה אם יתבזה הבן לפני האב, ויש להם להרחיק זה מזה שלא יקל שום אחד בכבודו לפני חבירו (הכל סברת הרב); וכן עשה מוהר"ם עם אביו.

סעיף ח

עד היכן כיבוד אב ואם, אפילו נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים, לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעוס כנגדם, אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק. הגה: ויש אומרים דאם רוצה לזרוק מעות של בן לים דיכול למונעו, דהא אינו חייב לכבדו רק משל אב, אבל לא משל בן (טור בשם ר"י). ואין חילוק בין לכבדו או לצערו (ת"ה סימן מ'). ודוקא קודם שזרקו, דאפשר דממנע ולא עביד, אבל אם כבר זרקוהו, אסור לאכלומיה אבל יוכל לתבעו לדינא (טור בשם הרא"ש). ודוקא אם רוצה לזרוק כיסו לים, דאית ביה חסרון כיס, אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא, אסור בכל ענין (ר"ן פ"ק דקדושין). בן שיש לו דין עם אביו, והאב הוא תובע הבן, צריך הבן לילך אחר אביו אע"פ שהבן הוא נתבע ודר בעיר אחרת, שזהו כבוד אביו. אבל האב חייב לשלם לבן הוצאות, דאינו חייב לכבדו משל בן (במהרי"ק שורש נ"ח), כמו שנתבאר.

סעיף ט

חייב לכבדו אפילו אחר מותו. כיצד, היה אומר דבר שמועה מפיו, אומר: כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו, אם הוא תוך שנים עשר חדש, ואם הוא לאחר שנים עשר חדש, אומר: זכרונו לברכה. הגה: ואין חילוק בין אם לאב בכל זה (מהרי"ל סימן כ"ז/כ"ד). יש אומרים דאם כותב תוך שנים עשר חודש דבר ומזכיר אביו, א"צ לכתוב הריני כפרת משכבו אלא זכרונו לברכה, דהא כתיבתו מתקיימת לאחר שנים עשר חודש (הג' באלפס פ"ק דקדושין), ויש מחמירים אפילו בכתיבה (בנ"י ושאר מחברים וכ"מ בב"י סוף ס' רמ"ב בשם רשב"ץ ותשובת ה' חביב רס"ד), וכן נוהגין.

סעיף י

מי שנטרפה דעת אביו או אמו, משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם. ואם אי אפשר לו לעמוד, מפני שנשתגעו ביותר, ילך לו ויניחם, ויצוה לאחרים לנהגם כראוי.

סעיף יא

ראה אביו שעבר על דברי תורה, לא יאמר לו: עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו: אבא כתוב בתורה כך וכך, כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו, והוא יבין בעצמו ולא יתבייש. ואם היה אומר שמועה בטעות, לא יאמר לו: לא תתני הכי.

סעיף יב

אמר לו אביו: השקני מים, ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לוייה, אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים, יעסוק בכבוד אביו. ואם התחיל במצוה תחלה, יגמור, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה (ב"י בשם הר"ן). ואם אין שם אחרים לעשות, יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו. (מיהו אם אין זמן המצוה עוברת, יעסוק בכבוד אביו ואח"כ יעשה המצוה) (רבינו ירוחם נתיב א' בשם רא"ש).

סעיף יג

תלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם.

סעיף יד

אביו אומר לו: השקני מים, ואמו אומרת: השקני מים, מניח אמו ועוסק בכבוד אביו. ואם היא מגורשת מאביו, שניהם שווים ולא יזוה מהם שירצה יקדים.

סעיף טו

אמר לו אביו לעבור על דברי תורה, בין מצוה עשה בין מצות לא תעשה, ואפילו מצוה של דבריהם, לא ישמע לו.

סעיף טז

האב שצוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב, והבן היה רוצה להתפייס מיד לולי צוואת אביו, אין לו לחוש לצוואתו.

סעיף יז

אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם, אלא שהאשה אין בידה לעשות, שהיא משועבדת לבעלה, לפיכך היא פטורה בכבוד אב ואם בעודה נשואה. ואם נתגרשה או נתאלמנה, חייבת.

סעיף יח

ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו. אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות, מכבדו ומתירא ממנו. הגה: וי"א דאינו מחוייב לכבד אביו רשע, אא"כ עשה תשובה (טור ומרדכי פ' כיצד ובהגהות מיימוני פ"ו דהלכות ממרים).

סעיף יט
אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם, שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויעלים
עיניו מהם, שהאב שמחל על כבודו, כבודו מחול.

טעמי מצוות כבוד אב ואם

א. הכרת הטוב

ספר החינוך מצוה לג

משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא.

תלמוד ירושלמי מסכת קידושין פרק א דף סא טור ב /ה"ז

א"ר אבא בר כהנא השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה מן החמורות מצוה קלה שבקלות זו שילוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זו היא כיבוד אב ואם ובשתייהן כתיב הארכת ימים א"ר אבון מה אם דבר שהוא כפריעת חוב כתי' בו למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך דבר שיש בו חסרון כס וסיכון נפשות לא כל שכן

משך חכמה (רבינו מאיר שמחה מדווינסק), דברים פר' ואתחנן ה', ט"ז ד"ה כבד את אביך וכו' כאשר צוה ה' אלוקיך

הרצון, כי אמרו בירושלמי דכבוד אב הוי מצוה קלה, דהיא כפריעת חוב עבור טרחתם ומזונם. ולכן אמר אף באופן שאביך ואמך עזבוך ולא גידלוך, גם כן תכבדם כאשר צוה ה' אלוקיך במדבר, ששם לא היה טורח גדול על האבות בגדול בניהם, כי מן היה יורד מן השמים, ומים מבאר, ובשר משליו, והענן היה מגהיץ מלבושיהם. ובכל זאת צוה ה' לכבד אביך ואמך, כן תעשה לדור אחרון.

ב. כיבוד הורים ככבוד השכינה

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב

ת"ר נאמר (שמות כ) כבד את אביך ואת אמך ונאמר (משלי ג) כבד את ה' מהונך-השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום.
נאמר (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו ונאמר (דברים ו) את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד-השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום נאמר (שמות כא) מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר (ויקרא כד) איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו-השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום אבל בהכאה ודאי אי אפשר!
וכן בדין ששלשתן שותפין בו ת"ר שלשה שותפין הן באדם הקב"ה ואביו ואמו- בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאמיה, אמר: איקום מקמי שכינה דאתיא.

רמב"ן שמות פרק כ פסוק יב

והנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, **כי כבד את אביך כבוד האל, כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה, ונשארו חמשה לאדם בצרכו וטובתו:**

תורת משה (רבינו משה אלשיך), שמות פר' יתרו כ', י"ב ד"ה כבד את אביך

אל יעלה על רוחך, כי מה לך לכבד עושי חומרך (ההורים שהם הנותנים את החלק הגשמי ביצירה), והוא טיט חוצות. לזה סמך על רמז החידוש, למען תזכור כי גם החומר ששלשלו בך, מה' הוא. כי הוא יתברך עשאו, ואותו הפועל הוא המשתלשל על ידי אביך ואמך. נמצא ששורש פעולתם מעשה אלוהים הוא. וכבד את הממשיכים בך מעשה ידיו יתברך.

ג. חיזוק העברת המסורת מדור לדור

רבי יוסף אלבו, ספר העיקרים, מאמר שלישי פרק כו

ואחר כך אמר כבד את אביך ואת אמך, לפי שהוא מן הידוע שאין המלך שבנה המדינה נגלה בכל יום לאנשי המדינה ההיא, ואם יזכרו אנשי הדור ההוא שראו ביאת המלך אל המדינה את קבלת עול מלכותו ושהמלך בנה המדינה והוציאם מעבדות לחרות, הנה הבאים אחריהם שלא הרגישו בעבדות כלל ושלא ראו כניסת המלך במדינה, יבאו למרוד ולחשוב שהמדינה היתה שלהם תמיד ושאינו להם מושל עליהם, ואין דרך לצאת מן השטות הזה אלא בהיותם נכנעים אל האבות ומקבלים המוסר מהם, כי הם יודיעו את בניהם איך היו עבדים, ושאדון אחד הוציאם לחרות והוא שבנה המדינה והשכין אותם בתוכה, ולזה היה מן ההכרח כדי שלא תשתכח ממשלת המלך מעל המדינה והטובה שעשה עימם שהוציאם מעבדות לחרות, שיכנעו הבנים בכל דור ודור אל האבות ויקבלו דברי מוסרם עליהם, ובעבור זה בא הדבור החמישי שהוא כבד את אביך ואת אמך להזהיר על הקבלה, רוצה לומר שימשך האדם לקבלת האבות, שזה עקר כולל לכל הדתות שלא יצוייר מציאותם אם לא יהיה האדם נשמע לקבלת האבות וחכמי הדת.

רש"ר הירש, שמות כ', י"ב ד"ה הדבור הראשון

יציאת מצרים ומתן תורה הם שתי עובדות היסוד של עם ישראל, שעליהן תיכון כניעתנו לפני ה' כמושל ושליט בגורלנו וחינו, והנה שתי עובדות אלו - עובדות היסטוריות הן, ואנו יודעים אותם ומכירין בהם כאמיתות היסטוריות, אולם הערובה היחידה לאמיתותן היא המסורת, **ויסודה של מסורת אינו אלא מסירתה הנאמנה לבנים מידי האבות וקבלתה ברצון בידי הבנים מידי האבות.** על כן לא נתקיימו לאורך ימים יסודות הבניין הגדול שיסד ה' בישראל - אלא על המשמעת העיונית והמעשית של בנים כלפי אבות ואמהות, **ונמצאנו למדים כי כבוד אב ואם הוא התנאי היסודי לנצחיותה של האומה הישראלית.** על ידי האב והאם נותן ה' לילד לא לבד את הווייתו הפיסית, אלא הם למעשה גם החוליה המקשרת את הילד אל העבר היהודי ויעשה אותו לבן ישראל ולבת ישראל. מידי ההורים מקבל הילד את מסורת התעודה הישראלית, המעוצבת בדעת, בהליכות

ובדרכי חינוך, והם מוסרים לו את דבר ההיסטוריה ואת דבר התורה למען ינחילום גם הוא לבניו אחריו בבוא הזמן. כשם שעניי הבן אל הוריו, כן תהיינה אלין עיני ילדיו בבוא הזמן. אלמלא הקשר בין אבות ובנים- תנותק שרשרת הדורות, תאבד תקוות העבר היהודי לגבי העתיד והאומה הישראלית תחדל מלהיות. אכן גדולה חשיבותם של ההורים בישראל, ולפיכך יחדה להם התורה מקום נכבד בעשרת הדברות.

משך חכמה (רבינו מאיר שמחה מדווינסק), דברים פר' ואתחנן ה', ט"ז

כבד את אביך וכו' כאשר צוך ה' אלוקיך עוד יש לפרש הפסוק כאשר צוך ה' הנאמר במצות כיבוד, דבישראל נוסף על כבוד האבות שהם מוליכים בניהם להצלחה האמיתית והם מוסרים המצוות השמעות והקבלה מדור לדור... ולזה אמר שאף אם אין האב מורים לו הדיעות הצודקות, גם כן תכבדנו כאשר צוך ה' אלוקיך. שאתה בדור שהבנים גם כן שמעו מפי הגבורה ואינם צריכים למסורת אבות, וכל פרושי התורה שבעל פה שמעו מפי משה, ואף על פי כן, צוך ה' אלוקיך לכבד את אביך ואמך.

דילמות בכיבוד הורים

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה לי': בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל. שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לי': מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ? א"ל: אסור. לקראת אמא, מהו? א"ל: איני יודע. [אתרח] פורתא הדר אתא, אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום. אתא לקמיה דרבי אלעזר, א"ל: חס ושלום, דלמא מירתח רתח! א"ל: מאי אמר לך? אמר ליה: המקום יחזירך לשלום, אמר ליה: ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך. אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי, אמר: אי ידעי לא נפקי.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה י

מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר ינחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם.

השגת הראב"ד- מי שנטרפה דעתו של אביו וכו' ינחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי. א"א אין זו הוראה

נכונה אם הוא ילך ויניח לו למי יצוה לשמרו, עכ"ל.

הרב יצחק גינזבורג, אני לדודי ודודי לי

עיקר החטא כלפי האב הוא חטא ההתעלמות ממנו. האב אינו מצפה מהבן כי יתגייס דוקא לעזור לו להגשים את מטרתו, אדרבה, במובן מסוים מצפה כי הבן יסלול לו דרך משלו, מפני שבטוח כי בכל אשר יפנה הבן ויחדש, עדיין יורגש כי כוחו של אביו טבוע בו, ומפני שסקרן (ונכון להפתעות) לראות כיצד גרעניותו תמצא לעצמה ביטויים חדשים בתנאים אחרים ובדור אחר. אין אדם מתקנא בבנו כי יפה כוח הבן מכוח האב. מכוחו ומחמתו. אבל האב חושש כי בנו יתעלם ממנו (ובכך יתאמץ גם באיזושהו מקום מודחק גם להעלים אותו, שהרי הבעיה היא בעצם נוכחותו של האב) כי יתכחש למקור יניקתו...

עיקר העלבון וההיפגעות של ההורים הם משכחת הבנים אותם, ומנטייתם של אלו לראותם כנטע זר בתור העולם החדש ה'שייך' לצעירים. ובאמת אין זו בעיה רק של נטע זר ומפריע, כשהבן מודה על האמת עד כמה כל מה שיש לו, לרבות עצם קיומו, מהוריו בא לו, הרי הוא נהיה בזה אסיר תודה, וה'מאסר' הזה מוליד נטייה חריפה להסיר את הכבלים ולהתנער מהם. (אי אפשר לפסול ולבטל לחלוטין את הנטייה הטבעית הזאת, הלוא מפורש בתורה כי כך הטביע ה' באדם: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו..." ההתבגרות כרוכה בהתנתקות: אבל אין דרכה של

תורה להשלים עם כל בוסריות ולאשש אותה, אלא לתקן ולעצב אותה) לכן ציוותה התורה לכבד את אביו ואת אמו, לתת להם משקל ומשמעות, לבל יתנדפו מתודעתו של בנם.

שאלה שהופנתה לרב יובל שרלו באתר "מורשת"

כבוד הרב שלום,

אני בת 24 נשואה כמעט שנתיים באושר. לצערי הורי עוברים תהליך גירושין שאימי יזמה לאחר שנים של התעללות נפשית מצד אבי אני רוצה לציין שאימי יזמה את התביעה לגירושין לאחר שכבר החליטה כי אינה יכולה יותר וזאת לא היתה החלטה קלה בלשון המעטה כי כל חייה היא תמיד סבלה ונשארה עם אבי כי חשבה שזה הדבר הנכון עבור ילדיה. ועכשיו כשבגרנו אחיי ואני עומדים לצידה ומחזקים אותה בהלטתה. אבי שכל עניין הגירושין נחת עליו בהפתעה מוחלטת(הוא בטוח שעד עכשיו חיו חיי נישואים מאושרים ושרק אימי אשמה בפירוק המשפחה) דבר שכמובן אינו נכון, מנסה בכל כוחו לבטל את התביעה והם ניסו לעשות שלום בית, נפגשו עם רב, הלכו לגישור מטעם הבית משפט וכלום לא עזר. הבעיה היא שהעניין משפיע עליי בצורה מאוד קשה. שני הורי מערבים אותנו בקשיים וב"לכלוך". אני טיפוס שמאוד לוקחת ללב והדבר מכניס אותי ללחץ ומתח שלצערי הרב משפיע על התנהגותי עם בעלי שברוך ה' תומך ומבין ומאוד משתתף בכאבי ובכאב אימי אך איני יודעת האם אני נוהגת נכון שאני משתפת אותו בכאב זה. דבר נוסף כל העניין מביא את בעלי ואת כל המשפחה להסתכל על אבי בצורה מאוד לא מכובדת דבר שסותר את "כבוד את אביך ואת אמך" קשה לכבד כשאבי מבזה את אימי ולהפך, אני מגיעה לשבת ומצד אחד יודעת שהורי חיכו לנו בכליון עיניים כל השבוע ומצד שני אני ובעלי מגיעים וחוזרים במוצא'ש כאובים ובוכיים מהבית עד היכן "כיבוד אב ואם"? שאלה נוספת אבי נקלע לחובות כלכליים קשים ומבקש כסף ממני. בהתחלה בעלי כמובן הסכים ללא היסוס אך הדבר הגיע למצב שבעלי פוחד שאנחנו נקלע למצב שלא נוכל לעמוד בו- אנחנו זוג צעיר שאיננו הקים בית כי איננו יכולים להרשות לעצמינו זאת מבחינה כלכלית. שאלתי האם מבחינת ההלכה יש חובה על הילדים לדאוג להורים(כמובן שאתן את כל מה שאוכל אך השאלה עד היכן הגבול האם יש הלכה בנושא זה? אודה על עזתך.

שלום וברכה

בענייני משפחה צריך הרב וכל אדם ללכת על קצות האצבעות, ולא לומר דברים שאין הוא יודע את משמעותם המעשית. על כן, מה שאכתוב הוא עקרונות בלבד, ואת תגזרי מתוך הדברים את מה שרלוונטי לגביכם.

התקופה שאתם עוברים היא קשה מאוד – גם במישור האישי, גם במישור הזוגי, והדבר החשוב ביותר לפני כל דבר אחר הוא הקשר ביניכם.

א. נאמר בתורה "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו..." מכאן לומדים, גם הלכתית, כי המחויבות הראשונה של בני זוג הם אחד לשני, לפני כל מחויבות אחרת. על כן, כל מה שתעשו ייגזר בראש ובראשונה מהקשר ביניכם, ורק לאחר מכן מכיבוד אב ואם.

ב. לפיכך, אם זה שמעריבים אותך גורם לך נזק בחיידך – מותר לך לא להתערב.

ג. אם השבת גורמת לכם כאב גדול ואינכם עומדים בזה – אתם רשאים לא לבוא. נכון יהיה כי תתגברו ותבואו, אולם אם הנזק גדול אתם רשאים לא לבוא.

ד. בני זוג משתפים האחד את השני בקשייהם. זה חלק מהברית בין בני הזוג, וכשאת נשאת לבעלך כרתתם ברית לא רק על הצדדים היפים של החיים אלא גם על הכאב. עתה את משתפת אותו והוא נושא

יחד אתך במשא – בעתיד אם הוא יצטרך מישהי לצידו במציאות מסובכת זו תהיה את.
ה. אם אתם מעריכים שאתם יודעים את המציאות ואמכם אכן עברה את מה שהיא חושבת שהיא עברה,
מוטלת עליכם חובה לתמוך בה. תמיד יש חובה לתמוך בצד הצודק, וקל וחומר אם הוא הצד החלש.
ו. מבחינה הלכתית כתוב במפורש בגמרא שאין כל חובה כלכלית בכיבוד אב ואם, ו"כיבוד אב – משל
אב". זו גם הלכה בשולחן ערוך. אינכם חייבים לתת למי מההורים כסף, ונראה מבין השורות של המכתב
שכדאי לכם מאוד לא לעשות כך, כי אתם מסכנים את עתידכם.
כל טוב ושלום

קידושין דף לא עמוד א:

"שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם
אמר ליה הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך בא לפני רבי יהושע אמר לו
כך אמר לו רבי נתגרשה מהו אמר ליה מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להן מים בספל וקעקע
להן כתרנגולין".

שמות פרשה מו, פסקה ה:

"משל ליתומה שהיתה מתגדלת אצל אפוטרופוס והיה אדם טוב ונאמן גדלה ושמרה כראוי בקש להשיאה
עלה הבלר לכתוב הכתובה אמר לה מה שמך?
אמרה פלונית, א"ל: ומה שם אביך? התחילה שותקת, אמר לה אפוטרופוס שלה למה את שותקת?
אמרה לו מפני שאיני יודעת לי אב אלא אותך שהמגדל נקרא אב ולא המוליד".

שאלה שהופנתה אל הרב זלמן מלמד באתר ישיבת בית אל:

שאלה:

האם חייבים לכבד הורים חורגים וכיצד יש לכבדם?

תשובה:

חייב אדם לכבד אשת אביו אף על פי שאינה אמו כל זמן שאביו קיים, וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו
קיימת. כך ההלכה ביורה דעה ס' ר"מ סעיף כ"א. ע"ש. והכיבוד צריך להיות כמו את ההורים. כי זה
לכבוד ההורים.

שאלה שהופנתה אל הרב יוסף אלנקווה באתר "מורשת"

תוכן השאלה:

שלום לכבוד הרב!

לא היה לי קשר עם אבי הביולוגי במשך 3 עשורים בערך. הורי התגרשו כשהייתי תינוק ולא הכרתי את
אבי.

הקשר חודש לא מזמן והוא טלפוני בלבד.

כשהייתי בגיל ההתבגרות אמי התחתנה שוב עם אדם נפלא שבעצם גידל אותי ותמך בי מבחינה כלכלית

(עד היום בעצם)

אני רואה באדם זה אב לכל דבר .

השאלה שלי היא כיצד עלי להתייחס לעניין במקרים של עליה לתורה כשצריכים לנקוב בשם האב, בעניינים של כבוד האב, יחס לאב הבילוגי לעומת האב החורג וכו'.

נתקלתי גם בפסוק "המגדל נקרא אב ולא המוליד". מה משמעותו ?

בתודה מראש

תוכן התשובה:

שלום לבן האבות היקר !

ולשאלתך אכן זה לא פשוט להיקרע בין אהבת אב שהולידך לאהבת אב שגידלך .

הקשר הזה בין בן לבין אביו שגדלו הוא קשר חזק בל יתפרד עד כדי כך שחז"ל קבעו ביטוי זה שציטטת " המגדל – אב , ולא המוליד " .

אתחיל בביאור הביטוי הזה וממנו אמשיך ואתייחס למקרה שלך .

הדוגמא של מדרש חכמים היא המקרה שלך ממש... (מדרש רבה שמות פרשה מו פסקה ה)...

לפי המשל היתומה שעמדה להתחתן ביקשה שיכתבו בשם אביה את שם אביה שגידלה – המאמץ .

אולם , בתשובת הלכה (בשו"ת עזרת כהן סימן נד :) התייחס הרב קוק זצ"ל לביטוי הזה , האם אמנם אין

צריך לקרוא בשם האב המוליד והסביר שחייבים לציין דווקא את שם האב שהוליד ולא שם המגדל כדי

שלא תצאנה חס ושלום תקלות מענין זה , ואלו דבריו בקיצור :

"וע"ד אם יש לכתוב שם המגדל את היתומה בתור שם אב"ל בכתובה, (הא דשמות רבה פ' מו שהמגדל

נקרא אב ולא המוליד ?

יש לומר , שאמנם כן הוא במציאות ההרגל, ולא שצריך ומחויב להיות כך, ועוד שהיא קריאת דיבור

בעלמא ולא בכתב של התחייבות וכל התוצאות הנמשכות מזה..

וגם דלגבי ההמשך של הנמשל להקב"ה י"ל שהוא מגדל כזה, שהוא גם כמו מוליד ואב ממש, בכלל

ובפרט, ונאמר הלא אב אחד לכולנו הלא א-ל אחד בראנו (מלאכי ב'), "

כלומר אמנם המדרש כתב שכותבים את שם המגדל, אך זה ביטוי של מנהג ולא להלכה שאם נכתוב שם

אחר יכולות חלילה וחס להיות בעיות שאח יתחתן עם אחותו חלילה וכדומה . (עיין בסוף דבריו שם)

ואגב הוא מסביר שבנמשל עצמו , הרי האבות הם אבותינו , אך הקב"ה הוא אבינו ממש ואבי אבותינו .

אך בודאי יש לאב המגדל זכויות וחובות ביחס לבן המאומץ , והבן המאומץ צריך לכבדו ביותר , על אשר

גדלו וטרח בו , וכן אמרו חז"ל (מסכת סנהדרין דף יט) : " ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה

עליו הכתוב כאילו ילדו " , ופשוט שזה גם מי שמגדל ילד שאביו חי אך לא גידלו ולא משנה למה .

ובספר קב הישר - פרק פ – ציין את חובת המגדל יותר מהמוליד :

"... אבל מי שמניח בן קטן ואחר מגדל אותו אזי אין מענשין את אביו כי אם את האיש המגדל ועל זה

נאמר.. איש בחטאו יומתו" .

ואם המגדל נענש בשביל הילד שאינו שלו , בודאי שהילד מחוייב מאוד בכבודו .

על כן איש יקר !

בכל השימושים של מי שברך , עליה לתורה וכדומה – אתה מציין את שם אביך מולידך .

והמשך לעמוד עמו בקשר ותבורך מאוד על כך . כבד את אביך – היא מצוה הנוהגת אצלך אף שלא גידל

אותך . לחיים ארוכים , לאחר מאה ועשרים יושב הבן על אביו ונוהג בו כל דיני אבלות , ועושה כל זאת ממנהג טוב גם כלפי מגדלו.

יהי רצון שתמשיך לכבד ביותר את מי שגדל אותך ושכרך כפול מן השמים .
ותכבד גם את אביך ושניהם לאורך ימים אמן . שואל נכבד!

אמא של תלמיד שלי התחנתה שוב והתלמיד שואל האם הוא מחויב -רשאי לקרוא לבעל בשם אבא?

שלום וברכה

תוכן התשובה:

שאלה זו תלויה בנוהג המקובל. הנוהג הוא שבדרך כלל הדבר תלוי בגיל התלמיד. אם רוב גידולו של הילד יהיה עם האבא החדש, והנישואין היו בשלב מוקדם של חייו, טוב שיקרא לו אבא. כמובן שהדבר תלוי בילד, ואם הוא רוצה שיקרא ואם לא שלא יקרא, אין לכפות עליו דבר זה, כי אם להאזין לו. ברם, אם הנישואין היו בשלב יותר מתקדם של חייו, ובעיקר - אם האבא הטבעי בחיים ויש לילד קשר עמוק עימו, אין זה טוב כי יקרא לנישואין המחודשים אבא, כי אם בכינוי אחר או בשם. כל טוב!

• יחסי אחים

משפחה המורכבת ממספר ילדים יוצרת מערכת יחסים נוספת על הקשר שבין ההורים לילדים והיא הקשר שבין הילדים לבין עצמם, כלומר: יחסי אחים. כפי שניתן לראות בסיפורי התנ"ך קשר בין אחים הוא מצב מורכב המזמן לתוכו לעיתים רגשות של קנאה ותחרות. בפרק זה נבחנו את טיבה של מערכת יחסים זו: נכיר בהזמנה להתמודדות המונחת בה, אך גם בכוח ובעוצמה שקשר בריא ועמוק בין אחים יכול להעניק לאדם בחייו.

בראשית ד':

א. והאדם ידע את-חנה אשתו ונתהר ונתלד את-קין ונתאמר קניתי איש את-ה'. **ב** ותסף ללדת את-אחיו את-הקל וניה-הקל רעה צאן וקנן הנה עבד אדמה. **ג** ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. **ד** והקל הביא גם-הוא מפרכות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל-הקל ואל-מנחתו. **ה** ואל-קין ואל-מנחתו לא שעו ויחר לקנן מאד ויפלו פניו. **ו** ויאמר ה' אל-קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך. **ז** הלוא אם-מיטיב שאת ואם לא מיטיב לפתח חטאת רבץ ואליה תשוקתו ואתה תמשל-בו. **ח** ויאמר קין אל-הקל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל-הקל אחיו ויהרגהו. **ט** ויאמר ה' אל-קין אי הקל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי. **י** ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן-האדמה. **יא** ועתה ארויר אתה מן-האדמה אשר פצתה את-פיה לקחת את-דמי אחיך מינדך. **יב** כי תעבד את-האדמה לא-תסוף תת-פחה לך נע ונד תהיה בארץ. **יג** ויאמר קין אל-ה' גדול עוני משא. **יד** הן גרשתי אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתיר ונהיית נע ונד בארץ ונהיה כל-מצאי יהרגני. **טו** ויאמר לו יהנה לכן פל-הרג קין שבועתים יקם וישם ה' לקנן אות לבלתי הפות-אתו פל-מצאו. **טז** ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ-גוד קדמת-עדן.

בראשית רבה כ"ב, טו:

ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם וגומר. על מה היו מדיינים? אמרו: בואו ונחלוק את העולם. אחד נטל את הקרקעות, ואחד נטל את המטלטלין. דין אמר: ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר: מה דאת לביש דידי. דין אמר חלוץ, ודין אמר פרח. מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: שניהם נטלו את הקרקעות, ושניהן נטלו את המטלטלין. ועל מה היו מדיינים? אלא זה אומר: בתחומי בית המקדש ייבנה, וזה אומר בתחומי בית המקדש ייבנה. שנאמר ויהי בהיותם בשדה, ואין שדה אלא בית המקדש. היך מד"א (מיכה ג'): ציון שדה תחרש. ומתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו וגו'. יהודה ב"ר אמי אמר: על חוה הראשונה היו מדיינים. א"ר איבו חוה הראשונה חזרה לעפרה. ועל מה היו מדיינים? א"ר הונא: תאומה יתירה נולדה עם הבל. זה אומר אני נוטלה שאני בכור, וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי. ומתוך כך ויקם קין.

בראשית ל"ז, א-לו: סיפור יוסף ואחיו.

א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. **ב** אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן-שִׁבְעָה עָשָׂר שָׁנָה הָיָה רֵעָה אֶת-אֶחָיו בְּצֹאן וְהוּא נָעַר אֶת-בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת-בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיְבֵא יוֹסֵף אֶת-דָּבְתָם רֵעָה אֶל-אֲבִיהֶם. **ג** וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת-יוֹסֵף מִכָּל-בְּנָיו כִּי-בֶן-זִקְנִים הוּא לוֹ וְעֵשָׂה לוֹ כְּתָנֶת פָּסִים. **ד** וַיֵּרְאוּ אֶחָיו כִּי-אֵתוֹ אֶהָב אֲבִיהֶם מִכָּל-אֶחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשָׁלֵם. **ה** וַיַּחֲלֵם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגִּד לְאֶחָיו וַיֹּסְפוּ עוֹד שָׁנֹא אֹתוֹ. **ו** וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַעוּ-נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי. **ז** וְהִנֵּה אֲנִי חֹנֵן מְאֹלָמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלַמְתִּי וְגַם-נִצְבָּה וְהִנֵּה תִסְבְּיָנָה אֲלַמְתֵּיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינּוּ לְאֲלַמְתִּי. **ח** וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמְלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם-מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ וַיֹּסְפוּ עוֹד שָׁנֹא אֹתוֹ עַל-חֲלֻמְתּוֹ וְעַל-דְּבָרָיו. **ט** וַיַּחֲלֵם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי. **י** וַיִּסְפֹּר אֶל-אָבִיו וְאֶל-אֶחָיו וַיַּגִּיעַ-בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הֲבֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמָּךְ וְאֶחָיךְ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֲרָצָה. **יא** וַיִּקְנְאוּ-בּוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדָּבָר. **יב** וַיִּלְכוּ אֶחָיו לְרַעוּת אֶת-צֹאן אֲבִיהֶם בְּשָׂכָם. **יג** וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחָיךְ רַעִים בְּשָׂכָם לָכֵה וְאֲשַׁלְחֶךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הַנְּנִי. **יד** וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ-נָא רְאֵה אֶת-שְׁלוֹם אֶחָיךְ וְאֶת-שְׁלוֹם הַצֹּאן וְהַשְׁבֵּנִי דָבָר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֹרֹן וַיְבֵא שְׂכָמָה. **טו** וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲהָ בַשָּׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה-תִּבְקֹשׁ. **טז** וַיֹּאמֶר אֶת-אֲחֵי אֲנִי מִבְּקֹשׁ הַגִּידֶה-נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רַעִים. **יז** וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נְסַעו מִזֶּה כִּי שְׁמַעְתִּי אֲמָרִים גְּלוּכָה דְתִינְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֵר אֶחָיו וַיִּמְצְאוּם בְּדַתָּן. **יח** וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֵק וּבִטְרָם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ. **יט** וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אֶחָיו הִנֵּה בַעַל הַחֲלוֹמוֹת הִלְזָה בָּא. **כ** וְעַתָּה לָכֵה וְנַהַרְגֶהוּ וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאִמְרָנוּ סִיָּה רָעָה אֲכַלְתָּהּ וְנִרְאָה מֵה-יְהִיו חֲלַמְתִּיו. **כא** וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלַחְהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנְנוּ נַפְשׁ. **כב** וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רְאוּבֵן אֶל-תִּשְׁפְּכוּ-דָם הַשְּׂלִיכוּ אֹתוֹ אֶל-הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וְיָד-אֶל-תִּשְׁלַחוּ-בּוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבוֹ אֶל-אָבִיו. **כג** וַיְהִי כַאֲשֶׁר-בָּא יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו וַיִּפְשִׁטוּ אֶת-יוֹסֵף אֶת-כְּתָנֹתוֹ אֶת-כְּתָנֶת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו. **כד** וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלַכְהוּ אֹתוֹ הַבְּרָה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם. **כה** וַיִּשְׁבוּ לְאֶכָל-לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה אַרְחַת יִשְׁמַעְעָלִים בָּאָה מִגְּלַעַד וְגַמְלִיָּהֶם נִשְׂאִים נְכֹאת וְצָרִי וְלֵט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה. **כו** וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אֶחָיו מַה-בְּצַע כִּי נִהַרְגְתֶּם אֶת-אֶחָיו וְכַסִּינוּ אֶת-דַּמּוֹ. **כז** לָכֵה וְנִמְכְּרוּ לִישְׁמַעְעָלִים וְנִדְנוּ אֶל-תְּהִי-בּוֹ כִּי-אֶחָיו בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמַעוּ אֶחָיו. **כח** וַיַּעֲבְרוּ אַנְשִׁים מְדִינִים סְחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת-יוֹסֵף מִן-הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת-

יוסף לישמעאלים בעשרים כסף וביאו את-יוסף מצרימה. **כט** וישב ראובן אל-הבור והנה אין-יוסף בבור ויקרע את-בגדיו. **ל** וישב אל-אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני-בא. **לא** ויקחו את-כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבלו את-הכתנת בדם. **לב** וישלחו את-כתנת הפסים וביאו אל-אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר-נא הכתנת בנד הוא אמ-לא. **לג** ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף. **לד** ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על-בנו ימים רבים. **לה** ויקמו כל-בניו וכל-בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי-ארד אל-בני אבלי שאלה ויבך אתו אביו. **לו** והמדנים מכרו אתו אל-מצרים לפוטיופרי קרים פרעה שר הטבחים.

שבת י ע"ב

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

דברים פרק כה

- (ה) כי ישובו אחים יחדו ומת אחד מהם וכן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה וילקחה לו לאשה ויבמה:
- (ו) והיה הכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל:
- (ז) ואם לא תחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי:
- (ח) וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא תפצתי לקחתה:
- (ט) ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וקלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו:
- (י) ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל: ס

תהלים פרק קלג

- (א) שיר המעלות לדוד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד:
- (ב) כשמן הטוב על הראש ירד על הזקן זקן אהרן שירד על פי מדותיו:
- (ג) כטל חרמון שירד על הררי ציון כי שם צנה ה' את הברכה חיים עד העולם:

רמב"ן בראשית פרק מט פסוק ה

(ה) שמעון ולוי אחים - יאמר בעלי אחוה, כי יחם לבם על אחותם. ילמד עליהם זכות כי בקנאתם על האחוה עשו מה שעשו, לומר שאין ראויים לעונש גדול, ולא החטא ראוי לימחל כי הוא חמס. והנכון בעיני שאמר כי שמעון ולוי אחים גמורים דומים ומתאחים זה לזה בעצתם ומעשיהם:

שמות רבה (וילנא) פרשה ה ד"ה א ויאמר ה'

א ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה הה"ד (שיר/השירים/ח) מי יתנך כאח לי, באיזה אח הכתוב מדבר אם תאמר בקין והא כתיב (בראשית ד) ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו אם תאמר כישמעאל ליצחק הא גרסינן ישמעאל שונא ליצחק, אם תאמר כעשו ליעקב הא כתיב (שם/בראשית/כז) וישטם עשו את יעקב, אם תאמר כאחי יוסף והכתיב (שם/בראשית/לז) וישנאו אותו, וכתוב ויקנאו בו אחיו אלא כיוסף לבנימן, יונק שדי אמי, כמשה לאהרן שנאמר וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו, אמרו רבותינו ז"ל כל נשיקות של תפלות הן, חוץ מג', נשיקה של גדולה, נשיקה של פרישות, נשיקה של פרקים, נשיקה של גדולה שנא' (שמואל א' י) ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו, נשיקה של פרישות (רות א) ותשק ערפה לחמותה, נשיקה של פרקים שנאמר וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו, וי"א אף נשיקה של קריבות אין בה גנאי, שנאמר (בראשית כט) וישק יעקב לרחל שהיתה קרובתו, אמר רבי פנחס מעשה היה באח ובאחות שהיה אחד מהם בגוש חלב ואחד מהן בבית מרון, נפלה דליקה בביתו של גוש חלב באתה אחותו מבית מרון ונפלה עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו אמרה לו איני מרגלת לבא אליך אלא

פחדתי דהוית אחי באננקי ופלטת ממנה. (שיר/השירים/ח) אמצאך בחוץ אשקך, באיזה חוץ במדבר מקום שנשקו אחים זה לזה משה ואהרן.

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א ד"ה א [י] נאו

א [י] נאו לחייך, מה לחיים הללו לא נבראו אלא לדיבור, כך משה ואהרן לא נבראו אלא לדיבור, בתורים, בשתי תורות שבכתב ושבעל פה, ד"א בתורים, בתורות הרבה הלא הוא דכתיב (ויקרא ו) זאת תורת העולה זאת תורת המנחה זאת תורת החטאת זאת תורת האשם זאת תורת זבח השלמים זאת תורת האדם כי ימות באהל, ד"א בתורים, בשני תארים בשני אחים זה משה ואהרן שתוארן טובה זה על זה, זה שמח בגדולתו של זה וזה שמח בגדולתו של זה, אמר ר' פנחס כתיב (שמות ד) ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים, לתורגמן, ואתה תהיה לו לאלהים וכי עבודת כוכבים נעשה משה לאהרן דאת אמרת ואתה תהיה לו לאלהים, אלא כך אמר הקב"ה למשה משה כשם שמוראי עליך כך יהיה מוראך על אחיך, והוא לא עשה כן אלא (שם/שמות ד') וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל וידבר אהרן את כל הדברים, הקיש כתפו לכתפו שעדיין היה שמח זה בגדולתו של זה וזה בגדולתו של זה, ומניין שהיה אהרן שמח בגדולת משה שנאמר (שם/שמות ד') וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבך, תני רבי שמעון בן יוחאי לב ששמח בגדולת משה אחיו, ילבש אורים ותומים, הה"ד (שמות כח) ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים והיו על לב אהרן, ומניין שהיה משה שמח בגדולת אהרן שנאמר (תהלים קלג) כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן, אמר רבי אחא וכי שני זקנים היו לאהרן דכתיב על הזקן זקן אהרן, אלא כיון שהיה רואה משה שמן המשחה יורד על זקנו של אהרן היה דומה עליו כאילו יורד על זקנו של משה והיה שמח לכך נאמר על הזקן זקן אהרן.

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) אהרן עמוד 11

שנו רבותינו האחין השותפין שהשביחו הנכסים אפילו לא הניח להם אביהם אלא מטה או קרדום חולקין בשוה למה ששניהם אחים ואת מוצא שותפין של אחין שהיתה חביבה לפני הקב"ה במשה ואהרן, ועליהם אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה מי יתנך כאח לי וגו'. לפי שהקב"ה קורא את ישראל אחים, שנאמר למען אחי ורעי וגו'. אמרה לפניו מי יתנך כאח לי, לא ככל האחים שהיו שונאין זה לזה אלא כמשה ואהרן שהיו מחבבין זה לזה ומגדלים זה לזה ושמחים זה לגדולת זה, תדע לך שהוא כן ממה שקרינו בענין ואלה תולדות אהרן וגו'.

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) אהרן עמוד 12

[דבר אחר] זה הוא שאמר הכתוב הנה מה טוב וגו' וכן אתה מוצא שלא היו מעולם אחים מחבבין זה לזה כמשה ואהרן שנאמר אלה תולדות אהרן ומשה וגו'... מלמד שרובן של אחים שונאים זה את זה, קין שונא את הבל שנאמר ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו, וישמעאל שונא ליצחק שנאמר ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק וגו', ועשו שונא ליעקב שנאמר ויאמר עשו בלבו יקרבו וגו'. וכן אבימלך הרג אחיו שנאמר ויבא בית אביו אפרתה ויהרג את אחיו (שופטים ט' ה'), וכן יהורם הרג אחיו שנאמר ויקם יהורם וגו' ויהרג את כל אחיו בחרב (דהי"ב ב=דברי הימים ב' כ"א ד'). [מלמד שאחים שונאים] זה לזה אבל משה ואהרן מחבבין זה לזה ואוהבין זה לזה ושניהם גדולים ושניהם שוים ממה שקרינו בענין ואלה תולדות אהרן ומשה.

משלי פרק יז

(יז) בְּכֹל עֵת אֲהַב הָרַע וְאֶח לְצָרָה יוֹלֵד:

רש"י משלי פרק יז פסוק יז

(יז) בכל עת אוהב הרע - לעולם הוי אוהב רעים לקנות אוהבים:

ואח לצרה יולד - לעת הצרה יולד לך הרע כאח לעזור לך ולהשתתף בצרתך:

מצודת דוד משלי פרק יז פסוק יז

(יז) אוהב הרע - ר"ל אהבת הרעים היא בכל עת בין ביום טובה בין בעת צרה אבל אהבת האח אינה תמידה כ"כ ורק בבוא צרה על אחיו אז ישוב להשתדל בו כי עצמו ובשרו הוא וא"כ הרי הוא כאלו האח נולד לתועלת וצרה:

משלי פרק כז

- (ח) כָּצְפוֹר נֹדְדָת מִן קִנְיָה כֵּן אִישׁ נֹדֵד מִמְקוֹמוֹ:
(ט) שָׁמֶן וְקִטְנֵת יִשְׁמַח לֵב וּמִתֵּק רֵעֵהוּ מֵעֵצַת נֶפֶשׁ:
(י) רֵעֵךְ <ורעה> וְרַע אָבִיךָ אֵל תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אֵל תִּבּוֹא כִּיּוֹם אֵינְךָ טוֹב שָׁכֵן קְרוֹב מֵאֵחַ רְחוֹק:

רלב"ג, משלי פרק כז

רעך ורע אביך - מי שהיה רעך ורע אביך אל תעזבהו כי טובה לך אהבתו מאד ולא תשען שתבא אל בית אחיך ביום אידך ותבטח בזה לעזוב אהבת רעך כי טוב לך שכן קרוב יותר מהאח שהוא רחוק לך רחוק המקום כי רחוק המקום הוא ממה שימעט שקר האהבה ואולם השכן הקרוב יהיה מוכן לך תמיד לעזור ולהועיל בכל ענייניך:

ספר חסידים - סימן שמג

כתיב (שם קל"ג א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, אחים גם בגימטריא בנים, ר"ל שני אחים או אב ובניו כשהם בקטנות ובכעס, וכן הרב לתלמידיו, אע"פ שילמדו תורה ממנו, כיון שמתקוטטים יחדיו מוטב שלא יהיו יחדיו, מפני שמצער. ואל יאמר דוקא מפני שהאב מצטער והרב מצטער, אלא אפ"ל הבן מצטער ע"י האב מוטב שיפרדו, כיון שאינן יכולים לסבול יחד: